

Sumar / Contents

Un punct de sprijin / A Tipping Point	
■ Marin Dinu	2
Riscuri ale țintirii directe a inflației / Limits of Inflation Targeting Strategy	
■ Cristian Socol, Aura Niculescu	3
Măsurarea performanței întreprinderii / Measuring the Company Performance	
■ Ion Stancu	8
Învățământul superior economic. O abordare postindustrială / Higher Economic Education System. A Postindustrial Approach	
■ Ion Gh. Roșca	13
Termen scurt și analiza curentă în statistică / Short-run and Current Analysis Model in Statistics	
■ Constantin Anghelache, Alexandru Isaic-Maniu, Constantin Mitruț, Vergil Voineagu	16
Convergența structurală a economiei românești. Analiză comparativă / The Structural Convergence of the Romanian Economy. Comparative Analysis	
■ Marius-Corneliu Marinaș	26
„Utopia – Cetatea cu vise și speranțe” / „Utopia – The Castle with Dreams and Hopes”	
■ Dan Popescu	34
Testarea eficienței informaționale a pieței financiare din România / Testing the Informational Efficiency on the Romanian Financial Market	
■ Bogdan Dima, Marilen Pirtea, Aurora Murgea	43
Economia bazată pe cunoaștere – Noua Economie? / The Knowledge Economy – New Economy?	
■ Niculae Niculescu	48
Dezvoltarea pieței de capital autohtone – limitări și performanțe / The Evolution of the Romanian Capital Market – Limits and Performances	
■ Gabriela Anghelache	56
Resursele umane și managementul competitiv al organizației / Human Resources and the Competitive Organizational Management	
■ Viorel Lefter	60
Respiritualizarea schimbării prin creativitate, responsabilitate și speranță / Re-spiritualization in the Changing Process by Creativity, Responsability, Hope	
■ Constantin Popescu	64
Model privind gestiunea rentabilității și riscului valorilor mobiliare / A New Approach in Rentability and Capital Risk Management	
■ Leonardo Badea	73
O nouă agendă pentru știința economică / A New Agenda for Economic Science	
■ Ion Bucur	80
Informația asimetrică și incertitudinea pe piața de capital / Asymmetrical Information and Uncertainty on the Capital Market	
■ Petru Prunea	85
Tranziția modelelor de creștere economică / Economic Growth Models Transition	
■ Coralia Angelescu	89
Provocări în economia globală / Challenges in Global Economy	
■ Nicolae Dănilă	94
Economia publică versus economia de stat. Abordări și probleme actuale / Public Economy versus Planned Economy. Current Approaches and Problems	
■ Ani Matei	98
Impasul dezvoltării durabile / The Deadlock of Sustainable Development	
■ Mircea Duțu	103
Interacțiunea real – nominal în dinamica economiei românești / The Dichotomy Real – Nominal in Romanian Economy Evolution	
■ Gheorghe H. Popescu, Elvira Nica	108
Relevanța rațională a paradigmatelor difuze / The Rational Relevance of the Diffuse Paradigms	
■ Marin Dinu	112

Revizie text: Gabriela Ochiană
Tehnoredactare computerizată: Nicoleta Bobocea
Grafică: Alexandru Ion

Abonamente: Irina Jerpel (021/312.22.48 – int. 24)
Difuzare: AGER-Economistul (021/312.22.48 – int. 24)

Recepție texte: economia.ta@edeconomica.com

Un punct de sprijin

economia.ta@edeconomica.com

„Una din responsabilitățile principale ale rațiunii umane este aceea de a face universul în care trăim inteligibil nouă înșine.”
Karl R. Popper

Noua serie a *Economiei teoretice și aplicate* (ECTA) este mai mult decât răspunsul unei publicații la tensiunile schimbării: este chiar expresia percepției evoluției de către cei care sunt pe câmpul de acțiune și au motivația de a se implica.

Nu este o formulă gratuită să se spună că noua *Economie teoretică și aplicată* este și altceva. Ambiția ei este să o rupă cu tradiția prin care concluziile erau destinate să revalorifice trecutul și cu mesianismul din care se pot scoate ipoteze care legitimează eșecul.

Așa se face că programul editorial se pliază pe ceea ce se poate din ceea ce există, chiar dacă acesta riscă să-și atragă dezaprobarea celor reîncărcați cu proiecția a ceea ce trebuie din ceea ce se poate.

ECTA se vrea, cu alte cuvinte, o revistă a oamenilor onești în rolul lor de actori care trebuie să gândească la agenda publică lăsată moștenire de o revoluție care, ca toate celelalte din istorie, a ținut o clipă și ne-a lăsat un veac. ECTA nu se vrea un îndreptar decât în măsura în care ea devine o colecție de studii de caz despre ce se întâmplă cu noi și în jurul nostru din punct de vedere economic.

Adică despre ce și cum trebuie făcut pentru a evada definitiv și din utopie, și din periferie.

Dependența de cale nu este decât o fatalitate din care oricine vrea să iasă, după cum viitorul nu pare să fie luat

invariabil ca o promisiune de izbăvire. Că în revistă se vor vizibiliza uneori limitele opțiunii, chiar ale înțelegerii, nu poate fi vorba decât de recunoașterea diversității punctelor de vedere înainte de a fi o dovadă a derizoriului, exagerării sau imposturii. ECTA încearcă să fie un suport neutru al ideilor, deși ideile nu pot fi private de generozitatea cu care determină sentimente, impresii sau emoții.

Nu poate fi făcut, însă, rabat de la probitatea cercetătorului științific sau de la exercițiul pentru sinteză și model explicativ al dascălului. În revistă se poate publica orice articol care răspunde standardelor recunoscute de comunicare științifică și cerințelor minimale de redactare. Ceea ce nu se publică se consideră variantă de lucru pentru uzul autorului. Recomandările sunt de fiecare dată certificate de referenți agreați de boardul revistei.

Sperăm ca măsura performanței și a înțelegerii să fie găsită aici cu îndestulare de către cei interesați.

Editorul este conștient că pot să-i fie decontate nereușitele revistei. Invitația pe care o face este să arunce cu piatra cel care vede realitatea, cu deosebire, ca un rezultat al implicării recunoscute în rezolvarea unei probleme, fie de natură teoretică, fie de natură practică. Acesta este colaboratorul așteptat în paginile revistei. Avem și un autor preferat: cel care nu insistă să fie publicat.

Marin Dinu

Riscuri ale țintirii directe a inflației

■

Cristian Socol

Lector universitar doctor

Aura Niculescu

Asistent universitar doctorand

Academia de Studii Economice București

Abstract. *This paper evaluates the trade-off between output volatility and the variability of the inflation rate around its target (Romanian case). The optimal choice for National Bank of Romania (NBR), in our opinion, is the flexible inflation targeting. For this purpose, NBR must explain the loss function and the optimal monetary policy rule. We then argued that this Romanian authority – NBR – can substantially improve its credibility under inflation targeting policy regime by becoming more accountable and transparent. Is the direct inflation targeting the best choice for the monetary policy regime in Romanian economy?*

Key words: output gap; inflation targeting; monetary policy rule; loss function; credibility.

■

Cele mai multe dintre politicile macroeconomice promovate în România (ca de altfel în toate țările în tranziție) diferă de politicile promovate de decidenții din țările dezvoltate. Aceasta datorită naturii diferite a economiilor în tranziție, pe de o parte, și specificului economiei românești în cadrul fostelor țări comuniste, pe de altă parte.

În țările dezvoltate, politicile macroeconomice vizând termenul scurt sunt preocupate de „ciclurile de afaceri”. În cazul țărilor în tranziție, preocuparea vizează instabilitatea macroeconomică – crizele. Decidenții români de politici economice nu sunt interesați neapărat de costurile crizelor pe termen scurt, ci mai ales de potențialele pierderi asociate proceselor de creștere și dezvoltare economică (precum și procesul de catching-up) – obiective fundamentale în cazul unei țări în dezvoltare. În plus, în țările emergente, perioadele de expansiune și cele de recesiune sunt mult mai „severe” față de cele din țările dezvoltate.

De ce macrostabilizarea este importantă? De ce creșterea economică susținută reprezintă obiectivul fundamental al oricărei economii în tranziție (și, implicit, al României)? Pentru că apariția acestui proces – creșterea economică susținută – reprezintă semnalul unei macrostabilizări reușite a economiei respective – o rată redusă a inflației, acoperirea serviciului datoriei externe de către sectorul public, stabilitatea sistemului bancar în a-și onora obligațiile față de deponenți, abilitatea băncilor centrale de a păstra un curs de schimb stabil etc.

Relația dintre inflație și creșterea economică, însă, este una contradictorie. Contează mai mult analiza noului compromis dintre stabilitatea inflației și decalajul PIB (de fapt, fluctuațiile economice). Teoria economică definește creșterea economică drept un proces pe termen lung (câteva zeci de ani); dar cum politica monetară influențează variabilele reale doar pe termen scurt, pe parcursul lucrării vom analiza relația dintre inflație și decalajul PIB.

Istoric vorbind, pentru atingerea principalelor obiective (de cele mai multe ori inflație redusă și creștere economică), multe bănci centrale și-au fixat și unele obiective, variabile intermediare, precum agregatul monetar ori rata de schimb. Pentru a avea succes, această metodă necesită ca: (a) banca centrală să poată controla variabilele intermediare și (b) să existe o relație stabilă între variabila intermediară și obiectivele finale. De exemplu, la un moment dat se discuta că recordul absolut remarcabil în legătură cu inflația foarte scăzută realizată de Banca Centrală a Germaniei și cea a Elveției trebuie pus pe seama politicii lor de țintire a agregatului monetar (țintă monetară). Alte păreri scoteau în evidență faptul că Bundesbank a pus un accent mai mare pe previzionarea inflației decât pe agregatul monetar și că Banca Centrală a Elveției a luat în considerare și mulți alți indicatori. (Gerlach and Svensson, 2003).

În anii '90, multe bănci centrale au adoptat strategia de țintire a inflației. În cazul unui astfel de regim, Banca Centrală dorește să obțină o inflație redusă și stabilă.

Elementele fundamentale ale politicii de țintire a inflației sunt simple: banca centrală dorește să mențină o inflație egală cu ținta stabilită. Dacă rata inflației crește peste nivelul țintă, banca centrală încearcă să majoreze rata reală a dobânzii; procedând astfel, are loc reducerea cheltuielilor agregate. Din cauza faptului că salariile și prețurile sunt rigide, această reducere a cheltuielilor determină reducerea producției, ceea ce echivalează cu creșterea șomajului. Un nivel ridicat de șomaj ciclic moderează inflația și ajută la menținerea inflației la nivelul țintei propuse.

Procesul are loc în sens invers atunci când inflația coboară sub nivelul țintei. În acest caz, banca centrală încearcă să reducă rata reală a dobânzii. Aceasta determină creșterea cheltuielilor agregate, iar creșterea cererii de muncă determină firmele să producă mai mult. Dacă producția crește, crește și cererea de forță de muncă, are loc reducerea șomajului ciclic, iar aceste evoluții, cumulate, intensifică presiunile de creștere a prețurilor. În acest fel inflația este menținută în apropierea țintei.

Dacă până acum câțiva ani economiștii erau preocupați doar de compromisul pe termen scurt dintre inflație și șomaj, acum economiștii își concentrează atenția asupra unui *nou compromis*. Taylor (1996) susține că încercările de a stabili fluctuațiile de producție și ocupării forței de muncă vor duce la fluctuația ratei inflației. Încercările de a stabili inflația vor conduce la fluctuații mai mari ale producției și ocupării forței de muncă. Taylor a sintetizat ideile referitoare la acest compromis sub forma a două propoziții:

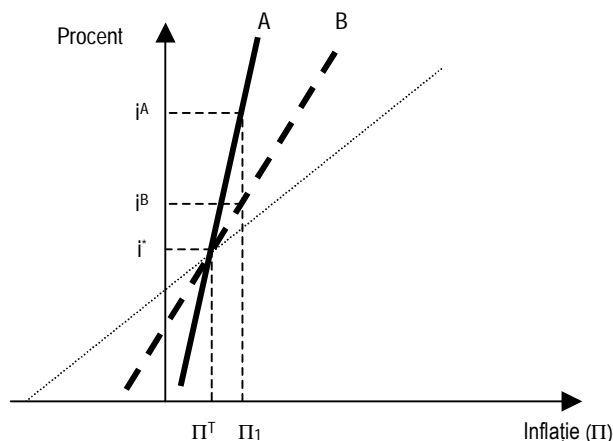
- *Prima propoziție*, în legătură cu care au existat puține controverse, este aceea că nu există compromis pe termen lung între rata inflației și rata șomajului.
- *Cea de-a doua propoziție*, în legătură cu care există mai multe neînțelegeri, este aceea că pe termen scurt există un compromis între inflație și șomaj. Aceasta poate fi cel mai bine descrisă în termenii compromisului între *variabilitatea inflației* și *variabilitatea șomajului*; cu alte cuvinte, în termenii variațiilor procentuale pe termen scurt ale variabilelor, decât sub forma nivelului lor absolut la un anumit moment dat (Taylor, 1996). Taylor sugerează că, dacă factorii de decizie se concentrează într-o măsură prea mare asupra menținerii inflației la un nivel stabil, vor avea loc fluctuații nedorite ale producției. Dacă ei se concentrează într-o măsură prea mare asupra menținerii șomajului la nivelul NAIRU, se manifestă fluctuații nedorite la nivelul inflației. Un aspect important al acestui compromis este atenția acordată politicilor de stabilizare, și nu încercărilor de a atinge anumite ținte ale variabilelor (cum ar fi o rată a șomajului situată sub nivelul NAIRU) care nu pot fi susținute.

Evidențele empirice arată că țările în tranziție care au avut o mai bună *stabilitate a prețurilor* au obținut un *ritm ridicat de creștere a PIB*. Totuși, numărul mic de observații, problemele substanțiale de măsurare și golurile statistice fac dificilă identificarea unei relații stabile între inflația scăzută și creșterea puternică a PIB. Țările cu inflație ridicată au avut un ritm scăzut de

creștere a PIB, efectul negativ asupra creșterii PIB (în principal cauzat de investiții reduse și o creștere mică a productivității) este sesizat la rate ale inflației de peste 10% și foarte pronunțat la rate ale inflației de peste 40%. Un studiu realizat de Fisher și alții (1996) arată că stabilizarea inflației precede creșterea PIB (când doi ani consecutivi rata inflației a scăzut sub 50% se manifestă creșterea PIB.) Se consideră că există un *efect de prag* (threshold-effect), cu privire la relația dintre inflație și creșterea PIB. Ghosh (1997) arată că pentru rate ale inflației mai mici de 10% există un efect puțin sesizabil asupra creșterii PIB/locuitor; creșterea PIB/locuitor este în general mai ridicată la o rată a inflației între 3% și 10% decât în condițiile unei inflații de până în 3%. După pragul de 10%, totuși, relația negativă între inflație și creșterea PIB devine mult mai pronunțată.

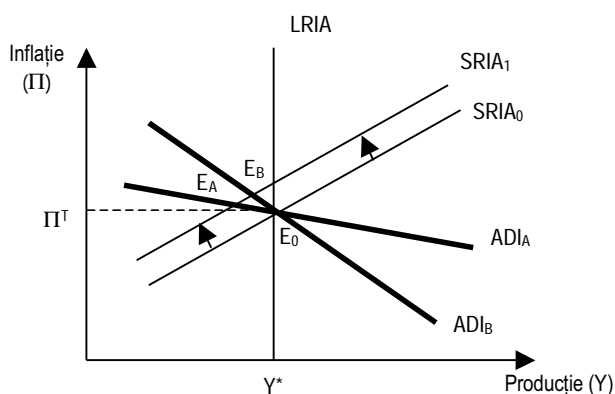
În ultimii ani, mai multe guverne din țări dezvoltate și în curs de dezvoltare au decis să implementeze „țintirea inflației”. Putem folosi modelul ADI (cerere agregată-inflație), pentru a înțelege *implicațiile strategiei de țintire a inflației și compromisurile* în domeniul politicilor macroeconomice.

Considerăm că BNR ar avea la dispoziție *2 reguli de politică monetară*. Pentru ambele, ținta de inflație a BNR este π_T și nivelul de echilibru al ratei dobânzii este r^* . Dacă economia se află la nivelul ocupării depline, iar inflația este la nivelul țintei stabilite, *rata nominală a dobânzii* va fi de $i^* = r^* + \pi_T$. *Regula de politică A* este mai aproape de verticală decât *regula de politică B*. Conform regulii A, creșterea inflației determină banca centrală să majoreze rata dobânzii într-o măsură mai mare decât în condiția folosirii regulii B.

Dacă inflația crește de la π_T la π_1 , rata nominală a dobânzii va fi majorată până la i^A conform regulii A, și i^B conform regulii B.

Deoarece rata reală a dobânzii se modifică într-o mai mare măsură în cadrul regulii de politică A, modificarea inflației va avea un efect mai mare asupra cheltuielilor agregate decât în cazul regulii B. Ca urmare, curba ADI în condițiile regulii A este mai aproape de orizontală decât ADI în condițiile regulii B.

unde:

ADI – curba cerere agregată-inflație;

SRIA – curba ajustării inflației pe termen scurt;

LRIA – curba ajustării inflației pe termen lung;

E_0 – echilibrul ocupării depline.

Să presupunem că economia românească va fi afectată de un șoc inflaționist temporar care deplasează în sus curba SRIA (de exemplu, creșterea prețurilor la petrol sau creșterea anticipațiilor inflaționiste). Dacă politica băncii centrale este descrisă de regula A, noul echilibru pe termen scurt va fi atins în punctul E_A , iar dacă se aplică regula B, în E_B . În condițiile regulii de politică A, producția scade mai mult, iar inflația crește mai puțin decât în condiția regulii de politică B. Ca urmare a deplasării curbei SRIA, economia se va confrunta cu un nivel mai stabil al inflației și cu un nivel mai puțin stabil al producției și ocupării forței de muncă în condițiile folosirii regulii A, decât în situația utilizării regulii B. Dacă BNR reacționează puțin agresiv la inflație (conform regulii B), se va manifesta o fluctuație mai mare a inflației, dar se va stabiliza nivelul producției și ocupării forței de muncă.

Acesta este *compromisul* dintre *stabilitatea inflației* cu care se confruntă banca centrală și *stabilitatea producției*. În practică, datorită decalajelor temporale dintre modificarea ratei dobânzii și manifestarea efectelor asupra economiei, BNR trebuie să aibă în vedere evoluțiile viitoare, ajustând ratele inflației în raport cu anticipările privind inflația viitoare.

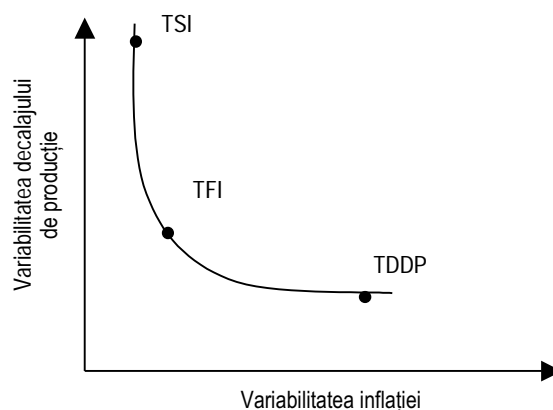
În ultimele decenii, menținerea unei inflații scăzute (stabilitatea prețurilor) a devenit obiectivul fundamental al băncilor centrale din lume. În acest timp, ideea că politica monetară este mai eficientă decât politica fiscală în procesele de stabilizare pe termen scurt a fost unanim acceptată. Pe termen lung, însă, politica monetară poate influența numai variabilele nominale, precum inflația și cursul nominal de schimb (ea nu poate crește nivelul mediu sau rata de creștere a variabilelor reale, precum PIB sau gradul de ocupare, sau să influențeze nivelul mediu al cursului real de schimb). În cel mai bun caz, ea poate reduce gradul de fluctuație al variabilelor reale.

Pe termen scurt și mediu, politica monetară are efecte atât asupra variabilelor nominale, cât și asupra variabilelor reale. Totuși, mecanismul complex de transmisie a politicii monetare, lag-urile variabile, șocurile aleatorii și incertitudinile inerente fac necesară reglarea fină (*fine-tuning*).

Din ce în ce mai multe țări folosesc *regimul de țintire flexibilă* a inflației, strategie în care inflația este stabilizată în jurul unei ținte reduse *pe termen mediu* (mai degrabă decât *regimul de țintire strictă* a inflației, în care se încearcă stabilizarea inflației în *cel mai scurt orizont de timp posibil*).

Politica monetară poate atinge o medie a inflației egală cu nivelul țintă, în încercarea găsirii celui mai bun compromis între *variabilitatea inflației* și cea a *decalajului de producție*. Este bine cunoscut faptul că politica monetară nu poate stabili complet nici inflația, nici decalajul de producție. Pe de altă parte, *creșterea credibilității* prin ancorarea așteptărilor inflaționiste la nivelul țintă va reduce variabilitatea inflației, precum și a decalajului de producție, precum și alegerea între regimul strict sau flexibil de țintire a inflației au fost dezbătute în literatura cu privire la politica monetară în câteva lucrări publicate în 1996 și 1999 de Federal Sistem Reserve of Kansas City).

Astfel, BNR poate alege între țintirea strictă a inflației (folosind predominant canalul cursului de schimb pentru a stabili inflația) sau țintirea flexibilă a inflației (pe o perioadă de 2, 3 ani folosind cu preponderență canalul ratei dobânzii, situație în care intervenția băncii centrale este mai puțin agresivă). De fapt, această alegere reflectă viziunea băncii asupra compromisului între variabilitatea inflației în jurul țintei stabilite și variabilitatea decalajului de producție, relație reprezentată în graficul următor.

În grafic, pe axa OX este reprezentată *variabilitatea inflației* în jurul țintei, iar pe OY *variabilitatea decalajului de producție*. Intersecția axelor corespunde situației în care decalajul de producție este nul și rata inflației este întotdeauna egală cu ținta stabilită (este un punct greu de atins). În figură este reprezentată *curba lui Taylor*, care unește ansamblul celor mai eficiente combinații între variabilitatea inflației și variabilitatea decalajului de producție pe care politica monetară le poate atinge.

Punctele din dreapta curbei corespund unei politici monetare ineficiente, iar *cele din stânga* nu pot fi atinse (rezultate nefezabile). Punctul TSI corespunde țintirii stricte a inflației, când banca centrală se concentrează asupra țintirii inflației fără să ia în considerare variabilitatea decalajului de producție. Punctul TFI corespunde țintirii flexibile a inflației, când banca centrală acordă aceeași importanță stabilizării decalajului de producție și stabilizării decalajului de inflație. Punctul DDDP (țintirea directă a decalajului de producție) corespunde situației în care BNR se concentrează asupra stabilizării decalajului de producție. *Este evident că punctul TFI este cel mai bun compromis pentru politica monetară. Astfel, strategia de țintire flexibilă a inflației este cea mai bună alegere de politică macroeconomică* (Debelle, Guy, 1999).

Un mecanism important pentru a atinge în mod eficace acest compromis este *obținerea credibilității*, în sensul ancorării anticipărilor inflaționiste la inflația țintă. Astfel, când credibilitatea este redusă, anticipările inflaționiste volatile deplasează curba Taylor către dreapta, astfel încât vor exista variații din ce în ce mai mari atât ale inflației, cât și ale producției. Când există anticipații inflaționiste concordante cu ținta de inflație, curba se deplasează către stânga (cu o stabilizare mai bună atât a inflației, cât și a decalajului de producție). Totuși, experiența arată că *reputația și credibilitatea se câștigă greu în timp (și se pierd foarte ușor)*.

Considerăm că România ar trebui să adopte la început un *regim strict de țintire a inflației* și după aceea un *regim flexibil*, putând astfel să câștige credibilitate (grafic, să se miște de-a lungul curbei Taylor dinspre punctul TSI spre TFI). Chiar dacă va avea un cost ridicat al variabilității decalajului de producție, credem că România ar trebui să acorde importanță sporită variabilității inflației.

Preferințele BNR pot fi evidențiate analizând acțiunile sale, într-un anumit moment dat. Astfel, o strategie flexibilă de țintire a inflației care să fie credibilă și performantă contribuie cu siguranță la o fluctuație mai redusă a ratelor dobânzii și ale cursului de schimb. Concret, BNR ar trebui să folosească cu prioritate instrumentul cursului de schimb (în cazul adoptării unui regim strict, la început), după care, trecerea la un regim flexibil ar trebui să determine banca să se orienteze către folosirea cu preponderență a instrumentului ratei dobânzii (cu influență directă asupra cererii agregate și, astfel, obținerea unui compromis bun între stabilitatea inflației și cea a producției).

Svensson (2000) arată cum poate fi obținut un anumit *compromis optim între stabilitatea inflației și stabilitatea decalajului de producție*. Algoritmul descris de el cuprinde șase etape:

1) Banca centrală formulează, anunță și motivează o funcție explicită de pierdere a deviației inflației de la nivelul țintă și deviațiilor PIB de la nivelul PIB potențial (funcția de pierdere ar trebui să fie menținută cel puțin câțiva ani).

2) Orice decizie majoră de politică monetară trebuie luată de banca centrală în funcție de: viziunea sa asupra mecanismului de transmisie, estimările sale cu privire la situația din economie, modul cum analizează șocurile din economie etc. Pentru ca deciziile să fie optime, banca centrală trebuie să-și construiască un set de prognoze referitoare la nivelurile țintă ale tendințelor variabilelor-instrument folosite.

3) Banca centrală selectează apoi prognozele privind inflația și decalajul de producție, care corespund celei mai fezabile alegeri și care minimizează funcția de pierdere (astfel încât inflația să revină la ținta stabilită și PIB-ul să devieze cât mai puțin de la nivelul PIB-ului potențial).

4) Banca centrală anunță prognozele optimale ale nivelurilor țintă ale inflației și decalajului de producție și prognozele corespondente ale tendințelor variabilelor-instrument (bineînțeles, diferite în timp).

5) Banca centrală stabilește apoi instrumentul optim necesar a fi folosit, în funcție de decizia majoră de politică monetară ce trebuie luată.

6) Până la următoarea decizie de politică monetară, banca centrală trebuie să repete etapele 2-5, în funcție de noile informații obținute în legătură cu starea economiei și viziune sa asupra șocurilor.

Considerăm că BNR ar trebui să stabilească și să anunțe o funcție explicită de pierdere pentru politica monetară. Avantajul acestui proces ar fi că banca centrală ar avea stimulente mai puternice în realizarea compromisului amintit, ar exista o monitorizare externă și o evaluare a politicii monetare mult mai eficiente, în timp ce obiectivele de politică monetară ar fi din ce în ce mai transparente. Lipsa transparenței privind funcția de pierdere poate da naștere unor interpretări continue și unor întrebări de tipul: ce importanță acordă BNR stabilizării economiei reale comparativ cu stabilizarea în jurul nivelului țintă?

Funcția de pierdere corespunzătoare regimului flexibil de țintire a inflației poate fi descrisă prin ecuația:

$$L_t = (\pi_t - \pi^*)^2 + \lambda(y_t - y_t')^2$$

unde:

π_t și y_t reprezintă inflația și producția din perioada t ;

π^* este ținta de inflație;

y_t' este PIB potențial;

λ este importanța relativă pe care banca centrală o acordă stabilizării decalajului de producție.

Astfel, inflația și PIB-ul sunt variabile țintă, iar π^* și y_t' reprezintă niveluri țintă. Deoarece apar lag-uri în ceea ce privește efectele de politică monetară asupra inflației și PIB-ului, banca centrală trebuie să ia în considerare acțiunile politicii monetare curente și influența acestora asupra viitoarei inflații și decalaj al PIB. Tocmai de aceea trebuie utilizată o funcție care să exprime pierderile viitoare așteptate. În plus, PIB-ul potențial (y_t') este o variabilă neobservabilă, dar care trebuie estimată.

Trebuie definită astfel o funcție de pierdere intertemporală pentru fiecare perioadă t sub forma unor pierderi viitoare așteptate (calculate prin scontare).

$$\mathcal{L}_t = (1 - \delta) E_t \sum \delta^t L_{t+\tau}$$

unde:

δ este cuprins în intervalul $(0,1)$ – factorul de scontare;

E_t exprimă estimările privind informația disponibilă a băncii centrale în perioada t .

Funcția de pierdere intertemporală are doar trei parametri: π^* , λ și δ . Pentru o bancă centrală ce alege strategia de țintire a inflației, π^* este stabilit, factorul de scontare δ trebuie să fie cât mai aproape de 1, rămânând astfel necesară numai stabilirea parametrului λ . Ecuația devine:

$$\lim \mathcal{L}_t = \text{var}(\pi_t) + \lambda \text{var}(y_t - y_t')$$

Dacă λ este mai mare decât zero, situația corespunde unui regim flexibil de țintire a inflației. Dacă λ este egal cu zero, se adoptă regimul strict de țintire a inflației. De fapt, λ poate fi considerată *rata marginală de substituție* dintre *variabilitatea inflației* și a *decalajului PIB*. Funcția de pierdere este o *funcție de pierdere simetrică* (valoarea pentru $(\pi_t - \pi^*)$ este aceeași cu valoarea pentru $-(\pi_t - \pi^*)$).

Băncile centrale pot atinge atât o țintă a inflației pe termen lung, cât și cel mai bun compromis între stabilitatea inflației și stabilitatea PIB, prognozând țintele astfel încât la fiecare decizie de politică monetară banca să selecteze *cele mai eficiente combinații care să minimizeze funcția de pierdere* și care să corespundă tendințelor prognozate privind instrumentele de politică folosite. Anunțarea și motivarea acestor prognoze de către banca centrală maximizează

impactul asupra anticipărilor sectorului privat și economiei. Prognozarea țintelor cere ca banca centrală să aibă o viziune coerentă asupra multiplicatorilor de politică, astfel încât să se cunoască modul în care ajustările variabilelor-instrument influențează prognozarea inflației și stabilitatea producției. Svensson (2000) consideră că este necesară o regulă optimă de țintire exprimând egalitatea dintre rata marginală de transformare (în mecanismul de transmisie) și rata marginală de substituție în funcția de pierdere.

Folosind curba Phillips cu anticipări inflaționiste, regula de țintire are forma

$$\pi_{t+\tau,t} - \pi^* = -\lambda/k[(y_{t+\tau,t} - y'_{t+\tau,t}) - (y_{t+\tau-1,t} - y'_{t+\tau-1,t})],$$

unde:

k este panta curbei Phillips pe termen scurt.

Regula de țintire arată că deviația inflației prognozate de la ținta de inflație este în relație inversă cu proiecția privind modificarea decalajului PIB, iar factorul de proporționalitate λ/k exprimă raportul dintre importanța relativă acordată de bancă stabilizării decalajului de producție λ și panta curbei Phillips pe termen scurt k .

Stabilirea unei reguli de țintire de acest tip rezolvă și problema inconsistenței temporale.

Concluzii

Putem explica succesul sau eșecul unei țări în tranziție prin atingerea sau nu a creșterii economice susținute (și, mai înainte, a macrostabilizării economice)? Da. Chiar dacă rezultatele macroeconomice pe termen scurt sunt importante, ceea ce conferă credibilitate în funcționarea unei economii este *creșterea economică susținută*. Stabilitatea macroeconomică este puternic corelată cu creșterea economică susținută. Performanța la nivel macroeconomic poate fi explicată prin

calitatea managementului bugetelor aparținând sectorului public și a finanțării lor (acțiunea politicilor monetară și fiscală), politici orientate către dezvoltarea sectorului financiar intern și politica de curs de schimb.

Dacă mult timp economiștii erau preocupați de compromisul (pe termen scurt sau lung) dintre inflație și șomaj, acum economiștii își concentrează atenția asupra unui *nou compromis*. Acesta este *compromisul* dintre *stabilitatea inflației* cu care se confruntă banca centrală și *stabilitatea producției*. Lucrarea face o scurtă prezentare a acestui compromis, încercând să sublinieze câteva elemente care credem că *ar trebui* în mod necesar luate în calcul atunci când se încearcă găsirea celei mai eficiente combinații.

În ceea ce privește BNR, alegerea a fost făcută. După cum a subliniat și *Mishkin* (2001), un angajament instituțional față de stabilitatea prețurilor nu e suficient ca atare pentru a aduce mult dorită credibilitate unei bănci centrale; acest obiectiv general ar trebui tradus într-un simplu scop cantitativ. *Svensson* (2003) subliniază că, în condițiile în care banca centrală este un organism competent, previziunea inflației va fi foarte aproape de inflația viitoare reală (care este o necunoscută în momentul previziunii). În momentul de față, BNR se bucură de o credibilitate destul de mare, ca urmare a faptului că a reușit scăderea inflației. Este foarte important acum ca BNR să se asigure că instrumentele sale sunt eficiente în controlul inflației, având în vedere că procesul de concepere a unui model econometric pentru economia României este destul de greu de realizat (un astfel de model este în mod imperios necesar în situația implementării unei strategii de țintire a inflației; însă, în general, toate modelele sunt influențate de erori de estimare; mai mult, parametrii modelelor se schimbă odată cu schimbarea politicilor).

Considerăm că, cel puțin în momentul de față, menținerea credibilității este una dintre cele mai importante provocări pentru Banca Națională a României, pentru funcționalitatea și eficiența măsurilor ei.

Bibliografie

- Apergis, N. (coord.) (2005), *Inflation targeting and output growth: empirical evidence for the European Union*, IMF, Working Paper
- Braumann, B. (2000), *Real effects of high inflation*, IMF, Working Paper
- Debelle, G. (1999), *Inflation targeting and output stabilization*, Discussion paper Research, Reserve Bank of Australia
- Dinu, M., Socol, C., Niculescu, A. (2005), *Economia României*, Editura Economică, București
- Fischer, S., Sahay, R., Vegh, C. (1996), „Stabilisation and growth in transition economies: the early experience”, *Journal of Economic Perspectives*
- Gerlach, S., Svensson, L. (2003), „Money and inflation in the euro area: a case for monetary indicators?”, *Journal of Monetary Economics* 50
- Ghosh, A. (1997), *Inflation in transition economies: how much and why?* IMF, Working Paper
- Mankiw, N. G. (2000), *Macroeconomics*, Harvard University, Worth, New York
- Mishkin, F. S., Schmidt-Hebbel, K. (2001), *One decade of inflation targeting in the world: what do we know and what do we need to know?*, NBER Working Paper 8397
- Mishkin, F. (2004), *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*, Seventh Edition, Columbia University
- Svensson, L. (2000), *The first year of the Eurosystem: inflation targeting or not*, NBER Working Paper 7598
- Svensson, L. (2003), *How should monetary policy be conducted in an era of price stability?*, CEPR, www.princeton.edu/svensson
- Svensson, L. (2003), *The inflation forecast and the loss function*, CEPR, www.princeton.edu/svensson
- Svensson, L. (2003), *Monetary policy and real stabilisation*, CEPR, www.princeton.edu/svensson
- Taylor, J. (1996), *How should monetary policy respond to stocks while maintaining long-run price stability*, Federal Reserve Bank of Kansas City
- Walsh, C. (2002), „Teaching inflation targeting an analysis for intermediate macro”, *Journal of Economic Education*

Măsurarea performanței întreprinderii

Ion Stancu

Profesor universitar doctor
Academia de Studii Economice București

Abstract. *According to the logics of the efficient capital investment, the management of the investment of the saving capital in the company's assets must conclude, on the end of the financial year, with a plus of real value ($NPV > 0$). From this point of view, in this paper we suggest the usage of an investment valuation model for the assessment of the company managerial and technological performance. Supposing the book value is a proxy of the just value (of assets and operational results) and supposing the capital cost is correctly estimated, we evaluate the company's performance both by the net present value model, and also by the company's ability to create a surplus of the invested capital ($NPV > 0$).*

Our paper also aims to identify the performance of the financial breakeven point (for which NPV is at least equal to zero) as the minimum acceptable level for the company's activity. Under this critical sales point, the company goes through the undervaluation of shareholders fortune even if the company's sales are greater than accounting breakeven point. The performance's activity level is one which the managers recover and surpass the cost of capital, cost which stand for the normal activity benchmark.

The risks of applying of our suggested model we support go down to the confidence of accounting data and of the cost of capital estimating. In spite all of this, the usage of a sensitivity analysis to search an average NPV would leads to the company's performance valuation within investment logic with a high information power.

Key words: company performance; capital investment; capital cost; net present value; accounting break even; financial break even.

Introducere

Decizia economică logică și coerentă se întemeiază pe prima și cea mai importantă ipoteză de lucru, și anume aceea a comportamentului rațional al agenților economici. Această ipoteză consideră, dintru început, că agenții economici caută să maximizeze funcția de utilitate a consumului lor sau, altfel spus, își doresc să o ducă mai bine decât mai rău.

Maximizarea utilității consumului (prezent și viitor) este posibilă numai prin investiții eficiente de capital care să determine creșterea valorii capitalului investit (VAN max). De la început am avut în vedere existența pieței financiare capabile să furnizeze oportunități suplimentare de investire și de atragere de capitaluri astfel încât să permită estimarea costului capitalului (= cost de oportunitate¹). Se caută deci o

rată normală (medie, k) de rentabilitate pe sectoare de activitate, ca referință de performanță economică de la care se judecă o investiție de capital a fi eficientă sau ineficientă în sectorul respectiv de activitate.

Lucrarea noastră urmărește mai întâi reliefa succintă a elementelor evaluării investiției de capital (averea inițială investită, cash-flow-urile ce vor fi obținute din exploatarea ei, valoarea de revânzare a investiției, rata de actualizare, valoarea actualizată netă), în general și pe cazul concret al unei întreprinderi. Vom propune apoi o analiză a pragului de rentabilitate al activității întreprinderii pentru care veniturile sunt cel puțin egale cu cheltuielile ($PN = 0$) sau pentru care încasările actualizate sunt egale cu plățile actualizate ($VAN = 0$). Intenția noastră este aceea de a identifica o măsură a performanței exploatarei investiției de capital într-o întreprindere ($VAN > 0$) și de a releva semnificația pragului de rentabilitate financiar ca fiind nivelul minim de performanță admisibil pentru managementul oricărei întreprinderi ($VAN = 0$).

¹ Sau, altfel spus, costul șansei pierdute: am avut un capital ce putea fi investit diversificat în toate întreprinderile din sectorul industrial al afacerii și am avut deci șansa de a câștiga rata medie de rentabilitate din acest sector (k), dar „am renunțat la această șansă” pentru a investi în întreprinderea (afacerea) respectivă pentru a câștiga rata ei internă de rentabilitate (RIR), în speranța că RIR va fi mai mare decât k .

În afara raționalității economice, s-au mai luat în calcul următoarele ipoteze de lucru:

a) valorile contabile ale activelor întreprinderii și ale capitalurilor lor de proveniență sunt un proxy al valorilor de piață ale respectivelor variabile ale modelului de evaluare;

b) activele economice de la începutul anului (AE_0) exprimă valoarea capitalului investit în respectiva întreprindere (în respectiva afacere lucrativă);

c) contextul economic este cu o singură perioadă (de un an), dar cu potențial de continuare a exploatării, potențial încorporat în valoarea de revânzare a activelor economice la sfârșitul anului (AE_1);

d) rata k de actualizare a fluxului de trezorerie din nul analizat (CFD_t) este, de asemenea, un proxy al costului capitalului din sectorul respectiv de activitate, exprimând deci rata de rentabilitate așteptată în mod normal de investitori din investiția lor de capital în acea afacere.

1. Considerații teoretice preliminare

Grade mai mari de consum nu pot fi asigurate decât în condițiile maximizării veniturilor prezente și viitoare, în cele din urmă, maximizarea valorii capitalului investit.² În fapt, este vorba despre maximizarea averii finale (W_n) rezultată din suma fluxurilor de trezorerie (X_N) ce vor fi generate de exploatarea investiției în perioada viitoare (N) și care se vor adăuga averii inițiale (W_0):

$$W_f = W_0 + X_N = \sum CFD_t + VR_n = \max,$$

în care:

$X_N = \sum CFD_t + VR_n - W_0$ = „return on investment“ = ROI, în engleză;

CFD_t = cash-flow-ul disponibil în fiecare an t din întreaga activitate a întreprinderii;

VR_n = valoarea (de piață) a activelor întreprinderii rămasă (recuperabilă) la sfârșitul perioadei viitoare (N);

$VR_n - W_0$ = câștigul de capital prin creșterea valorii de piață a averii inițiale investite în întreprindere.

Prin raportarea sumei fluxurilor de trezorerie (X_N) la averea investită (W_0) se determină rata internă de rentabilitate (RIR) a întreprinderii, ca măsură a profitabilității investiției capitalului în active exploatabile ale acesteia:

$$RIR = \frac{X_N}{W_0} = \frac{\sum CFD_t}{W_0} + \frac{VR_n - W_0}{W_0} = \frac{\sum EBIT_t (1 - \tau)}{W_0},$$

în care:

$$\frac{\sum CFD_t}{W_0} = \text{rata de fructificare a capitalului,}$$

² În fapt, maximizarea utilității consumului prezent și viitor, $\max U(C_0; C_t)$, are loc printr-un proces de economisire și de investire a capitalului economisit în proiecte de investiții eficiente, respectiv cu maximum de valoare actuală (V_0) și deci cu plus de valoare reală (VAN max):

- procesul de economisire: $S_0 = Y_d - C_0$
- procesul de investire: $I_0 = S_0$

- procesul de exploatare: $V_0 = \frac{\sum CFD_t}{(1+k)^t} + \frac{VR_n}{(1+k)^n}$

- procesul de capitalizare: $VAN = V_0 - I_0 > 0$

știind că:³

$$CFD_t = EBIT_t (1 - \tau) - (VR_n - W_0);$$

în care:

$EBIT_t$ = profitul brut (înainte de dobânzi și de impozit) din fiecare an t ;

iar $EBIT_t (1 - \tau) = PN_t + Dob_t (1 - \tau)$;

$$\frac{VR_t - W_0}{W_0} = \text{rata câștigului de capital.}$$

Prin rearanjarea relației de mai sus aceasta devine:

$$W_0 \times RIR = \sum CFD_t + VR_n - W_0,$$

În continuare, prin înlocuirea ratei interne de rentabilitate (RIR) cu costul capitalului (k), putem estima valoarea actuală (V_0) a investiției de capital în respectiva întreprindere:

$$V_0 = \frac{CFD_1 + VR_1}{1+k} \text{ pentru 1 an și}$$

$$V_0 = \sum_{t=1}^n \frac{CFD_t}{(1+k)^t} + \frac{VR_n}{(1+k)^n} \text{ pentru } n \text{ ani.}^4$$

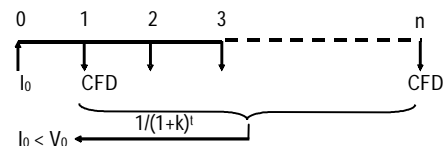
Întreaga activitate de evaluare financiară a unei investiții de capital în întreprindere se circumscrie estimării fiabile a celor două variabile ale valorii actuale:

- fluxurile viitoare de trezorerie CFD_t , inclusiv a valorii finale a capitalului de exploatat VR_n ;
- rata (k) de rentabilitate normată pentru clasa de risc în care se află investiția de capital, alta decât RIR a investiției analizate.

2. Evaluarea performanței întreprinderii analizate

Analiza eficienței tehnologice și manageriale a întreprinderii HIRAM SA, studiate în această lucrare, se face dintr-o perspectivă investițională, respectiv prin estimarea plusului de valoare obținut la sfârșitul exercițiului financiar din exploatarea capitalului investit în activele economice de la începutul anului ($AE_0 = Imo_0 + ACR_{neto0}$). Sub ipotezele de mai sus⁵, modelul de evaluare a performanței rezultă din respectarea a două reguli complementare ale eficienței investiției de capital:

- $VAN > 0$ și
- $RIR = ROA > k$.

³ $CFD_t = CF_{expl.} - \text{Creșterea ec.} = EBIT_t (1 - \tau) + Amo_t - (VR_n - W_0) + Amo_0 = EBIT_t (1 - \tau) - (VR_n - W_0)$.

⁴ Pentru $n \rightarrow \infty$ și $CFD_t = \text{constant}$, valoarea actuală se poate exprima sintetic astfel:

$$W_0 = \frac{CFD}{k}.$$

⁵ respectiv,

- reflectare corectă în contabilitate a activelor și pasivelor și a rezultatelor exploatării acestora și
- o estimare cât mai apropiată a ratei k a costului capitalului.

În condițiile în care nu au loc investiții adiționale în active fixe și circulante, rezultatele din contul de profit și pierdere (Amo + PN + Dob) sunt potențiale remunerări, în cash, pentru investitorii de capital (acționari și împrumutători). Dar nu acesta este cazul la întreprinderea noastră. Dimpotrivă, dezvoltarea ei economică în cursul anului (în Imo și ACR_{nete}) a solicitat autofinanțarea din aceste rezultate și, în plus, a necesitat aporturi noi de capital social și credite noi. În această situație, cash-flow-ul (CFD₁) din profitul net și din amortizare nu mai este disponibil (nu mai este plătit către investitorii).⁶ El are o valoare negativă, semnificând sume nete aduse din afară de către acționari și împrumutători pentru a susține, alături de

autofinanțare, creșterea activelor întreprinderii de la AE₀ = 102.000 la AE₁ = 120.000.

Contul de profit și pierdere		
		N
Vânzări		180000
Costuri variabile	0,75	135000
Costuri fixe		13800
Amortizări		8000
Dobânzi (1/ DAT)	0,12	6000
Impozit pe profit (1/Pr)	0,25	4300
Profit net		12900

CAPITALIZAREA TOTALĂ					
	N-1	N	N-1	N	
Active imobilizate	68000	80000	Capitaluri proprii	52000	61177
Active circulante nete	34000	40000	Datorii > 1 an (TL)	50000	58824
TOTAL (AE)	102000	120000	TOTAL	102000	120000

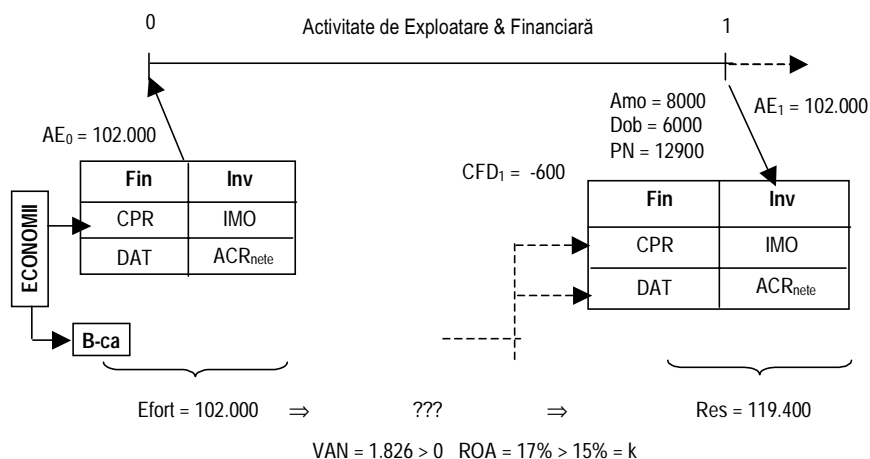
Întrebarea esențială rămâne dacă managementul financiar al întreprinderii a fost performant pornind în exploatare cu AE₀ = 102.000 și obținând rezultate la sfârșitul anului, averea finală, de 119.400, egale cu:

$$CFD_1 + AE_1 = -600 + 120.000$$

$$AE_0 + EBIT_1(1 - \tau) = 102.000 + 23.200(1 - 0,25)$$

$$AE_0 + PN_1 + Dob_1(1 - \tau) = 102.000 + 12.900 + 6.000(1 - 0,25)$$

Pentru evaluarea performanței sau nonperformanței avem nevoie de o referință din sectorul de activitate al întreprinderii (cu aceeași clasă de risc economic și financiar), respectiv de rata medie (k) de rentabilitate ca expresie a costului capitalului investit. Se estimează o rată apropiată pentru costul de oportunitate în întreprinderea analizată de k = 15%.⁷

Crearea de valoare la întreprinderea HIRAM

Evaluarea performanței sub forma valorii actualizate a afacerii din întreprinderea analizată este acum posibilă:

$$V_0 = \frac{CFD_1 + VR_1}{1 + k} = \frac{-600 + 120.000}{1 + 0,15} = 103.826 > 102.000 = I_0$$

Gestiunea financiară a întreprinderii s-a încheiat cu un plus de valoare reală (VAN) la capitalul investit de VAN = 1.826:

$$VAN = 103.826 - 102.000 = 1.826 > 0 .$$

TOTAL Activ	102000	120000
Cash flow net (disponibil)		-600
Valoarea întreprinderii		103826
Valoarea actualizată netă (VAN)		1826

⁶ $CFD_1 = PN_1 + Amo_1 + Dob_1(1 - t) - \Delta Imo_1 - \Delta ACR_{nete_1}$, în care:

$\Delta Imo_1 = Imo_1 - Imo_0 + Amo_1$, iar $\Delta ACR_{nete_1} = ACR_{nete_1} - ACR_{nete_0}$

Concluzia favorabilă a calității managementului întreprinderii este aceea că, după încheierea exercițiului financiar și în ipotezele predefinite, are loc o capitalizare a averii acționarilor cu VAN = 1.826, deci o creștere a valorii acestora. Spunem că este o creștere a averii acționarilor deoarece valoarea capitalurilor împrumutate rămâne, în principiu, nemodificată ca urmare a folosirii de către bancă a unei rate corecte de dobândă: $R_{dob} = k_{DAT}$ și deci $VAN_{DAT} = 0$.⁸

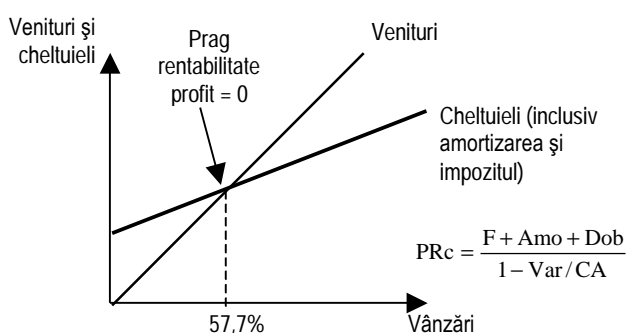
⁷ La rândul ei, această rată este costul mediu al capitalurilor proprii (CPR) și împrumutate (DAT) ponderate cu activele economice investite, în medie, în sectorul industrial, respectiv:

$$k = k_{CPR} \times CPR\% + k_{DAT} \times DAT\% = 20,77\% \times 51\% + 12\% \times 49\% (1 - 0,25) = 15\%$$

⁸ Ipoteza de rată corectă de dobândă este ușor de admis în condițiile unei competiții puternice în sectorul bancar, ceea ce face ca ratele de dobândă să reflecte chiar costul de oportunitate al capitalurilor bancare active.

3. Evaluarea performanței întreprinderii la nivelul pragului de rentabilitate contabil

Mărirea critică a vânzărilor întreprinderii la care se obține acoperirea cheltuielilor totale din veniturile totale reprezintă pragul de rentabilitate contabil al întreprinderii. Pentru manageri acest prag reprezintă adesea un indicator de apreciere a riscului activității curente, respectiv dacă cifra vânzărilor este superioară sau nu acestui „punct mort” sub care ar înregistra pierderi stâjenitoare. Prin modelul propus la pct. 2, de evaluare a performanței economice, dorim să atragem atenția că acest indicator este înșelător, iar ghidarea activității manageriale prin intermediul lui poate avea consecințe grave ce pot atrage, în timp, falimentul întreprinderii.

Așa cum ilustrează și graficul de mai sus, managerii întreprinderii ar putea crede că au o marjă de libertate în desfășurarea activității lor de la 100% (cât era activitatea normală la pct. 2) până la 57,7%, cât indică pragul de rentabilitate. Dar, la acest nivel minim de activitate, nonperformanța gestiunii financiare este evidentă: o valoare actualizată netă semnificativ negativă: VAN = - 9.391.

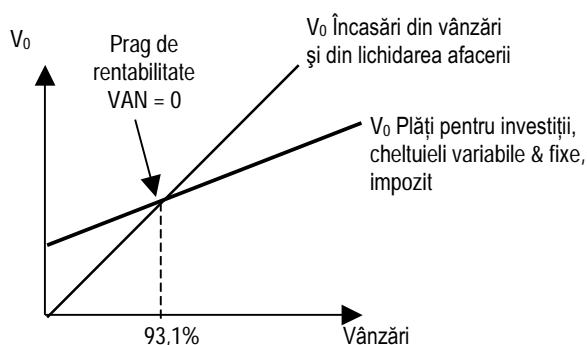
Judecăm lipsa de performanță prin pierderea de valoare reală a capitalurilor acționarilor de la la 52.000 la 42.609, deci o decapitalizare a acestora cu 18%. La acest nivel de activitate (57,7%), în cinci ani și jumătate se va pierde întreaga valoare (putere de cumpărare) a capitalurilor acționarilor, întreprinderea intrând în stare de faliment.

Explicații	An
Vânzări	103886
Cheltuieli variabile $v = 0,75$	77914
Cheltuieli fixe	13800
Amortizări	6171
Dobânzi 12% 50000	6000
Profit înainte de impozit	0
Impozit pe profit 25%	0
Profit net	0
Imobilizări 68000	46171
Active curente nete 34000	28049
TOTAL Activ 102000	74221
Cash flow net (disponibil)	32279
Valoarea întreprinderii	92609
Valoarea actualizată netă (VAN)	- 9391

După cum vom vedea, nu orice nivel de activitate superior pragului de rentabilitate contabil este acoperitor pentru a asigura, în întreprindere, cel puțin un nivel mediu de performanță. În fapt, este vorba de un nivel de activitate care acoperă doar cheltuielile curente, nu și pe cele de capital. Nu este luat în calcul costul de oportunitate al capitalului, care, fără un profit net suficient, va eroda progresiv puterea de cumpărare a capitalului acționarilor.

4. Evaluarea performanței întreprinderii la nivelul pragului de rentabilitate financiar

În opoziție cu indicatorul analizat mai sus, pragul de rentabilitate financiar exprimă mărirea critică a vânzărilor întreprinderii pentru care valoarea actualizată a încasărilor din livrarea de produse și servicii, inclusiv din vânzarea pe piața secundară a afacerii este cel puțin egală cu valoarea actualizată a plăților materiale, salariale, financiare și fiscale, inclusiv a capitalului investit. La acest nivel de activitate, întreprinderea realizează o performanță medie la nivelul ratei normale (medii) de rentabilitate din sectorul industrial din care face parte. Rata k de actualizare a încasărilor și plăților are rolul de referință minimă pentru conservarea puterii de cumpărare a capitalurilor acționarilor.

Așadar, marja de libertate pentru managementul întreprinderii se reduce considerabil, între 100% cât a fost apreciat ca activitate normală la pct. 2 și la numai 93,1%. La acest nivel de activitate se reușește recuperarea valorii inițiale a capitalurilor acționarilor (VAN = 0):

Explicații	An
Vânzări	167609
Cheltuieli variabile $v = 0,75$	125707
Cheltuieli fixe	13800
Amortizări	7702
Dobânzi 12% 50000	6000
Profit înainte de impozit	14400
Impozit pe profit 25%	3600
Profit net	10800
Imobilizări 68000	74493
Active curente nete 34000	38055
TOTAL Activ 102000	112547
Cash flow net (disponibil)	4753
Valoarea întreprinderii	102000
Valoarea actualizată netă (VAN)	0

Mărimea profitului net de 10.800 are semnificația de nivel minim de performanță a activității de exploatare și financiară a întreprinderii. Numai la un profit net minim de 10.800 se atinge media de performanță din sector. Un profit net inferior acestei mărimi va fi însoțit de decapitalizarea averii acționarilor, deoarece nu va fi în măsură să recupereze în întregime costul capitalului investit.

Spre exemplu, un nivel de activitate de 90% în raport cu activitatea normală de 100% va conduce la un nivel al profitului net de 9.849, ceea ce pare a fi suficient de acoperitor pentru performanța întreprinderii:

Vânzări			162000
Cheltuieli variabile	$v = 0,75$		121500
Cheltuieli fixe			13800
Amortizări			7568
Dobânzi	12%	50000	6000
Profit înainte de impozit			13132
Impozit pe profit		25%	3283
Profit net			9849

Acest nivel conduce însă la o decapitalizare a averii acționarilor de - 827 (- 1,6% din capitalurile proprii):

TOTAL Activ	102000	109174
Cash flow net (disponibil)		7176
Valoarea întreprinderii		101173
Valoarea actualizată netă (VAN)		- 827

Concluzii și aspecte critice

Analiza investițională a performanței întreprinderii este o preocupare științifică și experimentală foarte intensă. Cităm, pentru exemplificare, cercetările pentru identificarea obiectivului fundamental în Finanțe, Teorema separației lui Fisher între acționari și manageri, Coeficientul q al lui Tobin al valorii de piață raportată la costul de înlocuire estimat, Teoria de agent al lui Jensen & Meckling sau, mai recent, indicatorul EVA® introdus de Stern Stewart & Co.

Sub rezerva unor raportări de situații contabile la standarde IAS/IFRS și a identificării apropiate a costului

capitalului, rezultatele investigației noastre au semnificații pertinente pentru detectarea stării de performanță a întreprinderii ca portofoliu de active economice în care s-au investit capitalurile acționarilor și împrumutătorilor. Indicatorul valoarea actualizată netă (VAN) are cea mai robustă construcție teoretică, argument ce întărește concluziile noastre. De altfel, indicatorul EVA® conduce la rezultate foarte apropiate de VAN, EVA® având avantajul unui calcul mult simplificat.

În consecință, pragul de rentabilitate financiar (pentru care VAN este cel puțin egală cu zero) este măsura minimă a performanței ce trebuie atinsă în gestiunea întreprinderii pentru a se conserva, cel puțin, averea acționarilor. Numai peste acest nivel de activitate se realizează „vocația” investiției eficiente de capital, respectiv aceea de a produce plus de valoare reală, căci vorba din Biblie: Dacă (plus de) valoare nu e, Nimic nu e.

Pragul de rentabilitate contabil (pentru care profitul net este cel puțin egal cu zero) este o avertizare înșelătoare. Deși se acoperă toate cheltuielile curente, la acest nivel are loc o decapitalizare evidentă a averii investitorilor de capital.

În măsura în care informațiile contabile reflectă eronat realitatea economică din întreprindere, respectiv se îndepărtează în mod evident de la valoarea lor justă, atunci pot avea loc distorsiuni în estimarea performanței manageriale. De asemenea, estimarea ratei k privind costul capitalului, mai ales pentru economia românească, se dovedește a fi destul de complexă și dificilă. Nu vom recomanda, în acest sens, utilizarea modelului CAPM ca urmare a ipotezelor foarte greu de acceptat pentru economia românească. Dimpotrivă, metoda empirică Build-up (recomandată de Ibbotson Assoc.), de construcție pas cu pas a ratei k pornind de la rata de dobândă fără risc (R_f) și adăugând progresiv prime estimate de riscuri specifice categoriei de afaceri a întreprinderii (de piață de capital, de sector industrial, de mărime a întreprinderii etc.), poate fi o soluție pentru mediul economic românesc.

În ambele situații (fiabilitatea datelor contabile și a ratei k) este nevoie de o analiză de sensibilitate a utilizării modelului de evaluare a performanței la variații posibile ale variabilelor modelului. În felul acesta se identifică o medie a estimării performanței, medie care are mai mari șanse să exprime fiabil adevărata stare de performanță a întreprinderii.

Bibliografie

- Brealey, R. and Myers, St. (2000), *Principles of Corporate Finance*, 6th edition, The McGraw-Hill Company, Inc.
- Copeland, Th., Koller, T.M. and Murrin J. (2000), *Valuation, Measuring and Managing the Value of Companies*, Third Edition, John Wiley & Sons Inc., New York
- Damodaran, A. (1996), *Investment Valuation*, John Wiley & Sons Inc., New York
- Dornbusch, R., Fischer, St. (1997), *Macroeconomia*, Editura Sedona, Timișoara
- Feleagă, L.; Feleagă, N. (2005), *Contabilitate Financiară, o abordare europeană și internațională*, Editura Infomega, București
- Fisher, I. (1930), *The Theory of Interest*, New York, Macmillan
- Jensen, M.C., „Value maximization, stakeholders theory, and the corporate objective function”, *Journal of Applied Corporate Finance*, Vol. 14, Number 3
- Jensen, M. and Meckling, W., „Theory of the Firm: Managerial Behaviour, Agency Costs and Ownership Structure”, *Journal of Financial Economics*, October 1976, pp. 305-306.
- O’Byrne, S., „EVAs and market value”, *Journal of Applied Corporate Finance*, 9, pp. 116-125
- Ohlson, J.A., *Earnings, Book Values, and Dividends in Equity Valuation*, *Contemporary Accounting Research*, 11, Spring, 1995, pp.161-182
- Ross, St. and co-authors (2006), *Corporate Finance*, Sixth Edition, Irwin Inc.
- Stern, J., Stewart, G., and Chew, D., „The EVA financial management system”, *Journal of Applied Corporate Finance*, 8, pp. 32-46
- Stancu, I. (editor) (1998), *Articole fundamentale în teoria financiară*, Tipografia ASE București

Învățământul superior economic. O abordare postindustrială

Ion Gh. Roșca

Profesor universitar doctor

Academia de Studii Economice București

Abstract. *Human society steps, with or without its willing, towards knowledge era which rises new exigencies for education and research. Universities are influenced and, in the same time, influence the new society. They define new duties, visions and aims according to the European common space organizing. New arguments appear as national priority, changes within concepts approaches are produced, universities adapt to new structures, integrate within education's global market, ensuring a high level of the research and training services.*

Key words: knowledge society; education; research; long-life learning.

Argument

Tipurile de societăți se succed, cel puțin teoretic, cu o mare rapiditate. Ne place să spunem că am depășit, deja, nivelul societății informaționale – caracterizată de adoptarea calculatorului ca instrument al muncii, comunicațiilor și vieții cotidiene – trecând la societatea cunoașterii – bazată, în principal, pe inovare și valorificarea acesteia în folosul omenirii. Ne place, de asemenea, orgoliul românesc de a nu rămâne „de căruță” și de a ne plasa de fiecare dată pe valul modernității. Credem că România se află într-o situație de excepție, putând „arde” etapele dezvoltării firești, „plonjând” direct din starea unei națiuni sărace și sărăcite în cea a uneia instruite și generatoare de inteligență purtătoare de bogăție. Dar, pentru aceasta, este imperios necesar să avem curajul de a declara (mai puțin important) și de a ne asuma învățământul ca o prioritate națională. Și când spunem învățământ ne gândim la toate treptele sale, pe întreaga perioadă a vieții unui om, inclusiv cea anterioară grădiniței și cea posteroară vieții active. Susținem ideea ca cetățeanul român să fie purtător, de la naștere până la moarte, al unui „card” de acces la învățământ, știință și cultură, „acoperit”, în proporții diferite, în funcție de tipul, nivelul și necesitatea instruirii, de către stat, mediul economico-social și de către cetățeanul însuși. În plus, nu trebuie să vorbim despre segmente disparate de pregătire, ci despre un sistem unitar de învățământ, fiecare treaptă având intrare din precedentă și în succesoarea. De aceea,

calitatea unui nivel de pregătire este în corelație directă cu cea a nivelului imediat precedent și indirectă cu cea a tuturor nivelurilor anterioare precedentului. Acceptarea învățământului ca un sistem, în accepție cibernetică, trebuie să ne determine să acceptăm că el este „monopol național”, că nu oricine poate să-l facă și, mai ales, nu în orice condiții și pentru orice finalitate. Întregul învățământ este un bun public, indiferent de forma de proprietate a instituției care îl promovează. Chiar dacă afirmația este redundantă, ne referim doar la învățământul care sprijină dezvoltarea societății, pune în valoare omul și promovează binele acestuia. Acest tip de învățământ nu trebuie să aibă „buline” de interdicție pentru nimeni.

Mutații în percepție

Învățământul trebuie perceput ca o necesitate individuală în efortul de adaptare nu numai la mediul național, ci și la cel internațional. Acum, mai mult ca niciodată, înveți ca să știi mai mult decât anterior, să poți aborda o nouă treaptă de învățare. Învățarea trebuie să te ajute să-ți satisfaci mai bine nevoile prezente, să poți crea, pentru că acest demers este cel mai bine plătit, să poți naviga printre ocupații și funcții, să te simți mai liber în societate. Spre deosebire de societatea industrială, învățarea nu-ți mai poate oferi o calificare pe viață, ci te poate susține într-o

competiție prezentă, nu-ți mai garantează un loc de muncă permanent, ci te poate plasa pe orbita obținerii unuia care ți se potrivește acum. Scopul învățării s-a schimbat: dorim să fim mai instruiți, să ne calificăm dinamic, pentru cerințe dinamice. Uneori, în dorința de a avea o susținere a demersurilor noastre, creăm confuzii cu privire la restructurarea și modernizarea învățământului. Am spus, cu obstinație, că trebuie să ne aliniem exigențelor integrării europene. Nimic mai fals. Învățământul românesc trebuie să se raporteze la tendințele mondiale de globalizare și liberalizare a exercitării profesiilor. Nici măcar nu trebuie să devenim stat al Comunității Europene pentru ca învățământul să se modernizeze, să se restructureze, să devină prioritate națională. Dacă acest lucru nu este asumat ca o necesitate obiectivă a prezentului și viitorului, riscăm fie să impunem un sistem nedorit, fie să ne izolăm. Aici, orgoliul național nu are sens. Trebuie să dăm șansa românilor să rămână români, dar să câștige și să trăiască oriunde în lume, unde se simt mai împliniți. Credem că acesta este noul sens al naționalismului, globalizat și el într-o lume civilizată și modernă. România are toate resursele limitate, mai puțin capacitatea intelectuală a cetățenilor săi. Dacă acceptăm acest adevăr, trebuie să acționăm ca atare: școala trebuie plasată unde se cuvine în inimile, mințile și acțiunile noastre. Oricine este sincer cu sine va recunoaște că se află acolo unde este datorită școlii pe care a urmat-o.

Misiunea universității în Societatea Cunoașterii

Misiunea universității în Societatea Cunoașterii este aceea de a produce, valorifica și transmite cunoștințe. Pentru aceasta ea desfășoară activități de cercetare științifică, instruire și dezvoltă relații cu mediul extern, național și internațional. Trebuie subliniată noua abordare a misiunii universității: cea orientată, în primul rând, pe cercetare, care asigură înaltul nivel (universitar) al învățământului. În societatea industrială, învățământul superior pune accentul pe instruirea prin transmiterea de cunoștințe. Cel mai bun profesor era cel care „preda” bine. Comunitatea era net împărțită în transmitător și receptor de cunoștințe. În etapa actuală, fără a nega rolul didacticii, universitatea este chemată să producă cunoaștere. La acest proces participă toți membrii comunității, indiferent că sunt „instructori” sau „instruiți”. Dar vor putea îndeplini toate universitățile o astfel de misiune? Probabil că nu. Unele vor trebui să se declare universități de învățământ, altele universități de învățământ și cercetare. În plus, va trebui să acceptăm ierarhizarea universităților în funcție de performanțele lor. Acest lucru este important, atât pentru transparența în fața „clienților” noștri, cât și pentru diferențierea accesului la resursele publice. Universitățile sunt de interes public și trebuie să rămână sub monitorizare publică. Ele se organizează după următoarele principii: autonomie universitară, responsabilitate publică, asigurarea libertăților academice, accesul nediscriminatoriu la învățământ, multiculturalism, asigurarea calității, respectarea principiilor de etică și deontologie profesională, transparența deciziilor, deschiderea spre mediul de afaceri.

O nouă caracteristică a universității moderne este viteza de pilotaj a carierei. Deoarece adaptabilitatea la mediul

prezent este hotărâtoare, ciclurile de pregătire trebuie să fie scurte, dar mai numeroase. De aceea, și în România s-a optat spre structurarea pregătirii universitare pe următoarele niveluri: licență, masterat, doctorat. La acestea se adaugă pregătirea multiplă postuniversitară. Se apreciază că un om trebuie să se întoarcă în procesul de învățământ cel puțin o dată la cinci ani.

Noua organizare a învățământului superior economic din România

Toate universitățile trebuie să-și definească competențele asigurate prin absolvirea fiecăruia dintre nivelurile de pregătire – licență, masterat și doctorat. Pentru învățământul superior economic s-a optat spre structura 3+2+3 (licența de trei ani, masteratul de doi ani și doctoratul de trei ani).

- Primul ciclu – de trei ani – are ca scop înzestrarea studenților cu fundamentele teoretice și aplicative, specifice fiecărui domeniu de specializare. Absolvenții acestui ciclu vor fi economiști de execuție. Pentru ciclul de licență sunt prioritare abordarea pragmatică, însușirea competențelor operaționale, în paralel cu deprinderea învățării rapide și „pe cont propriu”. În acest sens, chiar dacă este destul de contestată, organizarea anului de învățământ în Academia de Studii Economice din București pe patru module vine în susținerea necesității ca tinerii să fie obișnuiți să depună eforturi intensive de învățare.
- Ciclul al doilea – de doi ani – conduce la obținerea diplomei de master – și urmează să asigure formarea pe specializări înguste, având cunoștințe avansate și competențe de analiză și sinteză specifice *funcțiilor de conducere* din fiecare domeniu. Absolvenții acestui ciclu vor fi economiști de concepție. Pentru ciclul de masterat, accentul trebuie să cadă pe deprinderea cercetării științifice, abordarea componentelor de pregătire avansată, pe dezvoltarea capacităților inovatoare ale studenților. Aceștia trebuie incluși în programe de cercetare științifică (alături de doctoranzi), trebuie încurajați să valorifice munca prestată prin articole și studii, chiar dacă ele sunt doar dezbătute în grupe de lucru. De asemenea, considerăm că cel puțin 25% din durata programului trebuie dedicată formării experienței practice de nivel decizional.
- Ciclul al treilea – de trei ani – vizează formarea de vârf a unei elite științifice de economiști în cadrul școlilor doctorale și se adresează celor mai buni absolvenți ai ciclului de masterat. Școala de doctorat, în exigențele restructurării, a început în Academia de Studii Economice din București de anul acesta. Programul de doctorat vizează, exclusiv, cercetarea științifică și însușirea unor instrumente avansate de inovare în domeniul economic, juridic și al științelor administrative. Considerăm că aducerea programelor de doctorat (și masterat) în segmentul studiilor universitare (nu postuniversitare) este menită să stimuleze pregătirea la un înalt nivel calitativ. Academia de Studii Economice din

București a optat spre organizarea modernă a doctoratului, pe două componente: studii avansate – un an și programul de cercetare – doi ani.

- Programul postuniversitar – învățare continuă – se poate organiza sub diverse forme și cu durate diferite. Academia de Studii Economice din București are programe de specializare (de un an) și de perfecționare (de la o săptămână la trei luni).

Dimensiunea internațională a învățământului

Universitățile au obligația să se raporteze la exigențele internaționale, adoptându-și planuri și programe de învățământ compatibile cu ale celor mai prestigioase universități din lume. Cerința nu este un simplu mof, ci se degajă din necesitatea asigurării, pe de o parte, a mobilității studenților care au libertatea alegerii locului de instruire care li se potrivește cel mai bine iar, pe de altă parte, compatibilității diplomelor și certificatelor de studii, în vederea exercitării profesiei oriunde în lume. În corelație cu aceasta, trebuie dezvoltat și perfecționat sistemul creditelor transferabile, astfel încât măsurarea efortului de însușire a unei discipline să nu difere semnificativ față de alte universități. În perspectivă prevedem „liberalizarea” pieței formării universitare, putând să apară în România „antene” ale universităților din străinătate. Va fi greu să

facem față concurenței chiar la noi acasă și va fi și mai greu ca noi să „exportăm” învățământ. Universitățile vor trebui să-și facă din ce în ce mai multe programe cu predare în limbi de circulație internațională și cu diplome duble, prin parteneriate cu universități din străinătate.

Managementul calității învățământului

În efortul lor de modernizare, universitățile trebuie să adopte politici și practici pentru asigurarea unui nivel înalt al calității. Pentru aceasta, trebuie să se accepte ideea că universitatea este o unitate care oferă servicii (de învățământ), în care se regăsesc cei doi parteneri: prestatorul și clientul. Calitatea învățământului superior se poate măsura prin gradul de satisfacere a nevoilor de instruire și cercetare ale clienților săi, care, în ultimă instanță, înseamnă formarea deprinderilor specifice treptei de pregătire pe care o urmează aceștia. Este posibil ca un sistem al calității să nu fie acceptat de la bun început de comunitatea academică, mai ales că în el trebuie incluse și proceduri de control și evaluare, chiar individuală. Dar dinamismul științei, exigențele societății cunoașterii ne obligă să ne raportăm la un nivel înalt al educației. Altfel, vom fi scoși treptat, treptat de pe scena universitară, mai ales că prevedem introducerea prin lege a obligativității îndeplinirii unor standarde minimale.

Bibliografie

Korka, M., „Învățământul superior economic românesc și spiritul Bologna”, publicat în ziarul *Economistul*, nr. 1747, 1748 din noiembrie 2004

Roșca, I. Gh., *Cuvântul de la deschiderea Anului universitar la Academia de Studii Economice din București*, 1 octombrie 2005

Roșca, I. Gh., Sârbu, R. (2006), „Cadru general european și național de dezvoltare a unei strategii de asigurare a calității în Academia de Studii Economice din București”, în volumul *Educația într-o societate a învățării*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București

Termen scurt și analiza curentă în statistică

Constantin Anghelache

Profesor universitar doctor

Alexandru Isaic-Maniu

Profesor universitar doctor

Constantin Mitrut

Profesor universitar doctor

Vergil Voineagu

Profesor universitar doctor

Academia de Studii Economice București

Abstract. *Using the short-run statistic indicators is a compulsory requirement implied in the current analysis. Therefore, there is a system of EUROSTAT indicators on short run which has been set up in this respect, being recommended for utilization by the member-countries. On the basis of these indicators, there are regular, usually monthly, analysis being achieved in respect of: the production dynamic determination; the evaluation of the short-run investment volume; the development of the turnover; the wage evolution: the employment; the price indexes and the consumer price index (inflation); the volume of exports and imports and the extent to which the imports are covered by the exports and the sold of trade balance. The EUROSTAT system of indicators of conjuncture is conceived as an open system, so that it can be, at any moment extended or restricted, allowing indicators to be amended or even removed, depending on the domestic users requirements as well as on the specific requirements of the harmonization and integration. For the short-run analysis, there is also the World Bank system of indicators of conjuncture, which is utilized, relying on the data sources offered by the World Bank, The World Institute for Resources or other international organizations statistics. The system comprises indicators of the social and economic development and focuses on the indicators for the following three fields: human resources, environment and economic performances. At the end of the paper, there is a case study on the situation of Romania, for which we used all these indicators.*

Key words: indicator; time horizon; totalizator value; trade balance; life expectation; life quality.

1. Introducere

Urmărirea evoluției economiei prezintă interes atât pentru managementul la nivel micro, cât și macro, pentru bancheri, jucătorii la bursă, syndicate, populație, în general pentru toți „actorii” scenei economico-sociale. Acest sistem cuprinde indicatori precum: evoluția modificării reale a producției naționale (pentru PIB, pentru valoarea adăugată etc.), evoluția ratei inflației (măsurată prin prețurile

bunurilor de consum, deflatorul PIB), rata șomajului, soldul balanței comerciale, evoluția raportului „venituri maxime/venituri minime”.

Sistemul de indicatori pe termen scurt sau conjuncturali este structurat astfel:

- indicatori-„țintă” (sau obiectiv), ca de exemplu rata șomajului, rata inflației;

- indicatori de „pilotaj”, ca de exemplu soldul balanței comerciale;
- indicatori „instrumentali”, ca de exemplu deficitul bugetului consolidat.

2. Sistemul EUROSTAT de indicatori pe termen scurt

Armonizarea categoriilor, definițiilor, indicatorilor, metodologiilor, procedeele de culegere a datelor, a sistemelor de indicatori este obiectivul fundamental al organismului de statistică comunitar – EUROSTAT. Aceasta reprezintă și obiectivul sistemului de indicatori ai conjuncturii pe termen scurt.

Manualul privind metodologia statisticii pe termen scurt, INS, București 2000, indică obiectivele sistemului de indicatori ai conjuncturii:^{*}

- reflectarea cât mai precisă a proceselor economice pe termen scurt, asupra ciclului afacerilor (îndeosebi în industrie și servicii);
- creșterea ponderii informațiilor la nivelul regiunilor majore ale unei țări cu o frecvență lunară (sau trimestrială);
- satisfacerea necesităților utilizatorilor de date privind ciclul afacerilor pe diferite piețe, asigurând un nivel de detaliere rezonabil, un număr optim de indicatori, claritate și comparabilitate sporită.

Cerințele expuse ale sistemului de indicatori pe termen scurt al EUROSTAT-ului sunt rezultate firesc din obiectul acestuia, respectiv „evaluarea, analizarea și prognozarea” detaliată a cât mai multor metode posibile pentru activitățile desfășurate în economiile statelor membre. Proiectul minimal și funcțional al acestui sistem conține în esență un set de indicatori conjuncturali sau pe termen scurt care prezintă următoarele elemente:

- o evaluare de tip cantitativ a activității, definită prin producție;
- o anticipare a activității, sintetizată prin comenzi și contracte;
- un factor esențial al fluctuațiilor conjuncturale, respectiv investițiile;
- o anticipare a tendințelor în domeniul fluctuațiilor, aproximând profitabilitatea prin excedentul brut de exploatare;
- o ajustare cu scopul asigurării comparabilității valorice printr-un indice de preț (indicele prețurilor produselor industriale, indicele prețurilor de consum);
- o detaliere statistică necesară privind utilizări și destinații prin stocuri și fonduri fixe;
- o evaluare de tip cantitativ a resurselor de muncă prin numărul forței de muncă (populație ocupată, activă) și rata șomajului;
- o utilizare intensivă a forței de muncă prin productivitate;
- o expresie cantitativă a legăturii cu restul lumii dată de cererea externă prin exporturi și de competiția din afară prin importuri;

- o aproximare a profitabilității realizată prin evidențierea a doi indicatori: cifra de afaceri și salariile.

De regulă, se evidențiază modificări față de perioade corespunzătoare din anul precedent sau chiar față de perioade anterioare sau, mai simplu, rate de modificare (creștere sau diminuare) după formula generală:

$R(\%)I \times 100 - 100$, unde „I” este indicele exprimat printr-un coeficient.

Se remarcă trei aspecte generale importante: orizontul de timp al indicatorului, forma indicatorului și tipul de valoare.

- **Orizontul de timp** impune compararea cu perioada cea mai apropiată, respectiv ultima lună, ultimul trimestru sau perioada corespunzătoare a anului precedent, și avantajează în cazul fenomenelor cu sezonalitate sporită.
- **Forma indicatorului** este reprezentată de un indice statistic care reliefează tendința ciclului cu eliminarea fluctuațiilor. Acest lucru este cel mai bine realizat prin seriile de indici statistici cronologici.
- **Tipul de valoare** totalizatoare finală este media lunară sau mobilă calculată prin mai multe luni. Deși o medie nu prezintă practic niciodată exact ultima evoluție, are totuși un mare avantaj, fiind mai puțin sensibilă la factori externi.

Conform metodologiei EUROSTAT, „Producția” este definită fie ca activitate „în sine” de prelucrare, de transformare a bunurilor, fie ca rezultat al activității de prelucrare, de transformare a bunurilor. Producția devine astfel „valoare adăugată” la costul factorilor, iar indicele producției caracterizează evoluția valorii adăugate.

▪ **Determinarea dinamicii producției** se realizează practic prin indicele său de volum, calculat cu formula indicelui lunar standard Laspeyres în varianta sa de tip indice Geary:

$$I_{t/o}^q = \frac{\sum_{i=1}^n P_{io} Q_{it} - \sum_{j=1}^m P_{jo}^* Q_{jt}^*}{\sum_{i=1}^n P_{io} Q_{io} - \sum_{j=1}^m P_{jo}^* Q_{jo}^*} \times 100$$

unde:

- P – prețul;
- q – cantitatea;
- i – produse utilizate ca intrări;
- p* – prețul materialului;
- q* – cantitatea materială;
- j – materialele utilizate ca intrări.

Dinamica producției fizice sau a producției brute se mai poate calcula și prin indici în formula Laspeyres fără a se ține cont de „intrări”:

$$I_{t/o}^q = \frac{\sum P_0 Q_t}{\sum P_0 Q_0} \times 100$$

Calculul evoluției producției în expresie valorică este afectat de dificultatea practică privind obținerea datelor

^{*} INS, Manualul privind metodologia statisticii pe termen scurt, București, 2003.

necesare referitoare la prețuri. Soluția adoptată este deflatarea volumului vânzărilor perioadei curente

$\sum p_0q_t$ cu un indice de preț de tip Laspeyres.

■ **Indicii comenzilor și contractelor** caracterizează atât evoluția noilor comenzi (contracte), cât și a stocului de comenzi. Cercetarea statistică a comenzilor este restrânsă la activitățile de producție în principal la comandă, la activitățile cu un ciclu de fabricație îndelungat sau la activitățile mari de comenzi, iar calculul indicilor se poate realiza prin indici valorici lunari simpli:

$$I_{t/o}^{CN} = \frac{\sum V_{CNt}}{\sum V_{CN_0}} \times 100,$$

unde:

$V_{CN_{0,t}}$ – valoarea comenzilor noi în perioadele „0” sau „t”.

■ **Evaluarea volumului investițiilor** (pe termen scurt) se realizează prin metoda fluxului bunurilor corporale. Conceptul de investiții brute în bunuri corporale care stă la baza metodei are în conținut toate bunurile de capital corporale având o durată de viață de peste un an, indiferent dacă sunt achiziționate recent sau deja existente, de la terți sau fabricate pentru uz propriu.

Anchetele sunt trimestriale și conduc în final la evaluarea producției naționale de investiții (P_{INV}) la care se adaugă, în vederea estimării corecte, importurile (M) de bunuri de capital și se scad exporturile (X) de bunuri de capital:

$$INV = P_{INV} + IM - EX$$

■ **Indicele cifrei de afaceri** asigură cunoașterea dinamicii volumului desfacerilor. Cifra de afaceri este utilizată la evaluarea tendințelor curente ale desfacerii, respectiv la identificarea fluctuațiilor pieței, în timp ce producția reflectă tendințele de volum ale valorii adăugate la costul factorilor. Astfel, de exemplu, producția nevândută influențează creșterea stocurilor și este cuprinsă în indicele de producție, dar nu și în indicele cifrei de afaceri, în timp ce vânzările din stoc sunt incluse în cifra de afaceri, dar nu influențează volumul producției. În indicele cifrei de afaceri apare adesea producția secundară, în timp ce indicele de producție, bazat pe o listă de produse specifice, nu o cuprinde, iar deflatarea cifrei de afaceri se poate face doar cu indicele de preț pentru producția internă, și nu cu prețurile de export, ceea ce la producție nu se întâmplă. Cifra de afaceri devine relativ sinonimă cu „vânzări”, „expedieri”, „livrări”. Calculul indicelui cifrei de afaceri se realizează astfel:

$$I_{t/o}^{CA} = \frac{\sum CA_t}{\sum CA_0} \times 100, \text{ unde } CA \text{ este cifra de afaceri.}$$

■ **Salariile** (sau compensarea factorului muncă în sensul SCN) se evidențiază printr-un indice agregat la nivel de activități. Unele state membre EUROSTAT publică variabila ca cifră absolută.

- **Forța de muncă utilizată** se exprimă prin indicatori precum: număr de persoane angajate, rata șomajului și volumul timpului de muncă efectiv lucrat, exprimat ca număr de ore lucrate, durata medie a săptămânii de lucru.
- **Indicii prețurilor**, exprimați prin indicele prețurilor de consum, prin indicii prețurilor produselor industriale (interni și de export), indicii prețurilor în construcții, au ca scop asigurarea de informații rapide despre fluctuațiile ciclului economic în termeni reali.
- **Volumul exportului, importului, gradul de acoperire a importurilor prin exporturi și soldul balanței comerciale** sunt principalii indicatori utilizați pentru măsurarea legăturii dintre economia națională și economia mondială.

Sistemul de indicatori conjuncturali EUROSTAT este conceput ca un sistem deschis, oricând putând să i se extindă sau restrângă, modifice și chiar elimine indicatori în funcție de cerințele utilizatorilor interni și de cerințele de armonizare și integrare specifice. Armonizarea treptată a statisticii românești pe termen scurt cu cea europeană este în curs de finalizare.

3. Indicatorii pe termen scurt utilizați de Banca Mondială

Sistemul de indicatori conjuncturali ai Băncii Mondiale utilizează sursele de date conferite de statisticile Băncii Mondiale, Institutului Mondial pentru Resurse și alte organizații internaționale (ONU, FMI etc.). Sistemul conține un sumar al indicatorilor dezvoltării socio-economice, urmat de indicatorii a trei domenii: resurse umane; condiții de mediu; performanțe economice.

În setul indicatorilor de bază sunt cuprinși: populația, suprafața, produsul intern brut pe locuitor, speranța de viață la naștere și procentul neștiutorilor de carte adulți.

- **Populația** și datele detaliate despre forța de muncă oferă un profil al principalelor tendințe demografice dintr-o țară.
- **Suprafața** este furnizată de FAO și cuprinde suprafața totală, unde alături de uscat sunt cuprinse și apele interioare.
- **Produsul intern brut pe locuitor** este calculat cu ajutorul metodei „Atlasului Băncii Mondiale”. Factorul de conversie al „Atlasului” pentru oricare an este media cursului de schimb a unei țări (sau a unui factor de conversie alternativ) pentru anul respectiv și cursul său de schimb pentru doi ani precedenți. Anterior se operează corecții datorită diferențelor dintre rata inflației în țara respectivă și rata inflației în principalul grup de țări dezvoltate. Această medie pe trei ani atenuază fluctuațiile anuale ale prețurilor și cursurilor de schimb ale fiecărei țări. Factorul de conversie al metodei se aplică PNB-ului țării respective. PNB-ul rezultat în dolari SUA se împarte la cifra reprezentând populația la jumătatea anului, pentru ultimul din cei trei ani pentru a afla PNB/locuitor.

- **Speranța de viață la naștere** (frecvent numită durata medie a vieții) indică numărul de ani pe care se presupune că îi va trăi un nou-născut în condiții de menținere neschimbată pe tot parcursul vieții a indicilor de mortalitate.
- **Proportia analfabetismului adult** este definită ca ponderea din populația în vârstă de peste 15 ani și care nu poate citi și scrie o propoziție simplă, scurtă, cu subiect din viața curentă, pe care să o și înțeleagă.

Un alt subsistem de indicatori macroeconomici cuprinde: deficitul/excedentul curent bugetar, ratele nominale ale dobânzilor bancare (rata dobânzii la depozit, la termen sau de economii și rata de împrumut percepută de bănci pentru împrumuturi), media anuală a inflației, echilibrul de cont curent anterior transferurilor oficiale (suma exporturilor nete de bunuri, servicii și transferuri private), rezervele internaționale brute (respectiv de aur monetar, drepturi speciale de tragere – DST-uri), poziția ce rezultă din punctul de vedere al rezervelor și valoarea netă actuală a datoriei externe totale.

- Indicatori ai resurselor umane cuprind: rata medie anuală de creștere a populației (r) estimată de un model parabolic sau de un model exponențial folosind ca metodă de estimare metoda celor mai mici pătrate sau alt procedeu statistic, pe baza unor serii de date statistice.
- **Distribuția veniturilor și a cheltuielilor de consum** caracterizează împrăștierea față de starea ipotetică de egalitate a distribuției venitului sau cheltuielilor de consum la nivel național. Pentru măsurarea inegalității sociale se pot utiliza indicii Gini, curba Lorentz sau alți indicatori structurali.
- Alți indicatori socioeconomici: accesul la îngrijirea sănătății, la apă potabilă, canalizare, predominanța malnutriției ca măsură procentuală a copiilor cu carențe în substanțe nutritive care le afectează sănătatea și potențialul genetic de creștere, predominarea contracepției, rata fertilității totale, rata mortalității materne și ratele de școlarizare pot contribui la completarea sistemului indicatorilor.

- **Nivelul calității mediului înconjurător** este sintetizat de indicatori privind aerul (emisiile de bioxid de carbon), folosirea terenurilor, despăduririle, zonele naționale protejate, asigurarea cu apă, orașele și aglomerările urbane și consumul de energie.
- În sinteză se efectuează o evaluare finală printr-un subsistem de indicatori ai performanțelor economice ce cuprinde indicatori ai SCN privind creșterea și structura economiei (PIB, consum public, consum privat, formarea brută de capital fix, economii interne brute, exporturi) privind bugetul guvernamental și deficitul/excedentul general, balanța de plăți, datoria externă.

Acest sistem de indicatori statistici conjuncturali conceput de Banca Mondială surprinde schimbările importante nu numai în economia mondială, ci mai ales în modul de apreciere și măsurare a dezvoltării.

4. Studiu de caz: România

Caracterizarea pe termen scurt a stării economiei pornește de la urmărirea evoluției principalelor agregate macroeconomice determinate în SCN, precum și de la un număr restrâns de indicatori considerați esențiali în aprecia creșterea economică, stabilitatea prețurilor, ocuparea forței de muncă, echitatea socială și echilibrul extern al economiei naționale. Acest set de indicatori constituie varianta minimă a unui sistem de indicatori statistici ai conjuncturii. Indicatorii se pot exemplifica în cazul economiei naționale între 1990 și 2004.

- *Evoluția economică reală* este estimată prin intermediul produsului intern brut, în prețuri comparabile:

$$I_{PIB}^{real} \text{ sau } I_{PIB}^q = \frac{\sum p_0 q_1}{\sum p_0 q_0}$$

și se exprimă ca ritm al creșterii reale:

$R = I_{PIB}^q \times 100 - 100$, unde I_{PIB}^q este calculat ca un coeficient.

Datele privind evoluția produsului intern brut în perioada 1990-2005 sunt prezentate în tabelul următor:

- % -

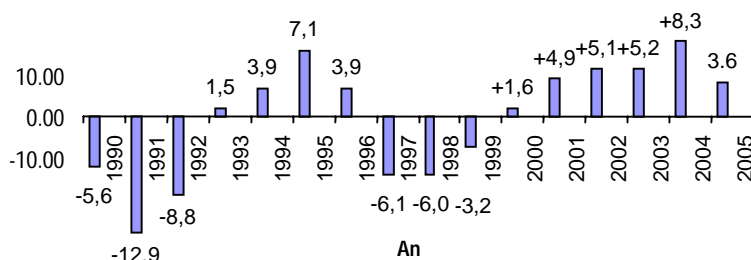
	Anul															
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Ritm față de anul precedent	-5,6	-12,9	-8,8	1,5	3,9	7,1	3,9	-6,1	-6,0	-3,2	+1,6	+4,9	+5,1	+5,2	+8,3	3,6*

date operative

Sursa: Colecția „Anuarul statistic al României”, edițiile 1990 – 2000; Buletin statistic lunar, nr. 12, 2005.

* PIB calculat pe primele nouă luni 2005

Reprezentarea grafică a datelor din tabel este redată în figura următoare:

Cerința informațiilor pe termen scurt a constrâns la evaluarea cu caracter provizoriu a produsului intern brut la nivel trimestrial. Aspectul-cheie al unui indicator pe termen scurt derivă din intervalul sau distanța dintre momentele alese pentru identificarea variației fenomenului economic.

Obiectivul unui astfel de indicator este evidențierea momentului de inflexiune, a momentului când o cădere economică se transformă într-o creștere.

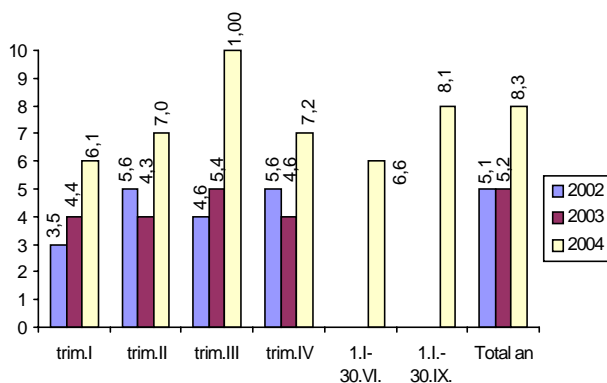
În tabelul următor prezentăm evoluțiile trimestriale ale PIB-ului în anii 2002, 2003 și 2004.

Evoluția trimestrială a produsului intern brut al României

Indicatori		Tr. I	Tr. II	Tr. III	Tr. IV	1.I.-30.VI.	1.I.-30.IX	Total an
Dinamica PIB față de perioada similară a anului anterior	2002	103,5	105,6	104,6	105,6	-	-	105,1
	2003	104,4	104,3	105,4	104,6	-	-	105,2
	2004	106,1	107,0	110,0	107,2	106,6	108,1	108,3

Sursa: Buletin statistic lunar, nr. 1, 2005, p.103, INS.

Reprezentarea grafică a datelor din tabelul de mai sus este redată în figura următoare:

Evoluția trimestrială a produsului intern brut

Sistemul de indicatori pe termen scurt permite o mai bună identificare a *tendinței*, subînțeleasă ca variație lentă într-o perioadă îndelungată (ani) a unui fenomen economic,

precizarea *ciclicității*, a *variațiilor sezoniere* (urmare a unor evenimente climatice, instituționale, tradiționale) și a *fluctuațiilor neregulate* cauzate de evenimente rare, imprevizibile etc.

■ *Stabilitatea prețurilor* este măsurată în principal prin intermediul a trei indicatori: indicele prețurilor de consum (IPC), indicele „implicit” al prețurilor produsului intern brut „deflatorul PIB”-ului și indicele prețurilor produselor industriale (IPPI). IPCB este calculat prin formula indicelui de preț de tip Laspeyres:

$$IPCB = \frac{\sum i^P g_0^i}{\sum g_0}$$

în care $g_0 = \frac{(p_0 q_0)}{\sum (p_0 q_0)}$ reprezintă

coeficienții de ponderare, stabiliți în baza anchetei ABF. Rata inflației se exprimă ca ritm, prin relațiile:

$$R_{inf} = IPBC \times 100 - 100$$

$R = IPC \times 100 - 100$, unde IPC este calculat ca un coeficient.

Evoluția anuală a inflației în economia României în perioada 1990-2005 este prezentată în tabelul următor:

	Anul															
	1990	91	92	93	94	95	96	97	98	99	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Rata medie lunară a inflației	2,7	10,3	9,6	12,1	4,1	2,1	3,8	8,0	2,9	3,7	2,9	2,2	1,4	1,1	0,7	0,7
Rata inflației la sfârșitul anului	37,7	222,8	199,2	295,5	61,7	27,8	56,9	151,4	40,6	54,8	40,7	30,3	17,8	14,1	9,3	8,4

Sursa: Buletin statistic de prețuri, 1990-2005.

* Datele sunt provizorii

În tabelul ce urmează se prezintă evoluția lunară a prețurilor bunurilor de consum în general și structurate pe cele trei mari grupe: mărfuri alimentare, nealimentare și servicii, în 2004,

exprimată procentual față de decembrie anul 2003. În anul 2004, pentru prima dată după 1990, valoarea indicatorului a fost exprimată printr-un ritm sub 10%.

Dinamica lunară a prețurilor bunurilor și a serviciilor de consum

Decembrie 2003 = 100%

Indicatori	Ian.	Feb.	Mart.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Total	101,1	101,7	102,2	102,8	103,1	103,7	105,1	105,6	106,6	107,9	108,6	109,3
Mărfuri alimentare	100,4	101,2	101,9	102,2	102,2	102,6	103,4	103,6	104,3	105,2	106,2	107,4
Mărfuri nealimentare	101,8	102,3	102,6	103,3	103,8	104,4	106,6	107,2	108,3	109,9	111,0	111,4
Servicii	101,2	101,7	102,2	103,2	103,8	105,1	105,4	106,9	108,4	109,9	109,1	108,7

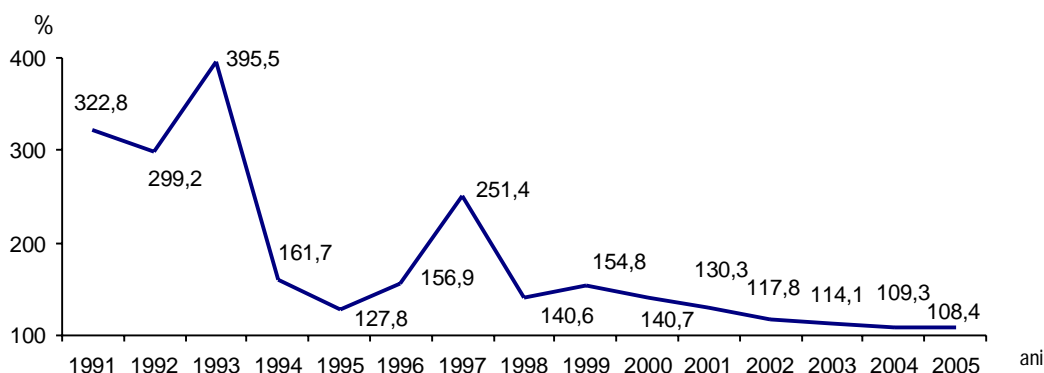
Sursa: Buletin statistic lunar, nr. 1/2005.

Evoluția creșterii prețurilor după 1990 poate fi urmărită și prin evoluția prețurilor din decembrie a fiecărui an cu decembrie a anului precedent. Datele sunt prezentate în tabelul și graficul ce urmează.

Dinamica prețurilor decembrie/decembrie precedent în perioada 1991-2005

Indicii prețurilor de consum decembrie/decembrie (%)	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
	322,8	299,2	395,5	161,7	127,8	156,9	251,4	140,7	154,8	140,7	130,3	117,8	114,1	109,3	108,4

Sursa: Buletinul statistic de prețuri, nr. 12/2004, p. 6.

Dinamica prețurilor de consum în perioada 1991-2005

De interes pentru aprecierea evoluțiilor economice pe termen scurt este și dinamica prețurilor producției industriale. În tabelul ce urmează se prezintă acești indici față de luna precedentă, în anul 2004. Media lunară

$\sqrt[12]{1,024 \times \dots \times 0,991} = 1,0124$ sau 101,24% indică un ritm mediu lunar de 1,24% superior creșterii prețurilor bunurilor de consum.

Indicii lunari ai prețurilor producției industriale în 2004

	Ian.	Feb.	Mart.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Dinamica lunară (luna precedentă = 100) %	102,4	100,9	100,9	102,8	101,3	101,1	101,7	101,7	101,3	101,6	100,2	99,1

Sursa: Buletin statistic lunar, nr. 1, 2005, p. 23.

■ **Ocuparea forței de muncă** este relevantă de indicatorii populației ocupate, ai numărului salariaților și nivelul șomajului. Se utilizează frecvent trei procedee de calcul complet diferite ale ratei șomajului. Primul este acela al raportării șomerilor înregistrați la populația activă. Al doilea este al raportării șomerilor definiți conform Biroului Internațional al Muncii ca persoane care nu au de lucru, dar caută un loc de muncă și sunt dispuse să înceapă lucrul imediat (respectiv în două săptămâni), la populația activă. Ultimul procedeu constă în calculul șomerilor înregistrați în populația cu vârstă cuprinsă între 18 și 62 de ani.

Primul procedeu este considerat ca având cea mai bună relevanță națională, cel de-al doilea ca permițând cea mai bună comparabilitate internațională și cel de-al treilea ca posedând cea mai extinsă disponibilitate teritorială.

■ **Rata șomajului înregistrat** se calculează prin raportarea șomerilor înregistrați fie la populația activă (PA), fie la cumulul populației ocupate și al șomerilor (PO + S).

$$Rs = \frac{S}{PA} \times 100 \text{ sau } Rs = \frac{S}{PO+S} \times 100.$$

Evoluția ratei șomajului în perioada 1991-2005

- la sfârșitul anului -

	Anul														
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Rata șomajului înregistrat	3,0	8,4	10,4	10,9	9,5	6,6	8,9	10,4	11,8	10,5	8,8	8,1	7,0	6,3	5,9

Sursa: Buletin statistic lunar, 1990-2001; Anuarul statistic nr. 12, 2005.

■ **Rata șomajului BIM**

Sistemul de informări administrative privind înregistrarea șomerilor beneficiari de ajutor de șomaj, beneficiari de alocație de sprijin și înregistrați sau ieșiți din perioada de „ajutor” constituie un suport pentru un indicator pe termen scurt detaliat și semnificativ în determinarea

sezonalității ocupării. În spiritul aceleiași comparabilități statistice asigurate, rata șomajului la sfârșit de lună și trimestru este în măsură să asigure prezentarea sintetică a gradului de neocupare existent în populația activă. În tabel se prezintă ratele șomajului înregistrat la finele lunilor anului 2005.

Rata șomajului înregistrat lunar în 2005

%

- la sfârșitul lunii -

Indicatori	Ian.	Feb.	Mart.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Rata șomajului	7,7	7,8	7,6	7,4	6,9	6,6	6,3	6,2	6,1	6,1	6,2	6,2

Sursa: Buletin statistic lunar, nr. 12, 2005, p. 97.

■ **Echitatea socială** vizează modalitatea de repartizare a veniturilor între subiecții economici și partenerii sociali. Indicatorul pe termen scurt de evaluare a echității sociale în compensarea prin venituri este constituit de „raportul dintre veniturile personale cele mai mari sau înalte și veniturile personale cele mai mici sau scăzute” întregit și de evoluțiile câștigului salarial mediu net real și minim net real.

Indicele de echitate socială (I_{ES}) este un raport între valoarea maximă și cea minimă a câștigului salarial (brut sau net):

$$I_{ES} = \frac{S_{MAXIM}}{S_{MINIM}} \times 100$$

■ **Indicii trimestriali ai costului forței de muncă** oferă informații asupra evoluției cheltuielilor cu factorul muncă, aspect important pentru întreprinzători în aprecierea climatului economic. Acești indici se calculează în baza informațiilor unei anchete efectuate de către INS asupra câștigurilor salariale. Indicele se determină ca raport între costul mediu orar din fiecare trimestru al anului și costul mediu dintr-un an de referință (în prezent, anul 2000). Indicatorul oferă informații suplimentare comparativ cu dinamica salariilor, întrucât angajatorii, în afara salariilor plătite angajaților, suportă sume pentru protecție socială, cheltuieli de formare profesională, contribuții pentru ajutorul de șomaj și asigurări sociale etc. În tabelul următor sunt prezentate dinamicile costului forței de muncă.

Indicii costului forței de muncă în perioada 2001-2003

2000 = 100

Indicatori		Tr. I	Tr. II	Tr. III	Tr. IV
Indicii costului forței de muncă pentru activități economice și servicii comerciale (%)	2001	117,24	140,72	149,98	163,42
	2002	163,10	180,83	183,62	197,05
	2003	193,94	207,96	212,09	229,92

Sursa: Anuarul Statistic al României, 2004, p. 364.

■ **Raportul între indicele câștigului salarial mediu nominal net și indicele prețurilor bunurilor de consum** permite efectuarea de aprecieri asupra tendinței veniturilor reale ale salariaților.

Dacă după 1990 au existat perioade în care coeficientul a fost 52-55%, în anul 2004 evoluția lunară se prezintă în tabelul următor:

Raportul dintre indicele câștigului salarial mediu nominal net și indicele prețurilor bunurilor de consum

– % –

Indicatori	ian.	Feb.	Mart.	Apr.	Mai	Jun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
• raportul față de luna similară din 2003	107,1	108,2	111,7	107,1	109,3	110,6	107,9	108,5	109,6	110,6	112,8	115,1
• raportul față de octombrie 1990	75,4	71,1	75,6	76,6	74,3	74,2	73,9	73,2	73,6	74,3	75,9	80,0

Pe parcursul anului 2004 s-a ameliorat salariul real, dar comparativ cu octombrie 1990 (ultima lună cu prețuri controlate de către stat) nivelul este încă sub acel plafon ($\approx 75\%$).

■ **Echilibrul extern** al economiei naționale este rezultatul analizei contului curent al balanței de plăți externe. Soldul este o dovadă a creșterii sau descreșterii performanțelor unei economii. În cazul economiei românești, soldul balanței comerciale (Δ), deținând ponderea majoritară în soldul contului curent, caracterizează sintetic și prompt evoluția echilibrului economic extern:

$$\Delta = \text{EXP} - \text{IMP},$$

unde:

EXP – volumul exportului și IMP – volumul importului.

În tabelul și figura ce urmează se prezintă gradul de acoperire a importurilor cu exporturi $\frac{\text{IMP}}{\text{EXP}} \times 100$, forma relativă de exprimare fiind mai relevantă.

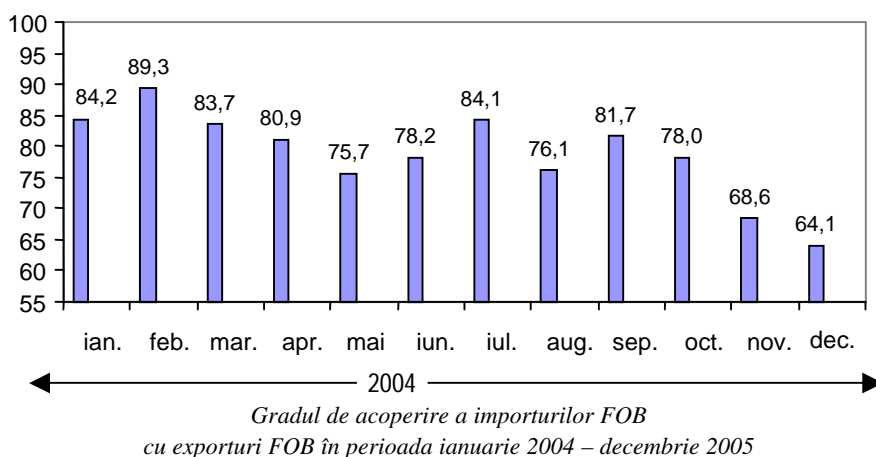
Evoluția gradului acoperirii importului cu exporturi

– % –

$\frac{\text{IMP}}{\text{EXP}} \times 100$	Anul 2004											
	ian.	Feb.	Mart.	Apr.	Mai	Jun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
	84,2	89,3	83,7	80,9	75,7	78,2	84,1	76,1	81,7	78,0	68,6	64,1

Sursa: Buletin statistic, nr. 1/2005. Obs.: calculul este stabilit FOB/FOB.

În baza evoluției se poate determina sezonalitatea și se pot efectua predicții asupra necesarului valutar pentru acoperirea importurilor.

În tabelul următor se prezintă ratele trimestriale din 2002-2004.

Evoluția formării brute de capital fix (FBC)

Ritmul formării brute de capital	Anul	Tr. I	Tr. II	Tr. III	Tr. IV	1.I.-30.VI.	1.I.-30.IX	Total an
	2002	+ 2,3	+ 6,0	+ 9,8	+ 9,5	-	-	+ 8,2
	2003	+ 6,8	+ 8,0	+ 8,5	+ 11,0	-	-	+ 9,1
	2004	+ 7,3	+ 12,9	+ 17,4	-	+ 10,4	+ 13,7	+ 10,1

Sursa: Buletin statistic lunar, nr. 1, 2005, p. 105.

■ **Formarea brută de capital fix (FBCF)** reprezintă valoarea bunurilor durabile achiziționate de unitățile producătoare rezidente cu scopul de a fi utilizate timp de cel puțin un an în procesul de producție, precum și valoarea serviciilor încorporate în bunurile de capital fix (conform metodologiei SCN). Ratele anuale de creștere sau scădere a FBCF calculate pe baza datelor în prețuri comparabile (prețurile anului precedent) relevă procesele de redresare sau recesiune economică cu efecte inertiiale semnificative în PIB-ul perioadelor viitoare:

$$R_{FBCF} = I_{FBCF}^Q \times 100 - 100,$$

unde:

I_{FBCF}^Q reprezintă indicele „fizic” (în prețuri comparabile) al FBCF și este calculat ca un coeficient.

Indicatorul conjunctural sau pe termen scurt cu disponibilitate trimestrială evidențiază aspecte interesante privind legătura dintre FBCF și PIB, beneficiind de mai multă acuitate și precizând relativ decalajele și inflexiunea specifică.

■ **Investițiile străine în economie** sunt ecoul semnalelor transmise de economia respectivă în exterior, un standing perceput favorabil în exterior, un climat competițional sau un sistem de facilități atractiv. Dinamica ascendentă a acestui indicator pe termen scurt traduce o atracție economică în creștere. În tabelul următor se prezintă numărul societăților comerciale cu participare străină.

Numărul societăților comerciale cu participare străină la capitalul social subscris în perioada 1991-2004

Anul	Înmatriculări de societăți cu participare străină la capital	Capital social subscris în valută (mil. USD)
1991	5.541	1058,4
1992	11.798	573,3
1993	10.581	417,8
1994	11.050	881,6
1995	3.313	237,7
1996	3.522	573,6
1997	5.153	308,9
1998	8.652	755,4
1999	7.203	945,6
2000	8.533	838,9
2001	7.174	1540,8
2002	7.518	1078,8
2003	6.608	1288,7
2004	10.169	3081,7
2005	11.718	3.149,0

Sursa: Buletinul statistic lunar, nr. 12, 2005, p. 112.

Urmărirea evoluției acestui indicator oferă potențialilor investitori informații asupra climatului de afaceri dintr-o țară.

■ **Indicatorii de conjunctură în principalele ramuri economice** oferă informații asupra evoluțiilor economice în opinia managerilor de întreprinderi. Principalele activități investigate sunt: industria, construcțiile și comerțul. Ancheta este efectuată printr-un sondaj stratificat (circa 2.500 de agenți economici industriali, aproximativ 700 agenți din construcții și circa 1.100 firme de comerț). Variabilele de stratificare: tipul activității și mărimea firmei. Întrebările vizează comenzile posibile, evoluția numărului de salariați și potențialele pericole.

Indicatori de conjunctură în 2004

Soldul conjunctural în:	Ian.	Febr.	Mart.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
- Industria prelucrătoare	11	38	40	45	33	33	28	24	24	21	15	12
- Comerțul cu amănuntul (sit.ec.generală)	25	27	44	41	43	41	37	46	39	37	35	34

Sursa: Buletinul statistic lunar, nr. 1, 2005, p. 21.

Răspunsurile sunt date ca o apreciere de tendință (creștere, stabilitate, scădere), iar în final se stabilește soldul conjunctural, ca diferență între alternativele extreme (% creștere – % scădere). Acest indicator (soldul

conjunctural) exprimă tendința de evoluție a unui indicator comparativ cu perioada anterioară. Relevanța indicatorului este dată și de faptul că la chestionarul anchetei răspund manageri de firme – deci persoane avizate.

■ **Evoluția valorii comenzilor** este un indicator care oferă o informație cu un grad de plauzibilitate ridicat asupra tendințelor pe termen scurt. În tabelul de mai jos prezentăm nivelul comenzilor în industrie și construcții.

Acești indicatori pot oferi informații asupra conjuncturii economice pe termen scurt, cu un grad ridicat de plauzibilitate, informațiile fiind obținute prin chestionarea managerilor de firme.

Valoarea comenzilor lunare în 2004

Indicatori	Ian.	Feb.	Mart.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Volumul comenzilor în industrie - mii mld. lei -	85,4	66,9	87,4	69,6	73,9	76,0	86,7	74,4	80,9	79,1	82,4	87,0
Volumul comenzilor în construcții - mii mld. lei - valori trimestriale		23,3			29,9			34,3			35,2	

Note bibliografice

Anghelache, C-tin (2005), *România 2005 – Starea economică la a căta schimbare?*, Editura Economică, București

Anghelache, C-tin (2004), *Sistemul European al Conturilor – note de curs*, Editura ARTIFEX, București

Anghelache, C-tin (1996), *Măsurarea și compararea dezvoltării economice*, Editura Economică, București

Anghelache, C-tin, Capanu, I. (2004), *Statistică macroeconomică*, Editura Economică, București

Anghelache, C-tin, Isaic-Maniu, Al., Mitruț, C-tin, Voineagu, V. (2005), *Sistemul conturilor naționale*, Editura Economică, București

Capanu, I., Wagner, P., Mitruț, C-tin (1994), *Sistemul Conturilor Naționale și Agregate macroeconomice*, Editura ALL, București

Isaic-Maniu, Al., Mitruț, C-tin, Voineagu, V. (1995), *Macroeconomie și analiză macroeconomică*, Editura „Constantin Brâncoveanu”, Rm. Vâlcea

Isaic-Maniu, Al., Antonescu C., Korca, M., Mitruț, C-tin, Voineagu, V. (1994), *Statistică generală și economică*, Editura „Constantin Brâncoveanu”, Rm. Vâlcea

Isaic-Maniu, Al., Korca, M., Mitruț, C-tin, Voineagu, V. (1998), *Statistică*, Editura Independența Economică, București

Isaic-Maniu, Al., Mitruț, C-tin, Voineagu, V. (1989), *Statistica pentru managementul afacerilor*, Ediția a II-a, Editura Economică, București

Convergența structurală a economiei românești. Analiză comparativă

Marius-Corneliu Marinaș

Asistent universitar doctor
Academia de Studii Economice București

Abstract. *This study analyzes the particularity of the structural adjustment process of the Romanian economy compared to the evolution of the new member countries of the European Union. Romania registers the highest level of structural “divergence” compared with the European average. This fact can decrease the impact of the application of common policies in the Romanian economy. Also the interconnection between income convergence and the structural convergence of the economic activities is a negative one, being different from the one of the new EU members.*

Key words: integration; convergence; divergence; structural adjustment.

Aderarea la Uniunea Europeană s-a dovedit a fi un proces care facilitează compatibilizarea economiilor în tranziție cu standardele și criteriile specifice Uniunii Europene. Aceasta a furnizat statelor candidate un model de elaborare a politicilor sale economice (date fiind criteriile de aderare și dorința de integrare în UE, aceasta a însemnat, în cele mai multe cazuri, chiar preluarea obiectivelor și politicilor comunitare respective în ansamblul lor sau copierea politicilor anumitor state membre, în măsura în care politica respectivă nu este comunitară).

Finalitatea tranziției la economia de piață o constituie realizarea convergenței reale cu modelul european de economie, acest proces presupunând convergența veniturilor, a productivității, a structurii socioocupationale, a prețurilor relative și a standardelor educaționale.

Acest studiu își propune să analizeze relația dintre convergența veniturilor (utilizând PIB-ul pe locuitor la paritatea puterii de cumpărare – PPC) și cea structurală

(evidențiată de ponderile sectoriale ale valorii adăugate și ale populației ocupate) în cazul României și al noilor țări membre ale UE. Aceasta pentru că progresele în direcția convergenței structurale sunt în măsură să asigure o eficiență mai mare a politicilor comune și un grad mai ridicat de convergență a veniturilor (figura 1) [1]. De asemenea, o creștere a concordanței structurilor economice influențează pozitiv decizia de adoptare a monedei unice, deoarece posibilitatea manifestării unor șocuri asimetrice devine mai redusă.

Astfel, țările convergente din punct de vedere structural vor avea o pondere ridicată a comerțului intra-industrial, ceea ce va influența pozitiv simetria șocurilor care afectează partenerii comerciali. Aceasta este în măsură să asigure o corelație mai ridicată a ciclurilor economice, odată cu creșterea gradului de deschidere a economiei, generând o majorare a beneficiilor adoptării monedei euro și a convergenței veniturilor.

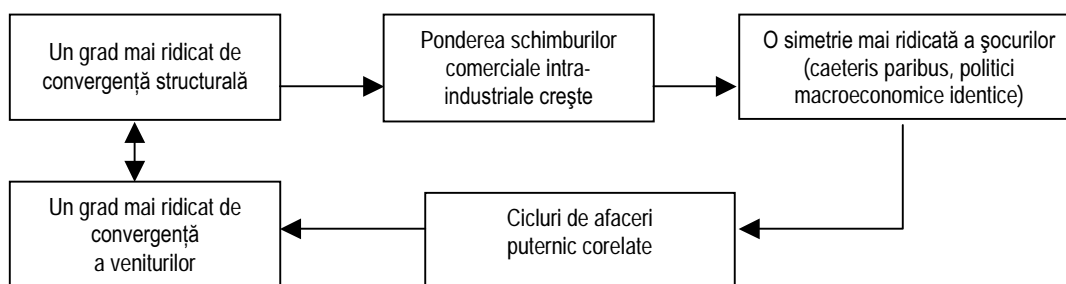
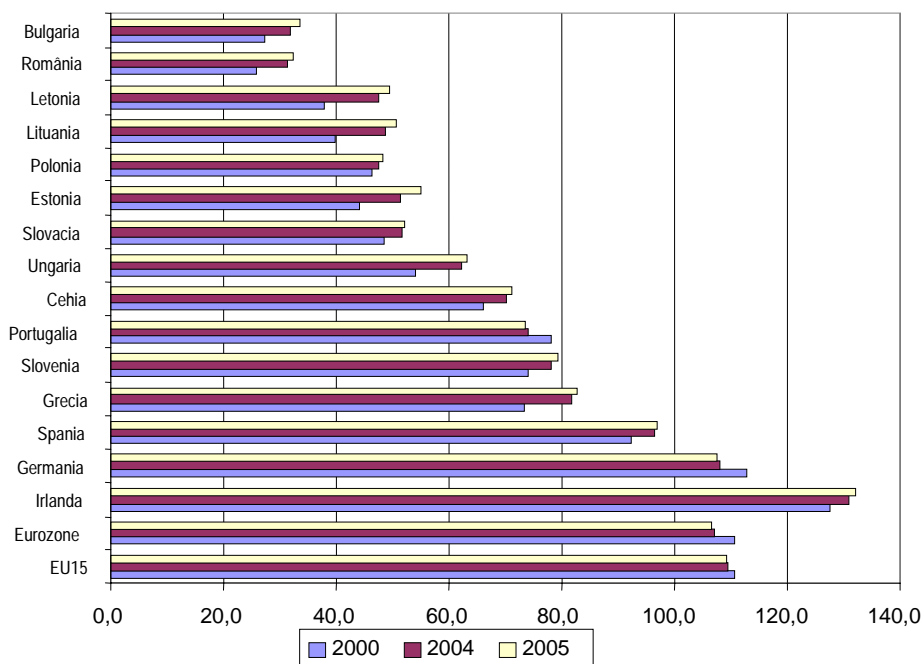

Figura 1. Corelația dintre convergența veniturilor și cea structurală

În ciuda unei creșteri economice mai puternice decât cea înregistrată de UE (cu 15 membri) pe parcursul ultimului deceniu, noile țări membre nu sunt decât la aproximativ 50% din media UE, ca PIB/locuitor în paritatea puterii de cumpărare. Disparitățile sunt importante și în cazul acestor țări, între cele mai avansate (Cipru, Malta și Slovenia) și cele mai puțin dezvoltate (Polonia, țările baltice) (figura 2). Prin comparație, țările de coeziune au înregistrat în momentul aderării la UE niveluri ale PIB pe locuitor (în PPC) superioare

mediei noilor state membre: Spania (70%), Grecia (65%), Irlanda (61%), iar Portugalia (55%).

Exemplele oferite de precedentele extinderi – Grecia, care a cunoscut o perioadă de divergență economică (până în 2000) și Irlanda, care a înregistrat o traiectorie excepțională (PIB-ul pe locuitor este cu peste 30 % mai mare decât media UE) – arată că aderarea la Uniunea Europeană nu implică în toate cazurile accelerarea procesului de creștere economică; acesta depinde într-o mare măsură de politicile interne promovate.

Sursa: Eurostat, 2004.

Figura 2. Evoluția PIB-ului pe locuitor în PPC (UE 25 = 100%)

Așa cum se observă în graficul anterior, România a înregistrat progrese în procesul de convergență a veniturilor cu UE între 2000-2005 datorită stopării recesiunii economice. Astfel, acest proces este influențat de intensitatea fazelor ciclurilor economice pe care le traversează economiile al căror venit (PIB) pe locuitor se compară.

Considerând trei perioade t_0 , t_1 și t_2 , voi presupune că între t_0 și t_2 nu se înregistrează o recuperare a decalajelor în termeni de venituri; însă aceasta nu exclude existența unor tendințe către divergență între t_0 și t_1 și, respectiv, către convergența între t_1 și t_2 , ca în figura de mai jos. Prin urmare, analizele realizate sunt dependente de perioada de timp luată în considerare.

Log (y/loc)

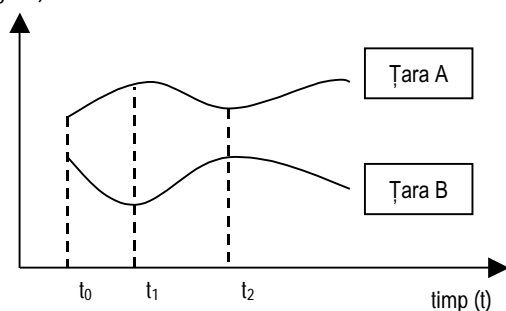
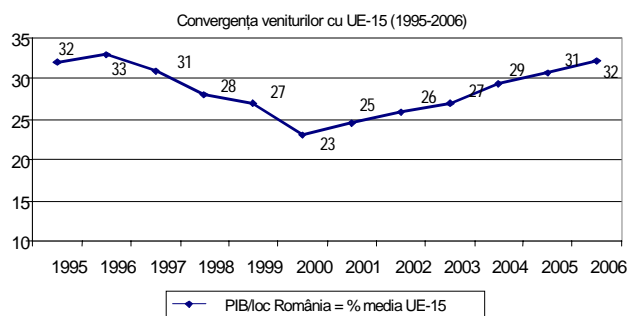

Figura 3. Impactul fazelor ciclului economic asupra convergenței veniturilor

O asemenea evoluție a înregistrat România între anii 1995 și 2006, nivelul PIB-ului pe locuitor (la paritatea puterii de cumpărare) în raport cu media UE-15 nemodificându-se. Perioada de recesiune dintre 1997-1999 a coincis cu accentuarea decalajelor de venit cu UE-15, în timp ce reluarea expansiunii odată cu anul 2000 a indus manifestarea unui proces de convergență a veniturilor (figura 4).

Sursa: Eurostat; pentru 2005, 2006 date estimate.

Figura 4. Evoluția procesului de convergență a veniturilor relativ la UE-15

Convergența structurală a economiei românești. Analiză comparativă

În ipoteza unei creșteri a PIB/locuitor în UE de 2,5% pe an în PPC și a deflatorului PIB al UE cu 1,9% pe an, s-a estimat că România va converge către aproape 37% din cel al UE până în 2015. [2] Desigur că, în cazul satisfacerii ipotezelor Balasa-Samuelson, convergența va fi mai rapidă, datorită restructurării sistemului de prețuri (inclusiv al aprecierii reale a monedei naționale). În acest caz, se poate presupune că, la nivelul anului 2015, nivelul de trai în România (la paritatea puterii de cumpărare) se va situa în jurul a 43-47% din nivelul mediu al Uniunii Europene în structura cu 15 state membre pe care o deținea la începutul anului 2004.

Evoluția PIB-ului pe locuitor din România este influențată de procesul de ajustare structurală a economiei; în lipsa unor progrese semnificative, creșterea cererii interne va genera accentuarea dezechilibrelor externe și reducerea ritmului dezinflației.

Modificările structurale constituie o importantă sursă a creșterii economice și a îmbunătățirii productivității marcoeconomice. Ipoteza standard presupune că reducerea surplusului de forță de muncă din sectoarele mai puțin productive (agricultura, de exemplu) și deplasarea acestuia către cele mai productive (industrie, servicii) influențează pozitiv productivitatea la nivel macroeconomic. Odată cu modernizarea unei economii, importanța agriculturii (valoare adugată, ocupare) tinde să se reducă, cea a industriei crește, iar cea a serviciilor se majorează gradual, devenind dominantă.

Analiza convergenței structurii economice a României cu cea a UE capătă relevanță prin prezentarea principalelor concluzii ale unui model al schimbărilor structurale și prin comparație cu experiența noilor state membre ale UE.

Rowtorn și Ramaswamy (1997) au construit un model simplu care să permită predicția modelelor de dezvoltare odată cu desfășurarea procesului de tranziție. Autorii consideră că modificările în structura ocupării sunt generate mai ales de variația productivității la nivel sectorial, care influențează și ocuparea sectorială a forței de muncă. Simulările efectuate pe baza acestui model sugerează că:

- ponderea populației ocupate în agricultură scade pe măsură ce productivitatea muncii în acest sector de activitate crește;
- dacă ponderea populației ocupate în agricultură este inițial mult mai ridicată relativ la cea din industrie, atunci evoluția ocupării în acest sector va avea forma unui U întors;
- rata de creștere a economiei este influențată de rata de modificare a sectorului serviciilor, ceea ce afectează și ocuparea în acest sector. Astfel, dacă productivitatea muncii în servicii crește, atunci rata de creștere economică va fi mai mare, în condițiile în care ponderea populației ocupate în servicii se va majora.

Instrumentul utilizat în evaluarea gradului de convergență structurală al unei economii îl reprezintă Indicele specializării Krugman, calculat după următoarea formulă:

$$K_{A,B}(t) = \sum_k \text{abs}(V_A^K(t) - V_B^K(t)),$$

unde:

$$V_i^K(t) = X_i^K(t) / \sum_k X_i^K(t); i = A, B.$$

unde:

A, B – cele două economii ale căror structuri economice se compară;

t – perioada de analiză;

$X_i^K(t)$ poate reprezenta: valoarea adăugată de către un anumit sector de activitate; ponderea sectorială a populației ocupate.

Acest indice oferă informații în legătură cu divergența structurală dintre țările A și B. *Prin urmare, valoarea indicelui convergenței structurale este egală cu diferența dintre 100% și valoarea indicelui Krugman.*

Din punct de vedere al structurii sectoriale a valorii adugate, România a evoluat în mod similar cu țările ECE – ponderea industriei și agriculturii în PIB s-a redus, în timp ce sectorul serviciilor a devenit cea mai importantă sursă de venit. Însă evoluția sectorială a ocupării a avut o tendință divergentă, deoarece ponderea populației ocupate în agricultură a crescut (de exemplu, între '90 și 2001 de la 29% la 41,4% din populația ocupată).

Analiză comparată a structurilor economice ale României și ale noilor țări membre UE din ECE

Tabelul 1

		România			ECE-8 (membre ale UE)		
		1990	1995	2001	1990	1995	2001
Valoare	Agricultură	23,7	21,5	14,8	7,5	6,5	3,7
adăugată	Industrie	50	42,7	34,6	45,9	43,6	38,3
VA (%)	Servicii	26,3	35,8	50,6	46,7	49,9	58
Populație	Agricultură	29	34,4	41,4	19	18,4	17,6
ocupată	Industrie	43,5	33,6	27,2	35,7	34	30,8
(%)	Servicii	27,5	32	31,3	45,3	47,6	51,5

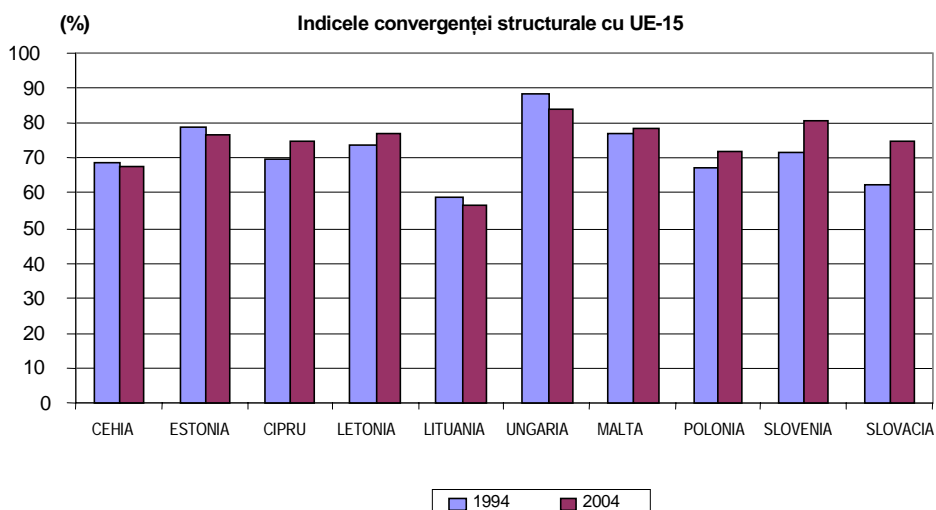
Sursa: Banca Mondială, 2004.

Analizând perioada cuprinsă între începutul perioadei de tranziție (1990) și anul 2001, pe baza tabelului de mai sus, se observă tendințele de majorare a convergenței structurale în ceea ce privește valoarea adăugată (de la 59,3% la 77,8%) și de reducere a celei în legătură cu structura ocupațională cu țările ECE-8 (de la 64,4% la 52,4%). Condițiile inițiale reflectă un grad ridicat de divergență structurală (de peste 40% în 1990, în raport cu VA, și de aproape 35% în raport cu populația ocupată).

În cazul noilor țări membre ale UE, procesul de aderare a influențat în mod pozitiv gradul de convergență structurală al acestora (evaluat în funcție de valoarea adăugată la nivel sectorial); astfel, indicele convergenței a înregistrat o valoare medie de 74,2% în 2004 în comparație cu 71,5% în 1994. Principalele diferențe dintre structurile economice ale noilor țări membre și cele ale UE (ca medie) sunt explicate de ponderea mai ridicată a agriculturii și a industriei, precum și de relativa subdezvoltare a sectorului financiar.

În figura anterioară se observă că pentru șase dintre țări tendința a fost aceeași cu media grupului, astfel:

- Ungaria înregistrează cel mai ridicat grad de convergență, situație explicată în primul rând de contribuția mai ridicată a sectorului financiar la PIB-ul național, relativ la celelalte state candidate [3]. Reducerea acestui indice în 2004 față de 1994 este generată de creșterea ponderii industriei și reducerea ponderii serviciilor financiare relativ la UE;

Sursa: calculele autorului; baza de date AMECO, actualizată iulie 2005.

Figura 5. Evoluția indicelui convergenței structurale cu UE-15

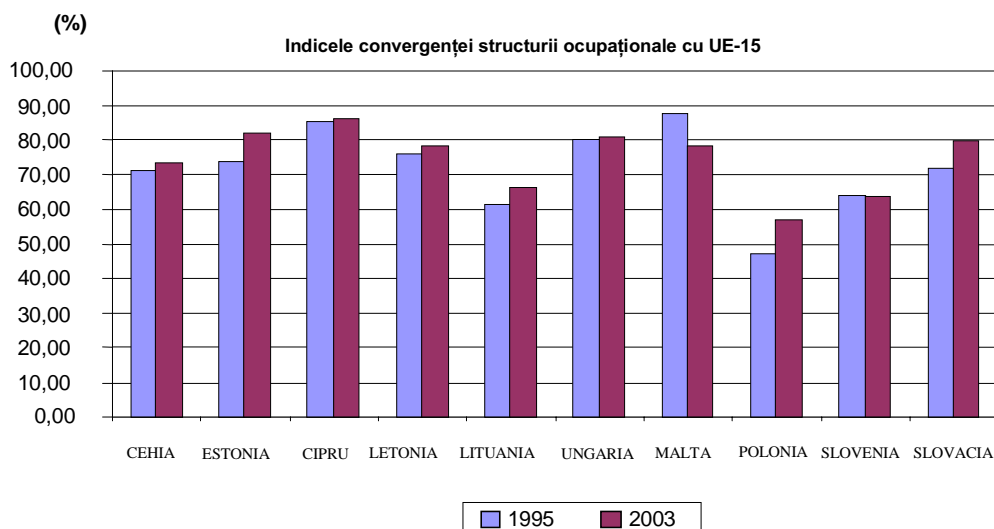
- reculul relativ al celei de-a doua țări ca grad de convergență în 1994, Estonia, este generat mai ales de ponderea mai ridicată la PIB a comerțului și transportului (28,4% în 2004 de la 25,6% în 1994, în timp ce în UE aceasta s-a menținut constantă la 21,2% din PIB);
- ajustarea structurală mai rapidă a Slovaciei decât a Cehiei constituie efectul reducerii relative a valorii adăugate a sectorului industrial și a majorării acesteia în domeniul serviciilor financiare;
- performanța slabă a Lituaniei reprezintă consecința contribuției majoritare la PIB a sectoarelor primare și secundare ale economiei (aproximativ 72%).

În concluzie, convergența structurală a economiilor noilor state membre ale UE este influențată pozitiv de creșterea ponderii sectorului serviciilor și negativ de o contribuție relativ mai mare a industriei, comerțului și transporturilor; sectorul agricol, prin reducerea contribuției la PIB în toate aceste țări, susține procesul de ajustare structurală.

Schimbările structurale din economie sunt însoțite de o reducere a gradului de ocupare a forței de muncă în agricultură și majorarea acestuia în sectorul serviciilor; acest trend se va menține și după aderarea la UE, estimându-se că în următorii zece ani numărul celor care se vor orienta către sectorul terțiar va fi de 10% din populația ocupată. Proportia ocupării în industrie urmează o evoluție non-lineară, crescând în primele faze, apoi reducându-se.

Pentru a evidenția gradul de convergență a structurii ocupaționale cu UE cu 15 membri am utilizat același indice al convergenței, adaptat pentru ponderea sectorială a populației ocupate (figura 6).

Perioada analizată 1995-2003 (pentru care există date statistice disponibile pentru toate țările candidate la UE), evidențiază evoluțiile anticipate ale populației ocupate în agricultură și servicii; de asemenea, s-a manifestat o tendință descrescătoare a ponderii populației ocupate în industrie. Astfel, pe ansamblul celor zece țări, indicele mediu de convergență a crescut de la 71,8% în 1995 la 74,5% în 2003,

Sursa: calculele autorului; baza de date AMECO, actualizată iulie 2005.

Figura 6. Evoluția indicelui convergenței structurii ocupaționale cu UE-15

evoluție similară cu cea a gradului de convergență structurală. În perioada analizată, opt dintre noile țări membre ale UE au înregistrat o evoluție pozitivă a acestui indice:

- țările cu gradul cel mai ridicat de convergență ocupațională pe sectoare de activitate sunt acelea care în prezent au cea mai mare parte a populației ocupate în sectorul serviciilor, relativ la celelalte noi țări membre;
- țări ca Lituania și Polonia, cu o pondere de peste 17% a populației ocupate în agricultură, înregistrează o convergență redusă, manifestându-se totodată o slabă mobilitate a forței de muncă către sectorul serviciilor;
- în cazul Sloveniei există o diferență semnificativă între convergența structurală și cea ocupațională, datorită unei productivități mai ridicate în sectorul industrial.

În general, un grad mai ridicat de convergență ocupațională s-a realizat mai degrabă în condițiile unei rate mai mari a șomajului structural relativ la UE-15, decât printr-o mobilitate sectorială mai ridicată a forței de muncă.

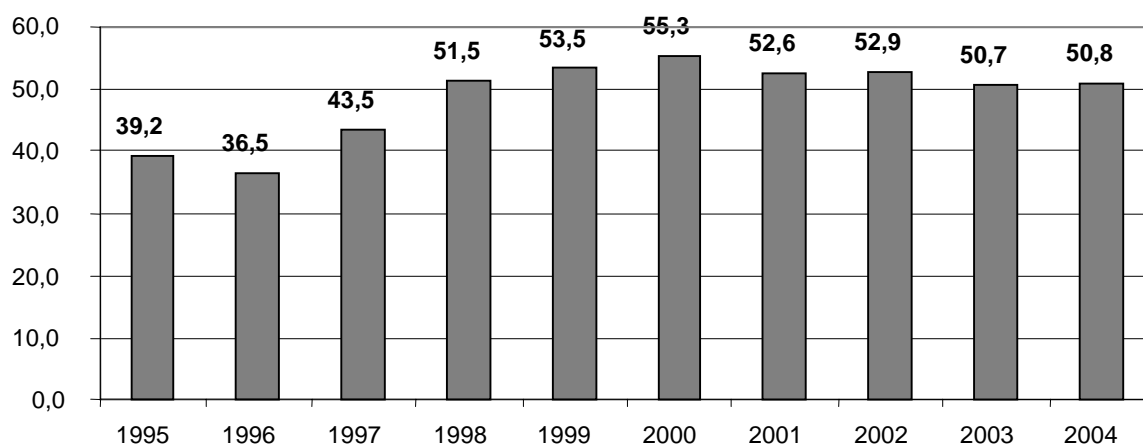
În conformitate cu observațiile empirice pentru țările dezvoltate și cu evoluția țărilor ECE, și în cazul României s-au redus contribuțiile agriculturii, respectiv industriei la

PIB, majorându-se cea a serviciilor, însă într-un ritm inferior celorlalte țări candidate la UE [4].

În aceste condiții, contribuțiile diferitelor sectoare de activitate la PIB nu s-au modificat substanțial între 1995 și 2004, România având cel mai redus nivel al convergenței structurale dintre toate țările ECE (figura 7). Bulgaria a înregistrat o valoare apropiată de acestea (68%, în anul 2004). Contribuția agriculturii la PIB s-a redus, însă s-a manifestat o slabă alocare a resurselor către alte sectoare de activitate. Aproape jumătate din decalajul structural față de UE-15 este explicat de ponderea relativ redusă a serviciilor în PIB (de aproximativ 50%, față de 72% în UE-15 în anul 2004). Analizând compoziția acestora, se remarcă o slabă dezvoltare a serviciilor către firme, a serviciilor publice, de turism și o evoluție favorabilă a comerțului, transporturilor și telecomunicațiilor.

Extinderea nu a influențat semnificativ structura sectorială a Uniunii Europene, reducându-se ponderea serviciilor în PIB-ul UE-25 și majorându-se cea a industriei și construcțiilor. Valoarea indicelui convergenței structurale a UE-25 a fost de 97,4% din cea înregistrată pentru UE-15, în anul 2004. În aceste condiții, raportarea la noua medie determină un indice al convergenței structurale puțin mai mare în cazul României – 53%.

Indicele convergenței structurale cu UE-15

Sursa: calculele autorului; baza de date Eurostat, 2005.

Figura 7. Evoluția gradului de convergență a structurii economice cu UE-15, în cazul României

Potrivit Comisiei de Prognoză (2005) pentru perioada 2006-2008, structura economiei va rămâne relativ nemodificată; pentru anul 2008, indicele convergenței structurale calculat relativ la UE-25 (2004) este de 55,3% (tabelul 2). Divergența structurală poate crește dacă ponderea serviciilor în PIB-ul UE-25 se va majora.

Estimarea valorii adăugate la nivel sectorial pentru perioada 2006-2008

Tabelul 2

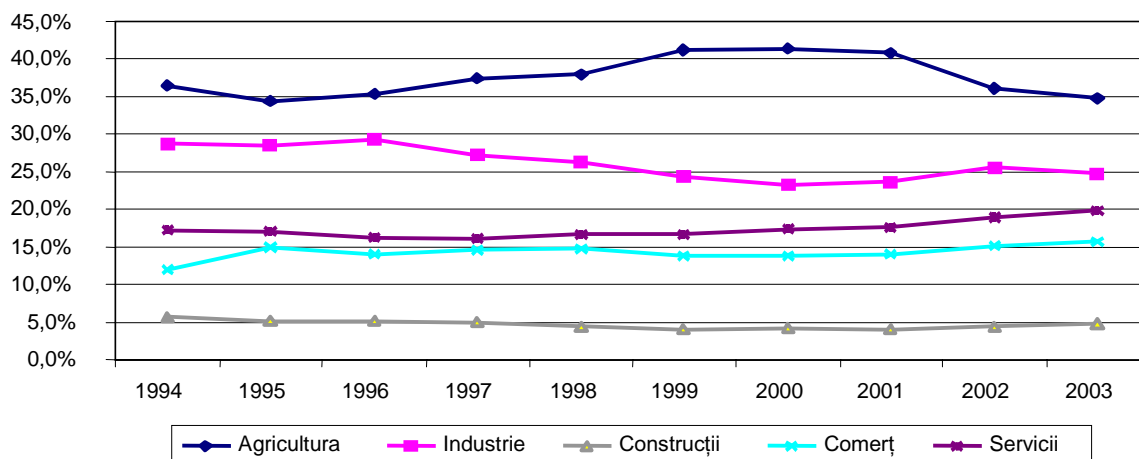
	2006	2007	2008
Industrie	31,1%	31,4%	31,5%
Agricultură	12,8%	12,3%	11,7%
Construcții	7,2%	7,5%	7,8%
Total servicii	48,8%	49,0%	49,0%

Sursa: Comisia Națională de Prognoză, 2005.

În privința repartizării sectoriale a populației ocupate tendința țărilor aflate în tranziție a fost aceea a reducerii populației ocupate (civile) în agricultură și în industrie și de majorare a acestora în servicii. Evoluția ocupării pe diferite activități a fost una divergentă în cazul României, caracterizându-se prin alocarea resurselor de muncă în sectoarele cu o eficiență mai redusă – agricultura și industria.

Principalele probleme în raport cu evoluția din UE-15, identificate în figura 8, se referă la următoarele:

- ponderea foarte ridicată și ușor descrescătoare a populației ocupate în agricultură începând cu anul 2000 (34,8% în 2003 - de peste 8 ori mai mare comparativ cu media UE de 3,95%);
- ponderea crescătoare, dar totuși redusă, a populației ocupate în servicii (32,1% în 2003 față de 70,2% în UE);
- diminuarea populației ocupate în industrie, ponderea acesteia fiind însă de asemenea peste media europeană de 18,1%;
- slaba mobilitate a forței de muncă din agricultură și industrie către sectorul serviciilor.

Sursa: INSSE, 2004.

Figura 8. Evoluția ponderii populației civile ocupate la nivel sectorial în România

Indicele convergenței ocupaționale cu UE-15 reflectă specificul repartizării pe activități a ocupării din România, precum și diferențele enorme față de celelalte țări din ECE. Astfel, în anii 1995 și 2003, la o medie a indicelui acestora de peste 65-70 %, România a înregistrat valori de 24,78 %, respectiv de 26,05 %.

Aceste evoluții au afectat creșterea economică potențială în România, deoarece alocarea într-o măsură mai mare a resurselor din economie către sectoarele cu o productivitate mai redusă se reflectă într-o rată mai mică de creștere. Eliminarea subvențiilor, a prețurilor controlate reprezintă modalități prin care resursele se vor alocă de o manieră mai eficientă.

Corelația dintre cele două forme ale convergenței structurale (în funcție de valoarea adăugată și de populația ocupată) se realizează prin analiza evoluției productivității muncii la nivel sectorial (în funcție de valoarea adăugată în medie de fiecare lucrător).

Astfel, conform tabelului 3, România a înregistrat în perioada 1997-2002 cele mai semnificative majorări în sectorul industrial, al construcțiilor și în cel al serviciilor financiare, ritmurile de creștere fiind superioare celor ale ECE-8. Perioada analizată cuprinde și o perioadă de reducere a outputului, dar și de reluare a creșterii economice, după 2000. În aceste condiții, o parte din câștigurile sectoriale de productivitate s-au datorat reducerii gradului de ocupare.

Ratele de creștere ale productivității sectoriale

Tabelul 3
(%)

	Agricultură	Industria	Construcții	Comerț	Transport	Servicii financiare	Servicii publice
România	1,8	7	5,6	3,4	3,4	10,6	2
ECE-8	7,1	5,9	1,5	4,7	5,6	1,2	2,5

Sursa: WIIW, 2005, Research Reports/316, autor Stehrer, R.

Productivitatea muncii la nivel național (W) a crescut cu aproximativ 4,6%, contribuția majorării PIB-ului real (1997-2002) fiind de 1,9 p.p. și cea a reducerii gradului de ocupare de 2,7 p.p. (cu un aport de aproximativ 60%).

$W = Y/L$ rezultă $\Delta\%W = \Delta\% Y - \Delta\%L = 1,9\% - (-2,7\%)$.

Majorarea productivității, precum și modificările structurale din economie au avut un impact negativ asupra ocupării, în timp ce sporirea PIB-ului real a determinat creșterea gradului de ocupare.

În sectorul serviciilor, creșterea a fost generată în cea mai mare parte (cu excepția transporturilor) de creșterea

outputului, acesta având o contribuție de 73% în comerț, 58 % în serviciile financiare și de 125% în serviciile publice. România a înregistrat în 2002 cea mai ridicată productivitate sectorială ca pondere din cea a UE-15 în cazul serviciilor financiare (de 73,9%) și cea mai scăzută în agricultură (pondere de 24,8% din media UE-15). La nivel macroeconomic, media a fost de 31,6% din cea a UE-15.

Analiza descompunerii creșterii productivității muncii presupune evidențierea următoarelor componente:

a) *componenta structurală*, care are o influență pozitivă asupra productivității, dacă sectoarele în care aceasta se majorează atrag mai multă forță de muncă. Astfel, alocarea resurselor de muncă susține procesul de creștere economică;

b) *componenta dinamică*, dacă ocuparea tinde să crească în sectoarele în care se înregistrează cea mai ridicată rată de creștere a productivității;

c) *efectul corespunzător creșterii productivității agregate*, în condițiile ipotezei că fiecare sector de activitate își menține aceeași pondere ca ocupare.

În cazul României, între 1995 și 2002, primele două componente au avut o influență nefavorabilă asupra productivității; astfel, a crescut ponderea ocupării în sectoarele cu o rată mai redusă a productivității în raport cu media națională (agricultură, construcții). În cazul celorlalte țări ECE, s-a înregistrat o creștere a ocupării în sectoarele cu o productivitate mai redusă, însă aceasta nu a explicat decât într-o mică măsură evoluția productivității naționale (tabelul 4).

Descompunerea creșterii productivității muncii

Tabelul 4

	Creșterea productivității explicată de (%):	a)	b)	c)
România	8	-8,7	-9,4	118
Estonia	10,4	4,6	0	95,4
Ungaria	10	8,2	3,1	88,7
Bulgaria	9,1	10,2	9,4	80,4

Sursa: WIIW, 2005, Research Reports/No. 316, autor Stehrer, R.

Simulările efectuate și în cazul României (studiu WIIW, 2005) pentru perioada 2002-2012 evidențiază tendințele de reducere a ocupării în agricultură la 25%, de creștere a acesteia în sectorul comerțului de la 10 la 15% și în cazul serviciilor publice (de la sub 15% la peste 20%). Ponderea populației ocupate în sectorul serviciilor financiare se va menține sub 5% în această perioadă.

Modificările cele mai semnificative vor fi în agricultură (de 57%), în industria ușoară (73%) și în transporturi (73%). Pentru anul 2012 s-a simulat reducerea ocupării în România cu 16% relativ la anul 2002, ceea ce, în termeni absoluți, înseamnă aproximativ 1,5 milioane de lucrători.

Concluzii

România înregistrează cel mai ridicat grad de divergență structurală în raport cu media europeană, ceea ce poate diminua impactul aplicării politicilor comune în economia românească. De asemenea, relația dintre convergența veniturilor și cea a structurii activităților economice este una negativă, fiind diferită de cea a noilor state membre ale UE. Astfel, s-a înregistrat o evoluție divergență a veniturilor relativ la UE-15 (până în anul 2000) în condițiile majorării convergenței structurale a economiei și alta convergență (începând cu anul 2000), odată cu creșterea divergenței structurale. În condițiile ponderii relativ reduse a serviciilor în PIB, ciclul de afaceri cu UE (și cu zona euro) va fi unul divergent, ceea ce va afecta ajustarea economiei în perspectiva adoptării monedei comune.

[1] De asemenea, țările care au un nivel apropiat de dezvoltare (din punct de vedere al veniturilor) vor înregistra o intensificare a schimburilor cu produse similare, ceea ce va conduce la un grad mai ridicat de convergență structurală.

Relația dintre cele două forme ale convergenței nu trebuie absolutizată, deoarece este posibil ca o țară care are o structură economică divergentă și care este specializată în sectoarele cu o valoare adăugată mai ridicată decât media UE să realizeze o convergență mai mare a veniturilor (cazul Irlandei, după 1987).

[2] În cadrul Studiului „Evaluarea costurilor și beneficiilor aderării României la Uniunea Europeană”, conform modelului integraționist, publicat de către Institutul European din România (2004, Studii PAIS, II).

[3] Valoarea adăugată de către sectorul serviciilor în Ungaria s-a majorat de la 62,9 la 66,4% din PIB, iar în UE-25 de la 67,9 la 71,6%. Ungaria are o contribuție aproape identică cu UE în sectorul comerțului și transporturilor și în cel al altor servicii; de asemenea, serviciile de intermediere financiară au ponderea cea mai ridicată în PIB relativ la celelalte noi țări membre (cu excepția Ciprului): 21,5% în 2004 față de 28% în UE.

[4] În mod firesc, această concluzie trebuie interpretată în funcție de condițiile inițiale diferite – ponderea mai ridicată a sectorului agricol, gradul de mărime a țării. Comparația cu Polonia – economia cea mai asemănătoare din punct de vedere structural la începutul tranziției – este de asemenea nefavorabilă României – un indice al convergenței structurale de aproximativ 50% față de o valoare a acestuia de peste 70% în cazul Poloniei, în anul 2004.

Bibliografie

- Crespo, N., Fontoura, M. P. (2005), *Integration of CEECs into EU Markets: Structural Change and Convergence*, ISEG-UTL
- Havlik, P., *Structural change, productivity and employment in the new EU member states*, wiiw Research Reports No. 313, ianuarie 2005
- Landesmann, M., Vidovic, H., Ward, T., „Economic restructuring and labour market developments in the new EU member states”, wiiw *Research Reports* No. 312, decembrie 2004
- Marin, D., Socol, C., Marinaș, M. (2004), *Economie Europeană. O prezentare sinoptică*, Editura Economică, București
- Raiser, M., Schaffer, M., Schuchhardt, J., „Benchmarking structural change in transition”, BERD, *Working paper* No. 79, februarie 2003
- Rowthorn, R Ramaswamy, R., „Deindustrialisation: Causes and implications”, *IMF Working Paper* No. 42, 1997
- Stehrer, R., „Employment, Education and Occupation Structures: A Framework for Forecasting”, wiiw *Research Reports* No. 316, aprilie 2005
- Trăistaru, I. (2004), *Sectoral Specialization, Trade Intensity and Business Cycles Correlations in an Enlarged EMU*, Center for European Integration Studies (ZEI)
- *** Baze de date – Eurostat, INSSE, AMECO
- *** Cadrul macroeconomic al politicii economice, Capitolul 2, *Programul Economic de Preaderare*, Comisia Națională de Prognoză, 2005
- *** *Catching-up, growth and convergence of the new member states*, Comisia Europeană, martie 2005
- *** *CEE – from Transition to Convergence*, <http://economicresearch-e.ba-ca.com>, iulie 2004
- *** *Evaluarea costurilor și beneficiilor aderării României la Uniunea Europeană*, Institutul European din România, 2004
- *** „Stability, growth, and integration with the EU”, chapter 1, *Romania country economic memorandum*, World Bank, report, 2004

„Utopie – Cetatea cu vise și speranțe”

■

Dan Popescu

Profesor universitar doctor
Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu

Abstract. *Can social order bring happiness to individuals? The affirmative answer to the question, that one to invent a world where conflicts and inequality be abolished and people reconciliated has always meant to be the great project of the utopians. An ideal fortress and most often a totalitarian one. Now, the term “utopian” is mostly within the polemic register often “denouncing” the artificial nature of a regime, which promises, without having a real basis, the artificial nature of some activities, of some measures of the same type. To interpret the “ideal fortress” in this way means to brutally banish the dreams of people, their aspirations. We are not only flesh and blood made but made of the ideal, feelings too and they have to come first mostly. Therefore, “the utopia” can be a useful element of report in examining, splitting and the refinement of the passing tendencies of the human being in order to get the ideal nearer to the possible as much as possible. A positive valence. With such social controversies and clarifications at the same time, are we entitled to have absolute, definitive judgements? Then we have tried to bring out only the beauty of the dream with its “overdose” of getting out of reality and we have let definitive judgements to belong to reality forever.*

Therefore we had in mind Thomas More, le Campanella, le Etienne Corbet, la Morelly, le Saint Simon, Robert Owen, Charles Fourier and Theodor Diamant.

Key words: utopia; collective happiness; providence state; utopian socialism; new-harmony; falanster.

■

*„În zile nelegiuite și nebune,
Poetul pregătește pe cele mai bune.
El este omul în care utopiile abundă.
Picioarele sunt înfipte în prezent,
Dar ochii săi aiurea zburdă...”*
Victor Hugo

Ordinea socială poate face fericirea indivizilor? Răspunsul afirmativ la întrebare, de a inventa o lume unde conflictele și inegalitatea să fie abolite, iar oamenii reconciliați, a reprezentat mereu marele proiect al utopiștilor. O cetate ideală și, cel mai adesea, totalitară. În zilele noastre, termenul de „utopie” este integrat, cu precădere, registrului polemic, în cele mai multe situații „denunțând” natura artificială a unui regim care promite fără a avea o bază reală, natura artificială a unor acțiuni, a unor măsuri de același tip. A interpreta doar în acest fel „cetatea ideală” înseamnă însă a alunga cu brutalitate visurile oamenilor, aspirațiile lor.

Suntem, totuși, alcătuiți nu doar din carne, ci și din ideal, din sentimente, de multe ori acestea trebuie să primeze. Ca atare, „utopia” poate reprezenta un util element de raportare în examinarea, în decantarea și rafinarea tendințelor perene ale ființei umane de a apropia cât mai mult idealul de posibil. O valență pozitivă... Suntem, însă, în măsură noi, în acest timp de mari bulversări sociale, dar și de clarificări pe potrivă, să emitem judecăți absolute, definitive? ...Să încercăm, atunci, să zugrăvim doar frumusețea visului, cu „supradoza” sa de evadare din realitate, și să lăsăm judecățile definitive să aparțină eternității...

1. ...Etimologia „utopiei” își află geneza în greaca veche. „Eu-topos”, regiunea binelui, sau „ou-topos”, „regiunea care nu este niciunde”. După cum remarcă profesorul francez istoric și politolog Michel Winock, în concepția lui Thomas More, autorul celebru al tot atât de celebrei cărți „Utopia sau tratatul celei mai bune forme de guvernământ” (lucrare scrisă în latină, cu titlul complet „De optimo reipublicae statu deque nova insula Utopia”, și apărută, pentru prima oară, la Louvain, în 1516), ambele sensuri ale „utopiei” se îngemănează: o insulă imaginară în care oamenii trăiesc fericiți grație perfecțiunii ordinii politice. A fost doar o scânteie – dar ce scânteie! – care a aprins sau a reaprins, – idei solide de acest fel aflând în chiar filozofia antichității, mai ales la Platon („Republica”, „Legile”) – imaginațiile conștiințelor neliniștite ale multor cercetători ai societății și oameni de litere ai timpului. Mulți dintre aceștia, incitați de chiar marile descoperiri geografice cu precădere din secolul XV, dar și XVI, au imaginat pământuri îndepărtate unde „bunii sălbatici” – vezi, mai târziu, la Jean Jacques Rousseau (1712-1778), atât de comentata idee a omului naturalmente bun, dar a cărui „bunătare” a fost coruptă de către societate, ceea ce relevă ca pendant ideea reîntoarcerii la virtuțile primare, la „le bon sauvage” – trăind în armonie, dădeau lecții de civilizație preținșilor civilizați, căzuți pradă patimilor și disensiunilor de toate felurile. Se pune accentul pe „splendida ordonare, în aceste locuri, a instituțiilor”. Astfel de producții erau ele exclusiv aluziv socialiste, comuniste, cum s-a afirmat mai târziu referitor la „utopie”? Nici vorbă, „utopia”, în sine, vădind, în vreme, o varietate de conținuturi, de substanțe politice: aristocratice, bazate, cu precădere, pe generozitate (vezi și Platon); liberale, bazate mai ales pe punerea în valoare a calităților individului și acțiunii ca atare; anarhiste, determinate, îndeobște, de aspirația fiecăruia de a-și valoriza „dreptul său”, în pofida chiar a drepturilor celorlalți; socialiste, întemeiate mai ales pe o ordine instituțională promovând munca, de un fel sau altul, pentru toți, o repartitie relativ egalitară, întrajutorare și solidaritate socială etc. Cu alte cuvinte, „elasticitatea” conceptului a fost și este ridicată. Ea are, însă, un numitor comun, anume soluția, „în fine găsită”, pentru a anihila nefericirea oamenilor, conflictele sociale seculare care i-au sfâșiat și îi sfâșie pe aceștia. Este vorba de imaginarul unei munci debarasată efectiv de o realitate nemiloasă. Profesorul M. Winock arată, pe bună dreptate, că, în acest sens, „utopia și-a semnat decretul de ruptură cu o ordine stabilită”. Ea a exprimat și exprimă punerea sub semnul întrebării a prezentului – un prezent, imperfect, firește – și promovarea unui viitor, a unor lumi ideale.

Revenind astfel la Thomas More, la „Utopia” sa, într-o primă parte a cărții se realizează o critică acerbă a societății englezești de la sfârșitul secolului XV și începutul secolului XVI, timp de bulversări și de mutații economice și sociale însemnate. Timp în care privilegierea pășunilor, aducătoare de venituri pentru landlorzi, îi făcea pe aceștia să-i alunge pe țărani de pe proprietățile lor, timp în care „urca” masiv șomajul, prolifera puternic cerșetoria, corupția devenise practic „lege”, disprețuindu-se reglementările oficiale, câte erau, timp în care mii și mii de copii, pe lângă că primeau o

educație vicioasă și imorală, erau abandonați unor abuzuri deplorabile ș.a. Th. More, care, după cum se afirma, cunoscuse cele scrise de Amerigo Vespucci referitor la călătoriile sale, scrie astfel: „Peste tot unde proprietatea constituie doar un drept individual, unde orice se măsoară prin bani, acolo nu vom putea niciodată organiza cum trebuie justiția și prosperitatea socială; cu condiția de a nu numi ca justă, ca fericită, acea societate în care este acceptată împărțirea de către cei mai răi a bunurilor, în care statul și averea publică sunt pradă unei pumn de indivizi nesățui de plăceri și îndestulare, în vreme ce marea masă a populației este devorată de mizerie”. Th. More nu opune acestor realități, crude și triste, un tablou cât de cât real construit, ci doar o „utopie” mirifică și cu atât mai puțin realizabilă. Cercetătorii numesc aceasta o „utopie de fugă” și nu o „utopie de reconstrucție”...

2. ...Secolul XVIII și prima jumătate a secolului XIX vor constitui „marea epocă a Utopiei”. Numai în Franța, între 1700-1789 au fost publicate circa 150 de opusuri de gen utopic (cifre după prof. M. Winock). Au mai fost numeroase lucrări și după aceea și au mai fost și în alte țări. Câștigul în plan spiritual s-a vădit evident: nefericirea oamenilor nu mai era considerată exclusiv de esență metafizică, efect al unei condamnări divine ca urmare „a păcatului originar”. Deja prima idee după care un om bun de la natură era afectat, în bună măsură, de „instituțiile rele” ale sistemului de organizare a societății. Acțiunea, deci, potrivit utopicilor, ar fi trebuit direcționată într-o mai mare apropiere a omului de natură și în înlăturarea „legilor și instituțiilor rele”. În fapt, în mare parte, trebuie spus că dreptul de proprietate era situat la originea tuturor relelor. Iată, în „Supliment la călătoria lui Bougainville”, scris de marele enciclopedist Denis Diderot în 1772, un bătrân tahitian explica călătorului în cauză că „Aici, la noi, totul este pentru toți. Iar tu faci distincție între «al tău» și «al meu». Lăsați-ne moravurile noastre. Ele sunt mai înțelepte și mai oneste decât ale voastre. Nu vrem să facem schimb între ceea ce tu numești «ignoranta noastră» și «luminile» tale inutile”. Focalizarea criticii pe proprietate, pe proprietatea privată, este evidentă. Proprietatea era, deci, privită de utopici ca o sursă, încă din timpuri îndepărtate, a nefericirii oamenilor, un factor care le-a basculat viața, a generat, a adâncit inegalitățile dintre oameni, a născut furturi și crime abominabile, a făcut justiția oficială nedreaptă. Ce realizau astfel? Desigur, o amplificare în substanță a „utopiilor” și depărtarea lor de realitate. O realitate care a progresat și progresează nu atât prin „colectivism”, indiferent de ce natură a fost și este acesta, ci mai ales prin diviziunea muncii și competiție, ambele provocate cu generozitate de sistemul proprietății private...

Care ar fi, însă, modelul ideal de societate promovat în viziunile menționate? La Thomas More, „cetatea Utopiei” era o insulă, o societate izolată, ale căror moravuri, aprecia More, nu au fost alterate de „substanța rea” a instituțiilor de pe Continent (continentul european). O asemenea insulă trebuia administrată potrivit „principiilor dreptății”. Guvernați de către „Utopus”, fondatorul și legislatorul luminat al statului respectiv, „utopienii” trebuiau să presteze obligatoriu 6 ore de muncă pe zi, proprietatea privată fiind

suprimată, iar moneda abolită. Mari magazine publice, unde puteau fi depozitate mărfuri în volum și varietate mare, asigurau cadrul necesar realizării schimburilor prin troc. Mesele, de o frugalitate exemplară, erau luate în comun de către „utopieni” etc. Este interesant și faptul că More, „adeptul absolut al dreptății absolute”, admitea, totuși, instituțiile sclaviei, familiei și religiei. Scriitor de seamă al „Renașterii engleze”, cartea sa despre „Utopie” va fi cu mult mai mult. Ea va servi ca un veritabil model unei literaturi de tip social tot mai emancipată, dar și mai „inofensivă” practic.

Dar să continuăm. În „Cetatea Soarelui”, lucrare semnată de călugărul dominican calabrez Campanella, în 1602, tabloul „Utopiei” este mai mult detaliat. Există, aici, un Șef Suprem, „Soarele”, asistat de trei magistrați, „Puterea”, „Înțelepciunea” și „Dragostea”. „Solarienii” prestează muncă obligatorie, iar „toate bunurile sunt puse în comun”. De altfel, totul aici este reglementat: lungimea și culoarea hainelor pe care le poartă „solarienii”, educația și chiar raporturile sexuale, supuse controlului unui funcționar etc. Scopul mijlocit și nemijlocit? Fericirea colectivă, fericirea tuturor. În fapt, ne spun Campanella, precum și alți numeroși autori, „bunăstarea fiecăruia depinde de bunăstarea tuturor”. Un asemenea timp de „stabilitate perfectă” a fost și este distrus, vezi bine, de „dreptul de proprietate”. Un drept ce ar trebui înlăturat pentru a regăsi „o nouă armonie”, pentru a distruge „extremitățile disperate ale omului”. În fapt, tribulații pe același motiv melodic, fără o înțelegere și o interpretare cât de cât corectă, de „aproape”, a realităților.

Cercetătorii sunt practic unanimi în a susține că „Revoluția franceză, prin conținutul, țelurile și devizele ei, a ridicat cortina asupra posibilului”. Este timpul în care încep să se simtă și unele efecte ale revoluției industriale, ale nașterii și dezvoltării proletariatului, în Anglia și pe urmă în Franța. Este timpul în care „ideile collectiviste, comuniste ale utopiilor” dobândesc o anume aureolă de plauzibilitate în straturile muncitorești ale societății industriale pe cale să se instaureze.

...Va fi acum rândul lui Etienne Cabet să încerce. În cartea sa, „Voyage en Icarie” (Călătorie în Icaria) 1840, Cabet propune – și vede aceasta prin ochii lordului Carisdall, ce vizitează „Icaria” – o „societate perfectă” ai cărei membri trăiesc într-un regim comunist în care, teoretic, sunt, vezi bine, anulate toate sursele de conflict. Existente inițial, ele au fost anihilate printr-o „reformă radicală” decisă de conducătorul Icar în urma unei revolte populare, revoltă „ce a suprimat” proprietatea privată, moneda și, astfel, orice inegalitate socială.(?!?). Morganaticul lord descoperă, deci, în Icaria, o țară minunată, curată, cu o economie înfloritoare, înzestrată cu mașinile și instrumentarul pe care industria din secolul XIX permitea să fie imaginate. Anume, baloane dirijabile, submarine, drumuri de fier surmontând toate obstacolele naturale etc., etc. Capitala țării, „Icara”, era traversată de fluviul Tăir, avea străzi drepte, bordate de flori, și o muzică ce se propaga în surdină, venită din locuri și cu mijloace puțin explicate. Cabet dezvăluie „secretul” acestor reușite: „Toată lumea este muncitor național și lucrează pentru Republică. Tot

omul, bărbat sau femeie, fără excepție, exercită unii o meserie, alții o artă, alții profesiile cerute de lege”...

... Cochetările și dorința pasională sunt necunoscute aici, casele (locuințele) sunt identice, iar toți cetățenii îmbracă aceleași veșminte, fabricate astfel încât să se potrivească pentru toată lumea. „Aproape toate veșmintele, pălăriile și încălțăminte sunt elastice, pentru a conveni mai multor persoane de talii și greutate diferite”, „percepe”, uimit, lordul Carisdall, observatorul imaginat de Cabet. Munca – firește, potrivit modelului – era obligatorie, iar „Statul – Providentă”, care asigura – finanța, de fapt – hrana, mesele, asigura și asistența sanitară, transformând spitalele în adevărate palate, constituind și o justiție echitabilă, deseori blândă... Țara, statul, ca atare, erau dirijate democratic și principial de către o „Cameră” de 2.000 de deputați și, operativ, prin intermediul unui Executoriu compus dintr-un președinte și 15 membri. Totul este...perfect. Aristocraticul Carisdall este eminentement cucerit, covârșit de „Icaria”, întâlnind aici o tânără femeie, Dinaise, cu care se va căsători și cu care se va reîntoarce în Anglia, ca propovăduitori ai acestei sfinte doctrine. Formidabil și teribil de fericit și de pilduitor final...

Etienne Cabet nu este doar un teoretician. El este și un om de acțiune stăpânit de gândul – după cum sublinia profesorul Winock – „că « Icaria » nu trebuie să rămână doar un vis paradisiac”. Astfel că, în 1848, orașul Le Havre cunoaște un straniu spectacol. Mai multe duzine de „icariani», în tunici de catifea neagră și cu pălării de fetru gri, se îndreaptă spre port pentru a se îmbarca cu destinația America, cântând entuziast «Soldați ai fraternității/Veniți să fondăm în Icaria/Fericirea umanității.../»”. Reținut în Franța de problemele Revoluției de la 1848, Cabet li se va alătura, în Texas, la sfârșitul anului cu pricina. În ciuda unei Constituții votate în unanimitate, Comunitatea nu a putut rezista zăzaniilor umane la început banale și, pe urmă, tot mai puternice, care nu au întârziat să apară și care au dezmembrat-o în câțiva ani. Însuși Cabet va muri aici în 1856, într-o comunitate scindată și aproape fără urmă de solidaritate, el neputând evita chiar destituirea sa din funcția de conducător...

„Minunea” în dispută cu raționalitatea pierduse partida... O pierduse deoarece – se observă ușor – ea era construită efectiv pe o „ordine totalitară” în detrimentul libertății individuale. Este adevărat, finalitatea oricărei acțiuni umane este dorința de a obține „fericire”, însă nu este vorba de o „fericire socială”, ci individuală, individualistă chiar, a celui ce a întreprins acțiunea. Dacă dorește să dea la ceilalți este treaba lui... Sigur că intervin și instituțiile. Dar, dacă instituțiile „rup” acțiunea de finalitatea ei, se relevă probleme în ceea ce privește „rezistența” în timp a acestor structuri. În fapt, uniformitatea este cea care distruge individul, diferențierea indivizilor – adică condiții fundamentale ale progresului. În „Codul Naturii”, un alt autor utopic, Morelly, promovează hotărât aceeași idee a egalității: cartierele orașului închipt de el sunt identice, cu o reprezentare identică, divizate identic de străzi identice. Obsesia uniformității îmbrăcămintei se vedește și ea activă: „De la zece la treizeci de ani – scria Morelly, tinerii, în fiecare profesie, vor fi uniform îmbrăcați,

cu aceleași stofe, uniforme comune și convenabile ocupației lor”... „Intellectualii veritabili”, cei care contestă, „reunesc” o explicită și bine înțeleasă neîncredere din partea „Utopiei”. Iată, tot Morelly scrie în lucrarea sa: „Numărul persoanelor dedicate științelor și artelor, activități ce pretind mai multă sagacitate, penetrație, adresă, talent și mai puțină forță a corpului, va fi cu strictete stabilit, pentru fiecare fel de muncă, pentru fiecare oraș. Acești oameni cu înclinații în direcțiile menționate vor fi instruiți de timpuriu, fără ca un asemenea tip de studiu sau de exercițiu să-i dispenseze de a lucra și în agricultură atunci când ei se vor afla la vârsta de a munci”. Ca o paranteză, cercetătorul de excepție trimis să măture strada în vremea „socialismului românesc” demonstrează nu doar cota de grotesc a acestei societăți, ci și cota ei sensibilă de utopie în timp...

Să revenim, însă. Într-o astfel de societate „transparentă”, fiecare era chemat să ofere comunității ceea ce aceasta aștepta de la el. Tot Morelly scrie: „Persoane demne vor fi obligate să vegheze asupra celorlalți, care le vor fi subordonați. Aceste persoane vor fi obligate să-i reprime sau să-i pedepsească pe oameni dacă nu-și vor îndeplini obligațiile. Pentru greșeli mai mari, aceste persoane care supraveghează îi vor deferi, pe cei vinovați, unui ordin superior, spre a fi pedepsiți fără nicio indulgență...” Îmbrăcăminte impusă, masa în comun, munca în comun și repartitia relativ egalitară, o autoritate fermă, foarte severă, legi penale severe pentru recalitranti, anihilarea inițiativei, lipsa de proiecte individuale, viața privată redusă la neant, imposibilitatea de a protesta tocmai deoarece societatea era considerată perfectă... Iată componente de seamă ale prețului plătit unei așa-zise „armonii colective”. Altfel spus, o majestuoasă și înspăimântătoare „mecanică socială” era menită să „drezeze” indivizii încă din copilărie și să le desfășoare viața potrivit unor orare fixe și perpetue... O parte din prețul plătit pentru securitatea muncii, pentru securitatea fizică, pentru securitatea afectivă în condițiile în care oricine, încetând de a deveni inamicul altuia sau al tuturor, devine fratele lor? Afirmativ, dar prețul era mult prea mare.

...Pentru muncitorii din vremea lui Th. More, Campanella, Etienne Cabet, Morelly etc., „tablourile de fericire publică” aveau un sens: ele ofereau revanșa imaginarului în confruntare cu umila condiție proletară. Puțini dintre aspiranții la belșug și fericire pentru toți înțelegeau însă că aceasta se putea petrece doar dacă, în schimb, se puna în operă un „monstru totalitar”, inamic aprig al singularității, al individualităților, al oricărui „devieri”. Acest „monstru totalitar” asigură oare fericirea și egalitatea mult visate? Greu de spus în condițiile în care omul devenea astfel altfel înlănțuit decât înainte. Se desfereau niște lanțuri, dar omului i se înlănțuiau, de fapt, calitățile care îl individualizau, în scopul, vezi bine, al... „asigurării propriei fericiri”...

3. Să abordăm, acum, grupul „socialiștilor utopici”. Gândirea clasică, liberalismul clasic – teorie a lui „laissez faire, laissez passer...”, a lui „Il mondo va da se” și, deopotrivă, într-un plan ceva mai pragmatic, suport teoretic al capitalismului din secolele XVIII (a doua jumătate) și XIX (cea mai mare parte a timpului), dar și de mai apoi –

au reprezentat un important capitol al teoriei economice ale cărei reverberații nu s-au stins nici astăzi. De altfel, este greu de presupus că acestea se vor stinge cândva. Cu valențe deosebite imprimare dezvoltării forțelor productive, acumulării de capitaluri și de avere, reproducției economice, efectele sale negative privind munca istovitoare, exploatarea copiilor, incertitudinile zilei de mâine etc. vor trece pe un plan secund cu atât mai mult cu cât, în cadrul liberalismului, în chiar acest stadiu, va demara, în general frumos argumentat, proiectarea unui sistem instituțional cu disponibilitate de protecție socială la nivelul societății. Era – și este încă – firesc ca un asemenea curent de gândire economică să trezească numeroase reacții. Registrul lor a fost larg: de la susținerea ideilor și tezelor liberalismului clasic și până la negarea lor vehementă. Susținerea amintită a fost, uneori, exprimată mai mult ca o formă de conservare a unor elemente, fapte, idei, demonstrații din gândirea liberală cu precădere în ce privește crearea valorilor, și de critică, de corectare a altora, cu precădere în ce privește distribuția și consumarea valorilor create; s-au pus bazele unei „Economii Politice a Muncii” – domeniu așezat în prezent, într-o serie de țări dezvoltate, chiar pe principii liberaliste moderne – în relativă confruntare cu o „Economie Politică a Capitalului”. Vom examina nemijlocit câteva din aceste reacții, referindu-ne, în cadrul studiului nostru, la marii utopiști așezați pe generoase poziții sociale asociaționiste și ale economiei comunitare și societare – poziții cu mult mai ușor de conceput decât de aplicat.

Dacă Simonde de Sismondi dezvoltase Economia Politică cu conceptul „economiei sociale” și abordase critic procesul distribuției bogățiilor, tot economistul elvețian nu dusese critica până la a cuprinde în sfera ei instituția fundamentală a societăților moderne: proprietatea privată în economie. Aceasta o vor face însă acei economiști care au fost denumiți „socialiști utopici”. Marii utopiști vor promova teza maximului de producție ca scop al organizării economice, vor privi proprietatea în presupusele ei efecte asupra repartitiei și producției bogățiilor, în evoluția ei istorică și vor proclama dărâmarea proprietății respective drept „cel mai bun mijloc de a duce la perfecțiune organizarea științifică și industrială a societăților noastre moderne”.

Dar cine au fost acei „socialiști utopici” sau „marii utopiști”, cum mai sunt ei numiți, oponenti, alături de Sismondi, ai liberalismului clasic, dar mergând cu mult mai departe decât economistul elvețian în domeniul critic, considerând societatea timpului lor ca rea și contrară naturii oamenilor și dorind o alta mai bună și mai generoasă cu toți? Dincolo de numitorul lor comun – o temeinică pregătire – acești „utopiști” numiți astfel mai mult din perspectivă marxist-comunistă, care nu recunoaște evoluția, ci doar revoluția sângeroasă, au provenit din medii diferite. Francezul Saint-Simon era un aristocrat de marcă, francezul Charles Fourier era funcționar, fiu de negustor, englezul Robert Owen fusese ucenic și a ajuns patron. În sfârșit, un român moldovean, bine apreciat în acest cadru, a fost Theodor Diamant, inginer de meserie și provenind dintr-o pătură medie. Scopul lor a fost comun, au diferit însă, adeseori, procedeele și mijloacele.

4. Claude Henri, conte de Saint-Simon (1760-1825), a început prin a fi „nepotul unchiului” și a sfârșit prin aceea că unchiul său a fost mereu pomenit drept „unchiul nepotului”. Se naște la Paris în familia celebrului Louis de Rouvray, duce de Saint-Simon (1675-1755), autorul cunoscutelor „Memorii” privind viața de la Curte și portretele marilor personaje ale timpului său. A primit o educație deosebită și o instrucție strălucită sub îndrumarea marelui enciclopedist *D’Alambert*. Are o viață aventuroasă și dezordonată. Ia parte, la numai 16 ani, la războiul american de independență și îmbrățișează cariera armelor. Reîntors în Franța, se retrage din armată și renunță la titlul său de mare senior. Își va reconstitui, sub Revoluția din 1789, averea distrusă, prin speculații fericite asupra bunurilor naționale. Vedeă însă și necesitatea unui „mijloc de organizare a unui mare stabiliment industrial, pentru a întemeia o școală științifică de perfecționare, în scopul de a contribui la «progresul luminilor» și la îmbunătățirea soartei omenirii” – cum scrie în Memoriile sale. A rămas mereu devotat unui asemenea crez, deși viața i-a fost mereu tumultuoasă.

În 1797 devenise deja un om foarte bogat. Renunță la cariera financiară și de om de afaceri pentru a se dedica studiului, scrisului și reformelor sociale. Încă în 1799, elaborează un „Memoriu privind legarea oceanelor Atlantic și Pacific prin istmul Panama”. Ceva mai devreme, convocase pe capitaliștii care aveau legături cu el și le arătase necesitatea de a schimba morala, propunându-le crearea unei bănci uriașe ale cărei venituri ar servi la executarea unor lucrări folositoare omenirii. Întreprinde călătoriile de studii în Anglia, Germania, Elveția, Italia și întemeiază în jurul său o adevărată școală de gândire, cadru în care se remarcă *Auguste Comte*, *Michel Chevalier*, *Hippolyte Carnot* etc. Totul costă însă și Saint-Simon sărăcește într-atât încât în 1805 îl aflăm adăpostit de un fost servitor al său. Are o tentativă de sinucidere în 1823 și moare sărac în 1825, înconjurat și încântat de unii dintre discipolii săi, dar dezamăgit atât de foarte modesta pensiune plătită de familia sa, cât și de sumele modice cu care-l sprijineau unii industriași. Este înmormântat prin efortul fostelor sale slugi.

Filozof la început, Saint-Simon a fost apoi preocupat de expunerea unor idei economice, sociale și politice „chinuit parcă de nevoia de a da noului secol (al XIX-lea, n.n.) doctrina economică care-i lipsește” – cum remarcau Gide și Rist. Scrierile sale cu caracter economic aparțin mai ales perioadei de după 1810, fiind concentrate, precumpănitor, asupra industriei și industrialismului (concept privit într-un sens mai larg, sinonim cu munca) și a raportului acestor concepte cu proprietatea și întregul cadru al societății. Putem astfel menționa între lucrările sale „De la réorganisation de la Société européenne” (1814, în unele părți ale lucrării existând și colaborarea elevului său A. Thierry), „Politica” (1821), „Industrie” – în 4 volume (1817-1818) și, în colaborare cu A. Comte, „Système industriel” (1823-1824), „Catéchisme des industriels” (1829), „Oeuvres de Saint-Simon et d’Enfantin”, (Paris, Dentu, 1865, carte publicată de membrii Consiliului pentru executarea ultimelor voințe ale lui Saint-Simon) etc.

Practic, Saint-Simon și-a concentrat esențialul concepției sale în ceea ce s-a numit „parabola lui Saint-Simon”, reprezentată, printre altele, de un celebru citat ce conține „in nuce” idei deosebit de semnificative. Iată-l: „Să presupunem că Franța ar pierde deodată pe primii cincizeci de fizicieni, pe primii cincizeci de chimiști, pe primii cincizeci de filozofi, pe primii cincizeci de bancheri, pe primii două sute de negustori, pe primii șase sute de agricultori, pe primii cincizeci de fierari (și continuă astfel enumerând profesiunile industriale, n.n). *Cum acești oameni sunt francezi, cei mai esențialmente producători, aceia care dau produsele cele mai importante, națiunea ar deveni un corp fără suflet în momentul în care i-ar pierde; ar cădea imediat într-o stare de inferioritate față de națiunile cu care este astăzi rivală și ar continua să rămână subalternă față de dânsle atâta vreme cât n-ar repara această pierdere*”. „Dar – continuă Saint-Simon – *să trecem și la altă presupunere. Să admitem că Franța păstrează oamenii de geniu pe care îi are în științe, în arte frumoase, arte și meserii, dar că dânsa ar avea nenorocirea să piardă în aceeași zi pe Domnul, fratele regelui, monseniorul duce d’Angoulême (și Saint-Simon enumeră aici pe toți membrii familiei regale, n.n) și să piardă în același timp pe toți marii ofițeri ai coroanei, pe toți miniștrii de stat, cu sau fără departamente, toți consilierii de stat, toți mareșalii, toți cardinalii, arhiepiscopii, marii vicari și canonici, toți prefecții și subprefecții, toți funcționarii din ministere, toți judecătorii și pe deasupra cei zece mii de proprietari, cei mai bogați printre cei care trăiesc nobil – acest accident ar întrista desigur pe francezi pentru că sunt buni... Dar această pierdere de 30.000 de indivizi reputați ca cei mai importanți în stat ar cauza supărare numai sub raport sentimental, căci n-ar rezulta niciun rău politic pentru stat*”. Cu alte cuvinte, pare să spună Saint-Simon, acțiunea multor nobili și a guvernului lor este cu totul superficială. Societatea ar putea să se lipsească de ei și ar trăi tot așa de bine. Pe când *dispariția savanților, a industriașilor, bancherilor, agricultorilor, comercianților etc. ar „seca chiar izvoarele vieții și sănătății, pentru că singură activitatea lor este cu adevărat fecundă și necesară. Aceștia dețin în realitate veritabila putere creativă a naturii (și în sensul de națiune, n.n.), ei sunt apa ei vie*.”

Una dintre ideile conducătoare din doctrina lui Saint-Simon este cea potrivit căreia nicio societate nu este veșnică întrucât între o societate ca atare și industrie (activitățile productive, bazate pe folosirea forțelor productive, așa cum înțelege „industria” Saint-Simon) apar, în timp, neconcordanțe inevitabile. Ele derivă din aceea – afirma gânditorul francez – că „industria”, activitățile lucrative, forțele productive, oamenii din sferile respective, mijloacele și instrumentele de lucru, știința și tehnica, organizarea și inițiativa se dezvoltă sub impulsul necesității de mai bine, al „eliberării” oamenilor, în vreme ce societatea este înfrânată, împiedicată de la un timp să evolueze corespunzător tocmai de interesele „trântorilor”, ale celor ce trăiesc din ceea ce alții muncesc. „Industria”, spiritul viu și proaspăt al națiunii, va ajunge în discordanță cu această societate sterilă, proces pe care Saint-Simon îl numește „trecerea de la starea organică la starea critică”.

Se va ieși dintr-o astfel de contradicție printr-o nouă organizare a societății, în concordanță cu „industria” în dezvoltare și afirmare, ulterior procesul și mecanismul repetându-se.

O asemenea alternanță de la „stări organice”, când toate faptele, activitățile oamenilor sunt clasificate, prevăzute, ordonate de teoria generală, când țelul activității sociale este clar determinat, la „stări critice”, când încetează caracterul comun al oricărei idei, al oricărei acțiuni, orice coordonare, când societatea se manifestă doar ca o sumă gregară de indivizi ce se luptă între ei, și pe urmă trecerea din nou la „stări organice”, societate care se naște din lupta între progresul revoluției industriale și științifice, cu egoismul exacerbant, anarhia și concurența nu o dată nelioală a capitalismului primitiv și nu numai, a fost apreciată – și nu doar de marxiști – ca o descoperire importantă. O astfel de confruntare – notează Saint-Simon – poate fi prevenită, înlăturată prin „asociaționism” – de unde și numele teoriei lui Saint-Simon, „asociaționismul”.

Din gândirea lui Saint-Simon se relevă împărțirea societăților în oameni productivi, lucrativi, utili social, pe de o parte, și paraziți ce trăiesc pe spinarea primilor, pe de altă parte. Aceștia se confruntă continuu, primii reușind doar să amelioreze stările, și nu să înlăture neajunsurile. O asemenea luptă – afirmă Saint-Simon – va continua până când „exploatarea” va fi abolită și „fiecare va obține venitul său necesar traiului, din munca sa”. Într-un asemenea cadru, reprezentat elocvent de sintagma „de la fiecare să se pretindă după capacități și fiecăruia să i se dea după muncă”, este important de subliniat că asociaționismul promovat de gânditorul francez nu presupunea desființarea proprietății private, ci, dimpotrivă, menținerea acesteia, concordantă cu însuși „individualismul” ca atare al viitorului, ce nu putea fi desființat.

Sunt relevante cel puțin trei concluzii din această analiză – evident, sumară – a concepției lui Saint-Simon, o concepție transformată aproape într-o religie de către discipolii săi. Anume: a) deși a restrâns sfera utilității activităților, scoțând în afară, dintr-un anume punct de vedere, organismele coordonatoare pe care, dintr-un alt punct de vedere, le considera strict necesare, Saint-Simon pune un mare și real accent pe utilizarea ca atare a oamenilor și activităților lor; b) dintr-o perspectivă largă, Saint-Simon – în zorii unui nou veac ce avea să propulseze omenirea într-un notabil teritoriu de civilizație economică – s-a vădit a fi adeptul industrialismului, al spiritului novator, al tehnicii și activităților moderne; c) a fost un adept al evoluției, și nu al revoluției sângeroase. Oricum, preluarea lui de către Marx ca geneză a gândirii sale pare numai în parte justificată. Această preluare ar putea fi anulată de un tipar de care nobilul, moralul și poate sentimentalul Saint-Simon, veritabil „cavaler al dreptății”, a fost destul de departe.

5. Un alt socialist utopic de seamă a fost englezul Robert Owen (1771-1858). S-a născut la Newtown. Fiu de mici meseriași din Țara Galilor, a fost nevoit să-și câștige existența de timpuriu, ca ucenic. Devenit apoi patron la o filatură de bumbac, cu un capital de 100 de lire sterline împrumutate de la tatăl său, „s-a ridicat”, în scurt timp, coproprietar și director la o mare fabrică din Scoția, de la,

pe urmă, celebrul New-Lanark. Aici și-a pus în aplicare mai multe din ideile sale privind industria patronală, viața firmei și educația oamenilor. Curând, această uzină, „experiment fericit” o perioadă, a devenit un loc de pelerinaj pentru mulți din oamenii iluștri ai timpului. Din 1815 își va începe experimentările de tip „comunist” și pe alte meleaguri, experimente însă nereușite. În 1825, în America, în Indiana, întemeiază astfel colonia New-Harmony, în Scoția, la Orbinston, o altă colonie etc. În 1822 are loc la Londra experiența „magazinului de schimb” etc. În ultima etapă a vieții sale, după 1820, descurajat de eșecurile sale practice, Robert Owen se consacră considerabil doctrinei sale sociale, realizării detaliate a „unei noi lumi morale”, practic „economiei muncii”. Moare în 1858, în vârstă înaintată, de 87 de ani.

Ch. Gide și Ch. Rist, precum și cunoscutul biograf al lui R. Owen, A. Dolléans, încadrează corect limitele concepției acestui economist „justițiar” și romantic: „nu a fost deloc socialist revoluționar în sensul militant al cuvântului. A refuzat să ia parte la mișcarea cartistă. Nu a indicat, niciodată, ca scop, lucrătorilor, exproprierea capitaliștilor, ci crearea de capitaluri noi, și asta diferențiază și astăzi programul cooperatist de programul colectivist”. Dar care sunt ideile principale ale gândirii economice a lui Robert Owen?

Un plan important al creației sale derivă din faptul că Robert Owen a fost, în „ordinea economică”, ceea ce marele Lamarck a fost în „ordinea biologică”: un adevărat părinte a ceea ce sociologii numesc etiologie, respectiv procesul de adaptare și subordonare a omului la mediu. În concepția astfel a economistului englez, omul ca atare nu este nici mai bun, nici mai rău, ci el este așa cum îl face mediul, societatea, mai bine spus, în care trăiește. O societate rău întocmită îi va deforma caracterul, îi va bara dezvoltarea personalității, îi va deturna activitatea de la înfăptuirea unor țeluri nobile. O societate bine întocmită va acționa, evident, în sens contrar. Într-o măsură importantă, printr-o societate rău sau bine întocmită Robert Owen înțelegea tocmai partea mai mică sau, respectiv, mai mare ce revenea salariilor pentru muncitori din valorile create de aceștia. Salarii mici și condiții grele, precare de lucru, descurajau, dezinteresau și afectau forța productivă a muncii – arată în acest sens R. Owen, înscriindu-se, după cum se va vedea mai pe urmă, ca un adevărat precursor al fordismului...

R. Owen va transpune aceste idei în practică în experimentul de la New-Lanark, cadru în care a așezat lucrătorii într-o condiție considerată potrivită demnității lor omenești, a plătit salarii mai mari, s-a îngrijit de creșterea și educația copiilor de lucrători. Asemenea măsuri au generat o veritabilă emulație productivă. Industria de la New-Lanark, ce a funcționat aproape trei decenii (1800-1829), a înregistrat sistematic profituri, dispăruseră beția, delictele penale, procesele, intervențiile poliției și justiției deveniseră aproape neesențiale, caritatea publică și filantropia fiind cele ce dominau acest spațiu economic. New-Lanarkul a reprezentat însă – din păcate, dar perfect explicabil – singurul experiment reușit un timp dintre cele multe întreprinse de Robert Owen. Ceea ce s-a putut în condiții de seră, pentru o vreme și un cadru restrâns la 2.500 de

oameni, nu s-a putut în niciun fel la o scară mai mare, mergând până la cea a țărilor.

Ceea ce nu înseamnă că multe din ideile economice ale lui Robert Owen concepute tocmai la o asemenea scară de referință și reunite într-o lucrare devenită celebră, „Carte despre noua morală universală”, publicată în 1816, cât și într-un memoriu adresat reprezentanților puterilor aliante aflate în același an la Congresul de la Aix-la-Chapelle, nu prezintă un deosebit interes. Se remarcă în acest sens o veritabilă concepție economică, o adevărată prefață a acestui secol XIX atât de mare pentru civilizația economică, în speță industrială a omenirii. Ca o primă idee, Owen arată că deși avuția țărilor a crescut în ultimul timp, această creștere era încă departe de ceea ce ar fi putut fi dacă ar fi fost valorificate cum trebuie forțele mecanice ale producției date la iveală de revoluția industrială. O a doua idee relevă că o asemenea rămânere în urmă în planul creșterii posibile a avuției influența negativ standardul de viață al producătorilor ei. În al treilea rând, Owen se referă la diminuarea, înlăturarea acestui decalaj tocmai printr-o reorganizare a societății. În fapt, arată cercetătorul englez, ca un al patrulea element, forțele mecanice ale producției, capacitatea de a produce a oamenilor se vedeau îndestulătoare „pentru a satisface liber și degajat” necesitățile populației întregului glob. Or – notează Owen drept a cincea idee –, această deosebită capacitate, aparentul surplus de forțe mecanice în loc să contribuie la sporirea producției dă naștere la șomaj. Proprietatea privată asupra fabricilor, concurența și lipsa principiilor de organizare, interesul egoist al fiecăruia, cu care forțele productive au fost amendate, sunt cele ce determină rămânerea în urmă a producției în raport cu posibilitățile – al șaselea element menționat de Owen. În acest cadru, ca al șaptelea și al optulea element, Robert Owen va sublinia măsurile ce trebuie întreprinse pentru a ridica producția la nivelul potențialităților constituite în cadrul revoluției industriale. Anume: „organizarea societății pe baze noi prin trecerea în stăpânirea colectivă a forțelor mecanice ale producției”, o unitate de interese care să înlocuiască concurența exacerbată, o organizare a activităților astfel ca munca manuală să fie ajutată de munca mecanică, resurse salariale la lucrători potrivit rezultatelor mai bune, astfel încât aceștia să dobândească capacitatea de a cumpăra produsele mai multe obținute etc. Iată, dar, un veritabil „paralelogram” de idei relevând „sistemul Owen”, o concepție ce avea menirea să pună în concordanță producția cu nevoile oamenilor, evitând astfel, pe cât se poate, crizele economice deja simțite în acel timp.

Alături de „lucrurile frumoase” și unele idei relativ raționale pentru care Owen trebuie apreciat, mai mult sentimental decât realist Owen nu a putut explica – și nici nu a dus până la un asemenea nivel analitic raționamentele sale – de ce în practica economică abundența scade deseori prețul, fiind astfel dăunătoare producătorilor, iar raritatea îl crește și este în avantajul acestora. Tocmai în acest sens argumentele „colectiviste” ale lui Owen nu luau în „calcul” competiția și concurența care îndemnuau, obligau producătorii „să iasă” mereu pe piață cu produse mereu noi, apte să răspundă mai bine unor dorințe ale

cumpărătorilor, chestiune sesizată și criticată de un contemporan, și el celebru și englez, al lui Owen, anume *David Ricardo*. Tot în sens limitativ a acționat supraevaluarea de către Owen a calității și rolului muncitorilor și subevaluarea de către el a rolului întreprinzătorilor, atitudine, de altfel, des întâlnită la socialiștii economiști ai secolului XIX și de mai apoi.

6. Să ne ocupăm, acum, de un alt mare socialist utopic: Charles Fourier (1772-1837). Opera intelectuală a lui Charles Fourier este – prin comparație cu cea a lui Saint-Simon și cea a lui Robert Owen – mai extravagantă. Are însă harul creatorului ei, un simț critic viu în raport cu viciile civilizației, un simț prospectiv mult mai acut și chiar o premoniție notabilă, fiind în acest fel cu mult mai aproape de lumea sa și în mod deosebit de lumea care a urmat după el. Acest filozof și economist francez este numit – pe bună dreptate – de Gide și Rist – drept „cel mai burghez dintre socialiști”. El spunea despre Owen: „cât privește dogmele lui, aceea a comunității bunurilor, ea este atât de vrednică de milă că nu merită o combatere serioasă”. Tot Charles Fourier spunea despre Saint-Simon și adepții acestuia: „încercarea de a predica, în secolul al XIX-lea, desființarea proprietății și a eredității reprezintă o monstruoasă care te face să înalți din umeri”. Și tot el recunoștea – o să vedem ulterior – dreptul la recompense pentru muncă, capital și talent, neegalitatea dintre bogați și săraci care „intra în planul lui Dumnezeu”, iar „Dumnezeu a făcut bine tot ceea ce a făcut”. Iată argumente care-l susțin pe Fourier ca burghez. Planurile sale de asociație îl relevă, însă, ca socialist...

Charles Fourier s-a născut la Besançon, ca fiu al unui negustor. A fost instruit și s-a instruit în domeniul comerțului și a practicat meseria de comis-voiajor. A studiat sistematic filozofia, domeniul social, politica și economia. O asemenea viziune în studiul său, nutrită de caracterul său generos și romantic, îi dă posibilitatea de a fi șocat de contrastul izbitor dintre sărăcia celor ce produceau ca atare și opulența celor care stăpâneau capitalul, care dețineau mari proprietăți, de, adeseori, contrastul izbitor dintre trudă și insatisfacția muncii. Va căuta, deci, să explice astfel de situații și să ofere soluții pentru așezarea societății și a economiei pe noi baze. O va face în mai multe din lucrările sale cu un mare impact public, printre care „Teoria celor patru mișcări și a destinelor generale” (1808), „Tratat de asociere domestică și agricolă” (1822), „Noua lume industrială” (1829) etc. Pe baza ideilor lui – de multe ori admirate și de multe ori hulite, dar deseori amintite și citate – s-au creat nu puține „colonii fourieriste” – vreo 40 numai în Statele Unite, între 1841-1844, renumită fiind cea de la Brock-Farm, cât și în Franța, unele rezistând până spre începutul secolului trecut. Fourier a murit în 1837, dar adepții săi – printre care Victor Considérat și André Colin – i-au „prelungit” practic viața...

Una dintre cele mai interesante idei ale lui Charles Fourier – relevată în volumul citat „Noua lume industrială” – este cea a „legii dublei mișcări” pe care este construită schema dezvoltării omenirii, respectiv mișcarea dezordonată, anarhică și apoi, prin evoluție, armonizată. Practic, Fourier critică vehement ordinea existentă,

apreciată de către el ca o dezordine, și propune o reorganizare a societății. Sunt înfățișate, la scara timpului: a) „perioadele premergătoare industriei”, cadru în care sunt amintite „perioada haotică”, fără om, pe urmă „perioada primitivă”, numită și „a raiului”, perioada „sălbăticiei” sau „a inerției”. Urmează apoi – ne spune Charles Fourier – b) perioadele industriei fărâmițate, înșelătoare și respingătoare, cadru în care el distinge „perioada patriarhatului”, cu o mică industrie în sens de activitate productivă, „perioada barbariei”, caracterizată prin industria mijlocie, și „perioada civilizației”, caracterizată prin marea industrie, tot în sensul de activitate productivă. O asemenea analiză „acoperea”, de fapt, etapele până la timpul său, proiectele și aspirațiile lui Fourier fiind legate de c) „perioadele industriei asociate”, adevărate și atrăgătoare, cadru în care acest economist și filozof distinge perioada „garantismului” sau „semiasociației”, perioada „scientismului” sau a „asociației simple” și, în sfârșit, perioada „armoniei” sau a „asociației complexe”. Așadar, în concepția francezului, o activitate din ce în ce mai bine organizată social mărește însăși puterea de atracție a muncii.

Fourier realizează o adevărată frescă, bogată și vie, a evoluției umane și economice. Dacă la începutul afirmării lor oamenii desfășurau încă activități sub impulsurile instinctelor primitive și ale sălbăticiei, evoluând, ei au trecut la o producție cu o „industrie mică și mijlocie”, dar anarhică, în societăți care se dezvoltau haotic, fără principii de organizare. Risipeau eforturi, industria era înșelătoare, respingătoare, puțin productivă, avea un caracter gregar. Se putea intra în civilizație – mai arăta Charles Fourier – numai cu ajutorul industriei mari, activitate însă considerată de Fourier că se desfășura, în vremea sa, în dezordine, anarhic, convulsiv... Contradicția, mai arăta Fourier, rezulta tocmai din aceea că „industria mare”, pentru a se desfășura corespunzător, cerea neapărat asocieri, un proces chemat de economist și filozof să evolueze de la simplu la complex. În lipsa „asocierilor” se vedeau nocive, prin părțile lor tenebroase, comerțul, concurența, monopolurile, bursa. Toate acestea – ne arată Fourier – se modifică în condițiile „industriei asociaționiste”, dovedind o finalitate pozitivă pe „treptele” garantismului și ale scientismului și efecte benefice de amploare – chiar dacă instituțiile respective își modifică formele – pe „treptele” armoniei și asociației complexe. Noțiunile de constituire inițial a unui „fond tampon” și de utilizare a lui în perioadele de criză, noțiunile de echilibru între cerere și ofertă, între cerințe și posibilități, devin acum foarte frecvente, prin comerț se cere să se creeze sisteme de bunuri în anii de belșug pentru a fi cheltuite în perioade de criză. „Abundența” nu va mai face astfel să scadă prețurile la bunurile de consum, provocând pagube producătorilor, ci va fi echilibrat desfășurată în timp, „asigurând” și perioadele mai proaste. Iată dar, în concepția lui Fourier, „obligații ale unor instituții ale pieței, respectiv ale capitalului – piața, comerțul, concurența, capitalul ca atare, proprietatea privată etc. – față de «corpul social», asemenea instituții vădindu-se astfel drept categorii durabile evidente pe toate treptele de evoluție a activității, dobândind caractere și funcții noi”. Se încerca, de fapt – și se va vădi mai clar mai departe – o anume „transformare a salariaților,

de orice fel, în proprietari cointeresați”, Fourier nerenunțând nicio clipă la ideea potrivit căreia „spiritul de proprietate este cea mai importantă pârghie ce cunoaștem pentru electrizarea civilizațiilor”.

Charles Fourier își întemeiază considerațiile sale privind evoluția economiei și a societății pe o concepție filozofică generală menită să explice „de ce” era așezată societatea în felul în care era așezată și „cum”, „ce” trebuia făcut spre a fi așezată altfel. În lucrarea „Teoria celor patru mișcări și a destinelor generale”, Fourier, în proiectarea unei posibile reforme social-economice, pornește de la teoria celor „patru mișcări”. Prima, mișcarea socială, era bazată pe o teorie ce se referea la legile după care creatorul regla ordonarea și succesiunea diverselor mecanisme sociale, în toate teritoriile locuite de oameni. A doua, mișcarea animală, avea și ea la bază o teorie, aceasta explicând legile după care „providența distribuia pasiunile, înclinațiile și instinctele tuturor ființelor create pe diverse globuri”. A treia mișcare, cea organică, se fundamenta pe o teorie ce releva legile după care creatorul distribuia proprietățile, formele, culorile și gusturile substanțelor. Cea de-a patra mișcare, cea materială, releva o veritabilă cosmogonie și făcea cunoscute legile gravitației. Apreciind dezvoltarea de până atunci a lumii pe făgașuri eronate, Charles Fourier considera că singură filozofia sa putea releva, deopotrivă, atât „de ce” și „cum” s-a greșit, cât și „ce” trebuia făcut spre a fi bine pe Terra. Ideile sale privind succesiunea „treptelor dezvoltării”, cele privind menirea științei, în general, a celei economice, în special, sistemul falansterului și conceptul, funcționalitatea industriei respective ca atare au, toate, la bază tocmai această filozofie generală a sa. Forma, cadrul menit să privilegieze asocierea față de fărâmițare, forțele organizate față de forțele izolate, menite, practic, să constituie și să pună în valoare atracția pasională erau „o unitate de dimensiuni rezonabile” numită falangă (de unde numele de „falanster”), în care „activitatea se desfășoară prin simbioza dintre capital, muncă, talent”. Se combinau aici eforturile oamenilor de diverse specialități, alternarea felurilor de muncă, o organizare superioară a forței de muncă, anume în serii după vârstă, sex, caracter, munca devenind perpetuu plăcută... Unitatea concretă de referință o reprezintă falansterul – între 1.800 – 3.000 de oameni –, acesta fiind dotat cu toate mijloacele necesare desfășurării superioare a activității. Se puteau enumera astfel manufacturi și ateliere pentru industrie, magazine, terenuri agricole, școli, locuințe, animale, utilaje, unelte. Este deosebit de important de subliniat că aici proprietatea rămasă privată era asociată și parțial remunerată, că munca se făcea pe baze comunitare. Repartiția era realizată riguros după mărimea și calitatea proprietății, după muncă, talent și iscusință. Astfel, pentru capital se primea profit, circa o treime din beneficiu, ceea ce firește că stimula acumularea capitalului de către oameni. Muncii îi revenea ceva mai mult de o treime din beneficiu – evident abordat în sens larg – cale prin care și munca era stimulată, iar talentului – respectiv unei priceperi deosebite, iscusinței, artei – îi revenea puțin mai puțin de o treime din beneficiu. Dacă lumea din vremea lui Charles Fourier „se mișca pe o scară ascendentă de ură și pe o scară descendentă de dispreț”,

„Utopie – Cetatea cu vise și speranțe”

cum afirma chiar Fourier, falansterelor erau chemate să facă viața mult mai rezonabilă, mult mai bogată, mult mai atrăgătoare, chiar pasionantă. Asemenea instituții create, substituind serviciul personal cu cel colectiv, întreprinderea industrială întreprinderii casnice etc. și care au funcționat ani îndelungați, ulterior modificându-se expresia, dar nu fondul, relevă însă că Fourier nu a fost foarte departe de un adevăr relativ. „Chibuțul israelit”, cel din perioada contemporană, poate fi considerat doar un astfel de exemplu.

Iată dar un Fourier animat de cele mai bune intenții, urmărind fericirea universală și încercând să vadă cât mai bine și mai departe în realitate, dar cu ochelarii fanteziei, ochelari în general pentru distanță și care nu potriveau „cititul de aproape”. Transformarea salariaților în coasociați și cointeresați, opunerea armoniei față de competiție reprezentau oare elemente reale? Țelurile pe termen lung puteau fi mai ușor relevate tocmai pentru că erau departe, însă termenul scurt, viața, munca, competiția de fiecare zi erau cele care în esență și practic îl contraziceau pe Fourier. „Lumea, afirma Fourier, va trebui să dureze 40.000 de ani, din care parcurse (până la Fourier, n.n.) 7.000 de ani, ea trecând și urmând să treacă prin 18 trepte succesive, fiecare din ele reprezentând un progres față de cele anterioare”. Să ne gândim, totuși: „Secolul 21 va fi religios sau nu va fi deloc” afirma Malraux. Era oare un fourierist?

Poate că cea mai potrivită încheiere a acestor însemnări despre Charles Fourier au formulat-o tot Gide și Rist. Iată-o: „Acest program care țintește nu la desființarea proprietății, ci, dimpotrivă, la desființarea salariului prin achiziția proprietății asociate și universalizate, care ia ca mijloc nu lupta de clasă, ci asocierea inteligenței, a muncii și a capitalului, care caută să împace interesele antagoniste ale

capitalistului și muncitorului, ale producătorului și consumatorului, ale creditorului și debitorului, întrunind aceste interese în aceeași persoană – merită calificativul de utopie? El va servi ca ideal al clasei muncitoare, cel puțin în Franța, tot timpul secolului al XIX-lea, până în ziua când colectivismul marxist îl va înăbuși – dar poate nu pentru totdeauna”. Proiectând raționamentele pe terenul politologiei, un socialist radical va porni de la Fourier, un socialist „simplu” îl va critica poate, dar un liberal veritabil cu siguranță că nu va recunoaște aproape nimic din gândirea fourieristă. Ca întotdeauna, este posibil ca adevărul să fie pe undeva la mijloc...

După modelul lui Ch. Fourier, va întemeia în România, la Scăieni, în Prahova, un falanster inginerul român Theodor Diamant (1800-1841). Diamant era nu numai un admirator pasionat al lui Fourier, ci și un prieten devotat al său. Un propagator fervent al doctrinei maestrului. Falansterul de la Scăieni l-a înființat în 1835, împreună cu tânărul boier Manolache Bălăceanu, vădindu-se și o serie de elemente de originalitate, în comparație cu ideile lui Fourier. Deosebit de interesant, experimentul lui Diamant, denumit și „Societatea agronomică și manufacturieră”, nu a reușit. Pentru români însă – și nu doar pentru ei – prezintă unele semnificații...

* * *

...Vise, gânduri, încercări, construcții în principiu și în teorie, eșecuri dramatice în viață. Lumea, așa cum a fost și este ea, a mers și merge înainte, dominată, mai mult sau mai puțin, cu aportul mai mare sau mai mic al instituțiilor ivite, de îndrăzneți, de capabili să înțeleagă și să acționeze, de confruntarea intereselor umane, de competiție, izbânzi, înfrângeri și, mereu, mereu, eforturi, muncă fără preget...

Bibliografie

- Blaug, M. (1996), *Economic Theory in Retrospect*, Cambridge University Press, Cambridge
- Gide, Ch., Rist, Ch. (1926), *Istoria gândirii economice de la fiziocrați până azi*, traducere George Alexianu, ediția 27, Editura Cassei Școalelor, București
- Heilbroner, R.L. (2001), *Les grands économistes* (Nouvelle édition augmentée), Editions du Seuil, Paris
- Popescu, D. (1999), *Istoria gândirii economice din antichitate până la sfârșitul secolului XX*, Editura Continent, Sibiu-București
- Servier, J. (1967), *Histoire de l'utopie*, Paris, Gallimard
- Winock, M., „Le grand rêve des utopistes – Le bonheur pour tous!”, *L'Histoire*, nr. 237, noiembrie 1999
- Zane, Gh. (1960), *Theodor Diamant*, în *Texte din literatura economică din România*, sec. XIX, Editura Academiei, București

Testarea eficienței informaționale a pieței financiare din România

Bogdan Dima

Conferențiar universitar doctor

Marilen Pirtea

Conferențiar universitar doctor

Aurora Murgea

Lector universitar doctor

Universitatea de Vest din Timișoara

Abstract. *The classical models of portfolio selection could not be applied on a market where the efficient market hypothesis is not valid (at least in a “weak” sense).*

The aim of this paper is to enlighten the difficulties of portfolio construction in a financial market with institutional and structural deficiencies, like the Romanian one, and to propose an alternative approach to the problem.

The main features of our analysis are: 1) an empirical test for the efficient market hypothesis in the Romanian financial market case; 2) a critical distinction between the concept of “risk” and the concept of “incertitude”; 3) the use of the individual yield/risk ratio versus the market one as a selection variable; 4) the renouncement at the use in the selection procedure of a “non-risky” asset; 5) an example of the proposed selection procedure.

The output of this approach could be resumed by the thesis that, even in a situation when the financial market is affected by severe disfunctions, there is a possibility to build an “optimal” portfolio based on a yield-risk arbitrage inside an efficiency frontier and to obtain a “good” schema of a financial placement, in spite of the limited possibilities for an efficient portfolio management.

Key words: non-efficient financial market; portfolio selection; risk; incertitude.

1. Introducere

Una dintre cele mai actuale probleme ale teoriei și practicii financiare contemporane este reprezentată de eficiența pieței financiare. Diverse studii empirice realizate pe principalele piețe financiare ale lumii, pe baza evoluției prețurilor activelor financiare, demonstrează că eficiența pieței este direct dependentă de comportamentul actorilor pieței financiare și de abilitatea acestora de a evalua corect valoarea activelor tranzacționate.

Eficiența financiară poate fi analizată din trei puncte diferite de vedere: eficiența informațională, comportamentul rațional al actorilor pieței și eficiența organizațională.

O piață financiară este eficientă din punct de vedere informațional dacă suma tuturor informațiilor disponibile cu privire la un activ financiar specific se reflectă în mod instantaneu în evoluția prețului activului. O piață eficientă include sistematic și imediat toate evenimentele produse, dar reflectă, de asemenea, și previziunile cu privire la viitor. Competiția pe piața financiară apare între investitorii care au abilitatea de a previziona rapid tendința cursului și dimensiunea riscului. Această concurență face ca prețul activelor să evolueze într-o anumită direcție, datorită impactului informației.

Numeroase studii realizate de-a lungul timpului au concluzionat că în general informațiile negative au un impact mai mare asupra pieței financiare în comparație cu cele de natură pozitivă. Ceea ce este important este că informațiile noi vor modifica în mod asimetric nu doar nivelul prețului activelor, dar și volatilitatea dinamicii prețurilor activelor. Aceasta va spori nivelul incertitudinii care afectează anticipațiile actorilor pieței și în consecință și abilitatea acestora de a utiliza toate informațiile disponibile pentru a prezice prețul viitor al activelor. Deci, putem observa că un nivel sporit de incertitudine va determina o previziune non-eficiență care va genera noi incertitudini.

Conceptul de eficiență a fost introdus spre finalul anilor 1960 [Fama(1969)], curentul anterior de gândire fiind axat pe ideea de ineficiență a pieței (în acea perioadă se considera ca ineficiența era un fenomen comun pe piețele din Marea Britanie și Statele Unite ale Americii). Au existat numeroși cercetători care au încercat să testeze eficiența diferitelor piețe. Spre exemplu, Kendall (1953) a sugerat că modificările în prețurile de pe piața acțiunilor din Marea Britanie au un caracter aleator. Lucrările ulterioare ale lui Brealey, Dryden și Cunningham au remarcat că nu există nicio dovadă care să indice că modificările nivelurilor prețurilor de pe piața financiară ar sugera existența unei forme *slabe* de eficiență a acesteia. Alte studii realizate asupra pieței financiare [Firth(1976,1979,1980)] au identificat totuși premisele pentru a se putea spune că această piață prezintă o formă slabă de eficiență. Kam, Benton and Ming-Shiun Pan(1997) au realizat un studiu extrem de amănunțit al eficienței pe baza unui eșantion de date provenind de pe 18 piețe financiare.

Punctul central al acestei lucrări este reprezentat de analiza eficienței pieței financiare din România, pornind de la evoluțiile recente ale prețurilor care pot constitui baza caracterizării acestei piețe.

În contextul unor deficiențe „profunde”, conectarea pieței financiare din România la fluxurile internaționale, precum și modificările structurale și funcționale se lasă încă așteptate. Unde sunt localizate toate aceste deficiențe? În primul rând, se poate remarca prezența lor la nivelul cererii și ofertei de active financiare: insuficiența capitalurilor proprii ale firmelor, insuficienta diversificare a instrumentelor primare utilizate în diferitele tranzacții, ineficiența mecanismelor de alocare a resurselor financiare, rolul dominant al băncilor în calitate de intermediari financiari, intrările insuficiente de capitaluri din afara țării etc. În al doilea rând, anumite deficiențe pot fi observate la nivelul structurilor instituționale. Un alt punct nevralgic poate fi identificat dacă avem în vedere absența unei definiții clare și coerente ale „regulilor jocului”. Din cauza acestor considerente piața financiară din România este caracterizată de anumite elemente specifice unei piețe emergente, dar totodată prezintă și alte particularități cauzate de dezechilibrele mediului macro și microeconomic.

Secțiunea 2 prezintă cadrul conceptual ce va fi utilizat pentru analiza cazului României, pornind de la presupunerile Ipotezei Piețelor Eficiente (IPE). În secțiunea 3 este realizată testarea ipotezei piețelor eficiente de capital (forma slabă) pentru cazul României utilizând ca bază de pornire dinamicile celor trei indici principali ai pieței de capital din România: BET, BET C, BET FI.

2. Ipoteza piețelor financiare eficiente

Testarea modelului piețelor financiare eficiente (IPE) reprezintă una dintre soluțiile de ilustrare a caracteristicilor relevante ale piețelor financiare. Versiunea inițială a acestui model definește „piața eficientă” ca fiind acea piață care are „abilitatea de a se adapta rapid sub impactul ultimelor informații disponibile” (FAMA [1969]). Chiar în condițiile în care viteza de adaptare reprezintă un element important, aceasta nu este singura variabilă care poate defini o asemenea piață. În acest context, versiunea ulterioară ia în considerare un set de alte variabile, astfel încât astăzi o piață eficientă poate fi definită ca fiind acea piață în care prețurile titlurilor tranzacționate „ilustrează în întregime toate informațiile disponibile” (FAMA 1991). Aceasta implică faptul că piața procesează informațiile într-un mod rațional – toate informațiile relevante sunt luate în considerare și nu este comisă nicio eroare de apreciere. Drept consecință nivelul prețurilor este întotdeauna cel configurat de către „determinanții săi economici fundamentali”.

Se poate observa în primul rând că aceasta reprezintă o versiune „puternică” a IPE, care poate fi obținută doar în condițiile în care toate informațiile relevante ar fi obținute fără costuri (sau în orice caz fără costuri semnificative). Dacă aceste costuri sunt la un nivel „non-nul” este necesară o motivație în colectarea acestor informații, dar este dificil de înțeles natura acestei motivații, în condițiile în care toate informațiile disponibile sunt „integral” reflectate în nivelul prețurilor (Grossman și Stiglitz [1976]).

O formă „mai slabă”, dar mult mai realistă ca versiune a IPE se bazează pe ideea conform căreia prețul activelor financiare reflectă toate informațiile disponibile până în punctul în care beneficiile marginale obținute ca urmare a procurării acestor informații (profiturile suplimentare provenite din informațiile suplimentare) sunt mai mici decât costurile marginale pe care acestea le implică.

În al doilea rând, se poate observa că nu este suficientă conexiunea dintre prețurile activelor și determinanții lor fundamentali. Ilustrarea unei astfel de legături poate fi realizată doar pe baza unui model „complet”; modelele empirice pot explica doar unele dintre aspectele relevante ale acestor conexiuni. Aceste aspecte sunt relevante deoarece testarea IPE este realizată în mod cumulativ cu realizarea testării modelului particular al formării prețului activelor. În condițiile în care ipotezele cumulate ale unei asemenea analize empirice sunt respinse, este posibil din punct de vedere logic ca această respingere să fie cauzată nu de către invaliditatea IPE, ci de către modelul de formare a prețurilor („problema modelului eronat” – FAMA [1991]).

Detaliind conceptul de eficiență se poate observa că a fi eficientă (ca piață) implică:

- *eficiență organizațională* – alocarea resurselor este optimă în sensul Pareto;
- *eficiență operațională* – determinată de atomaticitatea participanților, de ansamblul mecanismelor care concură la echilibrul prețurilor și de importanța rolului intermediarilor;
- *eficiența informațională* – asigură reflectarea tuturor informațiilor pertinente, legate de activele tranzacționate și de caracteristicile pieței în prețuri, fără omisiuni și distorsiuni.

Dacă dorim să detaliem trăsăturile distinctive ale eficienței informaționale putem utiliza clasificarea propusă de FAMA [1970]:

- forma slabă – prețurile activelor reflectă toate informațiile istorice și niciunul dintre operatorii pieței nu poate obține profituri superioare pe baza abilității sale de a dezvolta strategii de tranzacționare bazate pe nivelurile istorice ale prețurilor;
- forma semiputernică – prețurile activelor reflectă nu doar informațiile istorice, dar și toate informațiile disponibile legate de caracteristicile activelor;
- forma puternică – prețurile activelor reflectă nu doar informațiile legate de evoluția istorică a activelor curente, dar și acelea referitoare la determinanții fundamentali și informațiile „private” (cu alte cuvinte, această formă implică o simetrie perfectă a informațiilor, adică absența avantajelor informaționale și, de asemenea, absența oricăror acțiuni realizate de către operatori „inițiați”).

Aceste tipuri de eficiență sunt incluse una în alta astfel încât forma semiputernică o include pe cea slabă, iar cea puternică le include pe ambele anterioare.

În mod formal, se poate considera că valoarea (V) a unui set informațional cronologic, cu privire la prețurile (p) tuturor activelor (η) este dată de relația:

$$V(\eta) = \sum_m q(m) * \text{MAX}_a \sum_e p\left(\frac{e}{m}\right) U(a, e) \quad (1)$$

unde:

$q(m)$ reprezintă probabilitatea recepționării unui semnal transmis de către „pachetul informațional”.

Un subiect economic va alege o structură informațională care îi poate maximiza utilitatea. O piață este eficientă (FAMA [1976]) dacă distribuția curentă a prețurilor se potrivește cu distribuția anticipată în perioada anterioară (care este echivalentă cu includerea tuturor informațiilor disponibile în prețuri). În aceste condiții, după deducerea tuturor costurilor generate de obținerea mesajelor și după inițierea acțiunilor generate de aceste informații, utilitatea achiziționării unui set nou de informații va fi nulă:

$$V(\eta_1) - V(\eta_0) = 0 \quad (2)$$

Cea mai importantă consecință este faptul că achiziționarea unor noi informații nu conduce în mod necesar la obținerea unor avantaje informaționale, materializate în strategii investiționale, care să poată conduce la obținerea unor profituri suplimentare, într-un mod sistematic.

Postulatul pe care se bazează ipoteza piețelor eficiente are un caracter relativ, astfel încât este destul de dificilă testarea sa empirică. Pentru a face această ipoteză testabilă este necesară o abordare detaliată a mecanismelor de formare a prețurilor. În acest sens marea majoritate a studiilor sunt bazate pe modelul jocului corect; conform acestui model condițiile de echilibru ale pieței se pot stabili având în vedere nivelul anticipat al profitului adus de activele tranzacționate. Profiturile anticipate pot fi descrise de către următoarea ecuație:

$$E\left(\tilde{p}_{j,t+1} I\theta_t\right) = \left[1 + E\left(\tilde{r}_{j,t+1} I\theta_t\right)\right] * p_{jt} \quad (3)$$

unde:

E reprezintă variabila care exprimă anticipațiile;

$p_{jt}, p_{j,t+1}$ reprezintă prețurile activelor la un moment dat: t și $t+1$ (incluzând aici toate fluxurile monetare de intrare generate de deținerea respectivelor active);

$$r_{j,t+1} = \frac{p_{j,t+1} - p_{jt}}{p_{jt}} \text{ reprezintă rata profitului activelor,}$$

θ reprezintă setul informațional care se presupune a fi pe deplin reflectat în nivelul p_{jt} , iar \sim reflectă faptul că $r_{j,t+1}, p_{j,t+1}$ sunt variabile aleatoare.

Acest model are o implicație empirică esențială pentru că exclude posibilitatea practicării unor strategii de tranzacționare bazate pe θ , care ar putea permite obținerea unui extraprofit comparativ cu nivelul de echilibru.

Dacă:

$$x_{j,t+1} = p_{t,t+1} - E\left(\tilde{p}_{j,t+1} I\theta_t\right) \quad (4)$$

unde:

$$E\left(\tilde{x}_{j,t+1} I\theta_t\right) = 0$$

Prin definiție, secvența $\{x_{jt}\}$ este un „joc corect” în comparație cu informațiile din θ . Același lucru este valabil și pentru:

$$z_{j,t+1} = r_{t,t+1} - E\left(\tilde{r}_{j,t+1} I\theta_t\right) \quad (5)$$

și $E\left(\tilde{z}_{j,t+1} I\theta_t\right) = 0$, unde secvența $\{z_{jt}\}$ este de asemenea un „joc corect” în comparație cu informațiile din θ .

Variabila $x_{j,t+1}$ reprezintă diferența dintre prețul curent al activului „j” la momentul $t+1$ și nivelul anticipat la momentul t . În mod similar, $z_{j,t+1}$ reprezintă profitul suplimentar al activului „j”, comparativ cu nivelul său de echilibru. Dacă

$$\alpha(\theta_t) = [\alpha_1(\theta_t), \alpha_2(\theta_t), \dots, \alpha_n(\theta_t)] \quad (6)$$

este o strategie de tranzacționare bazată pe θ care determină o cantitate de resurse financiare egală cu $\alpha_j(\theta_t)$, disponibilă în momentul t , resursele vor fi plasate în toate activele „n” care sunt tranzacționate pe piață.

Valorile totale suplimentare (raportând la valoarea de echilibru) generate de către această strategie asupra ansamblului pieței vor fi egale cu:

$$V_{t+1} = \sum_{j=1}^n \alpha_j(\theta_t) [r_{t,t+1} - E(\tilde{r}_{j,t+1} I\theta_t)] \quad (7)$$

Nivelul așteptat al acestei valori totale va fi, pe baza relației (5):

$$E\left(\tilde{V}_{t+1} | I\theta_t\right) = \sum_{j=1}^n \alpha_j(\theta_t) E\left(\tilde{z}_{j,t+1} | I\theta_t\right) \quad (8)$$

Acest model prezintă de asemenea importante implicații testabile. Considerăm că cel mai important aspect, dată fiind problema luată în discuție, este reprezentat de faptul că proprietățile „jocului corect” sunt un rezultat combinat al următoarelor două ipoteze: (1) caracteristicile echilibrului pieței pot fi deduse pornind de la nivelul așteptat al profiturilor aduse de către activele financiare; (2) informațiile incluse în θ sunt folosite în mod integrat de către piață pentru a formula anticipații și, în consecință, sunt reflectate în nivelul curent al prețurilor.

Așa cum remarca Samuelson, prețurile activelor tranzacționate pe o piață „eficientă” trebuie să urmeze o dinamică aleatoare sub impactul informațiilor nou apărute. Prețurile pot prezenta trenduri temporare din cauza faptului că randamentele activelor „obișnuite” depășesc cele oferite de către activele fără risc, cu un nivel dependent de nivelul riscului implicat de deținerea acestor active. Chiar și în acest caz deviația prețului activelor de la trend trebuie să aibă un caracter impredictibil.

Mai precis, presupunerea că prețurile reflectă toate informațiile disponibile curent implică caracterul independent al modificărilor lor succesive sau, mai frecvent, caracterul independent al randamentelor multiperiodice succesive. Adicional, modificările prețurilor (modificările randamentelor) sunt identic distribuite. Pe această bază este fundamentat modelul random walk (drumurilor aleatoare) care poate fi descris în mod formal astfel:

$$f(r_{j,t+1} | I\theta_t) = f(r_{j,t+1}) \quad (9)$$

Adicional, funcția de densitate f trebuie să fie identică pentru orice valoare de t . Relația descrisă mai sus este mult mai cuprinzătoare decât modelul general al randamentelor anticipate. De exemplu, dacă introducem o restricție pentru relația (3), considerând că nivelul randamentului anticipat al activului j este constant de-a lungul timpului, va rezulta:

$$E(\tilde{r}_{j,t+1} | I\theta_t) = E(\tilde{r}_{j,t+1}) \quad (10)$$

ceea ce înseamnă că media variabilei $r_{j,t+1}$ este independentă de θ și că întreaga distribuție are aceleași caracteristici.

Dar, în același timp, acest model nu presupune că informațiile din perioadele precedente nu sunt semnificative în procesul de evaluare a distribuției randamentelor. Într-adevăr, din cauza staționarității randamentelor, nivelul lor anterior reprezintă cea mai adecvată sursă de informații. Dar acest model nu ia în considerare faptul că secvențele care includ randamentul anterior vor produce consecințe semnificative pentru procesul de evaluare; mai precis, pe baza acestui model se poate realiza o analiză stohastică, iar în cazul în care piața permite combinarea preferințelor operatorilor și combinarea proceselor care generează noile informații se va ajunge la o situație de echilibru caracterizată de caracterul repetitiv al distribuției randamentelor.

Evidențele empirice demonstrează că *ipoteza drumurilor aleatoare* este „aproximativ adevărată” (Beechey [2000; p. 5]). Mai precis, dacă randamentele activelor financiare sunt parțial predictibile, atât pe termen scurt, cât și pe termen mediu și lung, nivelul de predictibilitate este în general scăzut comparativ cu volatilitatea înaltă a acestor randamente.

Un *drum aleator* este un exemplu de serie cu caracter nonstaționar:

$$y_t = y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (11)$$

unde ε este o perturbație cauzală cu caracter staționar. Seriile y_t prezintă o varianță în timp ce diferențialul de ordinul 1 este staționar deoarece:

$$y_t - y_{t-1} = (1-L)y_t = \varepsilon_t \quad (12)$$

3. Testarea ipotezei pieței eficiente pentru indicii pieței financiare

Testarea „ipotezei pieței eficiente” în forma sa „slabă” presupune verificarea respectării relației:

$$\Delta \text{Indice}_t = \varepsilon_t + u_t$$

$$\varepsilon_t = \varepsilon_{t-1}$$

Rezultatele testării pe indicii pieței financiare din România pentru perioada 05.01.2004-16.11.2005 (date zilnice):

BET		Testul „Root MSE”	z-Statistic	Probabilitate
ε SVI	47.04000	95.72895	0.491387	0.6232
(Log) Funcția de probabilitate	-2841.723	Criteriul informațional Akaike		11.99461
		Criteriul informațional Schwarz		12.00339
		Criteriul informațional Hannan-Quinn		11.99806

BET-C

		Testul „Root MSE”	z-Statistic	Probabilitate
ε SVI	20.60000	57.67425	0.357178	0.7210
(Log) Funcția de probabilitate	-2601.540	Criteriul informațional Akaike		10.98118
		Criteriul informațional Schwarz		10.98996
		Criteriul informațional Hannan-Quinn		10.98464

BET-FI

		Testul „Root MSE”	z-Statistic	Probabilitate
ε SVI	-42.39000	773.6419	0.054793	0.9563
(Log) Funcția de probabilitate		Criteriul informațional Akaike		16.17364
		Criteriul informațional Schwarz		16.18242
		Criteriul informațional Hannan-Quinn		16.17709

Aceste rezultate sugerează faptul că „ipoteza pieței eficiente”, chiar în forma sa „slabă”, nu se verifică în perioada de analiză.

Bibliografie

- Brealey, R., Myers, S. (1991), *Principles of Corporate Finance*, 4th edition, McGraw Hill
- Cooper, K.S, Donald, R.F. (1996), *The Financial Marketplace*, 5th edition, Reading, MA: Addison-Wesley
- Copeland, T., Weston, J. (1988), *Financial Theory and Corporate Policy*, 3th edition, Addison-Wesley
- Grossman, S.J., Stiglitz, J.E., „Information and Competitive Price Systems”, *American Economic Review*, vol. 66, no. 2, 1976
- Fama, E.F., „Efficient Capital Markets: A Review of Theory and Empirical Works”, *Journal of Finance*, 25, mai 1970
- Kam, C.C., Benton, E., Ming-Shiun, Pan, „International Stock Market Efficiency and Integration: A Study of Eighteen Nations”, *Journal of Business, Finance & Accounting*, 24, iulie 1997
- Leland, H.E, Pyle, D.H., „Informational Asymmetries, Financial Structure, and Financial Intermediation”, *Journal of Finance*, 26 (iunie 1971)
- Samuelson, P.A., „Proof That Properly Anticipated Prices Fluctuate Randomly”, *Industrial Management Review* (Spring), 1965
- Stancu, I. (1997), *Finanțe*, Editura Economică, București
- Stancu, I. (coordonator) (1998), *Articole fundamentale în teoria financiară*, ASE, București
- Van Horne, J.C. (1998), *Financial Market Rates and Flows*, 5th ed, Prentice Hall, New Jersey
- Wunder, G., Mayo, H., „Study Supports Efficient Market Hypothesis”, *Journal of Financial Planning*, iulie 1995

Economia bazată pe cunoaștere – NOUA ECONOMIE?

Niculae Niculescu

Profesor universitar doctor
Universitatea „Petre Andrei” din Iași

Abstract. *The status of knowledge and information as development resources make us familiar with the phenomena on which THE NEW ECONOMY is founded. They reveal the fact that the universalisation of the scientific and technical values does not have alternative on the evolutionary level of mankind. Named with slight differences and variations, as we have already stated, the new economic and social reality has several specific features: the technologies based on microelectronics and computer science, biotechnologies, genetic engineering, green revolution, nuclear technology, space navigation etc. The transformation of management in a key –social function, responsible for the achievement of the best possible results, is also owed to the fact that information and knowledge have become requisite to the economic development.*

Key words: knowledge economy; post-industrialism; communication enterprise; managerial revolution; information society; human capital.

„În viață, orice este Schimbare, Calitate, Istorie. Gândirea...este în esență dialectică”.

N. Georgescu Roegen

Conștiința erei postmoderne este frământată de ideea schimbării, deși nu e pentru prima dată în istoria umanității când profunde metamorfoze economice, culturale și politico-sociale provoacă angoasă. În ultimele două-trei decenii, schimbările produse încet, dar ferm, au creat o realitate în care vechiul stil de viață și mod tehnic de producție industrial își găsesc loc din ce în ce mai puțin. O parte tot mai însemnată a civilizației umane, și nu doar din țările dezvoltate economic, începe să nu se mai simtă „acasă”. Sunt contestate atât modalitățile de organizare a sistemelor productive sau pattern-urile sociale, cât și denumirea societății cu care ne-am familiarizat.

Primele întrebări clare și pertinente, legate de valabilitatea și consistența conceptului de societate industrială, le aparțin lui Daniel Bell, Herman Kahn, Collin Clark și Jean Fourastié, care, încă de la începutul anilor '60, semnalau venirea „post-industrialismului”¹. Tranziția de la societatea industrială la următoarea fază a dezvoltării economice nu înseamnă cătuși de puțin că, după epoca industriei, nu va mai exista „industrie”. „Noua industrie” va fi însă una automatizată și

robotizată, o industrie cibernetizată, o industrie informatizată. Diferența dintre acest nou tip în raport și cel „clasic”, al „coșului-de-fum”, în formularea lui Alvin Toffler, este imensă², fiind mult mai profundă decât deosebirea dintre industria manufacturieră a secolelor XVII-XVIII-lea și industria mașinistă care i-a urmat.

Noul fenomen istorico-economic nu are o singură denumire, ci o multitudine, fiecare având o justificare, evidențiind o trăsătură specifică a noilor forțe economice și tehnologice ce prind contur. Iată câteva dintre acestea: *societate postindustrială, societate informațională, civilizație tehnologică, societate postcapitalistă, economie bazată pe cunoaștere și informație* etc. Fiecare dintre aceste denumiri este, în același timp, o metaforă. Multitudinea de termeni prin care se încearcă definirea acestui fenomen mai indică și faptul că ceea ce încă nu s-a conturat și așezat în forme stabile nu poate fi etichetat clar și univoc. Procesele de formare și de desăvârșire a noilor paradigme și a modelelor cognitive adecvate vor aduce după sine și cristalizarea terminologiei proprii. Oricum, ceea ce se

prefigurează în prezent este total diferit de ceea ce s-a cunoscut până acum. Este un truism, dar trebuie spus: trecutul trece în istorie, iar noua societate își conturează tot mai clar coordonatele de fond. Or, societatea nouă este, generic, din toate punctele de vedere, o societate „post”.

Pentru a desluși sensurile schimbărilor prezente, este utilă analiza istorică, fie și sumară, a evoluției sistemelor economico-tehnologice, de la afirmarea modului industrial de producție și până în zilele noastre.

Prima revoluție științifico-tehnică, denumită și „revoluție industrială”, a cărei esență a reprezentat-o mecanizarea, a fost caracterizată prin trecerea de la munca manuală, artizanală, la activitatea mecanizată din fabrică. Organizarea fluxurilor economice a avut ca pivot concentrarea producției în marile centre urbane, ca bază a mării industrii. Concomitent, diviziunea muncii s-a transformat din cooperare între lucrători în cooperare între mașini, începând o nouă structurare a spațiului social-economic sub semnul raționalizării³.

Raționalizarea a constituit caracteristica distinctivă a revoluției industriale. Sinteza principiului raționalizării a reprezentat-o concepția tayloristă privind organizarea producției. Taylorismul își propunea realizarea unui salt vizând eficiența, pe baza a două măsuri:

- 1) încetarea conflictelor de muncă între patroni și muncitori, pentru a se crea cadrul necesar ordonării și sistematizării fluxurilor de activitate din fabrici;

- 2) asigurarea unui control permanent al proceselor de producție, pentru a putea introduce cele mai performante metode de organizare, planificare și coordonare. Metodele tradiționale au fost înlocuite cu metode noi de raționalizare a producției. Raționalizarea presupune generalizarea de norme și standarde de muncă și performanță, care să permită măsurarea exactă a efortului depus de fiecare lucrător, repartizat la un post de muncă în care putea garanta un randament maxim. Principiile taylorismului, cu ajutorul cărora se încerca raționalizarea activității, au fost: studiul operațiunilor de muncă; selectarea riguroasă și instruirea sistematică a lucrătorilor; angajament maxim al lucrătorilor prin sisteme de retribuție adecvate; control ierarhic strict al activității⁴.

Aplicarea riguroasă a principiului raționalizării în practica industrială a demonstrat faptul că taylorismul este un model de organizare a muncii constând într-o adaptare umană maximă la mașină. Patologiile sociale suscitade de taylorism au atras atenția asupra faptului că raționalitatea tehnico-economică trebuie subordonată raționalității socioumane, și nu impusă autoritar acesteia. Treptat, s-a înțeles că taylorismul nu este decât o fază a unui experiment social-economic în desfășurare și nicidecum încheierea căutărilor de ordin managerial, cum atât de euforic susțineau apologeții⁵. Industrializarea a fost contextul în care a apărut și s-a afirmat taylorismul, sistem ce a debutat ca o aplicare a metodelor științifice și a sfârșit prin a provoca declanșarea și promovarea unor schimbări economice, tehnologice și sociale majore.

A doua revoluție științifico-tehnică a avut ca esență automatizarea producției. Noile tehnologii, rezultate ale evoluțiilor științifice, au asimilat soluții integrate, reglând

întregi fluxuri tehnologice, impunând activitatea de concepție și programare ca element esențial al muncii și al procesului de creare a valorii economice. Dihotomia „productiv-neproduktiv” s-a relativizat, chiar până la ștergerea diferențelor, generând și afirmând statusuri și roluri noi în spațiul social-economic. Munca de concepție și de proiectare tehnologică și socială a devenit veriga principală a lanțului tot mai complex al acțiunii economice eficiente. Computerul și tehnologiile informatice s-au transformat în veritabile simboluri ale „celei de a doua revoluții industriale”. Acestea au devenit catalizatoare ale altor „noi tehnologii” – microbiologia, energetica, materialele, comunicațiile etc. Asimilarea intensă, într-o perioadă istorică relativ scurtă, a realizărilor științifice a generat suportul necesar pentru revoluționarea managementului, concretizată în posibilitatea trecerii la organizarea muncii pe module. Aceasta a generat forme inedite de comportament: „industrializarea” inteligenței pune bazele unui nou tip de lucrător, „proletarul cunoașterii”, cum l-a numit Peter Drucker⁶. Expertul se anunță principală sursă a valorii economice și, în același timp, principal tip de lucrător.

În sfârșit, statuarea cunoașterii și informației ca resurse ale dezvoltării ne familiarizează cu fenomenele care se situează la originile NOII ECONOMII. Acestea relevă faptul că universalizarea valorilor științei și tehnicii nu cunoaște alternativă la scara evoluției societății umane. Denumită nuanțat și variat, după cum am menționat, noua realitate economică și socială are ca specific mai multe trăsături: tehnologiile axate pe microelectronică și informatică, tehnologiile biologice, ingineria genetică, revoluția verde, tehnica nucleară, navigația spațială etc. Transformarea managementului în funcție socială-cheie, responsabilă pentru atingerea unor rezultate cât mai ridicate, se datorează, de asemenea, faptului că informația și cunoașterea au devenit indispensabile progresului economic.

Care ar fi principalele trăsături ale noii societăți:

- 1) prevalența cunoașterii teoretice ca urmare a informatizării cvasigeneralizate a spațiului social;

- 2) sub raport instituțional, organizațiile specializate în cercetarea și formarea capitalului uman vor asigura legitimitatea la nivel de experți pentru toate instanțele decizionale;

- 3) baza economică a întregii producții o va constitui producția de cunoaștere specializată;

- 4) resursele umane vor domina, practic, nelimitat, pentru o dezvoltare pragmatică a centrelor de stimulare și motivare a inteligenței individuale și colective;

- 5) politicul își va păstra vocația și prerogativele pe care le are în conceperea și proiectarea acțiunii economice și sociale, dar se va focaliza, cu precădere, asupra strategiei cercetării și formării capitalului uman;

- 6) echilibrul dinamic al noii societăți se va asigura prin menținerea simetriei structurale între sistemul privat și cel public;

- 7) stratificarea socială va avea ca sursă naturală tipurile de componente profesionale, generate de diversificarea nivelurilor de calificare și de standardele fiecărei calificări în parte;

8) creșterea exponențială a diversificării spațiului social va aduce în prim-plan problema coeziunii sociale a spațiului social global;

9) rezistența la birocrație și incapacitatea acesteia de a asigura un nivel corespunzător al eficienței va orienta mișcarea istorică spre ad-hocratism și spre cultura adversă;

10) cultura organizațională, specifică industrialismului, bazată pe coduri și instituționalizări ale muncii și datoriei, va ceda treptat în fața atitudinilor și comportamentelor marcate de hedonism materialist. În noul context existențial, va predomina „viața interrelațională”, nevoia de comunicare, necesitatea de planificare a cunoașterii și de transformare a realității sociale într-o rețea de conștiință⁷.

Economia bazată pe cunoaștere, specifică societății postcapitaliste, este definită prin următoarele trăsături⁸:

1. *Supremația valorilor necorporale.* Valoarea unei firme din economia industrială este dată, în primul rând, de elementele materiale, corporale din patrimoniu. În schimb, competitivitatea și, implicit, valoarea unei firme din economia cunoașterii este determinată de capacitatea de a dobândi, disemina și valorifica cunoașterea și informațiile.

2. *Demasificarea piețelor.* Produsele și serviciile devin tot mai adaptate nevoilor specifice ale unor nișe sau chiar „particule” ale pieței. Demasificarea piețelor atrage demasificarea marketingului, proces care deplasează economia dinspre omogenitate și nediferențiere către eterogenitate extremă.

3. *Modificarea naturii muncii.* Nonintersanjabilitatea muncii și nevoia crescândă de expertize specializate complexe se generalizează. Munca de rutină, repetitivă și programabilă cedează teren în fața muncii creative, nonrepetitive, abordând sarcini inedite.

4. *Inovația este cheia succesului.* Supraviețuirea firmelor nu mai este posibilă fără asigurarea unor fluxuri constante de inovații care să vizeze toate aspectele funcționării lor. Or, inovația continuă, asimilarea permanentă a noului, înseamnă schimbări. Orientarea spre schimbare devine o lege.

5. *Revenirea la „scara redusă”.* Diferențierea produselor implică diferențierea proceselor, iar aceasta exclude economiile de scară atât de râvnite în producția industrială. „Scara redusă” furnizează, în schimb, o valoare economică ridicată. Mare nu înseamnă neapărat și bun, iar mic nu mai este sinonim cu slab și necompetitiv.

6. *„Dereglementarea” organizării.* Orientarea spre schimbare și inovație nu mai face posibilă menținerea unor angrenaje organizatorice fixe pe durate mari de timp. Descentralizarea decizională, destandardizarea procedurilor de muncă, deformalizarea relațiilor organizaționale, creșterea ponderii comunicării informale vor constitui cadrul organizatoric în măsură să asigure creativitatea, reactivitatea și flexibilitatea organizațiilor de afaceri.

7. *Integrarea sistemelor economice.* Interdependența crescândă a elementelor ce alcătuiesc sistemele economice duce la o mai pronunțată integrare a acestora. Coordonarea eficace a sistemelor de afaceri integrate pretinde, în schimb, volume tot mai mari de informații și o redutabilă capacitate de procesare a informațiilor.

8. *Informatizarea infrastructurii de afaceri.* Sistemele informatice reprezintă baza unor vaste și ramificate rețele partenoriale, multe dintre ele extinse la scară globală.

9. *Accelerarea ritmului tranzacțiilor și operațiunilor economice.* Economia vitezelor mari înlocuiește economia scării mari. Timpul se transformă într-o variabilă critică, fiecare interval temporal valorând mai mult decât cel anterior. Concurența dintre firme se bazează pe timp, mai exact pe rapiditatea reacțiilor, iar abordările lente, secvențiale, pas cu pas, sunt înlocuite de „abordări simultane”.

Aceste caracteristici ale noii economii suscită schimbări profunde în „fiziologia”, dar mai ales în „psihologia” firmelor, care nu numai că trebuie să își reinventeze structurile, ci să garanteze o altă calitate, superioară, a funcțiilor.

Reputatul gânditor francez Edgar Morin remarcă amploarea, în lumea modernă, a unor deloc de neglijat elemente de entropie normativă precum: neoanarhismul, neoruralismul, neonaturalismul etc.⁹ Ca efect major al acestor manifestări, statul-națiune (în egală măsură ca realitate socială, realitate economică și realitate simbolică) se găsește la confluența a două tendințe absolut divergente: pe de o parte, aspirațiile infranaționale (regionalismele, particularismele culturale, etnice și politico-economice), iar pe de altă parte, tendințele integraționiste, supranaționale, mergând chiar până la federalizare. În acest din urmă sens, țările dezvoltate economic au deplasat deja accentul către cooperarea transfrontalieră, focalizându-și eforturile spre reducerea tensiunilor naționaliste. Însă, de data aceasta, tensiunile naționaliste nu mai vizează componenta etnică, ci mai curând pe cea economică. În contextul mondializării tot mai accelerate a societății informaționale (post-industriale), la care participă în egală măsură actori guvernamentali și nonguvernamentali, atât la nivel național, cât și supranațional, continental, generând mutații în structurile sistemelor economico-sociale, problema păstrării unității în diversitate relevă actualitatea reasezării din temelie a structurilor vieții economice și sociale. Această restructurare profundă trebuie, însă, înțeleasă corect. Gândind viitorul în exclusivitate în termeni științifici, tehnologici și ai eficienței economice, există riscul unor sancțiuni severe pentru ignorarea variabilei om din ecuație. „Revoluția managerială”, ca vector conducător al societății postindustriale, și-a propus să ofere corecții prin deplasarea accentului de la eficiența tehnico-economică la eficiența umană globală, prin „sisteme de organizare rațională”, protejate normativ și axiologic în mod corespunzător¹⁰.

Globalizarea economică, trăsătură și, în același timp, vehicul al noii societăți, are multiple implicații. De exemplu, în perioada modernă, a economiilor industriale, strategia și, în general, managementul strategic făceau parte numai din arsenalul marilor corporații. Adesea, strategiile aveau și o pronunțată componentă internațională, în timp ce IMM-urile erau sortite unei existențe locale. Între timp, lucrurile s-au schimbat. Foarte multe IMM-uri nu mai sunt „locale”, ci devin actori activi ai afacerilor regionale și globale. Chiar dacă piețele lor au rămas locale, natura concurenței s-a schimbat enorm. Concurența a devenit internațională. Deschiderea frontierelor a eliberat circulația produselor,

tehnologiilor, finanțelor, resurselor umane și informaționale. Deschiderea economiilor naționale a provocat un efect major, imposibil de neglijat: „diluarea” a ceea ce, în mod tradițional, ne-am obișnuit să numim „macroeconomie”. În acest fel, localul și microeconomicul sunt conectați și integrați direct în economiile regionale și globală. Tot mai mult, chiar și afacerile mărunte se cer a fi conduse ca și cum ar fi afaceri multinaționale. În acest context, unii experți vorbesc tot mai des despre așa-numita „erodare a suveranității economice” a statelor naționale. Pârghiile keynesiene și neoclasice de management macroeconomic și-au dovedit eficacitatea într-o lume în care economiile aveau frontiere protejate, astfel încât puteau fi, cel puțin parțial, neutralizate efectele provenite „din-afară”, iar „interiorul” era supus unor stimuli, natura și intensitatea acestora asigurând performanțele macroeconomice dorite.

În prezent, lucrurile s-au modificat însă. Capitalul, eliberat de „cătușele naționalității”, fuge peste frontiere, în locuri mai „ospitaliere”, unde îi poate fi asigurat un randament financiar superior, în cazul în care condițiile „de-acasă” nu îi mai convin. Totodată, aderarea statelor naționale la structuri supranaționale presupune, de regulă, cedarea unor competențe și prerogative de politică economică în favoarea suprastructurilor. La acestea se mai adaugă și faptul că delocalizarea producțiilor și constituirea unor rețele de afaceri la scară globală fac extrem de dificilă, uneori chiar imposibilă, contabilizarea și reglementarea fiscală a unor fluxuri economice importante¹¹.

Forțele impersonale ale piețelor mondiale, integrate de-a lungul perioadei postbelice mai curând de firmele private din domeniul finanțelor, industriei și comerțului decât de către deciziile comune ale guvernelor, sunt în prezent mai puternice decât statele despre care se presupune că ar deține autoritatea politică fundamentală asupra societății și economiei. Acolo unde statele erau cândva stăpâne ale piețelor, acum piețele sunt cele care, în multe probleme esențiale, sunt „stăpânele” guvernelor, iar declinul autorității statelor este reflectat de o difuziune crescândă a puterii spre alte instituții, asociații și organizații, inclusiv spre structurile regionale, ca și de o asimetrie crescândă între statele mai mari, cu o solidă putere structurală, și statele mai slabe, lipsite de o asemenea putere. Cauza fundamentală a răsturnării echilibrului de putere dintre stat și piață este ritmul accelerat al schimbărilor tehnologice¹². Competiția pentru segmente din piețele mondiale a înlocuit competiția pentru teritoriu, grație mizei modificate datorită noilor tehnologii. În noul joc economic, ceea ce contează cel mai mult este adăugarea puterii de tranzacție conferită de o arie economică mai vastă. Mai mult, căutarea alianțelor cu alte state sau organizații interguvernamentale trece într-un plan subsidiar, căutarea aliaților printre corporațiile transnaționale devenind esențială. Explicația pare simplă: puterea financiară a marilor corporații le permite acestora inovații tehnologice importante, ca bază pentru posibilele avantaje economice, dar cel mai râvnit avantaj nu mai este scăderea costurilor, ci deținerea controlului. Se creează, în acest fel, centre alternative de putere: guvernele naționale nu mai au monopolul „putere”,

corporațiile transnaționale încă nu-l au, iar golurile rămase reprezintă terenul de dispută pentru un mix caleidoscopic de rivali: firme, organizații criminale internaționale, organisme non-guvernamentale etc. Puterea în societatea postmodernă este foarte disputată, existând mai mulți actori influenți, guvernamentali și nonguvernamentali deopotrivă, iar structurile puterii au un pronunțat caracter poliarhic¹³.

Provocări manageriale ale societății informaționale

Conceptul de societate informațională a fost definit ca o societate care a devenit dependentă de rețelele complexe de informații și comunicare și care alocă cea mai mare parte din resurse activităților din zona informației și comunicării¹⁴. Principalele tendințe identificate în această societate pot fi sintetizate astfel¹⁵:

- 1) interesează oferta de informație – numărul persoanelor care pot transmite informații la distanțe mari, cu un preț scăzut, crește exponențial;
- 2) sporește, însă, într-un ritm considerabil mai lent, consumul de informație (cantitatea receptată sau căreia i se acordă atenție);
- 3) rămâne la un nivel aproape constant utilizarea informației, iar oferta supradimensionată față de cerere este o sursă de dezorientare a utilizatorilor.

Pe de altă parte, fenomenul de globalizare economică se repercutează în plan cultural, având ca rezultat intensificarea exporturilor nu numai de produse, servicii și mărci, ci și de modele de comportament social și mentalități. În fața acestui curent, provenit din anumite spații culturale-economice mai avansate, se produce frecvent o recrudescență a manifestărilor din sfera identităților etnice, pe fundalul preluării anumitor elemente culturale „imigrante”.

Consecințele acestei veritabile revoluții în comunicare, produsă în ultimele decenii, nu sunt încă foarte clare. Este evident, însă, că există atât efecte pozitive, cât și efecte negative. Unii analiști anticipează apariția unei comunități globale echitabile, în timp ce alții întrevăd o lume uniformizată, controlată de câteva centre de putere, culturi sau concerne transnaționale.

Este evident că și pe plan organizațional efectele vor fi considerabile. La nivel macroeconomic, se asistă deja la o extindere a organizațiilor multinaționale și, în spațiile mai puțin competitive economic, inclusiv România, la creșterea numărului de fuziuni sau de preluări de companii autohtone, mai slabe financiar, tehnologic și imagologic, de către corporații străine mai puternice.

Vor avea loc schimbări profunde și la nivel microeconomic, în special în structurile și în algoritmurile organizaționale. În firme, crește importanța birourilor în comparație cu departamentele productive, întrucât tratamentul informației ocupă un loc tot mai important în procesul de creare a valorii economice. Răspândirea tehnicilor moderne de procesare a informației a determinat o triplă schimbare în munca de birou¹⁶: 1) una tehnică, incontestabilă în capacitatea de tratare a informației, a interconexiunii datelor, imaginilor și simbolurilor; 2) o alta

economică: scăderea costului acestor utilități, care a determinat dotarea tuturor organizațiilor și, corelativ, creșterea valorii muncii intelectuale; 3) una socială, întrucât circa jumătate din populația activă a unei țări dezvoltate desfășoară activități de natură informațională.

Aceste schimbări se concretizează în apariția unor dezechilibre multiple¹⁷:

- raportul activitate de concepție/activitate de realizare se modifică în favoarea primei activități: munca cotidiană încorporează tot mai mult procese cognitive și mentale, iar anumite sarcini cu un caracter repetitiv nu mai sunt îndeplinite de oameni, ci de mașini;

- raportul decizie/ execuție se modifică în sensul că: 1) se restrâng ocaziile de a decide prin suprimarea activității de selectare manuală a informațiilor și de intervenție în transmiterea informațiilor; 2) crește capacitatea de autocontrol a fiecărui angajat asupra propriei activități prin accesul rapid la informațiile necesare, sporind, totodată, capacitatea de autoevaluare și ajustare pe parcurs a deciziilor și acțiunilor; 3) se accentuează interdependența nivelurilor și rolurilor decizionale, ceea ce înseamnă că decizia „se banalizează”;

- discrepanța între ierarhie și raporturile funcționale orizontale se reduce: prin multiplicarea mijloacelor de transmitere și procesare a informațiilor se realizează transversalitatea relațiilor de muncă, iar o rețea tehnică de raporturi informaționale „față în față” înlocuiește vechile circuite ierarhice;

- educația resurselor umane nu se mai limitează la o secvență inițială înainte de angajare, dobândind un predominant caracter continuu, chiar organizația în sine transformându-se „în organizație care învață”.

Experții prevăd că organizațiile de afaceri cu poziție de lider se vor baza pe tehnologie avansată, vor fi orientate spre servirea clienților și, cel mai important lucru, pe educarea adulților¹⁸. Incontestabil, cea mai importantă trăsătură a firmelor excelente va fi existența unei culturi a învățării continue. Rezultatele activității unor organizații de acest fel vor fi produsele și serviciile „bogate” în cunoaștere și informații, distribuite pe piață într-un context în care concurența este mai intensă ca niciodată. Pentru a ajunge la o „organizație care învață” este nevoie ca managerii să-și orienteze atenția către concepte cum ar fi „competențele de bază” și „concurența pe bază de capacități”. Această mutație implică nevoia reevaluării rolului capitalului uman. Totuși, sistemele de contabilitate încă nu au făcut pașii necesari pentru a trece de la măsurarea eficienței utilizării capitalului financiar la măsurarea procesului de formare și valorificare a capitalului uman. Indicatorii de eficiență, focalizându-se asupra evidențierii performanțelor pe termen scurt, nu explicitează modul de „construire” a unor capacități pe termen lung.

Fără îndoială, dimensiuni ca tehnologia, strategia, alianțele și inovația constituie componente esențiale ale viabilității firmelor, care vor influența și în viitor avantajul competitiv. Cu toate acestea, fiecare dintre aceste zone esențiale va fi tot mai dependentă și tot mai mult determinată de capacitățile umane ale organizației. De aceea, credem că viitorul avantaj economico-strategic va reveni firmelor

care vor reuși cel mai eficient să atragă, să dezvolte și să mențină un portofoliu uman, constituit din cele mai bune capacități umane existente pe piață. Nu capitalul financiar și, cu atât mai mult, nu capitalul fizic vor reprezenta „osatura” organizațiilor de afaceri, ci capitalul uman (intelectual) al acestora. Îmbunătățirea sistematică a practicilor de atragere, de dezvoltare și de menținere a capitalului uman se va situa, indiscutabil, în centrul strategiilor de afaceri.

Pentru atragerea celor mai buni oameni, organizațiile vor trebui să înțeleagă și să se obișnuiască cu diversitatea. Pentru dezvoltarea celor mai buni lucrători, organizațiile de afaceri vor trebui să dispună de o funcție strategică a resurselor umane. În context, considerăm că departamentele performante de resurse umane vor avea două funcții distincte: administrarea resurselor umane (incluzând salariile, relațiile de muncă, problemele juridice privind munca etc.) și strategia privind resursele umane (incluzând sistemele și abordările strategice privind atragerea, dezvoltarea și menținerea capitalului uman). Managementul resurselor umane, dintr-o funcție subordonată, cum este în prezent, va deveni o funcție strategică a firmei, cel puțin la fel de importantă ca finanțele sau marketingul, de exemplu. În cele din urmă, pentru menținerea celor mai buni, organizațiile de afaceri trebuie să fie percepute drept credibile. Deoarece credibilitatea este un fenomen perceput, firmele trebuie să-și analizeze periodic baza de competențe umane în vederea stabilirii cursului necesar de acțiune pentru păstrarea și construirea unei imagini credibile. Capitalul uman este dezvoltat prin credibilitate organizațională. Demonstrarea unui stil managerial etic, responsabil, prin aderarea și promovarea unor valori-cheie, orientarea spre îmbunătățirea continuă a produselor, proceselor și practicilor și manifestarea permanentă a grijii pentru oameni vor fi însemnele firmelor performante din societatea postindustrială.

Responsabilizarea ca bază a profesionalismului, reactivitatea și creativitatea umană constituie valorile-cheie ale lumii economice care se naște și prinde contur sub ochii noștri. Politicile și strategiile organizațiilor de afaceri vor trebui să reflecte aceste valori. Răspunsurile la următoarele interogații vor sta la baza strategiilor de afaceri promovate de firme în societatea postindustrială¹⁸:

- 1) în ce măsură sistemele de evaluare a performanțelor și de recompensare sprijină valorile-cheie menționate?

- 2) în ce măsură stilurile și practicile manageriale practicate promovează responsabilizarea angajaților?

- 3) cât de compatibile sunt sistemele tehnice și potențialul tehnologic cu modelele de organizare?

În profunzimile economiei cunoașterii

În economia bazată pe cunoaștere și informații, producția se realizează în locul în care se materializează influențele comunicării¹⁹. Acest fenomen determină redefinirea logicii de producție, bazată până în prezent pe criterii cum ar fi standardizarea proceselor, control ierarhic strict, diviziunea muncii, reducerea costurilor de producție, creșterea productivității muncii etc. În noua economie,

desfășurarea activităților pe baza acestei logici duc inevitabil la epuizarea rapidă a rezervelor de eficiență, rezultate din economiile de scară și din intensificarea directă a muncii. Noua logică a Noii Economii se bazează, în schimb, pe soluții cum ar fi „economie de flexibilitate”, obținute prin raportarea costurilor fixe la un număr mai mare de tipuri de produse sau activități și intensificarea indirectă a muncii, bazată pe modele flexibile de organizare și coordonare a lucrătorilor. În condițiile în care cunoașterea și informația au devenit factorii de producție centrali, raționalizarea proceselor prin standardizare și acumularea de capital nu mai pot constitui singura sursă de creștere a eficienței economice. Extinderea polivalenței angajaților, ameliorarea calității, creșterea efortului de cercetare-dezvoltare, procesarea informației substituie treptat reducerea costurilor de producție și creșterea productivității muncii „directe”, ca principale obiective ale gestiunii firmei²⁰. Toate aceste trăsături constituie tot atâtea elemente explicative pentru extinderea practicilor de comunicare din moment ce definesc un model de organizare a muncii și producției ale cărui principii cer mai multe schimburi de informații, mai multă cooperare, o punere în comun a cunoștințelor de o mai mare amploare. Acestea presupun și mobilizarea tuturor mijloacelor de comunicare, stocare și diseminare a cunoașterii, ce permit creșterea performanțelor în firme.

Noile condiții organizatorice și tehnologice din cadrul firmelor se articulează pe baza unui anumit număr de inflexiuni ale raționalității managementului modern.

Managementul postindustrial se naște prin încorporarea în managementul industrial a unor factori noi. De exemplu, el trebuie să integreze costurile lipsei unor competențe umane de bază sau costurile noncalității sau handicapul unei oferte nediferențiate etc.²¹ Obiectivele scăderii cu orice preț a costurilor de producție și obținerii economiilor de scară nu mai pot capta întreaga atenție a managerilor, chiar dacă se impun cu aceeași forță. Evoluția producției valorii economice, prin deplasarea accentului dinspre structurile materiale către cele imateriale, necesită noi instrumente operaționale de gestiune de natură să satisfacă pilotajul unei firme bazate esențialmente pe competențe umane avansate, și nu pe un capital fizic impunător.

Problemele economice ale societății informaționale trebuie înțelese foarte bine, întrucât, în pofida aparențelor, interogația de bază a managementului – „Cum poate să crească gradul de valorificare a resurselor economice?” – rămâne neschimbată. S-a modificat doar natura resurselor economice principale: acestea nu mai sunt reprezentate de capitalul fizic și financiar, ci, tot mai mult și mai intens, de capitalul intelectual al organizațiilor de afaceri. Întrebarea-cheie trebuie reformulată în felul următor: „Cum poate fi îmbunătățită valorificarea cunoașterii și informației?”. Nu este o simplă substituție de termeni, ci o amplă revizuire a modului de a gândi și de a decide al managerilor, căci, ca resurse economice, cunoașterea și informația se comportă absolut diferit față de activele corporale ale firmei. În „*Societatea postcapitalistă*”, Peter Drucker afirmă că la baza creșterii productivității cunoașterii trebuie pusă concentrarea acesteia în produse, servicii, metode,

tehnologii, modele și practici de organizare²². Cu alte cuvinte, cu cât aceste elemente sunt mai „sciento-intensive”, cu cât încorporează mai multă muncă înalt calificată și creativitate umană, cu cât au un caracter mai inovativ etc., cu atât ele vor furniza o valoare economică adăugată mai mare, adică vor asigura, în consecință, o productivitate superioară. Informația, cunoașterea și creativitatea umană nu pot fi administrate pe baza tradiționalelor „metode de optimizare” a deciziilor de gestiune economică, la care se pretează atât de bine administrarea stocurilor, utilajelor sau a finanțelor etc. Creativitatea nu apare printr-un ordin ierarhic, cunoașterea nu poate fi dezvoltată și desemnată prin dispoziții scrise „pe unitate”, învățarea organizațională nu poate fi încadrată în proceduri administrative interne. Niciuna dintre acestea nu poate fi „luată și mutată” dintr-un departament în altul. Comunicarea organizațională, prin care acești factori se manifestă, la rândul ei, depinde de factori „neîmbлъnziți” și, adesea, „iraționali”, cum ar fi reciprocitatea, credibilitatea managementului, calitatea atmosferei interne, loialitatea etc. În mod cert, managementul postindustrial va fi mai puțin de natură tehnocratică și va pune, într-o măsură sporită, accent pe aspectele socioumane, relaționale și comunicaționale. Visul lui Thomas Peters și Robert Waterman, autorități de prim rang în probleme de management modern și autori ai conceptului de „excelență organizațională”, conform căruia managerii devin „arhitecți sociali” și „alchimiști morali”, se pare că devine realitate în Noua Economie²³.

Producția de valoare economică bazată pe cunoaștere și informație privilegiază criteriile ca flexibilitatea, integrarea rețelelor de operațiuni, coordonarea și operaționalitatea. Punerea acestor criterii în miezul activității manageriale va determina, de asemenea, modificări majore în sistemele de bază ale organizațiilor: mentenanța, gestiunea stocurilor, organizarea fluxurilor materiale și de muncă, logistica, distribuția etc. Toate aceste componente nu vor mai fi proiectate ca sisteme distincte, ci ca sisteme integrate, care favorizează cooperarea interfuncțională. În societatea informațională și în economia ce-i este specifică (economia bazată pe cunoaștere și informație), tipul ideal de organizație de afaceri este *firma cooperativă* sau *firma comunicațională*, caracterizată prin structurarea muncii în jurul unor celule, parțial autonome, printr-o reunire a funcțiilor, printr-o extindere a dialogului, printr-o implicare în proiecte de „federalizare decizională” și o difuzare în tot spațiul organizațional a informației, cunoașterii și experienței, proces denumit²⁴, în literatura de specialitate, „învățare organizațională”. În teoria generală a sistemelor există așa-numitul „principiu holomorfic”: partea este imaginea fidelă, dar la scară redusă, a întregului. În virtutea acțiunii acestui principiu, organizațiile microeconomice reprezintă proiecții mult diminuate ale caracteristicilor structurale și funcționale ale sistemului macroeconomic. Concluzia este simplă: societatea comunicațională nu poate fi alcătuită decât din „entități comunicaționale”!

Trăsătura esențială a „firmei comunicaționale” este flexibilitatea pronunțată. Extinderea flexibilității are la bază trei tipuri de suporturi: suportul structural, care se referă la resursele disponibile; suportul organizațional, care face

trimitere la capacitatea de adaptare a acestor resurse la obiective și opțiuni strategice în schimbare, suportul logistic, decurgând din posibilitățile curente de a gestiona fluxurile de creare a valorii economice în cadrul firmei. Într-un sistem flexibil, angajații nu mai răspund decât de constrângerile obiective ale fluxului productiv. Ei trebuie să satisfacă, în primul rând, solicitările circuitelor informaționale care asigură funcționarea sistemului productiv. Ceea ce înseamnă că trebuie să își subordoneze comportamentele de muncă unui sistem informațional eficace, capabil să mobilizeze în jurul unor obiective schimbătoare sau noi provocări.

Organizarea flexibilă, caracteristică economiei cunoașterii, se dovedește, în mod necesar, „comunicantă”. Aceasta solicită interconectarea actorilor, în scopul coordonării sarcinilor lor, ținând cont de variațiile frecvente ale ritmurilor activității de producție. O asemenea organizare accentuează caracterul strategic al informației, prin faptul că informația condiționează operaționalitatea muncii de rapiditatea difuzării sale. Se evidențiază, în același timp, și motivul pentru care tehnologiile și sistemele informatice joacă un rol proeminent în punerea în practică a modelelor flexibile de organizare.

Economia societății informaționale adresează firmelor două provocări importante: comunicarea și integrarea. Pe de o parte, există presiuni tot mai mari ca firmele să fie atente la piețe și la evoluțiile tehnologice. Pe de altă parte, există o puternică presiune pentru a reduce perioada de timp dintre conceperea și lansarea pe piață a produselor. Ambele constrângeri vor conduce la organizații de afaceri concepute pentru a permite o cât mai liberă circulație a informației. Aceste organizații vor fi interconectate în interior și deschise spre exterior, în special în ceea ce privește relațiile departamentelor de cercetare și de formare a resurselor umane, parteneriatele cu furnizorii, prestatorii de servicii logistice și cu clienții. Compartimentarea orizontală internă se va realiza astfel încât să favorizeze comunicarea interfuncțională, iar compartimentarea verticală va avea în vedere reducerea numărului de niveluri ierarhice. Structurarea sistemelor informatice va fi concepută în așa fel încât să permită cooperarea perfectă între toate funcțiunile-cheie ale firmei (resurse umane, marketing, cercetare-dezvoltare), mai ales grație bazelor de date comune.

În societatea viitorului, comunicarea (schimbul informațional) are prioritate în fața informației înseși. Mergând spre structurile de bază ale noii economii, această prioritate are menirea să precizeze motivele și implicațiile punerii în practică a organizațiilor comunicaționale²⁴: a face

organizația mai competitivă, mai reactivă, mai adaptabilă și, în acest scop, a consolida toate sistemele de schimb informațional și de cooperare interfuncțională, a scurta traseele decizionale, a face să convergă energiile în jurul unor obiective comune, a înlocui munca organizată (și administrată) secvențial cu o muncă simultană și colectivă etc. Cunoscând aceste motivații și efecte, ne convingem că organizația comunicațională răspunde unor criterii economice riguroase de eficiență.

Comunicarea infuzează toate „celulele” societății postcapitaliste. De eficiența ei depinde însăși mărimea valorii economice obținute. Dacă managementul a devenit o funcție strategică a societății, asigurarea unei comunicări eficiente s-a transformat într-o funcție strategică a managementului însuși. Logica acestor evoluții explică, în mare măsură, numeroasele fenomene care au loc la nivelul componentelor primare ale economiei cunoașterii – firmele. Menționăm câteva dintre acestea²⁵:

- apariția noilor categorii de actori în interiorul firmei, cum ar fi directori de comunicare, șefi departamente RP, responsabili de calitate, dar și externi – consultanți, experți etc.;
- profesionalizarea meseriilor comunicării de firmă;
- redefinirea funcțiilor firmei în jurul mizelor comunicaționale;
- dezvoltarea și generalizarea strategiilor de formare în domeniul comunicării manageriale;
- influența exercitată de competențele comunicaționale asupra vieții profesionale a angajaților;
- expunerea noilor „gramatici” ale relațiilor interpersonale din firme;
- consolidarea formelor de control exercitate asupra canalelor și circuitelor de comunicare organizațională;
- prevalența culturilor de firmă sau, mai exact, a unor anumite discipline intelectuale;
- raționalizarea tuturor proceselor de schimb simbolic prin intermediul formalizării crescânde a sarcinilor, a misiunilor, a rolurilor, a procedurilor de comunicare;
- dezvoltarea sistemelor informatice care determină redefinirea modelelor de organizare a muncii etc.

Toate aceste fenomene demonstrează că, în economia postcapitalistă, comunicarea nu este un simplu efect de modă și, cu atât mai puțin, o ideologie. De fapt, este vorba de o practică orientată spre asigurarea eficienței economice, o competență esențială, absolut indispensabilă pentru succesul economic și, implicit, un mod de a fi, singurul mod firesc în contextul economiei postcapitaliste.

Note bibliografice

1. Vela, A. (1986), *Civilizația industrială în confruntarea cu sine însăși*, Ed. Politică, București, pp. 221-227
2. Toffler, A. (1982), *Al Treilea Val*, Ed. Politică, București, pp. 14-15
3. Buzărnescu, Șt. (1999), *Sociologia civilizației tehnologice*, Ed. Polirom, Iași, p. 72
4. Taylor, F.W. (1971), *Principles of Scientific Management*, The Free Press, London
5. Bădescu, I. (1983), *Civilizație industrială și perspectivă socială*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, pp. 7-51
6. Drucker, P. (1999), *Realitățile lumii de mâine*, Ed. Teora, București, pp. 200-213
7. Bell, D. (1976), *The Coming of Post-Industrial Society. Adventure in Social Forecasting*, Basic Books Inc., New York, pp. 197-199
8. Toffler, A. (1995), *Război și anti-război*, Ed. Antet, București, pp. 72-81
9. Morin, E. (1997), *Penser L'Europe*, Gallimard, Paris, pp. 8-12
10. Handy, Ch. (1994), *The Age of Unreason*, Mc Graw-Hill, New York, p. 8
11. Reich, R. (1996), *Munca națiunilor*, Ed. Paideia, București, pp. 120-134
12. Strange, S., *Retragerea statului*, Ed. Trei, București, pp. 23-26
13. Dahl, R. (2000), *Poliarhiile*, Ed. Institutul European, Iași, pp. 47-52
14. McQuail, D., Windahl, S. (2001), *Modele ale comunicării pentru studiul societății de masă*, Ed. Comunicare.ro, București, p. 169
15. Iacob, D., Cismaru, D. (2002), *Organizația inteligentă*, Ed. Comunicare.ro, București, p. 53
16. Alter, N. (1993), *L'effet organisationnel de l'innovation technologique*, Paris, Institut d'Etudes Politiques, pp. 31-32
17. Sainsaulieu, R. (1997), *Sociologie de l'organisation et de l'entreprise*, Daloz, Paris, pp. 289-290
18. Hasselbein, F., Goldsmith, M., Beckhard, R., *Organizația viitorului*, Ed. Teora, București, pp. 100-106; pp. 150-185
19. Du Tertre, C., Santili, G. (1992), *Automatisation et travail. Utopies, realites, debats des annes cinquante aux annes quatre-vingt dix*, PUF, p. 123
20. Lorino, P. (1991), *Le controle de gestion strategique*, Dunod, Paris, p. 88
21. Olivesi, St. (2005), *Comunicarea managerială*, Ed. Tritonic, București, pp. 53-54
22. Drucker, P. (1997), *Societatea postcapitalistă*, Ed. Image, București, pp. 69-80
23. Peters, Th., Waterman, R. (1982), *In Search of Excellence*, Mc Graw-Hill, New York, p. 17
24. Auviret, J. (2001), *Organiser la communication en milieu industriel*, Les Editions d'Organisation, Paris, pp. 99-101; pp. 186-187
25. Neveu, E. (1997), *Une societe de communication?* Ed. Montchrestien, Toulon, p. 23

Dezvoltarea pieței de capital autohtone – limitări și performanțe

Gabriela Anghelache

Profesor universitar doctor

Academia de Studii Economice București

Abstract. *In this paper, there are described issues regarding the capital market evolution, focusing on the last year's results and the current year's perspectives. The evolutions for the Bucharest Stock Exchange, the RASDAQ Electronic Stock Exchange and the Sibiu Monetary-Financial and Commodities Exchange are analyzed. There are also presented aspects regarding the mutual funds – FDI and the direct foreign investments in the Romanian market.*

Key words: capital market; stock exchange; RASDAQ; Electronic Stock Exchange; financial market; mutual fund; foreign investments.

În contextul actual al dezvoltării economiei României, piața de capital are un loc bine conturat prin rolul acesteia de a asigura legătura dintre emitenții de valori mobiliare și deținătorii de capitaluri temporar libere care urmăresc fructificarea acestora în condiții de transparență și informare.

Anul 2005, care marchează 10 ani de la reînființarea Bursei de Valori București, poate fi considerat cel mai prolific prin prisma rezultatelor obținute pe ansamblul pieței de capital. Din punct de vedere legislativ, este anul care marchează și încheierea unui laborios proces de elaborare a regulamentelor în aplicarea Legii nr. 297/2004 privind piața de capital, lege care a transpus directivele Uniunii Europene în domeniu. Se poate aprecia că, prin caracteristicile actuale, piața de capital a României răspunde pe deplin cerințelor de integrare.

Rezultatele obținute atât în ceea ce privește activitatea bursieră, cât și cea referitoare la dezvoltarea fondurilor de investiții sunt prezentate în cele ce urmează.

1. Bursa de Valori București (BVB)

În condițiile schimbărilor realizate pe parcursul anului 2005 în direcția consolidării pieței și pe fondul întăririi încrederii investitorilor în piața de capital, indicii pieței bursiere au continuat tendințele pozitive și pe parcursul anului 2005, înregistrând noi valori record, după cum urmează:

- indicele BET, care urmărește evoluția celor mai lichide 10 titluri listate la Cota Bursei, a fost calculat

la finalul anului 2005 pentru 6.586 puncte, cu +50,9% (+40% în USD și +59,6% în EUR) peste valoarea din ultima zi de tranzacționare a anului 2004. Valoarea maximă a BET pe parcursul anului 2005 a fost de 6.829,57 puncte, atinsă în data de 9 decembrie;

- indicele BET-C, care descrie evoluția de ansamblu a pieței bursiere, a înregistrat o creștere anuală cu +38,2% (+28,2% în USD și +46,2% în EUR). Și în cazul indicelui compozit BET-C maximul istoric a coincis cu recordul anului 2005 și a fost atins în data de 23 februarie (4.108,74 puncte);
- indicele BET-FI, care urmărește evoluția cotațiilor acțiunilor emise de cele cinci societăți de investiții financiare listate la Cota Bursei, a înregistrat o creștere spectaculoasă pe parcursul anului 2005, valoarea de 47.588,76 puncte la care a închis ultima ședință de tranzacționare a lunii decembrie 2005 situându-se cu +175,2% peste nivelul înregistrat la finalul anului 2004 (+155,4% în USD și +191,1% în EUR). Maximul indicelui BET-FI din anul 2005 a fost atins tot în ultima ședință de tranzacționare a anului, când acest indice a fost calculat pentru 47.588,76 puncte.

Anul 2005 a marcat o creștere semnificativă a principalilor indicatori cantitativi ai pieței bursiere, așa cum se poate observa și din datele cuprinse în tabelul următor:

Principalii indicatori înregistrați de BVB

Indicatori	Anul							
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	ianuarie 2006	
Total piață	Valoare tranzacționată totală (acțiuni listate și nelistate, oblig.)						349,34	
	mil. EUR	93,24	148,55	222,67	273,20	667,81	2.193,80 (1.273,57)	
	(mil. RON)	(185,25)	(381,32)	(709,76)	(1.023,40)	(2.704,98)	(7.959,78)	
	Număr societăți	114	65	65	62	60	64	
Societăți listate	Capitalizare bursieră						19.236,63	
	mil. EUR	450,51	1.361,08	2.646,44	2.991,02	8.818,82	15.311,35 (19.236,63)	
	(mil. RON)	(1.101,89)	(3.857,32)	(9.158,02)	(12.186,55)	(34.147,36)	(56.065,59)	
	Valoare tranzacționată						346,90	
	mil. EUR	92,96	147,40	214,21	253,30	592,81	2.132,71 (346,90)	
	(mil. RON)	(183,73)	(378,19)	(683,59)	(950,94)	(2.400,12)	(7.738,28)	
	Rata lichidității (<i>Turnover velocity</i>)	14,26%	14,06%	8,19%	7,49%	11,54%	16,68%	19,46%
	PER piață (<i>PER</i>)	3,98	4,92	9,12	13,10	35,18	24,05	28,77
Preț piață/valoare nominală (<i>P/Nominal value</i>)	0,41	0,45	0,84	1,01	2,29	3,28	4,07	
Randamentul dividendului (<i>DIVY</i>)	7,48%	6,70%	4,97%	2,00%	1,45%	0,94%	0,76	

Sursa: Bursa de Valori București, ianuarie 2006.

Capitalizarea BVB a atins, în 2005, valoarea de 56.065,59 mil. RON (15.311,35 mil. EUR), reprezentând 26,5% din PIB-ul previzionat pentru anul 2004. Capitalizarea bursieră totală (atât pentru BVB cât și pentru BER) pentru anul 2005 reprezintă peste 30% din PIB. În luna ianuarie 2006, capitalizarea bursieră BVB a atins valoarea de 69.542,35 mil. RON (19.236,63 mil. EUR), reprezentând 33,3% din PIB-ul previzionat pentru anul 2004. Capitalizarea bursieră totală (BVB și BER), aferentă lunii ianuarie 2006, a atins aproximativ 37% din PIB-ul previzionat pentru anul 2004, înregistrând o creștere de 7% față de valoarea atinsă la sfârșitul lunii decembrie 2005.

În perioada analizată au fost încheiate 1.159.079 tranzacții de acțiuni cu o valoare totală de 7,80 mld. RON (2,16 mld. EUR) și 394 tranzacții de obligațiuni cu o valoare totală de 127,38 mil. RON (35,17 mil. EUR).

În premieră pentru piața de capital din România, în anul 2005 investitorii au avut posibilitatea să tranzacționeze la BVB și două serii de drepturi de preferință: Impact SA București și Petrom SA. Cu cele două serii de drepturi de preferință prezente la BVB au fost realizate în acest an 2.588 tranzacții, prin care au fost transferate 231,5 mil. de drepturi de preferință, în valoare totală de 2,84 mil. RON (0,78 mil. EUR).

În anul 2005, s-au derulat două oferte publice de cumpărare pentru acțiuni aparținând societăților comerciale

cotate și necotate, cu o valoare totală de 625 mii RON (172,6 mii EUR), dar și două oferte publice de vânzare, în valoare totală de 62,44 mil. RON (17,24 mil. EUR).

2. Bursa electronică RASDAQ (BER)

În anul 2005, Bursa Electronică Rasdaq (BER) a înregistrat o evoluție pozitivă a valorii tranzacționate, aceasta dublându-se comparativ cu anul 2004. Față de sfârșitul anului precedent, deși nivelul prețurilor acțiunilor, reflectat prin indicele general al pieței (RASDAQ-Compozit), s-a aflat într-o ușoară scădere (-2,56%), capitalizarea pieței a înregistrat o creștere, exprimată atât în EURO (+8,5%), cât și în RON (+2,7%).

Valoarea tranzacțiilor din anul 2005 s-a ridicat la suma de 1.076,2 mil. RON (296,92 mil. EUR), fiind în creștere cu +103,2% (+82,19% în EUR) față de anul anterior. Această evoluție se datorează creșterii valorii tranzacțiilor comune (+67% în RON) și a celor speciale (+1.120%), în condițiile scăderii valorii ofertelor publice de cumpărare/preluare (-65% în RON).

Principalii indicatori înregistrați de BER în anul 2005, precum și în prima lună a anului 2006, sunt prezentați în tabelul următor:

Principalii indicatori înregistrați de BER

Indicatori	Anul						
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Ianuarie 2006
Valoare tranzacționată totală							
mil. EUR	155,30	105,47	132,57	109,67	146,12	296,92	12,42
(mil. RON)	(306,61)	(271,84)	(421,44)	(411,04)	(590,71)	(1.076,22)	(45,22)
Număr societăți	5.382	5.084	4.823	4.442	3.998	3.683	3.673
Capitalizare bursieră							
mil. EUR	872,73	1.188,53	1.764,90	1.943,72	2.064,32	2.241,33	2.316,89
(mil. RON)	(2.078,30)	(3.368,28)	(6.107,42)	(7.919,51)	(7.993,25)	(8.207,06)	(8.375,78)
Rata valorii tranzacționate (TR)	16,02%	9,92%	9,18%	5,8%	8,24%	13,56%	0,55%
PER piață (PER)	1,52	2,95	3,03	4,17	6,58	2,50*	2,47*
Preț piață/valoare nominală (P/BV)	0,34	0,37	0,49	0,58	0,93	0,95	0,96

* Indicator calculat pe baza profiturilor nete aferente anului 2004 pentru companiile tranzacționate în 2005.

Sursa: Bursa Electronică Rasdaq, ianuarie 2006.

Capitalizarea BER a atins, în 2005, valoarea de 8.207,06 mil. RON (2.241,33 mil. EUR), reprezentând 3,9% din PIB-ul previzionat pentru anul 2004. Pentru prima lună a anului 2006, capitalizarea BER a atins valoarea de 8.375,78 mil. RON (2.316,89 mil. EUR), reprezentând aproximativ 4% din PIB.

Ofertele publice de cumpărare și preluare au totalizat 61,82 mil. RON (16,93 mil. EUR), în timp ce ofertele de vânzare au avut o valoare de 16,05 mil. RON (4,83 mil. RON), observându-se creșterea acestora cu aproape 100%. Vânzările la ordin au totalizat 1,78 mil. RON (0,49 mil. EUR), valoarea acestora crescând de 1.373 ori.

Trendul crescător s-a manifestat și în numărul de tranzacții încheiate în anul 2005: astfel, s-au derulat 144 mii tranzacții, cu +30% mai mult decât în anul precedent. Această evoluție este o expresie a interesului sporit față de acțiunile listate, determinând creșterea valorii tranzacționate.

3. Bursa Monetar Financiară și de Mărfuri de la Sibiu (BMFMS)

Piața de instrumente financiare derivate organizată și administrată de Bursa Monetar Financiară și de Mărfuri SA Sibiu cuprinde două segmente: piața contractelor futures și piața contractelor cu opțiuni.

Contractele futures și cu opțiuni tranzacționate pe piața la termen organizată de SC BMFMS SA Sibiu se adresează întregului spectru de investitori oferind acestora trei domenii principale de acțiune:

a. hedging – destinat companiilor interesate în managementul riscului valutar prin intermediul pieței futures valutare, precum și investitorilor calificați și posesorilor de portofolii de acțiuni;

b. speculație – destinat investitorilor privați interesați în maximizarea profitului prin tranzacționarea contractelor futures și cu opțiuni

c. arbitraj – destinat acelor investitori privați sau instituționali interesați în realizarea de profituri moderate, dar cu riscuri minime.

Pe piața reglementată de instrumente financiare derivate administrată de SC BMFMS SA Sibiu au acces, în vederea

tranzacționării, societăți de servicii de investiții financiare, instituții de credit și traderi în baza autorizării CNVM La sfârșitul anului 2005 piața administrată de S.C. BMFMS SA Sibiu cuprindea un număr de 38 SSIF, dintre care 29 erau active în piață.

În luna februarie 2005, Bursa Monetar Financiară și de Mărfuri Sibiu a lansat pentru tranzacționare 5 noi contracte futures și 5 contracte options având ca activ suport acțiunile societăților Impact București (simbol DEIMP), Rompetrol Rafinare Constanța (simbol DERRC), Banca Comercială Carpatica Sibiu (simbol DEBCC), Compa Sibiu (DECOMP) și Amonil Slobozia (DEAMO).

În anul 2005 pe piața instrumentelor financiare derivate administrată de SC BMFMS SA Sibiu au fost tranzacționate 707.738 contracte, din care 696.104 contracte pe piața futures și 11.634 pe piața opțiunilor, comparativ cu anul 2004, când s-au tranzacționat doar 75.871 contracte.

Volumul de tranzacționare al contractelor futures a înregistrat o evoluție ascendentă de la o lună la alta: dacă în luna ianuarie s-au tranzacționat 13.964 de contracte, în lunile octombrie, noiembrie și decembrie volumul pe piața futures a depășit 130.000 de contracte, maximul istoric atingându-se în luna noiembrie cu un număr de 145.426 contracte încheiate.

Evoluția numărului de contracte futures încheiate în anul 2005, comparativ față de anul 2004, este prezentată în tabelul următor:

Evoluția numărului de contracte futures la BMFMS

Luna	Anul 2004	Anul 2005
Ianuarie	7.871	13.964
Februarie	1.381	29.225
Martie	5.485	30.209
Aprilie	4.317	20.898
Mai	4.222	19.503
Iunie	5.828	22.017
Iulie	2.837	21.047
August	2.627	46.314
Septembrie	9.118	70.474
Octombrie	7.863	143.711
Noiembrie	7.355	145.426
Decembrie	14.694	133.321

Sursa: Bursa Monetar Financiară și de Mărfuri Sibiu, ianuarie 2006.

Pe piața futures, cea mai mare pondere în volumul de tranzacționare au avut-o derivatele pe acțiuni, cu o cifră de 95%, restul de 5% revenind contractelor având ca activ suport cursuri de schimb valutar. Valoarea totală a contractelor futures tranzacționate în 2005 a fost de 989,6 mil. RON (273,12 mil. EUR). În anul 2005, pe piața BMFMS Sibiu au fost disponibile 17 instrumente derivate având ca active suport acțiuni.

Pe piața futures valutară (EUR/USD, RON/EUR, RON/USD) cea mai mare parte a volumului de tranzacționare a fost realizată în trimestrul I al anului 2005. După stabilizarea cotațiilor USD și EUR, interesul pentru derivatele valutare la BMFMS a scăzut, astfel încât, la finalul anului trecut, ponderea lor nu a depășit 6% din volumul total tranzacționat, respectiv 35.813 contracte futures.

În cursul anului 2005 au fost tranzacționate 11.629 de contracte cu opțiuni, de 5 ori mai mult decât în anul 2004, iar valoarea tranzacțiilor s-a ridicat la 438.641 RON (121.057,8 EUR).

4. Fondurile deschise de investiții (FDI)

Principalii indicatori care caracterizează activitatea fondurilor deschise de investiții la 31.12.2005 sunt după cum urmează:

Indicatorii fondurilor deschise de investiții în 2005

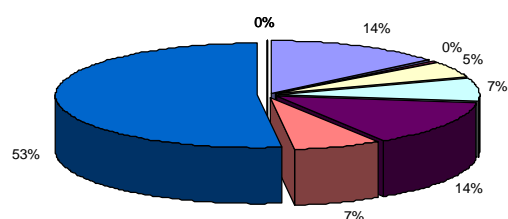
Indicatori	31.12.2005
Nr. fonduri deschise de investiții	23
Nr. investitori	71.146
Nr. unități de fond în circulație (mii buc.)	48.597.157
Total active nete (RON)/ EUR	(341.606.516) 94.277.892,6
Total active (RON)/EUR	(342.823.150) 94.613.663,97
Investiție medie/investitor (RON)/EUR	(4.801) 1.325

Sursa: Comisia Națională a Valorilor Mobiliare, ianuarie 2006.

Indicatorii semnificativi ai fondurilor deschise de investiții se prezintă în cele ce urmează:

- **Investiția medie/investitor** în anul 2005 pe totalul organismelor de plasament colectiv în valori mobiliare (OPCVM) a fost de 4.801 RON (1.325 EUR);
- **Numărul de investitori** la finele anului 2005 pe totalul organismelor de plasament colectiv în valori mobiliare a fost de 71.146, ceea ce reprezintă o creștere față de anul precedent de 11,6%.
- **Numărul unităților de fond** la finele anului 2005 a fost de 48.597.157 mii unități, ceea ce înseamnă o creștere față de anul precedent de 3870%.

Structura de portofoliu a fondurilor deschise de investiții (FDI) membre UNOPC la data de 31.12.2005 este prezentată în figura următoare:

Valori mobiliare cotate	Valori mobiliare necotate
Disponibil	Certificate trezorerie
Depozite bancare	Obligațiuni municipale și corporatiste
Titluri de stat	Contracte report
Instrumente financiare derivate	Alte active

Sursa: Comisia Națională a Valorilor Mobiliare, ianuarie 2006.

Portofoliul FDI la 31.12.2005

Toate aceste realizări conduc la concluzia că piața de capital a României este o piață încă în formare, dar atractivă pentru investitori, punând în evidență și capacitatea de a absorbi nevoile de finanțare ale emitenților de valori mobiliare.

Resursele umane și managementul competitiv al organizației

Viorel Lefter

Profesor universitar doctor
Academia de Studii Economice București

***Abstract.** Human resource field is a main component of an organization asset and represents one of the most important features of its management. The competitiveness level of an enterprise is decisively related to the optimum personnel level and to labor productivity at least equal to that of the competitors. Taking into account the above mentioned facts, we present as follows both the procedures concerning the optimum personnel level, and the procedure concerning the improvement of the labor productivity, in order to meet the management competitiveness needs, to face the global competition.*

Key words: human resources; level norm; relative economy; optimum personnel.

1. Actualitatea și particularitățile managementului strategic al necesarului de personal

O componentă importantă a managementului resurselor umane o constituie previziunea nevoilor de personal pentru organizația respectivă. Necesitatea managementului strategic în acest domeniu este cu atât mai actuală, cu cât, așa cum demonstrează realitatea, la multe întreprinderi preocupările în acest sens sunt aproape inexistente; situațiile anterioare sunt menținute și pentru perioadele următoare, iar de aici apar o serie de necorelări privind: existența unor supraefective de lucrători, lipsa forței de muncă pentru anumite calificări, dezechilibre în cadrul structurii pe vârste ale lucrătorilor etc. Consecințele asupra activității întreprinderii sunt dintre cele mai dure: creșterea costurilor de producție datorită unor cheltuieli nejustificate cu salariile, imposibilitatea fabricării, din lipsă de forță de muncă, a unor produse cerute de piață, lipsa perspectivei profesionale a unor lucrători etc. Astfel de elemente constituie doar o parte din argumentele ce justifică tratarea previzională a necesarului de resurse umane în cadrul strategiei întreprinderii.

Determinarea previzională a nevoilor de resurse umane trebuie să țină cont de o serie de elemente legate de mediul înconjurător concurențial, evoluția piețelor, schimbările tehnologiilor de fabricație, ciclicitatea activităților economice etc. Toate aceste restricții, mai mult sau mai puțin previzibile, constituie în fond particularități ale managementului strategic al resurselor umane; totodată, trebuie să fie luate în considerare și alte elemente referitoare la:

- evoluția probabilă a activității ramurilor și sectoarelor de activitate în care activează întreprinderea, precum și clienții acesteia;
- situația întreprinderilor concurente – cantități fabricate, tehnologii utilizate, prețuri practicate etc.;
- strategia generală a întreprinderii respective;
- politicile comerciale, previziunile vânzărilor pe termen scurt, mediu și lung la întreprinderea analizată;
- gradul de incertitudine în evoluția vânzărilor, precum și a mediului înconjurător;
- politicile de investiții și politica tehnologică pentru perioadele viitoare;

- politica de cooperare pe linia producției;
- consecințele elementelor ce influențează apariția de noi calificări, schimbări în managementul întreprinderii, organizarea muncii etc.

Acestea sunt câteva din elementele care fac ca previziunile necesarului de resurse umane să fie dificile și cu anumite grade de incertitudine. În plus, efectul modificării activității întreprinderii asupra ocupării resurselor umane nu este direct proporțional: de exemplu, o previziune a scăderii vânzărilor cu 15% nu va conduce în mod automat la o reducere cu 15% a necesarului de resurse umane din întreprindere, deoarece trebuie să se țină cont de evoluția probabilă a productivității muncii, de costurile și termenele mutării personalului, de rezistența socială la scăderea ocupării forței de muncă etc.

2. Estimarea necesarului de personal al unei întreprinderi pe baza productivității muncii

Indicatorul „productivitatea muncii” este fundamental pentru previzionarea necesarului de resurse umane. Nevoia de resurse umane (ΔL) constituie în realitate o cerere derivată care depinde în primul rând de solicitările de produse și servicii pe care lucrătorii le realizează. Drept urmare, dacă cererea pentru un produs sau serviciu va crește, se va înregistra, în general, și o sporire a cererii de resurse umane. Cererea de muncă (M) este funcție de productivitatea marginală (W_m) a organizației care reflectă producția suplimentară (ΔP) – vânzările suplimentare, valoarea adăugată suplimentară etc., ce rezultă prin angajarea unui nou lucrător:

$$W_m = \frac{\Delta P}{\Delta L}$$

De asemenea, cererea de muncă nu depinde doar de productivitatea marginală, ci și de cererea de produse; sporul de producție (ΔP) trebuie să se vândă cu un anumit profit (ΔV), astfel încât venitul marginal (V_m) să justifice sporul de muncă solicitat. În general, venitul marginal reflectă sporul de venit obținut datorită creșterii cu o unitate a producției întreprinderii:

$$V_m = \frac{\Delta V}{\Delta P}$$

De aici rezultă că cererea de muncă este condiționată și de venitul realizat, fiind astfel o problemă de cost și beneficiu. În consecință, cererea de muncă (M) este funcție atât de productivitatea marginală (W_m), cât și de venitul marginal (V_m), astfel:

$$M = f(W_m, V_m) = f\left(\frac{\Delta P}{\Delta L}, \frac{\Delta V}{\Delta P}\right)$$

Privind mărimea productivității muncii, în general întreprinderile din țările dezvoltate își fixează anumite norme: norme de nivel, norme de creștere pentru productivitate etc.

Norma de nivel reflectă mărimea productivității pe care și-a propus-o întreprinderea și, deci implicit, eficiența activității acesteia. Stabilirea acestor norme trebuie să se facă pe baza unor comparații pe ramuri profesionale, interramuri, pe plan național sau internațional în legătură cu nivelul productivității muncii ce se realizează. Se poate astfel constata cum se plasează întreprinderea din punct de vedere al productivității muncii; dacă normele mondiale de productivitate nu sunt luate în considerare în vederea respectării lor, locurile de muncă dispar într-un viitor apropiat sau mai îndepărtat, consecința directă și normală a unei economii globalizate.

Normele de creștere a productivității reflectă sporurile ce se planifică pentru mărimea acesteia; această creștere nu trebuie să fie inferioară față de cea a întreprinderilor concurente pe plan național și mai ales internațional. În concluzie, normele privind productivitatea muncii trebuie fixate prioritar în funcție de criterii externe – progresele probabile ale concurenților, și nu de criterii interne care să țină cont de efectivele existente de lucrători, deoarece o întreprindere nu poate să suporte mult timp cheltuieli de muncă mai mari decât concurenții.

Conform Codului Muncii, pentru toate categoriile de salariați trebuie să se normeze munca; norma de muncă se exprimă, în funcție de caracteristicile procesului de producție sau de alte activități ce se normează, sub formă de norme de timp, norme de producție, norme de personal, sferă de atribuții sau sub alte forme corespunzătoare specificului fiecărei activități. În cazul unor activități repetitive se poate norma timpul de lucru la posturile respective stabilindu-se timp standard pe unitate de produs, lucrare, serviciu etc. Compararea apoi a timpului actual de producție cu timpul standard permite să se evalueze eficiența muncii în condițiile respectivei întreprinderi.

În situația unităților productive, indicatorul „valoarea adăugată”, stabilit ca diferență între prețul de vânzare al produselor și cheltuielile materiale solicitate pentru a fabrica produsele, constituie un element de bază pentru calculul productivității muncii și astfel pentru a previziona necesarul de resurse umane.

În acest scop, se analizează, într-o primă etapă, realizările întreprinderii în perioadele anterioare, de regulă pe ultimii cinci ani, pentru a se stabili tendințele efective înregistrate privind productivitatea muncii, determinată în funcție de valoarea adăugată; de asemenea, trebuie să se evidențieze situația întreprinderii privind ponderea valorii adăugate în cadrul volumului producției, efectivele de salariați, structura personalului etc.

În etapa următoare, se previzionează necesarul de resurse umane, ținând cont de realizările din anii anteriori, precum și de strategia întreprinderii.

Spre exemplificare, considerăm că întreprinderea are următoarele realizări în perioadele anterioare, prezentate în tabelul 1.

Analizând datele din acest tabel se constată că pe perioada respectivă valoarea adăugată a deținut, în medie, o pondere de 61,74% în cadrul valorii producției întreprinderii.

Situția efectivă a unor indicatori ai întreprinderii „X”

Tabelul 1

Nr. crt.	Indicatori	Ani					TOTAL	
		N-4	N-3	N-2	N-1	N	Absolut	%
1	Valoarea producției (mii u.v.)	320500	341000	358000	390000	450000	1859500	100,00
2	Cheltuieli materiale (mii u.v.)	121790	134695	135324	148200	171450	711459	38,26
3	Valoarea adăugată (mii u.v.)	198710	206305	222676	241800	278550	1148041	61,74
4	Total lucrători, din care:	208	214	221	235	252		
	- muncitori	162	168	174	185	201		
	- cadre tehnice	22	22	23	25	26		
	- funcționari	24	24	24	25	25		
5	Productivitatea muncii pe un muncitor (mii u.v.)	1227	1228	1280	1307	1386		

Pe baza datelor din tabelul 1 se pot calcula indicii de creștere ai valorii producției și cei ai productivității muncii, de la un an la altul, în cadrul întreprinderii respective – tabelul 2.

Dinamica valorii producției și a productivității muncii la întreprinderea „X”

Tabelul 2

Ani	Indicatori	Valoarea producției	Productivitatea muncii
N-4		100,00	100,00
N-3		106,5	100,08
N-2		104,9	104,23
N-1		108,9	102,10
N		115,4	106,04

Pornind de la rezultatele obținute în perioada ultimilor cinci ani, de la analiza capacităților comerciale și tehnice ale întreprinderii, precum și pe baza estimărilor privind potențialul pieței, presupunem că managementul întreprinderii a estimat pentru următorii trei ani o creștere a producției, de la un an la altul, cu 17%, iar pentru productivitatea muncii unui muncitor, o creștere de 8%; s-a prognozat, de asemenea, că valoarea adăugată va deține o pondere de aproximativ 62%. Pe baza acestor obiective strategice, se poate estima necesarul de personal al întreprinderii pentru perioada următorilor trei ani, iar rezultatele sunt prezentate în tabelul 3.

Necesarul previzionat de personal la întreprinderea „X”

Tabelul 3

Nr. crt.	Indicatori	Ani		
		N+1	N+2	N+3
1	Valoarea producției (mii u.v.)	526000	616005	720726
2	Valoarea adăugată (mii u.v.)	326430	381923	446850
3	Productivitatea muncii unui muncitor (mii u.v.)	1497	1617	1746
4	Necesarul de muncitori	218	236	256
5	Necesar cadre tehnice	27	28	30
6	Necesar cadre economice și funcționari	28	28	32
7	Necesarul total de personal	273	292	318

Pentru estimarea necesarului de cadre tehnice, economice și funcționari, trebuie ținut cont de situația existentă, în condițiile justificării necesității posturilor respective pe baza analizei lor și a prevederilor din fișele posturilor, precum și de alte elemente ce reflectă orientarea de perspectivă a conducerii întreprinderii – de exemplu, mărirea compartimentelor de marketing, de cercetare-dezvoltare, de resurse umane etc.

Subliniem faptul că estimarea necesarului de personal pe baza productivității muncii ridică problema alegerii indicatorului economic în funcție de care să se calculeze nevoile de resurse umane. Schimbarea indicatorului respectiv și nevoile de personal sunt proporționale? Dacă da, în ce raport? Dacă relația dintre indicatorul respectiv, variabila dependentă „Y”, nu este unică, atunci trebuie să se introducă anumite limite și condiții pentru a se stabili o relație cât mai apropiată de adevăr. Foarte adesea, previziunile de resurse umane eșuează datorită omiterii efectelor noilor tehnologii asupra proceselor de fabricație. De aici necesitatea ca specialiștii care planifică necesarul de personal să-și desfășoare activitatea în strânsă legătură atât cu estimările managerilor responsabili cu strategia afacerilor, cât și cu previziunile responsabililor din domeniul tehnologic.

3. Fundamentarea creșterii productivității muncii

Obiectivul strategic stabilit de managementul întreprinderii privind creșterea procentuală a productivității muncii se poate realiza numai prin aplicarea unor măsuri tehnico-organizatorice care să aibă ca efecte directe reducerea normei de timp pe produs, operație, lucrare, serviciu etc.; drept urmare, în aceeași perioadă de timp de lucru – schimb, săptămână, lună etc., un lucrător obține mai multe produse sau va efectua mai multe operații, lucrări etc., crescând astfel productivitatea muncii. Datorită creșterii productivității muncii lucrătorilor, unitatea va înregistra o „economie relativă de lucrători” ce se poate stabili astfel:

$$Er = \frac{Q_1}{W_1} - \frac{Q_0}{W_0}$$

în care:

E_r – economia relativă de lucrători;

Q_1 – volumul de producție, lucrări, servicii etc. ce se obține după aplicarea unei măsuri de creștere a productivității muncii;

W_0 – productivitatea muncii unui lucrător înainte de aplicarea măsurii tehnico-organizatorice;

W_1 – productivitatea muncii unui lucrător după aplicarea măsurii tehnico-organizatorice.

Este evident că $W_1 > W_0$.

Managementul întreprinderii poate prevedea aplicarea unei game largi de măsuri tehnico-organizatorice atât pe linia introducerii progresului tehnic – modernizarea utilajelor, modernizarea tehnologiilor de fabricație, achiziționarea de noi utilaje, introducerea de noi tehnologii etc., cât și din domeniul perfecționării organizării producției și a muncii – optimizarea amplasării locurilor de muncă, raționalizarea transportului intern, organizarea ergonomică a locurilor de muncă etc. sau privind ridicarea calificării profesionale a lucrătorilor din diferite compartimente funcționale sau verigi de producție și concepție. Pentru fiecare măsură tehnico-organizatorică trebuie să se calculeze economia relativă de salariați și, apoi, la nivel de

întreprindere $(\sum_{i=1}^n E_i)$ pentru cele „n” măsuri propuse.

Fundamentarea creșterii productivității muncii presupune, în continuare, determinarea următorilor indicatori:

1) valoarea adăugată (VA_1) la nivel de întreprindere pentru perioada când se aplică măsurile tehnico-organizatorice propuse;

2) productivitatea muncii unui lucrător la nivel de întreprindere (W_0) înainte de aplicarea măsurilor respective;

3) necesarul de personal în condițiile W_0 :

$$(N_1^* = \frac{VA_1}{W_0})$$

4) necesarul de personal (N_1), la nivel de întreprindere, ținând cont de economiile relative de salariați datorită măsurilor tehnico-organizatorice de creștere a productivității muncii:

$$N_1 = N_1^* - \left| \sum_{i=1}^n E_i \right|$$

5) productivitatea muncii W_1 la nivel de întreprindere ținând cont de măsurile tehnico-organizatorice propuse:

$$W_1 = \frac{VA_1}{N_1}$$

6) creșterea procentuală a productivității muncii (ΔIW) în urma măsurilor propuse:

$$\Delta IW = \frac{W_1}{W_0} \times 100 - 100.$$

În urma determinării procentului de creștere a productivității muncii, la nivel de întreprindere, ca urmare a unor măsuri tehnico-organizatorice propuse, managementul unității poate să stabilească dacă obiectivul strategic prevăzut privind creșterea productivității muncii are fundamentarea practică pentru a fi realizat sau dacă se impune stabilirea și altor măsuri astfel încât, în final, să existe premisele pentru îndeplinirea acestuia.

* *
*

Fundamentarea corespunzătoare atât a necesarului de personal cât și a nivelului productivității muncii constituie premise ale unui management performant al întreprinderii. Astfel, se pot stabili strategii pentru a se asigura competitivitatea întreprinderii prin realizarea unei productivități a muncii cel puțin la nivelul întreprinderilor concurente; de asemenea, managementul întreprinderii poate urmări realizarea corelației economice fundamentale, respectiv între creșterea productivității muncii (IW) și creșterea salariului mediu ($\bar{I}s$), astfel:

$$IW \geq \bar{I}s \geq 1$$

Prin respectarea acestei corelații există baze reale atât pentru creșterea salariului mediu al lucrătorilor, cât și a competitivității întreprinderii.

Bibliografie

Lefter, V. (coordonator) (1999), *Managementul resurselor umane. Studii de caz, probleme, teste*, Editura Economică, București

Nicolescu, O., (coordonator) (2005), *Managerii și managementul resurselor umane*, Editura Economică, București

Peretti, J.M. (2003), *Ressources humaines*, Paris, Editions Vuibert-Gestion

Verboncu, I. (2000), *Managerii și Management*, Editura Economică, București

Weiss, D. (1994), *Les ressources humaines*, Houghton Muffin Company

Respiritualizarea schimbării prin creativitate, responsabilitate și speranță

■

Constantin Popescu

Profesor universitar doctor
Academia de Studii Economice București

Abstract. *There are three imperatives of the sense of life: life lived in society, work and love. All these imperatives of the human being life are concomitantly achieved in the family of faith and hoping to the better, family of work and family of love provided by institution of family.*

The world we live in is characterized by growing complexity, uncertainty and rapid changes in spiritual plan. Man is the witness of departure from the determinism. Perception of this reality raises the problem of respiration of human mind.

In order to adapt ourselves to the changes brought out by the XXIth century, in the framework of those three families in which man loves, works and hopes, essential is to go forward from the "passive honesty" to the "active sincerity" to create those environment of coexistence and succession of human being business in which to fill safe and able to assume our responsibilities by creativity.

From the perspective of filling a life lived in community, in our world there are normal performances of sense long-expected and abnormal and unwanted distorted meaning.

As human resource, the natural-spiritual capital existing in the participants to the economic and social life is composed of the biologic inheritance, that is the natural capital of the individual life to which is added the traditional capital accumulated during the first seven years at home family when the rules and faith of the first social-familial environment are set up followed by the educational capital achieved through education along the sense of life over-covered by the capital of life experience get in the work family.

Without knowing the causes of things which fade away the hope of fulfilling the joy to live the life, the ceaseless struggle only with their effects, even if it brings a little comfort it is far from be ever able to help us to work at the roots of the paradigm through which we see, know, interpret and understand the world in which we live.

Respiration of human mind by creativity in the new transition era toward the society of the responsibility and liberty to think and act is also organic bounded to management of hope and need to learn what to do with ourselves, to learn to develop, dream and be all the time beyond the fear.

Key words: life; work; love; respiration of mind; biologic inheritance; management of hope.

■

1. Respiration imperativelor vieții

Viziunea noii economii pe care ne permitem să o numim „economia raționalității și speranței”¹ își are originile în respiration indivizilor umani și a comunităților în care muncesc ca să trăiască sănătos, ca generații care coexistă și se succed inevitabil.

Acum, la început de nou drum în era timpului microcosmosului nostru, când un nou secol, al XXI-lea, deja ne-a integrat în evoluția sa spre o nouă experiență spiritual-umană, cea veche, singura din care putem învăța să ne dezvoltăm, să distrugem creator și să sperăm, ne obligă să

transformăm gravele dificultăți care s-au acumulat și globalizat în provocări, cărora le putem face față cu o nouă credință pe care o generează numai puterea și autoritatea dinăuntrul indivizilor², al comunităților în care se manifestă, ca ființe sociale.

Paradoxul blestemului chinezesc de a trăi în vremuri cu schimbări interesante este că, în pofida acumulării și globalizării unor rezultate grave legate de dispariția zilnică a sute de specii de pe suprafața planetei, distrugerea pădurilor ecuatoriale într-un ritm de-a dreptul de

neconceput, înmulțirea găurilor din stratul de ozon cu o viteză de două ori mai mare decât în cele mai negre previziuni, moartea a mii de oameni de inaniție în fiecare zi, progresul armelor de distrugere atomică a vieții natural-umane de câteva ori, ca și cum o singură dată nu ar fi fost suficient, scăparea de sub control a ratei demografice la scară globală, „populația țărilor subdezvoltate din lume afirmă că dorește o cultură de același gen. Astfel, forțele distructive se alimentează din ele însele. După cum se exprimă savantul și pedagogul african Mtombe Mpana, «visul american a devenit coșmarul lumii»³”.

Pentru a nu mai trăi aceeași experiență și în secolul în care am intrat, este necesar să ne respirualizăm distrugerile creatoare de care vom avea nevoie, să ne dezvățăm cât mai repede și mai profund de a folosi cuceririle cunoașterii împotriva vieții natural-umane, să învățăm să ne asumăm răspunderea prin creativitate, compasiune și spirit comunitar, să credem și să sperăm în puterea optimismului dat de autoritatea pe care o provoacă schimbarea dinăuntrul spre înafara ființei umane.

Analiza critic-vizionară a spiritului vechii economii ce caracterizează secolul trecut arată că s-au format, dezvoltat și adâncit noi prăpăstii în lume, ce se manifestă între unde ne aflăm în realitate, ca oameni, instituții, organizații etc., și unde se află percepțiile noastre cu privire la acest lucru.⁴

Noile dimensiuni pe care le capătă spațiul și timpul coexistenței și succesiunii noastre ca generații își pun amprenta asupra panoramei modurilor în care oamenii percep și se raportează la realitatea socială, educațională, culturală, economică și politic-comunitară.

Perceperea și raportarea la această realitate complexă ce integrează rapid și tot mai direct noile caracteristici ale spațiului și timpului ce devin un bun comun pentru viața trăită, muncă și iubire, ridică problema respirualizării minții umane, ca factor endogen de conștientizare a schimbării din interior spre exteriorul mediului în care coexistăm și ne succedem ca ființe natural-umane și social-globale.⁵

De la respirualizarea ființei umane se poate trece la transferul contemporan de conștiință, la „schimbarea minții globale”⁶ – ca suport al percepției, raportării și acțiunii proactive în numele păstrării identității umane și diversității formelor în care aceasta se manifestă în spațiul și timpul microcosmosului nostru.

Prin lumile în care percepem, ne raportăm și acționăm ca ființe natural-umane și social-comunitare, procesul de „ruptură” care trebuie să marcheze conștientizarea transferului contemporan de responsabilitate este construit prin respirualizarea valorilor de cetățean global care se manifestă local, gândind universal, atât în familia iubirii, cât și în cea a muncii, a credinței și speranței de mai bine.

Familia iubirii este, în opinia noastră, instituția familiei, în care indivizii umani găsesc, în diferite forme, cadrul natural-social-spiritual de împlinire a vieții trăite alături de cei dragi, producând și reproducând viața umană în raport de modelul asimilat prin tradiții, cultură și credință de diferitele comunități. În sensul cel mai larg, iubirea este un sentiment pozitiv, care „include recunoștința, respectul, încrederea, admirația pentru realizările proeminente, care, toate la un loc, inspiră bunăvoința și prietenia”⁷.

Familia muncii este organizația, în care indivizii umani cooperează punându-și serviciile pe care le pot oferi în slujba producerii de utilități pentru necesități, în perioada activă a vieții lor, primind în schimb venituri cu care își manifestă libertățile de alegere pe diferitele piețe unde banul este suportul cumpărării.

Familia credinței și speranței este societatea-comunitară, sub forma localităților urbane și rurale, a țărilor unde indivizii își pot manifesta alegerile ca cetățeni, în folosul lor și al comunităților în care trăiesc o experiență spirituală unică și ireversibilă, încercând să țină sub controlul social riscurile pe care le generează evoluția naturii și societății microcosmosului nostru în condiții de incertitudine⁸. Lupta pentru a pune cuceririle științei și experiența de viață în slujba prevenirii și ținării sub controlul comunității a marilor riscuri ce decurg din evoluția vieții natural-umane și sociale reprezintă, și în opinia noastră, cea mai importantă sarcină a țărilor și instituțiilor după asigurarea prosperității generale și bunăstării cetățenilor.

Cele trei familii în care indivizii umani își trăiesc fiecare experiența propriei tranziții prin viața umană își află, și în opinia noastră, credința și speranța în umanitate. În acest sens, P.H. Chambert Louwe afirma că „... putem aspira pentru noi înșine la mai multă bunăstare, la mai multă plăcere, la mai multă bucurie, la mai multă cunoaștere, dar nu avem speranță decât în omenire”⁹.

Faptul că același individ uman își petrece experiența sa unică de viață în toate cele trei familii, între acestea nu ar trebui să existe, din perspectiva împlinirii vieții trăite, decât o armonie deplină între valorile iubirii, valorile muncii și valorile credinței și speranței în omenire. În realitatea vieții trăite, aceste trei valori sunt în act și fapt de multe ori contradictorii, în incompatibilitate iremediabilă la actualul nivel al managementului politic și al instituțiilor care îl servesc, pe plan național și internațional.

Prin această armonie se pun bazele evoluției pe sensul normal și de dorit al vieții trăite individual, care și în viziunea lui Micea Eliade era considerată a fi legată de nevoia „de a te epuiza conștient și glorios, în cât mai multe văzduhuri, de a te împlini și rotunji continuu, de a afla ascensiunea, iar nu circumferința, drum care să înfăptuiască toate virtuțile și să releveze nu o inteligență sau o încrengătură de instincte, ci omul”¹⁰.

Noua complexitate de interdependențe în care se află individul uman la începutul actualului secol pune problema ca cele trei Familii în care acesta își trăiește experiența sa de viață să formeze un întreg, ale cărui părți componente – iubirea, munca, credința și speranța – trebuie să funcționeze numai din perspectiva omului, împlinirii și rotunjirii sale continue ca ființă naturală sortită să trăiască în societatea-comunitară, într-un mediu oferit gratuit de natura microcosmosului nostru.

Iată de ce Marea Schimbare a începutului de secol XXI trebuie să înceapă cu stăpânirea viitorului azi, prin transferul contemporan de conștiință a responsabilității din perspectiva întregului ce formează viața trăită, munca și iubirea, într-un mediu ce ni-l dorim sănătos ca familie, organizație, comunitate și ecologie.

Este vorba de sănătatea celor trei familii în care își petrec viața indivizii, Familia Muncii – prin instituția organizației,

fiind la fel de importantă ca și Familia Iubirii și Familia Credinței și Speranței în Omenire. Sănătatea celor trei Familii în care indivizii umani își parcurg traseul prin viață este esențială pentru aprecierea respiritualizării conștiinței responsabilității individului uman, în toate ipostazele în care se află.

Pentru a avea familii sănătoase, organizații sănătoase, și comunități sănătoase trebuie să avem aceleași criterii de apreciere a stării de sănătate, ce decurg din nevoia de împlinire a individului uman, ca ființă biologică și socială, ca spiritualitate natural-umană, ca umanitate.

Dacă avem în vedere că toate aceste forme de sănătate ale întregului nostru comun, în care se află individul uman, sunt indispensabil legate de un mediu sănătos, atunci apare evident că afacerile vieții trăite nu trebuie să aibă criterii diferite de apreciere.

Familia, Organizația, Comunitatea și Mediul în care indivizii coexistă și se succed inevitabil formează azi un întreg ce evoluează tot mai rapid în direcția unei lumi fără frontiere, în care puterea și strategia se interconectează pe arii tot mai întinse și pentru timpuri tot mai îndepărtate, fapt ce va antrena o „nouă deșteptare” în lupta pentru învingerea obstacolelor în calea potențialului omenesc – ca element paradigmatic necesar tranziției la Era Responsabilității Practice, atât cu caracter individual, cât și instituțional-comunitar.

După Ohmae Kenichi, lumea fără frontiere¹¹ a sosit, în care, ca cetățeni globali, acționăm local în baza unei gândiri universale pentru un Viitor comun mai bun, care este tot mai dependent de ceea ce se întâmplă în Nord și Sud, în Est și Vest, tocmai ca urmare a manifestării noilor forțe pe care le generează valoarea interdependenței globale într-o societate interconectată, în care vitezele cu care comunicăm și ne deplasăm aproape că au anulat restricțiile naturale ale timpului și spațiului microcosmosului nostru.

O parte a lumii afacerilor omenești se desfășoară în Familia Muncii, acolo unde oamenii, uniți în cadrul Organizațiilor, își împlinesc unul din imperativele vieții trăite, și anume munca. Acum, la început de secol, organizațiile muncii, prin întinderea și puterea lor globale afectează forțele economice, politice și sociale, influențează cultura și tradițiile, fiind în măsură să producă „sociocutremure” care, dacă nu sunt ținute sub control, ne transformă dintr-o „Lume fără frontiere” într-o „Lume fără speranțe”.

Tocmai ca urmare a noii întinderi¹² globale și a noii puteri pe care o capătă corporațiile multinaționale, ne aflăm în fața unei „noi deșteptări” a unei „revoluții a așteptărilor” care va veni numai din respiritualizarea capitalului intelectual al acestora, în direcția „creativității prin responsabilitate”.

Conștientizarea apariției de noi forme de proprietate în viitor, ca proprietăți globale, ridică problema servirii globale, ca funcție principală a noilor corporații multinaționale, în care „Pacificarea în statul global” va fi legată de înlăturarea „violentei structurale”, existență astăzi în lume sub forma foametei, lipsei de adăpost, nedreptății sociale etc.¹³

Întinderea și puterea pe care se bazează corporația viitorului ridică și problema conștientizării acesteia de

„identitatea sa ca producător de efecte morale” prin noul mediu ce îl dezvoltă pentru Familia Muncii, în care moralitatea corporației devine una din cele mai importante forțe de a-i consolida și definitiva țelurile într-o lume fără frontiere, dar cu credință și speranță.

Prin capacitatea de a produce efecte morale asupra vieții salariaților și, prin ei, asupra comunităților, noua corporație multinațională va juca un rol din ce în ce mai activ în apariția societății „transindustriale”.

Familia Muncii, ca Familie a Afacerilor producătoare de utilități pentru necesități, prin capacitatea de creație pe care o va dezvolta respiritualizarea capitalului intelectual, va juca un rol pozitiv și valoros constructiv în transformarea societății globale care, alături de Familia Iubirii și Familia Credinței și Speranței, vor constitui cele trei puteri omenești puse la lucru în slujba comunității, după principiul „câștig-câștig”¹⁴ pentru OM, Societate, Organizație și Mediu, pentru funcționalitatea în condiții de sănătate a întregului nostru comun.

În această nouă ipostază în care se va afla corporația multinațională, Familia Muncii în organizație va deveni o comunitate a bunăstării, fiind tot mai conștientă de necesitatea integrării familiilor angajaților în gama completă a acționarilor corporatiști, dezvoltându-se astfel valorile codependenței și dependenței care, puse la lucru, vor permite atingerea unor niveluri mai „înalte de cinste, sinceritate și, în ultimă instanță, bunăstare”¹⁵.

Provocările codependenței și dependenței din Marea Familie a Muncii pe care le vor dezvolta corporațiile multinaționale în secolul XXI se vor afla la temelia realizării noii forme de economie, a „economiei vii”, în care numai oamenii contează, împlinindu-se concomitent în cele trei mari familii, a iubirii, a muncii și a credinței.

Provocarea economiei umaniste, ca economie alternativă vie, va transforma corporația multinațională și într-un model de preocupare pentru viabilitatea mediului, Pământul fiind considerat „clientul lor suprem”, aceasta constituind ce mai profundă schimbare în Noua Eră a Responsabilității Practice, în care va trebui să creăm produse și practici în conformitate cu exigențele lui¹⁶.

Economia, ca și cum oamenii, societatea și mediul ar conta, reprezintă, și în opinia noastră, coloana vertebrală a afacerilor în secolul XXI, la care se va adăuga „democrația la locul de muncă” – ca modalitate practică, spiritual-umană de autoadministrare, participare și proprietate asupra locului de muncă, unde se află încorporată valoarea supremă a muncii – împlinirea individului uman ca personalitate și responsabilitate creatoare.

Prin planificarea strategică, ce va deveni indispensabilă afacerilor în secolul XXI, marea corporație va fi preocupată să integreze în valorile viitorului comun durabil și elemente cu caracter etic, cum sunt cele legate de „necesitățile generațiilor care coexistă și se succed”, în această viziune se va concretiza noua funcție a corporației multinaționale, fără de care principiul „câștig-câștig” este neîmplinit.

Întinderea și puterea corporațiilor multinaționale vor transforma și comunitatea prin care există, se va crea un sistem de recompense ce rezultă din interacțiunea comunitate-organizație, din care vor câștiga toți participanții.

În prezent, comunitățile nu sunt pregătite să accepte noul rol al corporației multinaționale, dar pe măsură ce se va demonstra în act și fapt noua responsabilitate practică a organizației de afaceri, aceste Familii ale Credinței și Speranței se vor uni cu Familia Iubirii și cu Familia Muncii sub o singură exigență comună: oameni sănătoși în comunități sănătoase, prin organizații sănătoase, într-un mediu sănătos.

Evoluția vieții natural-umane și sociale demonstrează că pe măsură ce schimbările se acumulează în timpul și spațiul existenței noastre comune se va atinge masa critică necesară care va declanșa noul salt al schimbării. La baza acestuia se află cea mai puternică forță, și anume curajul moral de a ne asuma noile responsabilități ale evoluției noastre comune, de a gestiona viitorul prin acțiunile prezentului. Acest curaj moral va trebui să învingă „conspirația neadevărului” în care trăim, atunci când mințim prin omisiune, în mod pasiv, prin înfrumusețarea imperfecțiunilor sau prin ascunderea unor aspecte esențiale ale vieții legate de iubire, muncă și credință.

Schimbarea atât de necesară, din perspectiva exigențelor pe care le ridică viața individului uman în cele trei familii, se produce întotdeauna din interiorul nostru, este rezultatul managementului propriei noastre vieți, ca primă formă de responsabilitate umană, asumată individual.

„Transformarea, adevărata schimbare – spune Stephen Covey, se produce întotdeauna «dinăuntru în afară» [...], decurge dintr-o muncă ce trudește la rădăcini, operând asupra felului nostru de a gândi, asupra paradigmatelor fundamentale care ne definesc caracterul și creează lentilele prin care vedem lumea”¹⁷.

Pentru a ne adapta la schimbările pe care le aduce evoluția în secolul în care am intrat în cadrul celor trei familii în care omul iubește, muncește și speră, este esențial să trecem de la „cinstea pasivă” la „sinceritatea activă”, să ne creăm acele medii ale coexistenței și succesiunii afacerilor lumii omeneste în care să ne simțim în siguranță și să ne putem asuma responsabilitățile, în cunoștință de cauză.

În noua viziune, rolul corporației, definit de scopuri, motivații, valori, părțile cointeresate, perspectivele și domeniile de acțiune, se schimbă radical, aceasta devenind un slujitor global, cu responsabilitatea la nivelul întregului nostru comun – OM – Societate – Mediu. În acest context, avuția corporației va fi definită prin modul în care proprietatea comunitară, spiritul de creativitate și contabilitatea socială servesc împlinirii calității vieții în cele trei familii în care indivizii umani sunt integrați ca ființe biologice, naturale și sociale.

Pentru a exercita un asemenea rol pe care îl dau întinderea și puterea în numele îmbunătățirii calității vieții natural-umane și social-comunitare, structura corporației trebuie să aibă un caracter comunitar, în cadrul căruia fiecare participant la Familia Muncii este liber să fie lider sau subaltern, purtând responsabilitatea coparticipării la succesele și insuccesele afacerilor.

Prin noua configurație pe care o presupune comunitatea corporației, se pun bazele valorilor sănătoase pe care le dezvoltă interdependențele deschise dintre oameni, animați de sentimentul că viața lor este într-o relație directă cu funcționalitatea companiei, cu eforturile celor uniți prin țelurile de atins ale afacerilor din care fac parte.

Noua orientare ambientală va trata Pământul ca pe ceva care trebuie slujit, de viața lui depinzând viața corporației, a comunităților umane, în general, viața întregului nostru comun ce s-a globalizat prin unitatea țelurilor tuturor purtătorilor de interese: Om, Societate, Organizație, Mediu.

În armonie cu această viziune integratoare, dezvoltarea tehnologică prin creativitate și inovație va pune problema performanței organizației din perspectiva raționalității și speranței, principii ce decurg inexorabil din limitarea mijloacelor de care dispun și din acțiunile aflate sub zodia incertitudinilor, care găsesc în managementul ființei umane atât energia necesară provocării schimbării, cât și susținerea acesteia în pas cu împlinirea vieții umane individuale în comunități sănătoase într-un mediu sănătos și în organizații sănătoase.

2. Interacțiunea performanțe – capital uman și respiritualizarea comportamentelor umane

Astăzi, după atâta drum uman parcurs, cu lumini, dar și cu umbre, trebuie să recunoaștem că performanțele înregistrate în cunoașterea și înțelegerea lucrurilor, ca și în acțiunea practică de transformare a mijloacelor pentru împlinirea țelurilor și aspirațiilor de mai bine ale oamenilor sunt rodul preocupărilor acestora pentru libertatea de a fi natură și responsabilitatea de a fi societate.

Din perspectiva umanității, în calitate de sensuri (succese) și/sau contrasensuri (insuccese) obținute de individul uman și colectivitatea în care trăiește, performanțele însoțesc inevitabil evoluția vieții individuale și sociale, în fiecare timp și spațiu ale coexistenței și succesiunii noastre comune¹⁸.

Performanțele, ca sensuri (succese) înregistrate de-a lungul timpului de om și omenire, sunt normale și de dorit, ele constituie cheia luptei din totdeauna cu incertitudinile vieții, cu nedreptățile oamenilor și cu neajunsurile vârstei în căutarea mijloacelor de cunoaștere, transformare și adaptare ce se află în mediul interior al vieții noastre – în natura și societatea din fiecare, – în mediul exterior, natural, care ne este dat, în mediul social al coexistenței și succesiunii, ca ființe individuale, sortite să trăiască în colectivitate o experiență spirituală unică și ireversibilă, în interacțiunile inevitabile ce se creează între acestea.

Performanțele, în calitate de contrasensuri, ca externalități negative ale acțiunilor întreprinse, înregistrate și ele de-a lungul întregii evoluții istorice, sunt anormale și de nedorit la scară individuală și socială, ele înscriindu-se în aria „epidemiilor psihice”, de genul războaielor și al altor forme sociale de distrugere conștientă a vieții natural-umane, poluării, ca agresiune asupra constantelor vieții natural-umane, care împiedică și poate chiar să distrugă capacitatea de autoîntreținere a sistemelor vii, inclusiv a microcosmosului nostru, a sărăciei materiale și spirituale absolute, la scară globală, în raport cu cerințele minime de supraviețuire și cunoaștere a omului, ca ființă biologică și socială, degradării stării de sănătate umană, cu caracter social-global, ce afectează intrările demografice, constantele maturității și ieșirile, și a altor consecințe agregate negative ce determină gradul de stres social¹⁹ și capacitatea de adaptare la schimbările produse și/sau impuse.

În timp ce performanțele, ca sensuri normale ale vieții, au un caracter pozitiv, contribuind, prin consumarea și trăirea lor, la împlinirea bucuriei vieții umane individuale, chiar la fericirea omului, ca ființă socială, performanțele, ca externalități negative ale acțiunilor umane individuale, într-un cadru social dat, sunt costurile anormale pe care le plătim, cu voia sau fără voia noastră, mai mult sau mai puțin, atunci când producem și poluăm, când progresăm și ne înarmăm, inclusiv cu arme nucleare, când unii se îmbogățesc material și spiritual, iar alții sărăcesc material și spiritual, când ura, intoleranța și prostia ne domină comportamentele în timpul și spațiul coexistenței noastre, când „puterea și autoritatea dinafară” se rup de exigențele puterii și autoritățile dinăuntru ființei umane.

După opinia noastră există un sens normal și de dorit al performanțelor socioumane, considerat pozitiv, și un contrasens, considerat negativ, anormal și de nedorit al acestora²⁰.

Până în prezent, omenirea a cunoscut ambele situații, evoluția ei spre mai bine – ca împlinire a bunăstării umane individuale în stare de sănătate natural-umană și socială, dar și evoluția ei spre distrugerea echilibrului social-uman și ecologic al vieții microcosmosului nostru – ce pune în pericol regenerarea vieții natural-umane la scara microcosmosului nostru.

Dacă performanțele pe contrasens, „ucigașe”, din perspectiva împlinirii durabile a vieții natural-umane sunt de nedorit, totuși cum putem explica faptul că acestea însoțesc inevitabil și tot mai amenințător evoluția spiritului umanității? Să fie vinovată natura din noi, că în ultimii 5.000 de ani, omenirea nu a cunoscut decât 300 de ani fără războaie²¹; să fie vinovată societatea din noi pentru faptul că folosim cele mai importante resurse umane, naturale și financiare pentru producerea armelor nucleare și a altor instrumente ucigașe globale? Sau, împreună, natura și societatea din om își dau mâna nebună, producând și lapte și bombe, și case și submarine, folosind cunoașterea și înțelegerea lucrurilor și pentru a face bine, dar și pentru a face rău, la nivel individual și social-global?

Nu cred că putem să explicăm aceste lucruri azi și poate că niciodată! Ceea ce putem să afirmăm azi este că omenirea a ajuns la acest stadiu al cunoașterii și transformării lucrurilor atât prin performanțele normale, cât și prin cele anormale! Experiența evoluției umanității arată că ele nu s-au separat niciodată în timpul și spațiul coexistenței și succesiunii vieții natural-umane decât accidental și pentru puțin timp. Important este însă ca echilibrul înaintării noastre comune să nu fie dezechilibrat durabil, prin performanțele de contrasens, ucigașe pentru om și omenire, fără perspectiva de a mai putea reface balanța vieții!

Viziunea pe care am dezvoltat-o asupra conceptului de performanță, de sens sau contrasens, se referă numai la activitatea umană, ce se desfășoară la nivel individual sau într-un cadru instituțional-conceptual, cu caracter național sau internațional-mondial. Concret, putem vorbi de performanța umană individuală și instituțională – de genul performanța firmei, performanța primăriei, performanța guvernului, performanța unei economii, performanța UE, performanța NATO etc.

Capacitatea tehnică a unui calculator, a unei centrale electrice sau a unei bombe atomice etc. reprezintă, de fapt,

elemente concrete, de sens sau de contrasens, de apreciere a performanțelor umane în activitățile pe care le impune fiecare diviziune a muncii în societate, în raport de valorile dominante ale umanității, de criteriile ce se conturează instituțional-social.

Performanța umană individuală sau instituțională este definită de un sistem de valori, criterii și indicatori de apreciere a viabilității efectelor directe și propagate pe care le generează orice activitate umană, în raport cu aspirațiile de sens sau de contrasens ale oamenilor, exprimate direct, sau prin intermediul unor reguli și norme ce caracterizează misiunea și funcționalitatea organizațiilor, națiunilor și instituțiilor, pe diferite trepte ale spațiului și timpului umanității.

Setul de valori concentrează în formă spiritual-socială un ansamblu de exigențe ale „puterii și autorității dinăuntru”, izvorâte din substanța tradițiilor, obiceiurilor și credințelor comunităților umane, din experiența istorică de viață ce s-a transmis, ca și din cunoașterea și înțelegerea comună și științifică a lucrurilor omenești și pământești ce formează „acoperișul speranțelor” pentru comportamentele și acțiunile de sens ale oamenilor în societate. Din setul de valori integrate durabil de umanitate decurge aprecierea sensului și contrasensului performanței.

Sistemul de criterii concretizează un set de scoruri sau de informații cu ajutorul cărora se verifică succesul de sens sau de contrasens al unei activități individuale sau sociale, în raport cu anumite standarde, alese ca referință competitivă pentru timpul și domeniul în care valorizarea devine cheia cunoașterii și înțelegerii filozofiei lucrurilor omenești.

Sistemul de indicatori exprimă, în formă numerică, aspecte cantitativ-calitative ale criteriilor de apreciere a eforturilor, efectelor și corelațiilor efect-efort, efort-efect, efect-efect și efort-efort, ce însoțesc inevitabil orice activitate umană, cu caracter individual și social.

Setul de valori, sistemele de criterii și indicatori sunt elemente ce nu trebuie să lipsească din Teoria generală a performanței, inclusiv din analiza performanței instituționale a administrației publice, la nivel național și internațional-mondial; ca formă specializată instituțional-umană cu caracter social la scara cunoașterii și înțelegerii țelurilor acțiunilor individuale și sociale, a relațiilor lor cu mijloacele folosite, într-un cadru comunitar și de management adecvat țelurilor „puterii și autorității dinafară”.

Performanța în general, la instituții, în special, este dependentă de un ansamblu de premise-condiții ce definesc calitățile spirituale și fizice ale individului uman ce s-a hotărât să ocupe un anumit loc în diviziunea socială a muncii, căutându-și identitatea umană, în actul creației, în procesul folosirii propriului capital natural-spiritual.

Prima dintre aceste premise-condiții are în vedere entuziasmul generat de interesul, zelul, fervoarea sau pasiunea ce pun bazele mobilului deciziei de a face ceva și nu altceva cu capitalul natural-spiritual de care dispunem fiecare.

Ca bază a mobilului pentru atingerea performanțelor, interesul trebuie însoțit de perseverență, de forța de a continua neîntrerupt și în mod ferm o anumită acțiune, de capacitatea de a visa și de a crede în propriile visuri care izvorăsc din nevoia de împlinire a vieții trăite de fiecare,

din spiritul de comuniune și solidaritate umană, din spiritul speranței ce leagă trecutul și prezentul de viitorul dorit.

Întrucât performanța umană este, în primul rând, individuală și, în al doilea rând, instituțională, în setul de premise-condiții ale acesteia includem și puterea de a gândi liber și de a acționa independent, ce depind de imaginație (capacitatea de a formula o idee conștientă), puterea de pătrundere, discernământ și previziune, de a forța și de a schimba lucrurile, în direcția dorită de oameni.

Gândirea liberă și independența spirituală, ca premisă a capacității proprii de a face performanță prin originalitate, pot fi împinse aproape de ruptura cu lumea reală, fără însă să se intre în zona nebuniei, care pierde contactul cu realitatea.

Bogăția de resurse cu care este înzestrat natural spiritul uman este una din însușirile valoroase care dă independența plină de perspectiva a personalității ce alimentează imaginația și intuiția, atât de necesare performanței care construiește pe sensul normal și de dorit al vieții umane în societate.

În spatele performanței adevărate pe sensul împlinirii vieții se află și imaginația noastră, unul dintre darurile înnăscute ale omului, aproape imposibil de învățat. În strânsă legătură cu imaginația, intuiția este „scânteia ce stă la baza tuturor formelor de originalitate, inventivitate și ingeniozitate”²². Prin intermediul intuiției, omul înzestrat adecvat face legătura dintre „gândul conștient și imaginație”. Pentru a face performanță de „vârf” este nevoie de „o idee limpezitoare și unificatoare, care apare în conștiință ca soluție a unei probleme ce ne interesează într-un grad înalt”²³, idee ce se naște nu neapărat prin demersuri repetate și asidue, ci, în procesul urmăririi drumului de parcurs, dar cu totul întâmplător, dintr-o sclipire ce aprinde flacăra pasiunii.

Astfel că, în timp ce imaginația este „capacitatea inconștientă de a asocia faptele în noi moduri”, intuiția este „darul de a face utilizabile imagini de vis, aducându-le în sfera conștientului”²⁴.

Dacă avem în vedere că performanța umană trece prin cunoașterea și înțelegerea lucrurilor omenești și neomenești, apare în mod evident existența unei legături între realul succesului și „puterea de a înțelege”, care este de fapt expresia sintetică a inteligenței umane, a „puterii și autorității dinăuntru” a ființei umane. Ca temelie a puterii de a înțelege spiritul performanței umane și, mai ales, prin ce arme se poate obține, inteligența umană acționează proactiv prin intermediul logicii, memoriei și puterii de concentrare selective, folosind „conștient cunoștințele în întâmpinarea unor situații noi și de a face previziuni”²⁵, depinzând, în această lucrare umană de profundă transformare inedită, de sagitatea (ascuțimea) generală a minții pentru „evaluarea conștientă, meticuloasă și obiectivă a observațiilor făcute”²⁶.

Cum performanța, în ambele sensuri, este expresia principiilor care generează comportamentul uman, în studierea premiselor-condiții ce determină sensul pozitiv și de dorit al consecințelor acțiunilor noastre este esențial să ne oprim și asupra eticii, caracterizată prin onestitatea față de sine a celui înclinat spre introspecție și autoexaminare.

Onestitatea față de sine, împreună cu celelalte premise-condiții pe care le-am analizat, motivate din interiorul ființei

umane spre exteriorul ei, ca „putere și autoritate dinăuntru” ființei umane, sunt, în opinia noastră, suportul capacității oamenilor de a face performanță în sensul normal, dorit și firesc al împlinirii vieții trăite. În acest context, performanța instituțională în administrația publică este, de fapt, performanța puterii și autorității dinăuntru, într-un mediu adecvat pentru managementul țelurilor.

Cu cât păstrăm pe drumurile obișnuite ale vieții darul minunat pe care l-am avut cu toții în copilărie – și anume însușirea de a ne bucura cu adevărat de ceva, cu atât putem să punem la lucru, fără teamă că ne obosește efortul, capitalul natural-spiritual de care beneficiem fiecare, în activități utile pentru țelurile noastre de pretutindeni.

În timp ce pictorul inspirat, poetul, compozitorul sau alți specialiști sunt mereu înzestrați cu însușirea de a se bucura de lucrurile nemateriale ale creației, ca performanță inconfundabilă, economistul, capabil de performanță, are în fața construcției sale o complexitate vie ce nu seamănă cu nicio altă complexitate, care se numește economia societății omenești, așa cum apare ea la fiecare loc de muncă, pe toate verticalele și orizontalele vieții trăite sub dictatul limitării mijloacelor și sub zodia incertitudinilor. Dacă în privința capitalului natural-spiritual putem să sesizăm elemente ce separă bazele performanței la pictorul inspirat sau compozitorul talentat, de cele ale economistului specializat, în ceea ce privește însă, performanța concretă, ca obiect al construcției spirituale, lucrurile se deosebesc radical și nu pot fi comparate.

Pentru a înțelege substanța lucrurilor omenești și neomenești apreciem că este necesar să evidențiem, pe scurt, concepția noastră cu privire la resursele umane la lucru, în calitate de capital natural-spiritual dobândit și modelat prin natura și societatea din fiecare.

În viziunea noastră, resursele umane reprezintă sursa de energie ce alimentează procesele de cunoaștere și înțelegere a cauzelor lucrurilor omenești, ca elemente indispensabile construirii proiectelor de transformare instituțional-spirituală a mijloacelor pentru atingerea țelurilor, dinainte stabilite.

În acest context, prin resurse umane nu înțelegem numărul de oameni sau timpul alocat de aceștia pentru muncă, ci capitalul natural-spiritual, denumit și capital uman, ce se află în organismul viu al omului care, la vârsta legală, aptă de muncă devine factor social de producție, expresie și condiție a „puterii și autorității dinăuntru”.

Ca resurse umane, capitalul natural-spiritual existent în participanții la viața economică și socială este compus din zestrea biologică, moștenită, sau „capitalul natural” al vieții individuale, la care se adaugă „capitalul tradițional”, acumulat în cei „șapte ani de acasă”, când se formează regulile credinței, după primul mediu social-familial, urmat de „capitalul educațional”, prin educația școlară pe sensul vieții, până la formarea unei atitudini responsabile despre „ce să fac cu mine însumi”, pe care se așază, prin asimilare, „capitalul experienței de viață”, format la școala mediului social-spiritual în care trăiește și muncește adultul.

Aceste patru componente, zestrea biologică sau capitalul natural al vieții, capitalul tradițional, capitalul educațional, pe sensul vieții, și capitalul experiență, formează, în unitatea și interdependența lor, întregul concret pe care l-am denumit capital natural-spiritual ce caracterizează fiecare om – ca

factor social de producție de utilități pentru necesități, din perspectiva „puterii și autorității dinăuntru”.

Probabil că dacă natura nu ar fi fost „zgârcită” cu omul, în sensul de a-i fi oferit de-a gata gratuit toate lucrurile de care are nevoie, ca să-și împlinească viața fără efort, atunci, conceptul de resurse umane l-am fi interpretat altfel sau, poate, nici nu s-ar mai fi pus o asemenea problemă!

Dacă avem în vedere și faptul că viața individului uman este scurtă și, deci, trebuie împlinită, în raport de așteptările pe care le facem fiecare, în condițiile unei naturi „zgârcite”, în sensul de care am vorbit, atunci, resursele umane reprezintă singura energie care alimentează comportamentele noastre pentru a obține și transforma mijloacele limitate în activități utile pentru țeluri, punând problema performanței de sens.

Capitalul natural-spiritual al unei organizații sau resursele umane ale acesteia sunt, în opinia noastră singurele surse de resurse din care alimentăm inepuizabil procesele permanente de cunoaștere și înțelegere a lucrurilor omenești, încercând să depășim limitele progresului uman prin progresul limitelor acestora. Adică, prin progresele pe care le facem în a adăuga la baza și pe sensul zestrei naturale acele elemente sociale ce reprezintă societatea din fiecare, cu cei șapte ani de acasă, educația pe sensul vieții și experiența de viață, spunem că, de fapt, resursele umane ale unei organizații sau comunități sunt deopotrivă atât produsul naturii umane, cât și al societății umane, al performanței la care am ajuns ca indivizi și colectivitate umană. Societatea umană nu poate fi mai bună decât performanțele umane, iar performanțele umane individuale și instituționale sunt expresia libertăților permise și a responsabilităților asumate²⁷.

Cât însă din comportamentele noastre și din performanțele pe care le înregistrăm, pe sensul sau pe contrasensul vieții (și bomba atomică este o performanță, dar de contrasens), se datorează naturii din noi și cât societății din noi (celor trei capitaluri sociale din fiecare), este imposibil de separat și calculat, în opinia noastră.

Ceea ce putem însă afirma cu suficientă claritate este că investiția în noi, pentru a îmbunătăți zestrea biologică, dacă se poate spune așa ceva, pentru a asimila ceea ce este tradițional valoros și benefic ca proces de cunoaștere și de înțelegere a lucrurilor și a experienței de viață ajunse până la fiecare, reprezintă cheia eforturilor umane pentru a pune „puterea și autoritatea dinăuntru”, în calitate de capitaluri natural-spirituale la lucru în slujba vieții și pe sensurile ei normale și de dorit, acționând asupra lentilelor prin care interpretăm și ne raportăm la lumea microcosmosului nostru, din care face parte și societatea omenească a planetei Pământ.

În baza acestor elemente apreciem că astăzi, ca și întotdeauna și oricând de acum în colo, resursele umane reprezintă singura sursă de energie vie ce transformă lucrurile „moarte” în mijloace folosite în slujba vieții, prin proiecte pe care, la început, le numim vise apoi, pâine, lapte, medicamente și, din păcate, și tancuri și arme de distrugere a vieții și, de asemenea, amintiri și speranțe.²⁸

Pentru noi, când se pune problema să reconstruim întreaga funcționalitate a vieții individuale și sociale, după principiile naturale ale libertății și, sociale, ale asumării responsabilității individuale, pentru actele și faptele pe care le întreprindem, într-un cadru instituțional adecvat, rolul

resurselor umane, în sensul de care am vorbit, este sfânt și de neînlocuit, indiferent că ne referim la reconstrucția drepturilor de proprietate privată, la reconstrucția mediului concurențial și social-democratic sau la reconstrucția spiritual-morală a comportamentelor întregii comunități, a paradigmatelor prin care înțelegem și interpretăm lumea noastră.

Din această perspectivă este evident că o asemenea responsabilitate socială și individuală nu poate fi îndeplinită decât lucrând treptat la rădăcinile capitalului nostru natural-spiritual, pentru că numai de aici poate să pornească schimbarea de care avem nevoie; ea se produce întotdeauna dinspre interior spre exteriorul vieții trăite din puterea și autoritatea dinăuntru, prin performanțele pe care le realizăm fiecare și colectivitatea din care facem parte.

Din nefericire, transformările radicale care trebuie să se producă în societatea noastră nu pot să înceapă pe rând, cu reconstrucția resurselor umane și, apoi, cu noul capital natural-spiritual la lucru să transformăm și celelalte mijloace ale acțiunii umane, inclusiv instituțiile regulilor pentru jocul deschis și neterminat în „puterea și autoritatea din afară”. Concomitent, formăm, la început, pe principii noi, capitaluri natural-spirituale la tânăra generație, dar și folosim capitaluri natural-spirituale deja formate, după alte reguli și principii, care se modelează mai ușor, mai greu sau deloc, după noile exigențe, fapt ce generează atât elemente de mers înainte, prin performanțe de sens, cât și elemente de frână, din interiorul vieții și societății trăite, dacă ne gândim că, potrivit unor aprecieri, după o anumită vârstă, comportamentele nu se mai pot schimba de fond.

3. Să învățăm să sperăm

Speranța raționalității dintre țeluri și energia umană disponibilă pentru viața finită presupune să nu desconsiderăm splendoarea inerentă pe care ne-o oferă simplitatea, să nu uităm ceea ce ne învață natura – calea trebuie aleasă adecvat, să încercăm să uităm tot ce este rău și dureros realizând deconectarea spirituală conștientă, concomitent cu retrăirea bucuriilor vieții și îmbunătățirea capacității de adaptare, să nu uităm că nu există rețete prefabricate general aplicabile pentru obținerea succesului și secretul acestuia este să învățăm permanent să folosim inteligent capitalul natural-spiritual de care dispunem, să folosim știința drept pleoară pentru simplitate în gândire și acțiune, drept stimulent pentru o comportare corectă, sinceră și necenzurată pentru a-ți câștiga pe merit iubirea apropiatului tău.

În calitate de stare a omului care așteaptă cu încredere o situație reală mai bună pentru el și sociogrupul din care face parte – familie, firmă, comunitate locală, țară etc., care să le împlinească viața trăită pe sensul ei normal și de dorit, speranța oglindește percepția integralității prezentului asupra viitorului.

În lucrarea „Principiul speranței”, Ernst Bloch conturează „teologia speranței” prin răspunsurile care se caută la întrebările: cine suntem? de unde venim?, încotro mergem?, ce așteptăm?, și ce ne așteaptă?, întrebări ce frământă filosofia vieții, dintotdeauna, care deocamdată își găsesc liniștea necesară căutărilor doar în ecuația speranței.

Pentru om și comunitatea din care face parte speranța, ca element esențial și inevitabil de raportare pentru un viitor

mai bun, reprezintă un principiu fundamental, cu caracter integral, atotcuprinzător, ce devine cu atât mai important cu cât problemele cu care se confruntă viața trăită la nivel individual și social devin tot mai complicate și dificil de înțeles, mai ales în zona cauzelor lucrurilor care ne afectează în rău viața, cum sunt înstrăinarea, catastrofele naturale, războaiele, bolile considerate incurabile, terorismul, poluarea, sărăcia, prostia, intoleranța, ura etc.

Cunoașterea cauzelor lucrurilor care ne îndepărtează speranța aduce pentru prezentul trăit de om și omenire pe planeta Pământ soluția necesară ce se poate transforma în premisa-indispensabilă luptei cu natura și societatea din noi, oferindu-i acesteia țintele ce trebuie atinse în timpul și spațiul existenței noastre comune.

Fără cunoașterea cauzelor lucrurilor, care ne îndepărtează speranța împlinirii bucuriei de a ne trăi viața, lupta necurmată doar cu efectele lor chiar dacă aduce puțină alinare, ea este însă departe de a putea vreodată să ne ajute să lucrăm la rădăcinile paradigmelor prin care vedem, înțelegem și interpretăm lumea în care trăim.

Dat fiind faptul că prin avansarea cunoașterii și înțelegerii lucrurilor care ne înconjoară omenirea a evoluat atât în direcția dorită de individul uman, aceea de a-și împlini viața trăită, în cât mai multe văzduhuri, bucurându-se de libertățile care sunt permise de democrația colectivității, cât și în direcția nedorită de acesta, de poluare ireversibilă, de distrugere prin progresul armelor a vieții natural-umane, de înrădăcinare a sărăciei materiale și spirituale la nivelul a tot mai multor comunități, care duc lipsă de cele mai elementare condiții de manifestare ca ființe sociale, ne exprimăm credința ca era în care am intrat să se afle sub presiunea importanței de a învăța, individual și social, să sperăm și să concepem un nou tip de management la nivel individual și comunitar, pe care ne permitem să-l numim managementul speranței.

La nivel de individ uman, aceasta înseamnă să învățăm ce să facem cu noi înșine, pentru ca viața pe care o avem de trăit, ca ființe spirituale, să o putem împlini pe ascensiunile și coborâșurile ei naturale în cât mai multe văzduhuri, căutând frumusețea legității, care ne conduce de la intrare până la ieșire, prin acest labirint al tranziției, unde fiecare își are drumul său, despre care știm cu adevărat un singur lucru, că mergem în direcția ieșirii (morții).

Dacă fiecare individ uman învață să spere, înseamnă că și comunitatea din care face parte integrează, în formă conștientă, sentimentul forței care o leagă de o așteptare mai bună.

Important este ca acest sentiment al luptei pentru a fi fericit, în segmentul de timp uman pe care îl avem de parcurs, să fie rezultatul unei atitudini care să provoace reușita, și nu eșecul. „Travaliul speranței nu este unul al renunțării, pentru că ea presupune implicit reușita, și nu eșecul”²⁹.

Travaliul speranței se învață treptat, în funcție de zestrea biologică moștenită de fiecare, mai întâi, în cei șapte ani de acasă, continuă cu educația pe sensul vieții care ne ajută să programăm creierul nostru să alimenteze o minte care să

capete independență față de trup, în perioada în care acesta se mai poate modela, și se consolidează într-un mediu natural și social-uman unde responsabilitatea și respectul pentru libertățile de care ne bucurăm formează temelia credinței pentru a căuta împlinirea vieții trăite individual și social.

Presupunând reușita, și nu eșecul, speranța dă sens tranziției noastre prin viață determinând atitudinea proactivă net superioară „artei” de a face umbră pământului degeaba, de a accepta ce vine ca pe ceva dat, cultivând sentimentul superiorității luptei față de frică, cu care umplem camerele construcției noastre viitoare, unde ne dorim să trăim și să muncim, eliminând din spațiul disponibil al acestora forțele ce sfredelesc dăunător pentru individul uman. Iată de ce, a spera înseamnă a învăța să fim deasupra temerii, ca atitudine de superioritate pe care o dă numai căutarea succesului în viață, care, odată găsit (descoperit), ne determină să nu ne oprim, să continuăm să căutăm împlinirea altor idealuri, nu pentru a atinge perfecțiunea, ci pentru noi performanțe pe care le dorim de vârf.

Un asemenea proces ce se produce din interiorul spre exteriorul ființei noastre găsește și suportul din afară care se „aliază” celor neastâmpărați, iscoditori pentru cunoașterea frumuseții legității sensului vieții trăite, celor care „găsesc și nu se opresc”.

Prin această forță generatoare de energie în căutarea binelui pe care îl dorim și știm să-l prețuim, speranța însoteste cu afecțiune oamenii, îi sprijină în momentele dificile ale tranziției prin viață și le conturează o nouă imagine a mediului personal-integral în care își doresc să trăiască și să muncească.

Învățarea speranței este un proces care își are substanța ce îl generează în capacitatea omului de a visa³⁰ nu ca evadare insipidă, ci ca pe o trăire stimulantă, ca pe un travaliu de luptă împotriva forțelor ce formează prezentul rău, folosind intelectul participativ pentru găsirea soluțiilor de realizare a prezentului bun, dorit de individ în cadrul orizontului de așteptare a schimbării în bine.

Speranța începe, așadar, cu un vis despre intuirea optimului dorit, a cărui imagine se conturează tot mai clar din perspectiva posibilităților de înfăptuire, antrenând în dinamismul facerii atât forțele interne pe care le declanșează capitalul natural-spiritual la lucru, cât și sentimentul solidarității umane care, împreună, formează „armata de luptă” cu individualismul patologic și colectivismul pe care îl degajă „epidemiile psihice” ce se conturează în jurul actelor și faptelor ce distrug viața, de toate felurile, prin folosirea celor mai moderne și inumane arme pe care specia umană, ce visează urât, le-a obținut deturnând cuceririle cunoașterii de la împlinirea țelurilor de mai bine.

Iată de ce, a învăța să sperăm înseamnă, în același timp, să învățăm să ne dezvățăm, să punem rezultatele marilor vise ale distrugerii creatoare ce au descoperit energia atomului și alte forme ale transformărilor cosmice în slujba îmbogățirii vieții trăite individual și social, și nu în slujba sporirii potențialului militar actual, cu care, deja, viața pe planeta Pământ, în complexitatea ei integrală, ar putea fi distrusă de câteva ori!

Note și referințe bibliografice

1. Raționalitatea și speranța – în calitate de principii ale economiei societății omenești – decurg din limitarea relativă a mijloacelor disponibile în raport cu nevoile concrete și din desfășurarea alegerilor pe care le întreprindem în viața reală în condiții de incertitudine.
2. În viziunea specialiștilor în managementul schimbării, schimbarea în bine se produce prin puterea și autoritatea dinăuntrul indivizilor, se află, de fapt, în mâinile indivizilor, și nu ale instituțiile.
3. Michel Ray, Cuvânt-înainte la lucrarea *Al patrulea val. Afacerile în secolul XXI*, autori Herman Bryant Maynardyr și Susan E. Mehrtens, Editura Antet, p. 3
4. Albert Szent-Györgyi, laureat al premiului Nobel pentru medicină, citează pe John Platt în aprecierea sensului, consistenței și rapidității cu care s-au produs transformările din viața microcosmosului nostru în secolul trecut, în încercarea de a caracteriza ce s-a întâmplat cu principalii parametri ai evoluției noastre comune, și anume: „viteza de comunicație s-a mărit cu un coeficient de 10^7 (de zece milioane de ori), viteza de deplasare cu 10^2 , viteza de prelucrare a datelor cu 10^6 , resursele de energie cu 10^3 , puterea omului cu 10^6 , capacitatea de a domina bolile cu aproximativ 10^2 și rata creșterii populației cu 10^3 , față de situația existentă cu câteva milenii în urmă. Acesta este doar un început care deschide infinite posibilități în ambele direcții – în direcția construirii unei vieți umane nesperat de bogate și demne sau către un sfârșit subit, în extremă mizerie” în Albert, Szent-Györgyi, *Pledoarie pentru viață*, Editura Politică, București, 1981, p. 158.
5. În cuvântul înainte, prezentat la lucrarea „Limitele certitudinii”, președintele clubului de la Roma, Alexander King, sublinia că „Situația din lumea contemporană este caracterizată prin complexitate, incertitudine și schimbare rapidă, în timp ce pe plan intelectual suntem martorii unei îndepărtări de la determinism” în Alexander, King, Cuvânt-înainte la lucrarea *Limitele certitudinii*, autori Orio Giarini, Walter R. Stahel, Editura Edimpress – Camro, București, 1996, p. 43.
6. Willis Harman, 1998, *Global Mind Change: The Promise of the Last Years of the Twentieth Century*. Indianapolis, Ind: Knowledge Systems
7. Hans Selye, *Știință și viață*, Editura Politică, București, 1984, p. 338
8. Considerând civilizația ca pe un mod de a trăi și de a crea acte și fapte, ca pe o atitudine specifică față de viață și de acceptarea incertitudinii, Ilya Prigogine, laureat al premiului Nobel, afirmă că numai „aceasta ne înlesnește să înțelegem mai bine valoarea incertitudinii și să situăm acțiunile și deciziile noastre în lumea reală, și nu într-una ideală, de natură deterministă, mult prea îndepărtate de universul în care trăim” în Ilya, Prigogine, prefață la lucrarea *Limitele certitudinii*, autori Orio Giarini, W.R. Stahel, Editura Edimpress-Camro, București, 1996, p. 42.
9. P.H. Chambert Louwe, *Cultura și puterea*, Editura Politică, București, 1982, p. 334
10. Mircea Eliade, *Solilocvii*, Editura Humanitas, București, 1991, p. 19
11. Vezi Ohmae, Kenichi, 1990, *The Borderless World; Power and Strategy in the Interlinked Economy*, New York: Harper & Row
12. Vezi Richard Barnet, Roland Muller, 1974, *Global Reach: The Power of the Multinational Corporations*, New York, Simon & Schuster
13. Vezi Brown, Robert McAfee, 1981, *Making Peace in the Global Village*, Philadelphia, Westminster Press
14. Vezi și Stephen R. Covey, 1996, *Eficiența în șapte trepte. Un abecedar al înțelepciunii umane*, Editura All, București
15. Herman Bryant Magnard Jr., Susan E. Mehrtens, *Al patrulea val. Afacerile secolului XXI*, Editura Antet, București, 1996, p. 145
16. Herman Bryant Magnard Jr., Susan E. Mehrtens, *Al patrulea val. Afacerile secolului XXI*, Editura Antet, București, 1996
17. Stephen R. Covey, *op. cit.*, p. 19
18. Vezi și Constantin Popescu, *Performanța la economiști*, în Raporturi de muncă nr. 2, 2006
19. Vezi și Constantin Popescu, „Stresul social” în *Analiză și perspectivă economică*, nr. 1-2, 2005
20. Vezi și Constantin Popescu, 1999, *Prețul bucuriei de a trăi*, Editura Eurosong, București
21. După aprecierea lui Albert, Szent-Györgyi, (1981), *Pledoarie pentru viață*, Editura Politică, București
22. Hans Selye, *Știință și viață*, Editura Politică, București, 1984, p. 68
23. Hans Selye, *Știință și viață*, Editura Politică, București, 1984
24. Hans Selye, *Știință și viață*, Editura Politică, București, 1984, p. 69
25. Hans Selye, *Știință și viață*, Editura Politică, București, 1984
26. Hans Selye, *Știință și viață*, Editura Politică, București, 1984
27. Vezi și Amartya, Sen, *Dezvoltarea ca libertate*, Editura Economică, București, 2005
28. După Ilya Prigogine, „Oamenii au amintiri și speranțe, au sisteme de valori care le determină comportamentul”, în prefață la lucrarea *Limitele certitudinii*, autori Orio Giarini, W.R. Stahel, Editura Edimpress-Camro, București, 1996, p. 42.
29. *Enciclopedia de filosofie și științe umane*, Editura All Educațional, București 2004, p. 1039.
30. După aprecierea noastră, visele sunt primele bunuri economice ale omului, iar amintirile sunt ultimele bunuri economice ale acestuia.

Model privind gestiunea rentabilității și riscului valorilor mobiliare

Leonardo Badea

Lector universitar doctor

Universitatea „Valachia” Târgoviște

Abstract. *The paper deals with an analytical manner with the financial analysis of the decisions of investments, concentrating on the analysis of the profitableness and the risk of financial titles as part of a portfolio on the Romanian market of capital.*

First part deals with problems of modern theories of portfolio as a follow up of establishing the complex relationship of risk in the previous chapter and establishes that the analysis of the risk of a portfolio can only be made in close connection to the prognosis of profitability. Although the studying of these phenomena has been realised scientifically ever since the beginning of the 20th century, there can be established as components of the modern theory of portfolio a series of models of analysis and estimating of the relationship central to the management of the portfolio, namely the correlation profitability – risk.

Second part proposes of a model for the financial analysis of risk and profitability starting from the necessity of establishing an influence of cultural, investment, educational factors upon the transactions made on the market and upon the course of stock, proposing a new measure for the quantification of the evolution of the individual profitability and the profitability of the market under the form of potential profitability.

Key words: asymmetry; divergence; future value; volatily; moral hazard.

1) Gestiunea portofoliului de titluri financiare urmărește maximizarea relației rentabilitate risc, pentru a permite investitorilor instituționali și individuali un comportament investițional în strânsă legătură cu atitudinea individuală față de risc. Modelele consacrate de gestiune a portofoliului de valori mobiliare stabilesc premisele unei analize a comportamentului investițional folosind numai argumente financiare. Sunt ele oare suficiente? Este o întrebare la care vom încerca să răspundem. Pentru a reuși să răspundem la această întrebare trebuie să analizăm comparativ caracteristicile modelelor consacrate de gestiune a portofoliului de titluri.

Laureat al premiului Nobel pentru economie în 1990 pentru articolul „Portfolio Selectio” (Selecția Portofoliului), Harry Markowitz fundamentează un model, în domeniul teoriei de portofoliu, care are ca puncte de pornire riscul și rentabilitatea unui portofoliu diversificat de titluri.

Selecția portofoliului are la bază două etape:

a) prima etapă presupune studierea și analiza titlurilor de valoare existente pe piața de capital, analiză care ajută la fundamentarea unei previziuni asupra performanțelor viitoare ale acestor titluri;

b) a doua etapă se fundamentează pe baza previziunilor asupra performanțelor viitoare ale titlurilor de valoare, pe baza cărora se stabilește un portofoliu de titluri care vor oferi rentabilități maxime.

Prima condiție a cercetării titlurilor constă în dorința investitorilor de a-și maximiza rentabilitățile așteptate. De asemenea, se consideră rentabilitatea așteptată ca un lucru dorit să aibă valori maxime și riscul (varianța) caracteristică rentabilității ca un lucru dorit să aibă valori minime. Se urmărește de fapt maximizarea valorii de rentabilitate pe unitate de risc sau minimizarea riscului pe unitate de rentabilitate.

O părere contrară a fost susținută de J.L. Hicks, care susținea că valorile așteptate ale rentabilității unei investiții financiare pe piață includ și alocări specifice ale riscului, astfel că nu este nevoie de o analiză rentabilitate-risc.

Markowitz consideră însă că ratele de rentabilități variază în funcție de risc. Ipoteza că investitorul dorește doar maximizarea rentabilității trebuie abandonată deoarece ea ignoră imperfecțiunile pieței și faptul că există un portofoliu diversificabil care este preferat tuturor celorlalte portofolii nediversificate.

Prin combinarea mai multor titluri în portofoliu se pot obține rentabilități superioare pentru riscul asumat.

Markowitz prezintă formularea relației matematice astfel:

Fie:

N – nr. de titluri caracteristice portofoliului;

r_{it} – rentabilitatea așteptată la momentul t pentru titlul „ i ”;

d_{it} – rata de rentabilitate așteptată pentru titlul „ i ” de la momentul t până în prezent;

x_i – ponderea titlului „ i ”.

Se exclud vânzările scurte $x_i > 0$ pentru oricare „ i ”

$$R = \sum_{t=1}^{\infty} \sum_{i=1}^N d_{it} r_{it} x = \sum_{i=1}^N x_i \left(\sum_{t=1}^{\infty} d_{it} r_{it} \right) \quad (1)$$

unde:

$$R_i = \sum_{t=1}^{\infty} d_{it} r_{it} \text{ - rentabilitatea așteptată;}$$

$$R = \sum x_i R_i;$$

$$\sum x_i = 1.$$

Dacă vom considera $R a_a$, cu $a = 1 \dots k$ maximum de

alocări privind titlurile de forma $\sum_{a=1}^k x a_a = 1$, care

maximizează valoarea lui R , atunci portofoliul diversificat este preferabil tuturor celorlalte portofolii nediversificate. Putem vorbi de o serie de rentabilități pentru „ i ” titluri de forma $(r_{i1}, r_{i2}, \dots, r_{it} \dots)$, care au un câștig mediu de forma (r_i) pentru „ i ” titluri.

Astfel:

$$R = \sum x_i r_i$$

unde:

R este rentabilitatea portofoliului.

În dinamică investitorul dorește să maximizeze rentabilitățile așteptate și își va plasa fondurile în titluri care maximizează câștigul, căutând diversificarea.

Legea numerelor mari afirmă că pentru un număr suficient de mare de titluri valoarea actuală a câștigului unui portofoliu tinde să fie egală cu valoarea așteptată a câștigului portofoliului.

Prezumția legii numerelor mari nu poate fi aplicată în cazul titlurilor financiare. Rentabilitățile titlurilor sunt intercorelate. Diversificarea nu poate elimina riscul în totalitate.

Portofoliul care oferă maximum de rentabilitate nu este cel care oferă în mod automat și cel mai mic risc. Formularea matematică a conceptelor este:

Fie y o variabilă definită de valori posibile ale rentabilităților $y_1, y_2 \dots y_N$ pentru care se asociază probabilitățile

$p_1, p_2, \dots p_N$.

Media lui y sau valoarea așteptată a rentabilității este:

$$E = p_1 y_1 + p_2 y_2 + \dots + p_N y_N \quad (2)$$

iar varianța sau dispersia este definită ca fiind:

$$V = p_1 (y_1 - E)^2 + p_2 (y_2 - E)^2 + \dots + p_N (y_N - E)^2 \quad (3)$$

Varianța este o măsură acceptată a riscului.

Alte măsuri folosite pentru a caracteriza riscul sunt:

- abaterea standard sau abaterea de la medie

$$\sigma = \sqrt{V} \quad (4)$$

și coeficientul de variație

$$C_{\text{variație}} = \frac{\sigma}{E} \quad (5)$$

Dacă vom considera că avem un număr de variabile ce pot lua diferite valori ale rentabilității

$$R = a_1 R_1 + a_2 R_2 + \dots + a_n R_n \quad (6)$$

vom descoperi că între aceste titluri există legături în funcție de care evoluează valorile rentabilității.

Cuantificarea legăturilor existente între titluri se realizează cu ajutorul *covarianței*. Astfel dacă vom considera 2 titluri cu R_1 și R_2 atunci:

$$\sigma_{12} = E\{[R_1 - E(R_1)][R_2 - E(R_2)]\} \quad (7)$$

unde:

σ_{12} = covarianța legătură dintre cele 2 titluri.

Este bine să subliniem că modelul Markowitz folosește gruparea titlurilor două câte două având nevoie de un număr

de informații egal cu $2N + \frac{N(N-1)}{2}$.

În general pentru două titluri „ i ” și „ j ” covarianța se definește astfel:

$$\sigma_{ij} = E\{[R_i - E(R_i)][R_j - E(R_j)]\} \quad (8)$$

De asemenea, există și altă modalitate de determinare a covarianței pornind de la riscurile individuale și coeficientul de corelație (ρ_{ij})

$$\sigma_{ij} = \rho_{ij} \sigma_i \sigma_j \quad (9)$$

Riscul total al titlurilor ce alcătuiesc portofoliul poate fi descris astfel:

$$V(R) = \sum_{i=1}^N a_i^2 V(x_i) + 2 \sum_{i=1}^N \sum_{j>i}^N a_i a_j \sigma_{ij} \quad (10)$$

Pentru riscul lui „ i ” cu R_i și σ_{ij}

$$V(R) = \sum_{i=1}^N \sum_{j=1}^N a_i a_j \sigma_{ij} \quad (11)$$

Modelul de selecție a portofoliului optim pentru investitor permite să se stabilească care sunt alegerile ce

satisfac criteriul rentabilitate-risc, urmărindu-se maximizarea rentabilității și minimizarea riscului. Pentru a realiza acest lucru trebuie să se studieze selecția portofoliului de titluri de valori mobiliare în scopul stabilirii proporției optime a titlurilor în cadrul portofoliului. Apreciez că acest model, deși pornește de la o serie de ipoteze restrictive, permite dimensionarea portofoliului optim în situația în care investițiile se realizează doar în valori mobiliare riscante și nu sunt permise vânzările scurte. Aplicarea modelului permite determinarea portofoliului cu varianță minimă absolută care desemnează cea combinație de titluri capabile să ofere cel mai scăzut nivel al riscului și de asemenea a frontierei de eficiență pe care se situează portofoliile optime deținute de investitori. Totuși acest model nu ține seama de existența influenței factorilor macroeconomici asupra valorii rentabilității și riscului și, de asemenea, de posibilitatea structurării riscului în funcție de cum poate fi eliminat prin diversificare. Deși realizează o apreciere a evoluției corelate a titlurilor, acestea fiind grupate două câte două, acest model nu reușește să surprindă evoluțiile viitoare ale titlurilor influențate în special de factori macroeconomici și de factori specifici titlurilor individuale. Teoria selecției portofoliului optim elaborată de Markowitz reprezenta la momentul apariției un pas important în dezvoltarea științei finanțelor deoarece înainte de apariția ei modelele de gestiune a portofoliilor se bazau pe veniturile generate de oportunitățile de investiții și considerau semnificativă rentabilitatea lor. Markowitz introduce noțiunea de risc căruia îi acordă aceeași importanță ca noțiunii de rentabilitate, și propune dispersia ca măsură a acestuia.

Markowitz consideră că procesul de selecție a portofoliului poate fi divizat în două etape, și anume: analiza titlurilor de valoare și stabilirea unor scenarii privind evoluția rentabilității și riscului viitor, procesul de selecție a portofoliilor optime bazat pe predicțiile anterioare. El nu acceptă regula maximizării valorii actualizate a beneficiilor viitoare deoarece aceasta nu ține seama de risc și de atitudinea investitorilor față de risc. Se propune un criteriu care urmărește ca în același timp să sporească rentabilitatea caracteristică valorilor mobiliare și să diminueze riscul asociat acesteia. Acest criteriu a pus bazele unei noi dezvoltări a științei economice introducând legătura dintre rentabilitate și risc ca și componentă a comportamentului investițional.

Pornind de la modelul Markowitz cercetătorul W. Sharpe dezvoltă un nou model, numit modelul diagonal, pentru simplificarea algoritmului privind analiza de portofoliu deoarece aceasta necesită un număr mare de comparații (evident că aplicația practică a acestei tehnici poate fi facilitată de o serie de ipoteze care reduc nivelul calculelor implicate).

Modelul diagonal reprezintă o serie de ipoteze care urmăresc realizarea unei metode simplificate de calcul. Acest model are două avantaje: este un model simplu ce se poate construi fără a utiliza toate relațiile dintre titluri și numărul de relații necesar este mult mai mic.

Caracteristica principală a modelului este ipoteza prin care se leagă rentabilitatea titlurilor numai cu unul sau mai mulți factori considerați fundamentali. Rentabilitățile

individuale ale titlurilor sunt influențate de factorul fundamental la care se adaugă alți factori externi.

$$R_i = A_i + B_i I + C_i Q_i \quad (12)$$

unde:

A_i – parametru de poziționare egal cu rentabilitatea individuală atunci când rentabilitatea medie a factorului macroeconomic considerat este egală cu zero;

B_i – volatilitatea care apreciază nivelul corelației între rentabilitatea medie a titlului și rentabilitatea factorului macroeconomic considerat;

C_i – este o variabilă oarecare cu valoarea așteptată 0 și cu riscul Q_i având o valoare neglijabilă;

I – este nivelul unui anumit indicator considerat care poate fi: nivelul stocului de titluri pe piață, produsul național brut sau orice alt factor care ar putea influența rentabilitatea titlurilor.

Acest model încearcă rezolvarea problemei gestiunii de portofoliu care constă în determinarea portofoliilor eficiente. Un portofoliu este eficient dacă niciun altul nu asigură o rentabilitate mai bună la același risc sau un risc mai mic la aceeași rentabilitate. Analiza de portofoliu necesită un număr foarte mare de informații, iar Sharpe a căutat să diminueze numărul acestor informații folosind un set de ipoteze simplificatoare. Modelul diagonal răspunde acestor cerințe pornind de la o prezentare simplă a corelației ce există între evoluția rentabilității și riscului valorilor mobiliare de plasament și un factor macroeconomic. Se elimină astfel numărul mare de informații necesare pentru gruparea intercorelărilor dintre titluri, luate două câte două. Rentabilitatea unui titlu se află astfel într-o relație liniară cu un factor macroeconomic și riscul asociat poate fi structurat în risc specific și risc sistematic. Risc specific poate fi înlăturat prin diversificare și aici se manifestă talentul investițional al managerului de portofoliu, iar riscul sistematic este caracteristic mediului economic și nu poate fi eliminat prin diversificare. Modelul Sharpe, spre deosebire de modelul Markowitz, admite și ponderile negative, adică împrumutul la rata dobânzii fără risc pentru obținerea fondurilor necesare activelor riscante cu rentabilități mari. Acest model introduce drept coeficient pentru a măsura corelația dintre rentabilitate și riscul titlului și cea a factorului macroeconomic considerat, indicatorul de volatilitate. Pornind de la aceste posibilități s-au dezvoltat teorii moderne pentru gestiunea portofoliului de valori mobiliare.

În prezent sunt doar două teorii care oferă o fundamentare riguroasă pentru măsurarea relației-risc-rentabilitate:

- modelul CAPM;
- modelul ATP.

Pentru prima dată modelul CAPM a fost prezentat în versiunea sa clasică de către Sharpe [1964] urmat apoi de comentariile lui Lintner [1965] și Mossin [1966, 1973].

Ipotezele CAPM:

Prima ipoteză fundamentală este acum că investitorii se preocupă de rentabilitatea sperată în strânsă legătură cu riscul asociat acestuia.

În al doilea rând, există un set de ipoteze tradiționale legate de perfecțiunea pieței de capital:

- nu există costuri de tranzacție și active care să nu fie perfect divizibile;
- nu sunt impozitate dividendele și plusvalorile;
- numeroși cumpărători și vânzători intervin pe piață și niciunul dintre ei nu poate avea influență asupra prețurilor;
- toți investitorii pot obține sume împrumutate la rata dobânzii fără risc;
- orice informație necesară pentru evaluarea corectă a acțiunilor poate fi obținută în mod gratuit pentru toți investitorii;
- perioada investiției este aceeași pentru toți investitorii, deciziile de investiții sunt luate în același moment;
- toți investitorii au aceleași anticipări despre performanțele viitoare ale titlurilor. Acest lucru semnifică faptul că ei sunt de acord cu rentabilitățile sperate, dispersiile și covarianțele asociate. Această ipoteză poartă denumirea de ipoteză „incertitudinii idealiste” – Mossin [1966].

Prin introducerea activului fără risc în cadrul portofoliului se aduc câteva noi elemente:

- rata dobânzii fără risc (R_f)
- prima de risc, care este formată din 2 componente:

a) riscul sistematic $\left(\frac{E_M - R_f}{\sigma_M} \right)$ (13)

b) riscul specific (ϵ_i)

Modelul CAPM are meritul incontestabil al identificării celor două componente ale rentabilității normale ale oricărui titlu riscant.

- Pentru portofolii diversificate: CML (capital market line)

$$E_p = R_f + \frac{E_M - R_f}{\sigma_M} \cdot \sigma_p \quad (14)$$

E_p – speranța de rentabilitate a portofoliului

- Pentru titluri individuale: SML (security market line)

$$E_i = R_f + (E_M - R_f) \cdot \beta_i \quad (15)$$

E_i – speranța de rentabilitate a titlului „i”.

Pornind de la realitățile CAPM se dezvoltă modelul APT, mai general prin acceptarea unei varietăți de surse diferite de risc. Aceasta se explică prin faptul că factori precum rata inflației, rata dobânzii de piață etc. au un impact important asupra volatilității beneficiarului de titluri financiare. Modelul APT realizează gestionarea portofoliului cu „instrumente” noi, implementate astfel încât să controleze riscurile și să mărească performanța portofoliului. Ambele modele (CAPM și APT) explică faptul că, deși numeroase forțe specifice firmei și mediului acesteia pot influența profitul pe orice titlu individual, aceste efecte tind să se anuleze în largi și bine diversificate portofolii. Această anulare se numește „principiul

diversificării” și are o istorie îndelungată în domeniul asigurărilor. Asemenea companiilor de asigurări care, datorită faptului că asigură un număr mare de indivizi, nu se poate spune că sunt în totalitate lipsite de risc (calamitățile naturale, de exemplu, pot provoca pierderi mari pentru compania de asigurări), așa și portofoliile mari, bine diversificate, nu sunt lipsite de risc, pentru că există forțe economice comune care își răspândesc influențele, și care nu sunt eliminate prin diversificare. Modelul Arbitrage Price Theory este formulat de Ross, care pornește în construcția lui de la ipoteza lipsei oportunităților de arbitraj, adică existența unei strategii de investiții ce garantează un rezultat pozitiv în cel puțin una din stările naturii, fără posibilitatea unui rezultat negativ și fără investiție inițială. Cea mai importantă implicație a lipsei oportunităților de arbitraj este existența unei legi de evaluare, liniară și pozitivă, adică existența unor prețuri pozitive asociate unei stări a naturii care duc la evaluarea corectă a activelor. Existența unei legi de evaluare liniară și pozitivă implică faptul că orice operator liniar poate fi reprezentat ca o sumă sau integrală după stări a produsului între prețuri și cantități. Acesta este un model multifactorial care urmărește să stăbilească corelații între rentabilitatea individuală a unui titlu și factorii macroeconomici luați în calcul.

$$R_i = \alpha \times E(R_i) + \beta_{i1} \times F_1 + \dots + \beta_{in} \times F_n + \zeta_i$$

$\beta_{i1}, \beta_{i2}, \dots, \beta_{in}$ = coeficienții de sensibilitate a titlurilor în funcție de factori macroeconomici

F_n = factori comuni rentabilității tuturor factorilor

ζ_i = valoarea reziduală.

Potrivit CAPM, riscul sistematic depinde doar de expunerea la riscul pieței, această expunere fiind măsurată de model prin coeficientul β . Mai precis, dacă $r_m(t)$ este rentabilitatea pieței la momentul t , atunci, potrivit CAPM, măsurarea riscului activului ce are o rentabilitate $r_i(t)$, se face prin coeficientul β :

$$\beta_i = \text{cov} [r_i(t), r_m(t)] / \text{var} [r_m(t)] \quad (16)$$

Prin expunere la risc se înțelege valoarea actuală a tuturor pierderilor sau cheltuielilor suplimentare pe care le suportă sau pe care le-ar suporta investitorul.

APT ia în considerare faptul că nu există nicio metodă pentru a măsura riscul sistematic. În timp ce APT este complet general și nu specifică riscurile sistematice sau chiar câte asemenea riscuri există, cercetările academice sugerează că sunt câteva principale surse de risc care au avut un anumit impact asupra beneficiarului titlurilor. Aceste riscuri apar din schimbările neanticipate în următoarele variabile economice fundamentale: încrederea investitorilor, rata dobânzii, inflația, un indice al pieței de capital.

Fiecare acțiune sau portofoliu este expusă la fiecare dintre aceste riscuri sistematice. Modelul expunerii economice pentru o acțiune sau portofoliu este denumit „expunere la risc”.

Expunerile la risc sunt „răsplătite” pe piață cu un portofoliu adițional și astfel expunerea la risc determină performanța și volatilitatea unui portofoliu bine diversificat. Această expunere ne mai indică și cum se va comporta în anumite situații un portofoliu.

Un manager de portofoliu poate controla această expunere la risc. Acești manageri au stiluri tradiționale diferite; rezultă deci că ei au și expuneri inerent diferite la risc. De aceea expunerea la risc a unui manager corespunde unui stil APT particular.

Fiind dat orice stil APT (sau o anumită modalitate de expunere la risc) diferența dintre venitul așteptat de un manager de portofoliu și performanța sa actuală este atribuită selecției titlurilor individuale, care se comportă mai bine sau mai puțin bine decât era de așteptat. Această performanță definește selecția APT.

Propunere de model privind un nou concept al rentabilității și riscului caracteristic valorilor mobiliare

Conceperea modelului propus a pornit de la întrebarea: ce influențează rentabilitatea individuală a unui titlu?

Iată o întrebare care consider că își caută răspunsul în teorie.

Modelul Sharpe pornește de la axioma conform căreia rentabilitatea unui titlu este influențată de un singur factor macroeconomic, care poate fi rentabilitatea medie pe piață ori produsul național brut sau alt factor asupra căruia s-a convenit ca ipoteză de studiu.

Dacă vom considera că factorul macroeconomic acceptat ar fi rentabilitatea medie a pieței atunci rentabilitatea individuală ar depinde de volatilitatea titlului în raport cu piața. Cu alte cuvinte acesta este un model unifactorial de determinare a rentabilității individuale. Practica a dovedit că influența unui singur factor macroeconomic este insuficientă pentru a reuși să explice evoluția rentabilității și riscului caracteristic titlurilor; astfel a apărut ideea necesității unui model care să aibă în vedere influența mai multor factori macroeconomici.

În cadrul modelului APT se consideră că există o multitudine de factori care influențează rentabilitatea unui titlu prin prisma riscurilor sistematice caracteristice având o anumită doză de relativitate. Pentru cuantificarea modelului în practică, de obicei se iau în calcul 5 factori caracteristici următoarelor categorii de riscuri:

- riscul îndatorării;
- riscul scadenței;
- riscul inflației;
- riscul ciclicității;
- riscul evoluției pieței.

2) După cum se poate observa, aceste modele urmăresc să stabilească o legătură între evoluția rentabilității unui titlu și cadrul general al pieței sau al economiei, prin implicarea unor factori macroeconomici.

Oare numai acești factori influențează rentabilitatea unui titlu?

Nu există și alte influențe pe care le putem identifica?

Prezentate sub forma de întrebări, aceste idei sunt teme de reflecție.

Se propune astfel un nou model, care este aplicabil în special economiilor aflate în tranziție, ținând cont de influența factorilor culturali și educaționali care determină volumul tranzacțiilor pe piață. Astfel vom putea aprecia în mod constant influența asupra rentabilității individuale a acestor factori:

$$R_{\text{potențială}} = R_{\text{individuală}} \pm F_{\text{CE}} \pm F_i$$

în care:

F_{CE} – factori culturali, educaționali;

F_i – factori istorici.

În cadrul factorilor educaționali și culturali se are în vedere:

- nivelul de pregătire al populației;
- gradul de dezvoltare a sistemului educațional;
- accesibilitatea mijloacelor de informare;
- nivelul de dezvoltare al pieței financiare;
- tradiții privind investițiile pe piața de capital.

Grafic, reprezentarea ar fi următoarea:

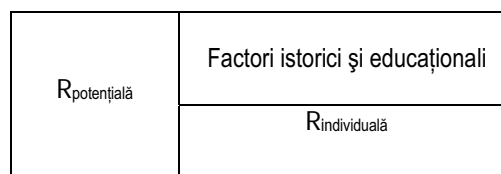

Figura 2. Rentabilitatea potențială exprimată în funcție de factorii istorici și educaționali

În cadrul factorilor istorici identificăm:

- evoluția firmelor sau factorilor în care s-au realizat investiții;

- falimentele instituțiilor financiare;
- credibilitatea instituțiilor financiare.

$R_{\text{potențială}} \neq R_i$ deoarece R_i din modelele matematice reprezintă rentabilitatea individuală a unui titlu, iar $R_{\text{potențială}}$ reprezintă rentabilitatea potențială a titlului, până la care se poate ajunge ca urmare a estimărilor realizate.

În situația în care mediul economic este afectat de criză: R_p este minimă, în opoziție cu situația de creștere economică, când R_p este maximă.

Determinarea influenței factorilor se realizează prin acordarea unui punctaj în funcție de situația existentă:

Rentabilitatea potențială poate fi formulată ca o rentabilitate posibil de atins în anumite condiții de evoluție macroeconomică, iar influența factorilor culturali, informaționali se reflectă asupra volumului tranzacțiilor efectuate pe piață. Creșterea încrederii în titlurile tranzacționate și în piața bursieră nu poate fi rezultatul decât a creșterii nivelului de cunoaștere și informare a caracteristicilor pieței și a posibilităților de câștig. Influența lor trebuie să fie cuantificată pozitiv sau negativ.

Pentru determinarea valorii influențelor acestor factori se pornește de la rentabilitatea potențială a titlului și de la rentabilitatea reală:

$$R_{i \text{ potențială}} = R_{\text{individuală}} \pm F_{\text{CE}} \pm F_i$$

Ecuția de legătură (ecuația de regresie) ar fi următoarea:

$$\{\min \sum [R_i \alpha - (\alpha_i + \beta_i R_{ME})]^2\} \quad \beta = \text{calculat}$$

Influența asupra rentabilității individuale nu poate fi explicată doar prin α , β și ζ . Acesta este cazul simplificat, un caz de altfel particular al alegerilor posibile. Rentabilitatea potențială reprezintă de fapt o rentabilitate calculată pentru fiecare titlu în directă legătură cu evoluția

pieței, a factorilor macroeconomici și a factorilor de natură cultural educațională care influențează investițiile realizate pe piața de capital și volumul tranzacțiilor. Vom discuta astfel de:

- Rentabilitatea potențială a titlului individual;
- Rentabilitatea potențială a pieței.

a) Pentru titlurile individuale rentabilitatea potențială este dată de o medie a celor mai mari trei rentabilități înregistrate în perioada supusă observării.

În cadrul mediului economic complex, influențele macroeconomice sunt multiple. Întrebările ce se pot pune sunt următoarele:

- Cum pot influența factorii macroeconomici rentabilitățile individuale ale titlurilor?
- Dacă în afară de aceste influențe există și altele?
- Dacă da, cum putem să cuantificăm aceste influențe?
- Există influențe ale factorilor externi culturali și educaționali?

Răspunsurile la aceste întrebări pot fi diferite în funcție de nivelul de pregătire, imaginație, nivelul de informare, poate tocmai factori pe care noi îi invocăm în cadrul alegerilor noastre.

Există o rentabilitate posibilă a unui titlu care de multe ori nu este atinsă din diferite cauze.

Modelul pe care îl propun ține seama de experiența existentă pe piața de capital din România, care a cunoscut după 1995 o dezvoltare foarte lentă. Doar 7% din valoarea PIB era instrumentată pe piața de capital din România în 2004, valoarea ajungând în anul curent, parțial calculată, la 11%.

Pentru determinarea rentabilității unui titlu de folosesc diferite influențe ale factorilor macroeconomici pornind de la simulările posibile ale unor situații financiare.

Ceea ce dorim să dezvoltăm este posibilitatea identificării unei rentabilități.

Există situații în care acceptarea riscului, mai ales în țările aflate în tranziție, devine o problemă. Sunt cunoscute falimentele răsunătoare din sistemele bancare, falimentele societăților financiare sau succesul relativ al jocurilor piramidale. Încercăm să explicăm, prin intermediul factorilor istorici, culturali, educaționali și de mediu, faptul că investitorii sunt tentați să-și plaseze banii într-un mediu stabil afectând posibilitățile de câștig și rentabilitatea potențială a titlurilor.

Factorii istorici, culturali, educaționali influențează creșterea cotei rentabilității individuale spre un proces cât mai mare din rentabilitatea potențială. Cu cât această influență este mai mare în sens pozitiv, cu atât rentabilitatea individuală este mai mare și tinde spre rentabilitatea potențială.

Acest model urmărește de fapt să determine care este valoarea rentabilității unui titlu în raport cu valoarea maximă pe care o poate înregistra.

b) Pentru piață rentabilitatea potențială se stabilește ca fiind maximul rentabilității medii anuale, calculată la toate titlurile cotate; se elimină în acest fel neajunsurile indicilor calculați pe un număr limitat de titluri. Această rentabilitate încearcă să stabilească nivelul maxim al potențialului de câștig al pieței ținând cont de evoluția istorică a rentabilității titlurilor și de faptul că influența factorilor culturali educaționali nu se poate realiza decât pe o perioadă mai lungă de timp ca urmare a caracteristicilor speciale ale

acestora. Astfel, această rentabilitate devine un punct de reper nu numai pentru piață, ci și pentru evoluția rentabilității individuale a titlurilor.

Pentru verificarea acestei propuneri de model s-a realizat un studiu pe șase societăți cotate la BVB și BER, pe o perioadă de opt ani. S-a putut observa la toate societățile analizate, indiferent că sunt cotate la BVB sau la BER, faptul că au avut la început, în perioada 1997-2001, evoluții negative ale rentabilităților calculate, datorită atât factorilor de nivel macroeconomic, cât și celor de nivel educațional cultural. Odată cu creșterea nivelului de cunoaștere în domeniul piețelor de capital valoarea rentabilităților individuale a crescut substanțial spre valori foarte mari ale rentabilității, care ar depăși nivelul prognozat al rentabilității potențiale. Volatilitatea pieței a fost foarte mare, variațiile de rentabilitate de-a lungul perioadei luate în studiu înregistrând ecarteri foarte mari între valorile extreme calculate anual. Deși eșantionul este alcătuit dintr-un număr mic de titluri ele se încadrează în evoluția generală a pieței, subliniind variațiile foarte mari de preț și rentabilitățile care au putut fi realizate, dar cu riscuri foarte mari.

Prin studiul modelului propus rezultă că există o influență puternică a factorului educațional și cultural în sens negativ, afectând încrederea potențialilor investitori în investițiile financiare. Nu există acel exercițiu al jocului la bursă și, de asemenea, există tentația de a investi banii în active, care cel puțin la nivel declarativ prezintă câștigul realizabil la începutul investiției. Evoluția tranzacțiilor pe piața bursieră prezintă în mod clar atât influențe ale mediului macroeconomic, care sunt explicabile prin modelul APT, cât și influențe ale factorilor culturali educaționali datorită creșterii nivelului de informare.

S-a putut observa în baza datelor calculate că, din punct de vedere al numărului acțiunilor tranzacționate din anul 1995 până în anul 2004, suntem într-un proces de creștere continuă, ceea ce vine ca un nou argument în favoarea formulării efectuate, fiindcă în perioada 1997-2000 evoluțiile macroeconomice au fost foarte slabe, net inferioare celor din perioada anterioară și totuși numărul acțiunilor tranzacționate a crescut, ca de altfel și numărul de tranzacții. Explicația trebuie găsită tocmai în influența factorilor culturali educaționali care au permis în timp o reacție pozitivă, deși lentă, ce a determinat cotarea a noi societăți și achiziționarea de titluri ca modalitate de realizare a investițiilor.

Modelul de cuantificare a factorilor educaționali și de cultură investițională a urmărit determinarea rentabilităților potențiale ca medie a celor mai mari trei rentabilități înregistrate istoric; astfel titlul ar prezenta un potențial evolutiv în jurul valorilor maxime înregistrate ținând cont și de existența asimetriei informaționale care determină uneori evoluții ale titlurilor în neconcordanță cu realitatea. Rentabilitatea potențială este influențată atât de factori interni specifici fiecărui titlu în parte, cât și de factori exteriori sau externi. Astfel acest model vine să diversifice factorii cu influență asupra rentabilității titlurilor în *factori interni sau specifici și factori externi*, în această ultimă categorie intrând atât factorii macroeconomici, cât și factorii culturali investiționali, educaționali. Influența asupra acestor factori este exclusă din partea gestionarului unui portofoliu și doar evoluția în timp a acestora are influențe

asupra rentabilității titlurilor și a rentabilității pieței în ansamblu. Cercetarea noastră a arătat că lipsa culturii investiționale și a mijloacelor de informare, a exercițiului în analiza pieței de capital și chiar în luarea ei în considerare ca alternativă investițională afectează rentabilitățile titlurilor de pe piață, afectează capitalizarea bursieră și nivelul riscului existent prin componenta sa sistematică.

Pentru a se calcula rentabilitatea potențială a pieței se propune determinarea unui indice RPOT care se calculează după următoarele reguli:

- se iau în calcul pe lângă diferențele de preț și câștigurile din dividende și majorări de capital;
- ponderea maximă a unei acțiuni în indice este limitată la 5%;
- acțiunile care nu s-au tranzacționat pe tot parcursul anului sunt ponderate corespunzător cu raportul dintre perioada în care au fost tranzacționate și

perioada supusă observației (spre exemplu, dacă au fost tranzacționate 3 luni din 12, raportul este de 3/12 sau 1/4);

- metoda de calcul este medie ponderată, iar exprimarea se face ca variație de randament;
- se calculează pentru titlurile de pe întreaga piață de capital, și anume BVB și RASDAQ.

Acest studiu dorește să se aplice pe o perioadă de cel puțin 20 de ani pentru a se stabili modalitatea de aplicare optimă, pentru a se putea reduce distorsiunile din calculul RPOT și a permite statuarea ideii că influența factorilor culturali, educaționali și informaționali duce, prin mecanismul cererii și ofertei, la modificarea volumului tranzacțiilor efectuate de investitori prin societățile de investiții financiare și astfel duce la afectarea rentabilității titlurilor. Este doar un prim pas care va trebui dezvoltat și îmbunătățit și, de asemenea, verificat matematic în timp.

Bibliografie

- Bachelier, L. (1964), *Théorie de la spéculation*, Paris, Cootner
- Baxter, M., Rennie, A. (1995), *Financial Calculus*, Cambridge University Press
- Black, F., „Capital market equilibrium with restricted borrowing”, *Journal of Business*, 1972
- Black, F., Jensen Mc, Scholes, M. (1972), *The Capital Asset Pricing Model: Some empirical tests*, Studies in theory of capital markets, New York
- Blume M., Friend, I., „A New Look at the Capital Asset Pricing Model”, *Journal of Finance*, vol. 8, no.1, 1973
- Fama, E., French, K., „The cross-section of expected stock returns”, *Journal of Finance*, vol. 47, no. 2, 1992
- Fama, E. (1976), *Foundation of finance*, Basic Books, New York,
- Fiedman, M., Savage, L.J., „The utility analysis of choice involving risk”, *The journal of political economy*, 1948
- Grossman, S., Stiglitz, J., „On the Impossibility of Informationally Efficient Markets”, *The American Economic Review*, vol. 70, issue 3, iunie 1980, pp. 393-408.
- Jacquillat, B., Solnik, B. (1989), *Marchés Financières – Gestion de Portfeuille et des Risques*, Bordos, Paris
- Jensen, M., Meckling, W., „Agent Theory”, *Journal of Finance*, 1980
- LeRoy, St. F., Werner, J. (2001), *Principles of financial economics*, Cambridge, University Press
- Lintner, J., „Security prices, risk and maximal gains from diversification”, *Journal of Finance*, 1965
- Markowitz, H., „Portfolio Selection”, *Journal of Finance*, vol. 7, no.1, 1952
- Miller, M.H., Modigliani, F., „Dividend policy, growth, and valuation of shares”, *Journal of Business*, vol. 34, 1961
- Miller, M.H., Rock, K., „Dividend Policy Under Asymmetric Information”, *Journal of Finance*, 40, 1985 Sept., pp. 1021-1051.
- Mossin, J., „Equilibrium in a Capital Asset Market”, *Econometrica*, 1966
- Neuman, J. von, Morgenstern, O. (1947), *Theory of games and economic behaviour*, Princeton University Press
- Pratt, L., „Risk aversion in the small and in the large”, *Econometrica*, 1964
- Roll, R., „A Critique of the Asset Pricing Theory's Tests”, *Journal of Financial Economics*, 1977
- Ross, S., „The Arbitrage Theory of Capital Asset Pricing”, *Journal of Economic Theory*, 1976
- Samuelson, P., „Risk and Uncertainty: A Fallacy of Large Numbers”, *Scientia*, 1963
- Sharpe, W., „A simplified model for portfolio analysis”, *Management Sciences*, 1963
- Stancu, I. (2002), *Piețe financiare și gestiunea portofoliului*, vol. I, Editura Economică
- Tobin, J., „Liquidity preference as behaviour towards risk”, *Review of Economics Studies*, 1958
- Viviani, J.-L. (2001), *Gestion de portefeuille*, Dunod, Paris

O nouă agendă pentru știința economică

Ion Bucur

Profesor universitar doctor
Universitatea București

Abstract. *The necessity to identify a new agenda for economic science results from the specific feature of this discipline and the insufficiencies of traditional approaches generated by the limits of the classic economic theories, from the necessary reevaluations in the national circumstances context and world modified ones. Starting from this findings we proposed ourselves to reevaluate the opportunity of a new paradigm in economy which could permit possible achieving of a new sintetizing modern vision. One of the research challenges in the economic science field is reconstruction of the relation between state and economy, enlightening a new theory on the economic role of the state, renovating the macroeconomic theories and rethinking the objectives and action instruments specific to economic polices. To this goal we analyzed the main evolutions in economic, and political plan and their influences of the power and intervention forms of the state.*

On the bases of studies and works assigned to this issue, we made critical analyzes of the main opinions referring to the dimensions and implications of the „New Economy” and to the possibility the developed countries to cross a stage or a phase in the evolution of capitalism.

The last part of this study is dedicated to the debate on convergence possibility of the national political and economic systems toward an unic liberal model.

Key words: the reconstruction theory; new economy; convergence; state role; unic model.

Oportunitatea demersului de a identifica o nouă agendă pentru știința economică rezidă în manifestarea unei crize profunde, globale, ce cuprinde inclusiv economia în tendința de abordare fragmentară, reduționistă practică de economiști, precum și în abundența de mituri, paradoxuri și sofisme economice.

Deși dezvoltările teoretice recente pun în evidență, cu pregnanță, semnele evoluției și maturității științei economice ca disciplină academică, nu trebuie omisă vocația sa pragmatică evidențiată prin aceea că analiza economică nu a constituit niciodată produsul unei curiozități intelectuale detașate, ci al unei nevoi presante de a reconstitui lumea.

Noile realități cu care se confruntă economia, complexitatea crescândă a relațiilor economice naționale și internaționale, multiplicarea problemelor care transcend granițele disciplinelor consacrate și a celor generatoare de incertitudini amplifică dificultatea administrării economiei cu ajutorul unor teorii și modele vechi și reclamă o schimbare radicală a modului de abordare a economiei.

Identificarea unor noi direcții de cercetare și a unor noi orizonturi în abordarea unor domenii specifice, în special

ale macroeconomiei și economiei politice internaționale, trebuie să pornească de la profunde mutații și evoluții complexe ce caracterizează realitatea economică, de la multiplicarea evenimentelor cu repercusiuni politice și economice, precum și de la dezechilibrele și asimetriile ce caracterizează lumea actuală.

Retrospectivă și prospectivă

Ultimele decenii au pus în evidență extinderea sferei controverselor în domeniul științei economice. Vechilor dileme privind existența economiei ca știință, normativitatea și obiectivitatea analizei economice, mariajul economiei cu politica ș.a., li se adaugă altele noi. De asemenea, tot mai prezente sunt acuzele referitoare la perpetuarea unor principii de școlastică economică, a unor sofisme economice, la utilizarea excesivă a metodelor cantitative în detrimentul analizei și lipsa unei abordări sistematice a problemelor economice. Riscul unei abordări monodisciplinare și a unei interpretări uneori simpliste din partea economiștilor este sugestiv redat de F. A. Hayek: „nimeni nu poate fi un mare economist dacă este numai economist

– și chiar sunt tentat să adaug că economistul care este numai economist este foarte probabil să devină o pacoste, dacă nu cumva un pericol cert” (citată după Robert E. Goodin, Hans-Dieter Klingemann, 2005).

Interpretarea diferită a mutațiilor petrecute în plan economic și politic și a consecințelor lor perverse, precum și identificarea de soluții diverse pentru situații similare se află în strânsă legătură cu gradul de detașare a economistului de criterii politice și ideologice. Aceste poziții contradictorii evidențiază că performanțele economice nu reprezintă în integralitatea lor rezultatul aplicării „legilor de fier” ale economiei, ci sunt și produsul acțiunii politice. La anumite intervale de timp, instituțiile care afectează performanța economică și distribuie puterea în societate pot fi reconstruite în conformitate cu exigențele societății.

Tezele fundamentale pe baza cărora sunt formulate opinii și aprecieri contradictorii își află sorgintea în așa-numitele macroteorii și metaideologii.

Liberalismul se manifestă ca o doctrină politică și economică, iar monetarismul a fost etichetat ca o ideologie economică cu potențial politic. Nu de puține ori însă, situația economică a fost substituită de ideologie. Spre deosebire de ideologie, știința acceptă și recunoaște limitele cunoașterii (Joseph E. Stiglitz, 2003).

Pentru perioada actuală se sugerează ideea unei predominanțe aparente a doctrinei. Mai mult, asistăm la sfârșitul ideologiei dominante și la instaurarea unui mix doctrinar. În aceste condiții noi, preponderente devin considerentele geoeconomice (Robert Giplin, 2004) și asistăm la sfârșitul erei doctrinei și la instaurarea erei judecății practice.

În ciuda potențialului lor novator, se pare că devine tot mai manifestă tendința de epuizare a „potențialului” ideologiilor economice și politice dominante. Odată cu opțiunea masivă pentru economia de piață, liberalismul devine victima propriei sale eficacități și devin tot mai evidente contradicțiile liberalizării interne și externe (G. Lafay, 2002). În acest nou context, dobândesc o anumită notorietate aprecieri și considerații cu adevărat șocante pentru o perioadă nu demult apusă. Astfel, se consideră pleonastică sintagma stat-național, conceptul de economie națională apare ca o ficțiune statistică, apariția unei noi exproprieri, ca urmare a renunțării exercitării unor funcții tradiționale ale statului, exonerarea statului de conceperea și aplicarea politicilor economice ș.a.

O dezbateră epistemologică mai veche se poartă în jurul caracterului de știință al economiei, precum și al posibilității separării analizei pozitive, eliberată de judecăți de valoare, de analiza normativă.

În general, cei care exclud economia din categoria „științei” au în vedere lipsa unor relații perfect repetabile și a unor principii cantitative fundamentale și cu valoare universală, precum și absența unor legi fundamentale, comparabile cu cele din fizică. Totodată, s-a resimțit permanent tentativa de a disimula și de a masca raporturile economiei cu politica și de a considera economia o știință neutră, obiectivă.

M. Weber și F.A. Hayek nu au negat niciodată normativitatea oricărei analize economice: a elabora judecăți de valoare asupra anumitor măsuri de politică economică constituie scopul imediat al disciplinei noastre

(Bernard Maris, 2003). Mai mult, economia este considerată cea mai normativă și cea mai dependentă de valori dintre toate științele sociale (F. Capra, 2004).

Relația economiei cu politica, respectiv raporturile statului cu economia, considerată dezbateră centrală a secolului al XX-lea, a pus în evidență alternanța orientărilor pro-stat și anti-piață cu cele pro-piață și anti-stat. Nicio asemenea dezbateră nu este ferită de prezența unor mituri și clivaje sterile. În rândul acestora pot fi menționate mitul „statului fără putere”, mitul „noii economii”, neputința în fața forțelor economice contemporane, liberul schimb ca unică metodă de optimizare a producției și consumului, caracterul automat al ajustărilor de piață, convergența în jurul unui model unic economic și politic liberal, tendința de a impune și de a considera unice și corecte numai anumite teorii economice, mitul așa-numitului sector public „rău” și al sectorului privat „bun” ș.a. De asemenea, dezbaterile teoretice consacrate raporturilor puterilor publice cu economia pun în evidență prezența unor clivaje sterile (economie versus politică, stat versus piață, libertate versus egalitate, echitate versus eficiență) și a unor paradoxuri (lipsa de reacție a statelor față de reducerea permanentă a rolului lor, diminuarea puterii economice și politice a statului deși cheltuielile publice înregistrează o pondere ridicată, condiționarea prezenței capitalului internațional de existența reglementărilor și a autorității politice a statelor, economie liberă și stat puternic – free economy and strong state – guvernare fără guvernământ – governance without government – ș.a.

În ultimele decenii se remarcă frecvența cercetărilor consacrate schimbărilor vechilor reprezentări privind relația statului cu piața, omnipotența pieței ca mecanism de coordonare în cadrul societăților moderne, precum și identificării de noi acțiuni consacrate revirimentelor și renovării intervenției sfatului său în economie.

Antiteza stat-piață se fundamentează pe confruntarea a două entități care nu au aceeași natură. Pe de o parte, statul reprezintă un activ al vieții economice, sociale și politice care, în democrație, este purtătorul voinței generale. Pe de altă parte, piața nu reprezintă decât un mecanism de confruntare a cererii și ofertei și nu exprimă nicio voință specifică. Totuși, devine tot mai prezentă tendința de a personifica piața, concretizată în formele de genul „piețele au ales” sau „piețele au decis”.

În concluzie, condiția necesară pentru ca opoziția stat-piață să dobândească un sens o constituie personificarea piețelor. Într-un fel sau altul ele trebuie să reprezinte interese, ca în cazul statelor. Comparația directă a guvernului cu piața este metodologic invalidă și poate conduce la concluzii care, inevitabil, pun într-o lumină favorabilă mecanismele de piață. A considera piața ca un mecanism de alocare eficientă a resurse rare constituie o dogmă economică (Stephen J. Bailey, 1995).

Pentru viitor, devine tot mai incertă convingerea că piața va reprezenta unicul mecanism de coordonare a societății și se consideră a fi o iluzie credința că piețele vor conduce în secolul al XXI-lea (Robert Boyer, Daniel Drache, 1997).

Dificultatea de a întreprinde un nou demers privind evoluția rolului economic al statului provine din vastitatea acestei teme și din lipsa unei baze teoretice bine conturate

și încheiate, precum și din faptul că această problemă nu se poate circumscrie unui singur domeniu științific.

Deși există un număr important de studii și lucrări consacrate acestei dezbateri, uneori discursul este marcat de confuzii terminologice și de preferința pentru abordări ideologice în detrimentul celor științifice.

Numeroase controverse și subiecte de dezbateră există în legătură cu conceptele utilizate pentru a explica acțiunile statului, stabilirea dimensiunilor optime ale guvernului, repartizarea sarcinilor între guvern și sectorul privat, utilizarea bugetului public în asigurarea echilibrului macroeconomic ș.a.

Evaluarea perspectivelor puterii și a marjelor de manevră ale statelor se realizează în termeni mai mult sau mai puțin tranșanți. Majoritatea opiniilor converg către o incontestabilă regresie a puterii economice, politice și juridice a statului, concretizată în diminuarea capacității de a concepe și implementa politici economice (J.B. Auby, 2003). Dificultăți reale comportă însă evaluarea acestor tendințe. Astfel, nu este clar pe deplin dacă pretinsul declin al statului reprezintă o tendință seculară ireversibilă sau dacă această teză servește mai degrabă ca un procedeu ideologic pentru a susține anumite interese.

Proiectarea rolului statului în perspectivă trebuie să se fundamenteze pe o analiză atentă a realităților. Fragmentarea politică și globalizarea economică, deterritorializarea accentuată a activității economice ș.a. au influențat considerabil atributele funcționale și administrative ale statului, precum și opiniile exprimate în legătură cu condiția sa viitoare. Recunoașterea discreditației și compromiterii politicii (J.P. Fitoussi, P. Rosanvallon, 1999) coexistă cu ideea unei posibile recrudescențe a protecționismului și a intervenționalismului statal, precum și cu pledoaria pentru reabilitarea rolului statului ca agent principal al politicii economice (Josef E. Stiglitz, 2003).

Departă de a fi considerat un accident al istoriei, se consideră că statul național va continua să reprezinte singura alternativă ca sursă de putere publică pentru guvernarea economică. În secolul al XXI-lea, statul nu numai că va supraviețui, dar va continua să joace un rol important. Ceea ce nu exclude persistența multor necunoscute privind dimensiunea și contururile implicării sale, forma, condițiile în care va fi restabilită suveranitatea ș.a. (R. Boyer, D. Drache, 1997).

Un nou capitalism, o nouă economie?

Tendința de evaluare a mutațiilor economice și politice s-a concretizat în elaborarea unor teze și idei care au suscitât numeroase controverse.

Una dintre acestea se referă la aprecierea parcurgerii unui nou stadiu sau a unei noi forme a capitalismului. În ce măsură, oare, transformările petrecute afectează natura și substanța capitalismului astfel încât să se justifice asemenea aprecieri? În ciuda controverselor privind evaluarea modificărilor și a implicațiilor lor, sunt tot mai evidente tendințele de mondializare a capitalismului ca urmare a seducției exercitate de modelul economiei de piață. De asemenea, este esențială surprinderea mutațiilor petrecute în domeniul organizării și conducerii activității economice la toate nivelurile.

Consecințele asupra economiei sunt multiple și se manifestă cu viteze diferite. Astfel, treptat, economia se sustrage controlului politic. Sunt bulversate ciclurile economice, devin tot mai acute problemele elucidării rolului puterilor publice în economia contemporană, unele politici economice își dovedesc ineficiența în condițiile noii economii, economia reală funcționează și coexistă cu economia imaterială, financiară, simbolică ș.a.

În unele abordări teoretice, perioada actuală este identificată cu trecerea la o nouă formă de capitalism sub efectul acțiunii noilor tehnologii și al globalizării financiare. Nu există un acord semnificativ privind evaluarea mecanismelor și a implicațiilor micro și macroeconomice ale „noii economii”.

Pe baza experiențelor înregistrate în diferite țări, au fost elaborate numeroase studii și analize care au ca obiectiv clarificarea naturii și conținutului acestui nou episod din istoria capitalismului.

Pentru unii analiști, new age (vârsta de aur, ilustrată prin modelul american) se caracterizează printr-o creștere economică puternică și de durată, ca urmare a beneficiilor noilor tehnologii și a economiei de piață. În anii '90 s-a impus ideea apariției unui nou tip de economie capitalistă (Noua Economie Americană) ca urmare a eliberării pieței de reglementări guvernamentale excesive, micșorării și restructurării corporațiilor americane și a progreselor tehnologice rapide (R. Gilpin, 2004).

În concepția altor specialiști, noua economie reprezintă un mit, o speculație intelectuală dezamorsată prin încetinirea ritmului de creștere din SUA, începând cu martie 2000.

De regulă, sintagma „noua economie” este utilizată pentru a desemna mutațiile economice intervenite la sfârșitul anilor '90, ca urmare a apariției noilor tehnologii și a expansiunii considerabile a finanțelor. Această nouă realitate este apreciată ca o schimbare progresivă, ca urmare a apariției noilor tehnologii și a expansiunii considerabile a finanțelor. Această nouă realitate este apreciată ca o schimbare progresivă și profundă care marchează trecerea de la capitalismul „fordist”, care a prevalat după al doilea război mondial, la noul „capitalism acționarial”.

La moderarea „noului capitalism”, în afara contribuției finanțelor și a mutațiilor tehnologice, o contribuție importantă s-a datorat factorilor socioculturali și instituționali (D. Plihon, 2003).

Din punct de vedere al situației economice, există tentația de a compara noua perioadă cu cei „30 de ani glorioși” (1945-1975) de creștere economică explozivă postbelică. Concluzia este că nu poate fi vorba de o nouă „vârstă de aur”, caracterizată pe baza analizei ritmului de creștere, a capacității de autoreglare a piețelor și a gradului de dispersie a bogăției între diferite zone ale lumii. Cu toate acestea, nu trebuie ignorată sau subestimată amploarea schimbărilor care stau la baza instaurării unei noi societăți și a unui nou capitalism.

Reflecțiile teoretice privind „noua economie” nu sunt lipsite de mituri și prejudecăți. Vehemența discursului în favoarea mutațiilor în plan economic, tendința de a da prioritate aspectelor financiare și tehnologice ș.a. accentuează riscul de a pune semn de egalitate între capitalism și economie și de a exacerba importanța

mecanismelor pieței și individualismului economic. Se produce astfel o evidentă coliziune cu opiniile exprimate în afara spectrului economic, care acuză tratarea și reglarea tuturor problemelor sociale din perspectiva unui utilitarism îngust.

Marile provocări cu care se confruntă capitalismul contemporan impun crearea unui nou mod de gândire economic și mutarea accentului în conducerea societății de pe criteriile economice pe cele cultural-estetice, întemeiate pe valori seculare (S. Matei, 2004).

Capitalismul reprezintă mai mult decât o economie și, prin urmare, noile mutații nu vizează numai sectorul producției de bunuri și servicii legate de noile tehnologii sau numai evoluțiile în domeniul managementului întreprinderii.

De fapt, este vorba de o reorganizare profundă petrecută în țările dezvoltate în ultimul sfert al secolului al XX-lea și care se referă la ansamblul de noi tehnologii, la consecințele acestora asupra creșterii economice, precum și la modul de reglare a economiei, de articulare între un mod de creștere al întreprinderii și un mod de consum (L. Batsch, 2002).

O viziune de ansamblu asupra „noii economii” trebuie să includă și reorganizarea întreprinderii pe baza unor forme mai flexibile și analiza implicațiilor micro (valorizarea activelor financiare ș.a.) și macroeconomice (influența asupra creșterii inflației, creării de locuri de muncă ș.a.), precum și a riscurilor financiare asociate (P. Artus, 2001).

O asemenea perspectivă integrată poate surprinde complexitatea „noii economii” care desemnează simultan atât crearea de noi bunuri și servicii specifice noilor tehnologii, cât și renovarea capitalului și apariția de noi circuite financiare.

Guvernarea întreprinderii (corporate governance) constituie una dintre marile dezbateri din anii '80 care a ocupat câmpul mediatic. Există un larg acord că esența sa vizează organizarea relațiilor dintre acționari și conducătorii de întreprinderi. La originea acestei dezbateri s-au aflat dificultățile organizațiilor americane și britanice de acest tip din anii '70. Guvernarea întreprinderii a progresat sub efectul unui dublu impuls: adaptarea dreptului societăților la noile exigențe ale guvernării și organisme de control.

În perioada capitalismului fordist, economia și finanțele erau organizate pe baze naționale cu un intervenționism sporit al statelor. Creșterea economică reprezenta obiectivul central al politicilor macroeconomice, ale căror mecanisme de concepere și punere în aplicare erau dominate de concepția keynesistă tradițională. Pe măsura demonstrării ineficienței acestei politici sub influența doctrinei monetariste, politica monetară este considerată principalul instrument de reglare macroeconomică.

Obiectivul său îl constituia stabilitatea monetară, iar creșterea economică și ocuparea sunt privite drept consecințe ale dezinflației.

Ca reacție la criza regimului fordist, apărută la sfârșitul anilor '70, se instituie treptat capitalismul acționarial, a cărei caracteristică esențială o constituie „financiarizarea” gestiunii întreprinderii.

Slăbirea modelului de organizare ierarhică a producției de masă, caracteristică fordismului, se datorează, de asemenea, rezultatului instalării stagflației, care a pecetluit eșecul politicilor keynesiste.

Substituirea progresivă a „fordismului” cu „toyotismul” conduce la promovarea de noi strategii și structuri organizaționale suplimentare și orizontale. Efectul acestui nou model organizațional este reducerea costurilor și îmbunătățirea rentabilității firmelor.

Apariția firmelor rețea conduce la diminuarea rolului întreprinderii independente. O parte crescândă a fluxurilor comerciale se derulează intra-firme, iar producția tinde tot mai mult să fie externalizată și delocalizată către alte întreprinderi.

La aceste condiții s-au impus noi reguli pentru întreprinderi regăsite în conceptul de guvernare (corporate governance, governance d'enterprise), prin care acționarii, investitorii instituționali, care concentrează portofoliul de acțiuni, reprezintă actorii principali. Crearea și maximizarea „valorii acționariale”, precum și organizarea unui sistem de control extern au menirea să incite conducerea întreprinderii în direcția satisfacerii obiectivelor acționarilor.

Tot mai evidentă devine tendința de dezintermediere financiară, care semnifică reducerea importanței și ponderii băncilor (finanțare indirectă) în raport cu piața financiară (finanțare directă).

Gestiunea colectivă a economiilor prin intermediul celor trei categorii de investitori instituționali (fondul de pensii, fonduri mutuale sau societăți de investiții și companii de asigurări) conduce la o tendință de creștere puternică a activelor ilustrate prin majorarea vertiginoasă a principalilor indici bursieri, ca urmare a dezechilibrului structural creat între, pe de o parte, cererea masivă de titluri din partea investitorilor și, pe de altă parte, oferta insuficientă de titluri din partea statelor care își rambursează datoria și a întreprinderilor care își răscumpără propriile acțiuni.

Ca urmare a acestor noi evoluții, capitalismul actual se detașează de capitalismul postbelic și repune în discuție statutul salariatului tradițional și introduce noi forme de inegalitate.

Edificarea noului studiu al economiei se fundamentează pe opțiunile politice inspirate din ideologia neoliberală, care dă prioritate pieței mondializate și logicii rentabilității financiare. În centrul său se află un nou mod de dezvoltare, cel al unei economii fondate pe cunoaștere și marcat de rolul central jucat de producerea și difuzarea de cunoștințe.

Creșterea și inovarea reprezintă elemente majore ale politicii de creștere promovate în țările avansate. Economia, în cadrul căreia noțiunea de bun informațional acoperă o mare varietate de produse sau servicii, dobândește tot mai mult atributele unei economii de inovare care, prin tendințele sale puternic monopolistice, face necesară adaptarea și întărirea regulilor concurențiale elaborate pentru economia clasică. Având în vedere extrema volatilitate a cotațiilor întreprinderilor, E-economia dă impresia unei economii de cazinou cu risc sporit (J.C. Prager, 2002).

Transformărilor petrecute în natura și structura producției au condus la redeseemnarea frontierelor între bunuri și servicii în condițiile apariției unei „economii a imaterialului” în care relația centrală este cea stabilită între om, idee și imagini.

Devine tot mai pregnantă tendința de estompere a frontierei dintre bunuri și servicii, produsul material reprezentând altceva decât „suportul” pentru distribuirea

serviciilor. De asemenea, o altă transformare majoră o constituie personalizarea producerii de servicii care explică trecerea de la producția de masă de bunuri standardizate la producția de servicii specializate.

Convergență sau diversitate?

Există uneori tendința de a considera că, sub impulsul mutațiilor tehnologice și al globalizării financiare, economiile dezvoltate converg către un model unic de capitalism. Astfel, ultimele decenii au impus o literatură bogată, care își propune să investigheze probleme esențiale ce țin de evoluția în perspectivă a capitalismului.

Evoluții teoretice concertate caută cu asiduitate răspunsuri la întrebări esențiale privind viitorul capitalismului, existența unei economii alternative la economia de piață, evoluția în perspectivă a mecanismelor și instrumentelor de reglare și gestiune, posibilitatea dominației unui singur model al capitalismului sau, dimpotrivă, perpetuarea unor modele de „capitalisme divergente” sau „varietăți de capitalism”.

Conform unei tipologii care tinde să fie depășită în contextul economiei de piață, s-au conturat trei categorii de modele distincte: modelul anglo-saxon, modelul Europei continentale și modelul japonez (G. Lafay).

Elementele care diferențiază aceste modele se referă, în principal, la concepțiile ideologice pe care se fundamentează rolul economic al statului și al sistemului bancar, locul piețelor bursiere ș.a. Identificarea unei tipologii a modelelor de capitalism ridică numeroase întrebări referitoare la criteriile de clasificare, precum și la sistemele sau subsistemele referențiale.

Pe baza analizei unei probleme esențiale (fiscalitatea, securitatea socială, reglementare, bancă sau bursă, dispersia puterii într-o întreprindere ș.a.) este pusă în evidență lipsa de omogenitate a sistemului capitalist și diferențierea sa în două mari modele ce se înfruntă: „capitalismul contra capitalismului” (M. Albert, 1994). Din interiorul aceluiași liberalism s-au conturat modelul neoamerican și modelul renan.

Ideea universalității modelului și a unei eventuale convergențe către un model unic a generat numeroase controverse. În primul rând, a dobândit o largă recunoaștere ideea existenței unui model universal și a unor modele susceptibile de a îmbunătăți înțelegerea anumitor categorii de fenomene (Thierry de Montbrial, 2003).

Pluralitatea modelelor și o eventuală convergență trebuie să se fundamenteze pe analiza experiențelor și tradițiilor naționale diferite, precum și a consecințelor care decurg din mondializarea accentuată și schimbarea instituțională.

În al doilea rând, este subliniată cu acuitate ideea caracterului efemer al modelelor. Astfel, în anii '70 se impunea modelul german al economiei de piață, fondat pe congestiunea între sindicate și patronat și pe o relație strânsă între bănci și industrie. Ulterior, au devenit tot mai evidente elementele de criză ale capitalismului german și japonez, în condițiile în care capitalismul american, purtător al „noii economii”, oferă el însuși serioase semne de slăbiciune (D. Plihon, 2003).

Pe măsura accelerării globalizării financiare și a intensificării mobilității internaționale a capitalismului, în anii '90 devine tot mai sesizabilă tendința de apropiere a celor două modele. Rolul determinant l-au exercitat expansiunea doctrinei neolibérale, pătrunderea masivă a investițiilor americane pe piețele bursiere europene și evidența impusă de limitele sistemului financiar fundamentat pe îmbinarea intereselor între bănci și întreprinderi (L. Batsch, 2002). Cu toate acestea, din rațiuni multiple se consideră că, la începutul secolului al XXI-lea, va persista diversitatea de capitalisme naționale, iar tendința de aliniere în jurul modelului american și britanic nu exclude toate distincțiile existente, în condițiile în care același model comportă el însuși numeroase evoluții.

În aceste condiții, devine tot mai posibilă existența unor sisteme economice și sociale performante, deschise către mondializare și noile tehnologii și care să se abată de la caracteristicile modelului dominant.

Bibliografie

- Albert, M. (1994), *Capitalism contra capitalism*, Editura Humanitas
- Artus, P. (2001), *La nouvelle économie*, Éditions La Découverte
- Bailey, St., J. (1995), *Public Sector Economics*, Macmillan
- Batsch, L. (2002), *Le capitalisme financier*, Éditions La Découverte
- Boyer, R., Drache, D. (1997), *States Against Markets*, Routledge
- Bruckner, P. (2002), *Mizeria prosperității*, Editura Trei
- Capra, F. (2004), *Momentul adevărului*, Editura Tehnică
- Castel, O. (2002), *Le Sud dans la mondialisation. Quelles alternatives?*, Éditions La Découverte
- Fitoussi, J.-P., Rosanvallon, P. (1999), *Noua epocă a inegalităților*, Institutul European
- Gamble, A. (2001), *Politică și destin*, Editura Antet
- Gilpin, R. (2004), *Economia mondială în secolul XXI*, Editura Polirom
- Lafay, G. (2002), *Comprendre la mondialisation*, Economica, 4e édition
- Maris, G. (2003), *Antimanuel d'économie*, Editions Breal
- Matei, S. A. (2004), *Boierii Minții*, Editura Compania
- Michalet, Ch.-A. (2002), *Qu'est-ce que la mondialisation?*, Éditions La Découverte
- Montbrial, Th. de (2003), *Acțiunea și sistemul lumii*, Editura Expert
- Pérez, R. (2003), *La gouvernance de l'entreprise*, Éditions La Découverte
- Plihon, D. (2003), *Le nouveau capitalism*, Éditions La Découverte
- Prager, J.-C. (2002), *La politique économique aujourd'hui*, Ellipses
- Ramonet, I. (1998), *Geopolitica Haosului*, Editura Doina

Informația asimetrică și incertitudinea pe piața de capital

Petru Prunea

Profesor universitar doctor
Universitatea Tehnică Cluj-Napoca

Abstract. *The paper analyses the paradox found on the stock exchanges where routine operations are regulated on a very detailed scale while important decisions regarding investments in financial asset are taken under uncertainty conditions. Thus, the paper emphasizes the debate of the source, the nature and the dimension of this uncertainty, present in all phases where decisions regarding the stock exchange's operations are taken and applied. The author shows that in the stock exchange decisions remains, at least theoretically, under certainty and rationality but these characteristics have to be approached in a probabilistic way. And this statement is detailed.*

The level of knowledge gathered from a participative study of the market, through both fundamental and technical analysis, gives to the concept of reducing uncertainty an objective character. But still, all this is done by achieving a better cognitive image without the reducible uncertainty. In the opposite situation, the uncertainty grows. Those taking decisions regarding the investments aspects have to deal with two main problems. Thus, the investors have at their disposition two strategies: "step by step continuous optimization" and "good enough investments". These strategies are critically presented and analyzed, considering their advantages and disadvantages, the main approach being the acquisition or the selling price of the financial assets.

The description of these decisional strategies used in a stock exchange's operations is followed by the presentation of the criteria that should be considered when choosing these strategies.

The emerged conclusion is that in the presence of uncertainty, which accompanies a stock exchange, a high level of performance cannot be obtained without possessing a large amount of relevant information gathered in the past but relevant for the present.

Key words: uncertainty; decision; informal uncertainty; portfolio optimization; cognitive uncertainty.

Piața de capital oferă celor care o studiază și celor care o folosesc, în calitate de agenți economici ori ca investitori, o particularitate similară cu un paradox. Operațiunile de rutină specifice ei sunt reglementate până la nivelul de detaliu prin legi, instrucțiuni, proceduri ori dispoziții de măsuri, în timp ce deciziile privind plasamentele în titluri și restructurarea portofoliului se iau în condiții de incertitudine perpetuă. Aceasta are o dublă explicație, una obiectivă și alta subiectivă. Prețurile viitoare, ca și stările succesive ale bursei, nu decurg cu necesitate din cele anterioare, încât neputând fi prezis nivelul lor planează convingerea asupra oricărei alternative de acțiune alese că este probabil cea mai bună, fără a avea certitudinea că într-adevăr este cea corectă și rațională în mod absolut. Chiar dacă evaluarea factorilor care influențează prețurile nu este contestabilă, corectarea realizată, analizele efectuate, recomandările oferite garantează doar probabilitatea unei alegeri bune a sensului operațiunii – vânzare sau cumpărare.

Factorii identificați, evaluați și ierarhizați își pot schimba în perioada următoare forța de acțiune sau chiar structura, astfel că activitatea bursieră este cel puțin greu determinabilă.

Această afirmație este întărită și de caracteristicile cunoștințelor celor care operează pe piața de capital. Dat fiind faptul că la bursă se tranzacționează o mulțime de titluri, că activitatea emitenților lor este influențată de numeroși factori specifici, unii dintre ei cu un pronunțat caracter aleator, că asupra pieței au o puternică înrăurire evenimentele de ordin social, politic și cele de decizie macroeconomică, putem spune că operatorii bursieri folosesc cunoștințe incomplete, aproximative și, adesea, nerelevante. Așa că incertitudinea în acest domeniu al acțiunii practice are fără îndoială și o origine cognitivă.

Cu toate că incertitudinea cognitivă se poate reduce prin îmbunătățirea cunoștințelor despre piață și despre evenimentele adiacente ei, decizia bursieră nu-și poate

perde sau depăși atributul de probabilitate. A lucra cu probabilități în formarea și gestiunea portofoliului de valori mobiliare nu echivalează cu decăderea calității deciziei, cu trecerea ei la marginea raționalului, în întâmplătorul cotidian. Calculul decizional rămâne, cel puțin teoretic, în sfera certitudinii și a raționalului, dar acestea trebuie abordate în sens probabilistic. Oricât de multe cunoștințe noi s-ar obține în timp despre emitenți și despre piață încât să se justifice reformularea deciziei inițiale în sensul îmbunătățirii, ea dovedește numai probabilitatea de a fi mai bună, nu și certitudinea că este așa în mod efectiv.

Profesioniștii în operațiuni bursiere, agenții de investiții financiare, analiștii și traderii nu contestă acest lucru. Dimpotrivă, chiar recunosc adesea în cercuri restrânse că rezultatul operațiunilor recomandate sau efectuate este incert. În prima parte a carierei lor își asumă cu sfială imposibilitatea unei predicții sigure, punând-o pe seama incompletitudinii și precarității cunoștințelor lor și a colegilor din firmă. Ulterior devin pe deplin convingși că mediul bursier în care lucrează poartă amprenta incertitudinii. Informațiile empirice de care dispun în luarea deciziilor pot fi nu numai incomplete, ci și mai puțin exacte decât cred sau de-a dreptul eronate. Cantitatea și calitatea cunoștințelor utilizate într-o etapă sau alta a procesului de investire în titluri financiare nu se poate situa la nivelul necesarului din numeroase motive. Prezentăm în rândurile care urmează doar două dintre cele de ordin obiectiv.

O informație relevantă pentru piață se încorporează aproape instantaneu în preț, încât numai cel ce declanșează primul operațiunea bazată pe ea devine beneficiarul complet al efectelor utilizării ei. În al doilea rând, se știe că investitorii în titluri se află unii față de alții în situații foarte variate, deoarece au prețuri medii de achiziție inegale, capacitatea lor de pătrundere a semnificației fenomenului bursier este diferită, cum sunt de altfel și stările emoționale generate de el. Drept urmare, investitorii la bursă dau dovadă de o mare instabilitate a opiniilor, preferințelor pentru cumpărare, respectiv pentru vânzare, oscilează cu mare amplitudine, fapt ce accentuează și el, din interior, incertitudinea cu care se confruntă participanții. Mai mult, analistul bursier și managerul de portofoliu se întreabă adesea dacă cunoștințele lor despre piață și deciziile luate la un moment dat nu vor fi modificate sau invalidate de o nouă informație disponibilă cunoașterii de către ei. Cu siguranță că acumularea de noi cunoștințe despre problema analizată poate avea efecte distructive asupra deciziei, producând o creștere, și nu o scădere a incertitudinii cu care se întâlnesc operatorii pe piață. Nu întotdeauna suplimentul de informație generează un spor de confort psihic, o fermitate în decizie și o eficiență mai ridicată investiției.

Prin această aserțiune recunoaștem că se poate obține o certitudine decizională ridicată sau scăzută în procesele bursiere atât la nivele înalte ale cunoștințelor specifice, cât și în cazul în care ele sunt precare. Recomandările, respectiv deciziile privind sensul operațiunii oportune la un moment dat, susținute de o bază informațională suficient de bogată și de congruentă, oferă o paletă mai largă de plasamente alternative, sigure, formulate explicit și ierarhizate după criterii consacrate. Chiar dacă multitudinea soluțiilor de investire a capitalului îl pune pe posesorul lui într-o stare

de alegere neplăcută, incertitudinea în care a ajuns el este de preferat celei oferite de un amator, de un neinițiat, care având o imagine fragmentară și confuză despre piață nu poate susține, cu argumente plauzibile, nici o alternativă de plasament. Cine urmează recomandările lui va pierde, iar dacă va câștiga aceasta se va datora numai șanseii, cum se întâmplă frecvent cu indivizii care își gestionează singuri portofoliile sau tranzacționează online.

Nivelul cunoștințelor dobândite prin studiul participativ al pieței și în urma analizelor tehnice și fundamentale imprimă reducerii incertitudinii un caracter obiectiv, datorită corelației directe dintre aceste două procese. În același timp convingerea că incertitudinea este reductibilă prin îmbunătățirea imaginii cognitive asupra fenomenului bursier influențează comportamentul celor care au drept de decizie pe piața fiindcă se stimulează și efortul de a obține noi informații și dorința de a-și îmbunătăți alegerea. Faptul că momentul luării unei decizii definitive se amână, în cazul în care se acceptă acest model comportamental, nu trebuie perceput ca un neajuns. Posibilitatea reconsiderării deciziei privind sensul operațiunii și a momentului efectuării ei nu conduce la blocarea acțiunii inițiate. Dimpotrivă, ea conferă procesului decizional și celui investițional un caracter flexibil și inovator. Astfel se poate vinde o parte din cantitatea deținută dintr-un anumit titlu pentru a încasa ceva din profitul conținut în acel pachet sau se achiziționează treptat volumul preconizat din activul financiar vizat. După cum se poate efectua doar una din cele două operațiuni care oferă posibilitatea unui arbitraj pe două piețe, urmând ca cealaltă tranzacție, pe piața spot sau pe cea la termen, să se efectueze sau nu în funcție de decizia finală.

În situația opusă, când baza de informare este redusă și procedeele de prelucrare a datelor disponibile este puțin elaborat, incertitudinea crește. În mod firesc, starea de spirit a decidentului se caracterizează prin descurajare. Neîncrederea în posibilitatea reducerii incertitudinii privind evoluția bursei, corelată cu așteptarea unui insucces diminuează motivația de a căuta soluții de operare câștigătoare. Astfel că în momentul în care se instalează convingerea că incertitudinea este ireductibilă, atitudinea operatorilor devine predominant pozitivă. Nu vând, chiar dacă prețurile scad, pierzând total sau parțial câștigul conținut în prețul curent. Or, așteptarea ca piața să își revină poate dura de la unul la mai multe cicluri bursiere. Sau nu cumpără, în mod treptat, cantități parțiale din titlul preferat în speranța că vor putea realiza achiziția preconizată într-un moment ulterior, la un preț mai mic.

Când faza descendentă a ciclului bursier, declanșată cu mult înainte de sfârșitul trimestrului în curs, se prelungește în mod dureros, activitatea de informare și de analiză înregistrează un recul. Până când se publică datele oficiale despre realizările emitentului, informațiile despre faptele lui sunt departe de a fi credibile, mai mult au un pronunțat caracter manipulativ. Rezultatul imediat al dezinteresului pentru cunoaștere, dus adesea până la stoparea completă a acestei activități, nu numai că amplifică incertitudinea cu care se confruntă operatorii din piață, dar le și fortifică propensiunea spre indecizie. Efectul imediat ia forma scăderii volumului tranzacțiilor bursiere, dispariția feedback-ului oferit de piață, generalizarea dezorientării. Toți ochii din piață se îndreaptă acum, să spunem, spre

PNA (DNA) în speranța că va lansa o știre, fie și negativă, care o să scoată piața din letargie. Așadar, indecizia este păguboasă pe piața bursieră, ea are și în acest domeniu un pronunțat caracter disfuncțional.

Decizia declanșând procesul de investire sau de dezinvestire, care la nevoie poate fi ulterior îmbunătățit, aduce în piață noi informații, noi resurse și interese, dă forță și consistență crescută etapei de acumulare a titlurilor, pregătind faza de avânt bursier. Din această dialectică a activității bursiere rezultă cu claritate ceea ce piața confirmă adesea, anume că nu este funcțional pentru nimeni să se mențină sub formă de bani într-o perioadă îndelungată capitalul destinat investițiilor în titluri în speranța că achiziția preconizată se va face la cel mai mic preț. Dimpotrivă, este recomandabil să se înfrunte incertitudinea generată de necunoașterea duratei și amplitudinii corecției prețurilor luând decizia de a tranzacționa chiar dacă ea nu îndeplinește toate criteriile personale de exigență informativă.

Cele două probleme cu care se confruntă în permanență persoanele care decid sau care numai îi orientează pe alții în privința investițiilor în titluri cotate la bursă sunt:

a) luarea unei hotărâri suficient de bune în condiții de incompletitudine informațională și

b) cum să procedeze când incertitudinea fiind în exces îi afectează negativ rentabilitatea plasamentelor ori funcționarea entității în care lucrează.

Cu siguranță că prima reacție de răspuns la aceste încercări în fața cărora este pus un astfel de decident este să identifice și să desfășoare acele strategii care minimizează consecințele nedorite ale incertitudinii specifice pieței bursiere sau care eventual să diminueze o parte din mărimea acesteia. Dacă el acceptă principiul rezonabilității și acțiunea de investiții va putea recurge la „optimizarea treptată și continuă” a plasamentelor sau la strategia „suficient de bună” a acesteia.

Optimizarea treptată și continuă se poate obține și în condiții de incertitudine ridicată dacă se acceptă desfășurarea unui proces deliberativ și acțional structurat în felul următor. Opiniile participanților la actul decizional, fie că ele s-au obținut studiindu-se evoluția pieței în timp real, fie în urma analizei tehnice sau fundamentale pertinente și orientate spre ținte clar formulate, ajung să se accepte chiar dacă au un caracter incert, dat de fundamentarea cognitivă insuficientă. Predicțiile formulate de participanți în legătură cu tendința prestabilită a pieței bursiere sunt evaluate, ierarhizate și tratate ca și cum ar proveni dintr-un calcul riguros, în care s-au folosit informații complete și coerente. Dacă un participant aduce noi date despre problema în discuție previziunea referitoare la exemplu se reformulează încât, în final, se selectează varianta de decizie considerată a fi cea mai bună în condițiile informaționale disponibile. Totuși, acesteia i se recunoaște nu numai caracterul incert, dar și cel provizoriu, putându-se oricând modifica coordonatele ei dacă tendința pieței se schimbă subtil în cursul zilei de tranzacționare. Eforturile participanților la actul decizional sunt îndreptate, fără doar și poate, spre identificarea variantei procedurale optime. Însă chiar dacă ea s-a selectat din mulțimea celor disponibile, rezultatele care se obțin nu vor îndeplini condiția de optim efectiv, derivat din calcule, decât în mod

întâmplător, datorită incertitudinii recunoscute și acceptate în plan decizional și celei generate de efectele priorității de ordin, de evoluția pieței până în momentul în care ordinul introdus în sistem s-a executat, precum și de nivelul la care a ajuns rata dobânzii fără risc. Faptul că procesului decizional i se asigură un caracter deschis, interactiv, în sensul că decizia luată se poate revizui în funcție de noile coordonate ale pieței, inclusiv după ce ea s-a consemnat în scris, asigură operațiunilor bursiere derulate după acest model o șansă suplimentară de a se apropia de optimul specific domeniilor în care evoluția evenimentelor este complet predictibilă.

Strategia deciziei suficient de bune ar putea porni de la următoarele două premise. În primul rând, de la opinia că operațiunile bursiere care se finalizează cu un câștig mai mare decât cel rezultat din calcule teoretice, sau din cel oferit de rata dobânzii fără risc, trebuie efectuate fără întârziere. A doua, că eforturile depuse pentru identificarea altor variante acționale trebuie să înceteze după ce s-a acceptat și aplicat o astfel de decizie. La prima vedere această procedură pare inacceptabilă, fiindcă oferă șanse sigure de ineficiență. Însă perspectiva asupra ei se schimbă dacă se analizează condițiile de operare când piața este foarte volatilă, iar succesiunea evenimentelor imprevizibile determină o incertitudine accentuată. În astfel de împrejurări efectuarea unei prime achiziții sau vânzării la prețul asigurat de varianta de decizie considerată satisfăcătoare reprezintă adesea o soluție mai bună decât amânarea operației în speranța că piața se va stabili și prețul se va îmbunătăți. Procedând astfel se risipește cel puțin un risc: creșterea, respectiv scăderea prețului, în cazul vânzării, nu antrenează o pierdere integrală, fiindcă o parte din pachetul de titluri s-a tranzacționat anterior la un preț mai bun.

Se poate întâmpla ca ulterior acestei prime operațiuni piața să evolueze într-o direcție mai favorabilă, sub aspectul prețului, dar nu și sub cel al volumului posibil de tranzacționat. Fapt care constituie o dovadă suplimentară a corectitudinii raționamentului că în condițiile unei capacități informative limitate și fragile strategia deciziei suficient de bune este preferabilă unei ezitări cauzate de imposibilitatea structurării și ierarhizării alternativelor operaționale concurente. Continuându-se tranzacțiile după această procedură se ajunge la un portofoliu acceptabil, foarte puțin diferit de cel obținut în urma folosirii strategiei optimizării treptate. De unde decurge concluzia că nu are o justificare rațională continuarea căutării celei mai bune decizii de investire ori de dezinvestire după identificarea variantei considerate satisfăcătoare după criteriul prețului de tranzacționare. Argumentele care o susțin provin din perimetrul costurilor generate de informarea suplimentară și de evaluarea alternativelor identificate, toate privite sub aspectul restricției ridicate de factorul timp, care creează în plus și o stare de disconfort sinonimă cu stresul. Iar dacă se ia în considerare posibilitatea folosirii experienței dobândite în procesele investiționale anterioare și a valorificării feedback-ului rezultat din tranzacțiile efectuate după regulile acestei variante, considerate suficient de bune, se impune de la sine convingerea că procedura este preferabilă altora, inclusiv alegerii la întâmplare dintre alternativele în competiție disponibile la un moment dat.

Alegerea întâmplătoare, cunoscută și sub denumirea „regula săgeții”, se recomandă a fi folosită și ea, când cunoștințele disponibile și cele deținute de operator sunt reduse, dar numai pentru că face posibilă economisirea taxelor percepute de consultant. Însă nu trebuie admis un inconvenient major, anume că utilizarea ei frecventă împiedică acumularea de cunoștințe, deoarece competențele în actul de decizie nu fac necesare folosirea lor.

Cu toate avantajele pe care le oferă strategia deciziei suficient de bune are și unele slăbiciuni. Randamentul plasamentului efectuat potrivit prescripțiilor ei nu este dintre cele mai ridicate. Iar unii decidenți pot ignora feedback-ul pentru a preveni, în cadrul analizelor ulterioare a operației efectuate, descoperirea unor lipsuri în planul cunoașterii și prelucrării informațiilor utilizate de ei. Mai mult va tinde să-și asume reușitele și să cultive status-quo-ul în detrimentul explorării alternativelor și al asumării riscului, apreciind soluția adoptată ca singura valabilă. Totuși, deși avem în vedere faptul că există o categorie de oameni cu intoleranță la incertitudine și că este normal ca mărirea riscului acceptat să se coreleze cu nivelul randamentului investiției, care este superior ratei dobânzii la depozitele bancare, includerea acestei strategii printre procedurile folosite în formarea și gestiunea portofoliilor de valori mobiliare este justificată din punct de vedere teoretic și practic.

După ce am prezentat câteva strategii decizionale utilizabile în operațiunile bursiere, în mod firesc se pune întrebarea privind criteriile după care trebuie alese ele. Deoarece în activitatea la care ne referim profitabilitatea depinde în bună măsură de factori extrinseci analiștilor și operatorilor bursieri, acestora le revine sarcina să procedeze de așa manieră încât să reducă riscul specific asociat operațiilor propuse sau efectuate. Drept urmare, înaintea adoptării unei strategii trebuie identificat tipul de incertitudine care caracterizează piața în momentul respectiv și nicidecum nivelul și natura informațiilor despre ea pe care le dețin factorii de decizie. Astfel, cum am arătat, în cazul incertitudinii investițiilor se recomandă strategia deciziei suficient de bune, iar dacă riscul este reductibil mai adecvată este strategia optimizării treptate și continue.

În al doilea rând, se impune cu necesitate evaluarea mărimii cunoștințelor deținute de sistemul decident. Când se utilizează strategia deciziei suficient de bune sunt necesare informații mai reduse, apropiate de cele comune, în timp ce în cazul strategiei optimizării treptate se impune nevoia unor cunoștințe mai ample, de tip științific. În plus

se cere, în acest caz, crearea unui mecanism de sporire continuă a nivelului de informare și de acceptare a schimbărilor, a inovațiilor, a explorării permanente a alternativelor.

O altă mutație necesară este cea în modul de gândire. Deoarece problemele pieței bursiere sunt influențate de numeroși factori cuantificabili și necuantificabili, unii cunoscuți alții nu, gândirea de tip probabilistic este obligatorie pentru a obține performanțe rezonabile. Elementele cu care se cuantifică operatorii pe piață, incertitudinea, riscul, nedeterminarea, trebuie luate în calcul în mod permanent, fapt irealizabil în afara capacității de acțiune în condiții de incertitudine. Iar instrumentele acestui nou tip de raționalitate sunt teoria probabilității, teoria jocurilor, analiza de sistem etc.

Un al treilea factor care influențează alegerea strategiei, care depinde și el de situația entității decidente, este capitalul disponibil pentru investirea în titluri și atitudinea față de risc. De exemplu, feedback-ul oferă informații în mod sistematic despre efectele operațiunilor anterioare, dar soluțiile dispuse devin efective numai în cazul în care există resurse financiare sau titluri pentru a fi folosite în procesul de gestionare a portofoliului. Dacă decidentul, respectiv investitorul, își asumă incertitudinea va accepta să creeze condițiile care o favorizează, dar în același timp, rațional fiind, va lucra într-o bandă de preț rezonabilă pentru a valorifica oscilațiile prețului.

În adoptarea unei strategii investiționale sau a alteia nu putem face abstracție de incidența unor factori generali, proprii colectivității din care provin și decidentul, și inițiatorul operațiunilor în cauză. Printre aceste determinări extrinseci am identificat gradul de informare și de cultură specifică, rentabilitatea regăsită în atitudinea față de risc, în orizontul de așteptare formulat și respectat, precum și în forța contagiunii informale.

Piața de capital, fiind în același timp concurențială și foarte complexă, are, după cum am demonstrat, coordonate imprevizibile. În aceste circumstanțe, pentru a lua decizii suficient de bune operatorii de piață și analiștii bursieri trebuie să dispună de informații și evaluări obținute în timp, dar care să fie relevante în prezent. În plus, decidentul performant în condiții de incertitudine trebuie să atingă nivelul de raționalitate care să-i permită diferențierea informațiilor relevante de cele nesemnificative, iar dacă este cazul, să promoveze în unele împrejurări inițiative și acțiuni de sorginte extracognitivă.

Tranziția modelelor de creștere economică

Coralia Angelescu

Profesor universitar doctor
Academia de Studii Economice București

Abstract. *The transitional recession in countries of Eastern Europe has been much longer than expected. The legacy and recent policy mistakes have both contributed to the slow progress. As structural reforms and gradual institution building have taken hold, the post-socialist economies have started to recover, with some leading countries building momentum toward faster growth. There is a possibility that in wider context of globalization several of these emerging market economies will be able to catch up with the more advanced industrial economies in a matter of one or two generations.*

Over the past few years, most candidate countries have made progress in the transition to a competitive market economy, macroeconomic stabilisation and structural reform. However their income levels have remained far below those in the Member States. Measured by per capita income in purchasing power standards, there has been a very limited amount of catching up over the past fourteen years.

Prior, the distinctions between Solow-Swan model and endogenous growth model. The interdependence between transition and integration are stated in this study. Finally, some measures of macroeconomic policy for sustainable growth are proposed in correlation with real macroeconomic situation of the Romanian economy.

Our study would be considered the real convergence for the Romanian economy and the recommendations for the adequate policies to achieve a fast real convergence and sustainable growth.

Key words: integration; economic growth; Solow-Swan growth model; endogenous growth.

România s-a înscris într-un proces de reconstrucție instituțională, legislativă, economică, socială, politică etc., care are drept țintă modernizarea țării și ocuparea unei poziții externe favorizante pentru aceasta. România se află în tranziție postcomunistă, menită să structureze o economie de piață funcțională și un sistem democratic bazat pe un stat de drept. În paralel, se urmează un proiect de aderare la structurile Uniunii Europene și de operaționalizare a prezenței sale în cele de securitate euroatlantică. România parcurge după 1990 o etapă de profunde transformări, în consens cu tendințele din lumea contemporană.

La realizarea acestora și în pregătirea pentru aderarea la Uniunea Europeană un rol important îl are creșterea economică susținută – caracteristică a modelului european de creștere. Principiul fundamental al acestui complex proces de transformări este acela că numai o convergență reală rapidă către modelul european va conduce la o integrare avantajoasă a economiei românești.

În modelul european există o modificare de strategie privind procesul de creștere economică. Se depășește *teoria neoclasică a creșterii economice*, caracterizată prin ipoteze

restrictive, nefuncționale: economia este stabilă și tinde spre deplină folosință; se pornește cu analiza de la microeconomie, de la preferințele gospodăriilor, funcțiile de producție ale firmelor, structura piețelor etc.; investițiile au un efect pe termen scurt asupra venitului național prin cererea agregată; efectele lor pe termen lung se manifestă prin creșterea venitului național potențial; economisirile reduc consumul și cererea agregată și de aceea reduc venitul național pe termen scurt; însă, pe termen lung, economisirea finanțează investițiile ce conduc la o creștere a venitului potențial; există randamente descrescătoare ale factorilor de producție; pe termen lung, modificările tehnologice reprezintă principala cauză a creșterii economice, împreună cu investițiile în capital și în noile tehnologii; creșterea economică, creșterea gradului de ocupare și redistribuirea venitului în societate sunt obiective independente și potențial conflictuale.

Se trece la *teoria creșterii economice endogene*, care tratează schimbarea tehnologică ca pe o variabilă endogenă care răspunde la semnale de piață. Difuzarea tehnologiei este de asemenea endogenă, investițiile au randamente crescătoare și conferă externalități, există randamente

crescătoare ale factorilor de producție, iar creșterea economică, creșterea gradului de ocupare și redistribuirea venitului în societate sunt interconectate.

Contextul internațional în care are loc înfăptuirea Politicii Creșterii Economice (PCE) în România este marcat, mai întâi, de pregătirea *aderării la Uniunea Europeană*. Strategia și programele de creștere durabilă trebuie să cuprindă obiective care să permită îndeplinirea condițiilor de integrare în structurile europene. Aceasta impune ca obiectivele privitoare la producția de bunuri și servicii să țină seama de concurența de pe piața comunitară căreia trebuie să-i facă față produsele naționale. Totodată, orizontul PCE trebuie să-l depășească pe cel al strategiilor și programelor guvernamentale de integrare în UE, întrucât numai astfel se creează condiții ca avantajele integrării să fie valorificate și în folosul procesului de creștere durabilă în România.

Programul de aderare la UE cuprinde obiective ce concretizează cerințele integrării și care reprezintă angajamente ferme ale guvernului. Garanția îndeplinirii lor ar dobândi mai multă greutate dacă s-ar corela cu obiectivele strategiei de creștere durabilă, ceea ce presupune o evoluție simultană și paralelă a PCE cu cea de integrare europeană.

Putem afirma că România parcurge o tranziție internă, desfășurată pe trei aliniamente: liberalizare politică și economică, restructurare generală, cu un pivot puternic în privatizare și stabilizare macroeconomică, pe fondul microdinamizării economiei reale. Aceste procese transformaționale sunt potențate de efortul de compatibilizare cu proiectul european, urmând logica aderării la Uniunea Europeană. Atât ceea ce presupune tranziția la economia de piață, cât și îndeplinirea condiționalităților de aderare la UE se înscriu în tendința generală a globalizării. Astfel, România urmează un traseu tranzițional care o aduce mai aproape de tendințele definite de lumea globală.

Intrarea țării în jocurile globale presupune finalizarea granică a tranziției interne și încheierea procesului de convergență cu proiectul european de economie și societate. Ambele ținte sunt vizibile, iar apropierea de ele, atât în privința tranziției la economia de piață, cât și în privința aderării la UE, marchează un orizont de timp relativ scurt. Desigur, ambele procese transformaționale au parametri de performanță în judecarea lor, iar aceștia sunt interconectați. Fără o anumită consistență a tranziției economice și politice nici nu s-ar pune problema aderării la UE. Totodată, aceste procese transformaționale sunt din aceeași clasă, finalitatea lor fiind aceeași, integrarea economiei în Uniunea Europeană și, ca parte organică a acesteia, în economia și societatea globală.

În același timp și în esență, *tranziția*, fie cea internă, fie cea externă (aderarea), ca și cea globală, *nu-și justifică legitimitatea și nu-și asigură aderența socială dacă nu are drept finalitate funcționalizarea trinomului creștere-dezvoltare-modernizare* (M. Dinu, 2004).

Până la urmă, orice tranziție se dovedește o cale de combinare și recombinație a resurselor pentru creștere și dezvoltare și de instituționalizare a unor standarde prin care să fie posibile intrarea și menținerea societății în modernitate. La limită și acum deja un adevăr, orice teorie a schimbării, deci și a tranziției postcomuniste, are relevanță operațională, ca și aderența socială doar dacă devine o nouă teorie a creșterii economice. Altfel spus, tranziția noastră

nu are cum să fie altceva decât o cale nouă de creștere economică, regăsită cât mai repede și cât mai consistent în dezvoltare și modernizare.

Proiectul contemporan de modernitate, declanșat pentru noi prin tranziția postcomunistă și continuat prin convergența cu modelul european de economie și societate, încearcă să instituie un mecanism universal de sincronicitate. Trebuie menționat că, deși atmosfera generală este marcată de liberalism economic, proiectul este favorizat de constructivism social și de inovare socială, dar de natură organică prin aderența sa globală.

Unul din *factorii potențatori ai ajungerii din urmă* este transferul tehnologic din țările cu economie avansată. În situația în care fundamentele macroeconomice sunt solide, s-a realizat stabilizarea financiară, iar instituțiile politice funcționează, un transfer tehnologic poate stimula creșterea economică. Acesta este un element vizibil al procesului de „catching-up”, cu atât mai mult cu cât productivitatea factorului muncă sau capital crește mai repede decât costurile acestora. Din punct de vedere structural, ar fi de dorit ca România să atragă o cotă cât mai mare din ISD din regiune, beneficiind astfel de un element important al creșterii economice: forța de muncă calificată.

Studiile de specialitate identifică diferite scenarii ale creșterii pe termen lung până în 2050. Există numeroase estimări ale evoluției economice a țărilor în tranziție în următorii ani, însă nu există prognoze ale unei posibile reduceri viitoare a ritmului de evoluție a PIB. În numai câteva cazuri izolate se prevăd reduceri ale producției, însă numai pentru perioade scurte de timp (cel mult un an). Aceste date ne arată un proces susținut de creștere economică. Unii autori au propus următoarea explicație: asistăm la parcurgerea de către fostele economii socialiste a unui proces de modificare a substanței ciclicității creșterii economice. Se face trecerea de la un sistem în care creșterea economică nu era absentă (aceasta era palpabilă și chiar semnificativă) la un sistem în care creșterea este autoîntreținută și va avea o „pozitivitate” susținută.

Rata convergenței reale este influențată de o serie de factori specifici țărilor respective, dar și de unii factori comuni, cum ar fi: persistența crizelor macroeconomice; investiții mari și investiții străine directe ridicate; un sector industrial eficient; un sector financiar dezvoltat; o guvernare corporativă eficientă etc.

Procesul de catching up este un proces îndelungat. Chiar dacă Programele de Preaderare ale țărilor candidate la integrarea în UE prevăd cifre optimiste privind nivelul creșterii economice, procesul de catching up rămâne unul complex.

Viitoarea politică de creștere economică a României trebuie privită prin prisma integrării în modelul european. În pofida unui ritm ridicat de creștere economică, România a înregistrat doar progrese reduse în ceea ce privește convergența reală cu nivelurile venitului pe locuitor din UE. Realizarea nivelurilor de venit și productivitate atinse în alte țări din Europa rămâne una din principalele provocări pentru România. În 2004, PIB-ul pe locuitor în standarde de putere de cumpărare a crescut ușor până la 29% din nivelul comunitar. Cele mai recente date disponibile arată că diferențele dintre regiuni în ceea ce privește venitul sunt în creștere.

În cazul României, este interesantă studiarea posibilității convergenței beta, care se referă la reducerea decalajelor

față de țările UE. Economiiștii sunt de acord că „ajungerea din urmă” necesită: rate înalte de economisire; îmbunătățirea pregătirii forței de muncă și a standardelor educaționale; creșterea competitivității exporturilor; coeziune socială și creșterea rapidă a productivității factorilor de producție (Dăianu și Vrânceanu, 2002).

Determinantele procesului de catching-up în cazul României le putem repartiza pe trei paliere:

(a) *Măsuri în domeniul instituțional:*

- stabilirea riguroasă a drepturilor de proprietate;
- consolidarea cadrului instituțional, pentru a evita o instituționalizare informală, generatoare de corupție (care conduce la privatizarea profiturilor și la socializarea pierderilor);
- investiții în educație și tehnologie, construirea de infrastructuri instituționale adecvate României și sprijinirea în primul rând a sectorului financiar și a celui de telecomunicații.

(b) *Dimensiunea guvernamentală:*

- restructurarea sistemului financiar public;
- redirecționarea transferurilor fiscale din sectoarele ineficiente către efortul de consolidare instituțională (inclusiv pentru modificări comportamentale și culturale);
- rezolvarea problemei cadrului legal;
- realizarea descentralizării guvernamentale, prin acordarea unei autonomii fiscale mai mari autorităților locale.

(c) *Politica veniturilor:*

- prevenirea polarizării de tip latino-american prin stimularea manifestării inițiativei private în regiunile mai puțin dezvoltate;
- inechitățile în venituri pot afecta eficacitatea reformelor structurale și instituționale.

Rezultatele economice indică faptul că faza creșterii economice a început în 2000. Noua formulare și implementare a politicilor macroeconomice din România a fost prezentată în cadrul Programului de guvernare pentru perioada 2001-2004, în concordanță cu orientările Strategiei de dezvoltare pe termen mediu, realizată în cooperare cu Comisia Europeană în martie 2000. Obiectivele și măsurile specifice politicilor au fost introduse în Programul Economic de Preaderare pentru România și prezentate Comisiei Europene în august 2001 și în Memorandumul de Politici convenit cu Fondul Monetar Internațional.

Una din prioritățile României este să realizeze o creștere economică durabilă ce i-ar permite să reducă diferența față de alte membre ale UE. Aceasta se poate numai dacă o serie de alte precondiții sunt îndeplinite – disciplina financiară, stabilizarea macroeconomică, dezvoltarea sistemului financiar și îmbunătățirea climatului de afaceri. Creșterea economică poate apărea fie din schimbări în productivitatea capitalului, a muncii, a tehnologiei sau a unei combinații a acestora.

Într-o economie incomplet restructurată și adaptată la cerințele Uniunii Europene, realizarea unei convergențe nominale poate afecta procesul de convergență reală (Dăianu și Vrânceanu, 2002):

- dat fiind faptul că România este o economie mică deschisă cu un nivel tehnologic și productivitate scăzute (în comparație cu țările din UE), transferul

tehnologiei și al capitalului ar trebui să ducă la creștere economică mai rapidă. Pe măsura intrării capitalurilor în economie, creșterea productivității va antrena mărirea salariilor și într-un final a prețurilor, conducând apoi la o *apreciere reală a cursului de schimb* al monedei naționale;

- în România, *dezinflația* din ultimii ani s-a realizat fără o pierdere (aparentă) de producție. Este nevoie atât de o abordare prudentă a dezinflației, cât și de o politică monetară credibilă pentru a evita un eșec masiv care s-a înregistrat în Cehia, Ungaria și Polonia atunci când băncile centrale din aceste țări și guvernele lor nu au putut evita tensiunile apărute la compensarea vitezei dezinflației cu ritmul lent al creșterii economice;
- apropierea aderării la UE va crește presiunea asupra bugetului național: aderarea la normele și standardele UE va necesita importante resurse bugetare și investiții publice în infrastructură, agricultură, protecția mediului și alte sectoare; România va trebui să cofinanțeze proiectele de dezvoltare ale UE; costuri suplimentare vor apărea din plata contribuțiilor la bugetul UE după aderare (aproximativ 800 milioane euro); un cost semnificativ la buget va fi reprezentat de costurile de finanțare a tranziției sistemului actual de pensii.

Ținând cont de acest lucru, devine absolut esențial ca volumul arieratelor să fie drastic redus cât mai curând posibil. Presiunea acestor costuri asupra bugetului ar fi prea greu de suportat.

O analiză a oportunităților și riscurilor procesului de creștere economică susținută în cazul României poate fi făcută prin studierea îndeplinirii criteriilor de aderare la Uniunea Europeană.

Criteriile de convergență nominală (anul 2005)

	Deficit bugetar	Datoria publică	Rata inflației	Dobânzi la titluri pe 10 ani	Stabilitatea cursului valutar	Criterii îndeplinite
Ținta	<-3%PIB	<60%PIB	<2,7%	<6,2%	Da	5
România	-0,5	24,8	8,9	6,4	Da	4

Sursa: Comisia Europeană, 2006.

Ținând cont de progresele înregistrate, Comisia se așteaptă ca România să continue aceste progrese, să îndeplinească criteriul economic și de adoptare a acquis-ului și să fie pregătită să devină Stat Membru în ianuarie 2007.

Este necesară o modificare de paradigmă în ceea ce privește procesul de creștere economică. Se trece de la mecanismul bazat pe teoria neoclasică a creșterii economice la noua teorie a creșterii economice.

Creșterea economică endogenă tratează modificarea tehnologiei ca pe o variabilă endogenă care răspunde la semnalele apărute pe piață. Difuzarea tehnologiei este de asemenea endogenă.

Investițiile în capitalul uman, educație, cercetare-dezvoltare etc. conferă externalități pozitive. Astfel, sporirea succesivă a investițiilor ar putea avea randamente crescătoare, adăugând cantități în creștere la producția totală.

Noua creștere economică are ca suport progresele în tehnologia informației și a comunicării și se conturează a fi forma actuală de existență și funcționare a economiei

Criteriul economic de aderare la UE (Raportul de țară al UE, 2005)

<p>România îndeplinește criteriul unei economii de piață funcționale</p>	<p>(+) Progrese în stabilizarea situației macroeconomice – stabilizarea macroeconomică trebuie protejată și consolidată. (+) Creștere economică – creșterea PIB = 4,3% în anul 2005. (+/-) Reducerea inflației, deși aceasta rămâne ridicată – 8,9% în 2005 și 6% în 2006. (+) Rata șomajului rămâne destul mică – în medie de 5,3%. (+/-) Privatizările au fost accelerate în mod accentuat, dar procesul este încă nefinalizat, mai ales în domeniul utilităților publice. (-) Probleme substanțiale la nivel microeconomic – climatul afacerilor și corupția. Progrese substanțiale în funcționarea sistemului judiciar și al administrației publice ar contribui la îmbunătățirea climatului general al afacerilor.</p>
<p>Capacitatea de a face față presiunilor concurențiale și forțelor de piață din Uniune</p>	<p>(+) România trebuie: – să mențină mixul de politică prudențială; – să întărească disciplina financiară; – să asigure durabilitatea fiscală „O punere în practică hotărâtă a programului său de reforme structurale ar trebui să permită României să facă față presiunilor concurențiale și forțelor de piață din cadrul Uniunii.” (+/-) Creșterea rolului jucat de IMM-uri depinde de îmbunătățirea climatului afacerilor și de accesul mai ușor la finanțare. (+/-) Intervenția guvernului s-a redus în mod clar de-a lungul perioadei de raportare, dar intervențiile discriminatorii nu au dispărut în totalitate. (+) Economia României a devenit din ce în ce mai deschisă, UE fiind principalul ei partener comercial. (+) Integrarea comercială crescută a fost însoțită de o schimbare graduală a modelului comercial spre o creștere a activităților cu valoare adăugată mare.</p>

reale. În aprecierea acestora se pornește și de la aceea că relația dintre creșterea economică și mediul înconjurător s-a tensionat și acutizat treptat. O asemenea situație pune în pericol însăși creșterea economică și dezvoltarea viitoare a societății. În același timp are loc o polarizare socială extremă, susținută de decalaje educaționale și informaționale.

Capitalul înregistrează randamente crescătoare datorită: învățării din practică; difuzării cunoștințelor; ameliorării educației și formării profesionale și creșterii numărului de inovații tehnologice și a cheltuielilor de cercetare-dezvoltare care permit, de asemenea, realizarea unei creșteri economice susținute.

Conform abordărilor creșterii economice endogene, intervenția statului este justificabilă dacă determină

randamentele crescătoare de scară ale activităților economice și, în consecință, implică un proces de creștere economică. Această intervenție poate lua diferite forme: subvenționarea activităților generatoare de externalități pozitive; taxarea activităților care conduc la externalități negative; crearea mecanismelor de stimulare și de implementare a inovațiilor (brevete); dezvoltarea de proiecte în ceea ce privește infrastructura de transport; promovarea și susținerea investiției în educație (M. Dinu și alții, 2005).

Chiar dacă teoria neoclasică atribuie creșterea economică pe termen lung progresului tehnic, ea nu oferă explicații pentru determinanții economici ai progresului tehnic.

O comparație sugestivă putem face prin analiza următoarelor figuri:

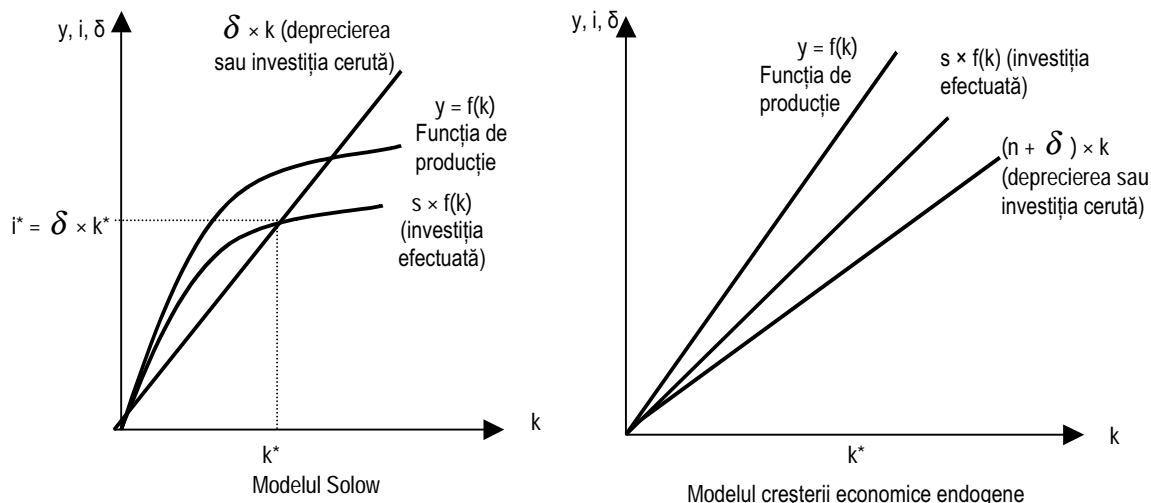

Figura 1. Modelul Solow și modelul creșterii endogene

Chiar în prezența unor randamente marginale descrescătoare ale factorilor, nu va exista un proces de convergență economică între economii. Aceasta deoarece țările mai dezvoltate sunt de asemenea și lideri ai tehnologiilor, iar cele mai puțin dezvoltate nu adoptă strategii de inovare în acest domeniu. Totuși, acestea pot

înregistra o creștere economică mai rapidă, dacă beneficiază de tehnologiile performante ale țărilor mai avansate, numai dacă au posibilitatea de a exploata acest avantaj. Ceea ce limitează capacitatea de difuzare a noilor tehnologii este capacitatea de absorbție a acestora și nu imposibilitatea de a accede la ele.

Pentru aceasta trebuie să dispună de o forță de muncă bine calificată și adaptabilă la cerințele noilor tehnologii, de infrastructura necesară și de o calitate ridicată a instituțiilor interne. În ceea ce le privește pe acestea, Douglas North consideră că procesul de creștere este datorat în mare parte generalizării drepturilor de proprietate care permit indivizilor să-și angajeze resursele în proiecte de investiții pe termen lung. Pentru Romer, dacă cercetătorii nu pot să-și recupereze costurile apariției ideilor, atunci cercetarea se oprește și astfel și creșterea economică.

Putem spune că motorul creșterii economice este inovația, indicat deja de modelul Solow și de modelele creșterii economice endogene, în general: creșterea încetează în condițiile în care nu se înregistrează progres tehnic. Antreprenorii inovează, iar pe măsură ce piața le recompensează invențiile, vor genera alte idei, conducând la un progres tehnologic continuu.

Pe aceste coordonate este construit modelul european de creștere economică, cu scopul său principal – realizarea unui consens conceptual, normativ și instituțional pentru promovarea creșterii economice susținute și a ocupării.

Politicile de creștere economică răspund formării economiilor de creștere – susținute de investiții masive în

tehnicele de vârf, asigurarea „ordinii economiei de piață” și intervenției guvernului prin mijloace adecvate pentru respectarea și, respectiv, restabilirea „regulilor jocului” unei economii de piață funcționale, performante.

Politicile de creștere economică în modelul european trebuie să se orienteze către: o stabilitate legislativă mai ridicată, instituții capabile să exercite guvernanta; micșorarea lag-urilor interne ale politicii fiscale (care și așa sunt mari); predictibilitate în reforma fiscală; un mediu concurențial stabil, predictibil; acordarea ajutoarelor de stat numai în concordanță cu legislația europeană în domeniu; stimularea economiilor și investițiilor interne; strategii coerente de atragere a investițiilor străine directe; creșterea mobilității forței de muncă prin conceperea unui Cod al Muncii nemarcat de prevalențe ideologice și care să admită flexibilitatea pieței muncii și să genereze responsabilizarea actorilor economici; stabilirea riguroasă a drepturilor de proprietate; reducerea costurilor de tranzacție; utilizarea taxelor și subvențiilor pentru a elimina efectele externalităților negative; un proces eficient de restructurare și privatizare, însoțit de stimularea aplicării politicilor industriale active; intrarea și ieșirea liberă pe/de pe piață a agenților economici (mai ales liberalizarea ieșirilor din sistem).

Bibliografie

- Aiginger, K., *The Economic Agenda: a View from Europe*, WIFO Working paper, octombrie, 2003
- Angelescu, C., Stănescu, I. (2001), *Politici agricole*, Colecția Prelegeri, Editura Economică, București
- Angelescu, C., Stănescu, I. (2004), *Politici de creștere economică*, Editura Economică, București
- Angelescu, C., Stănescu, I. (2005), *Politici economice. Politici sectoriale*, Editura Economică, București
- Dăianu, D., Vrânceanu, R. (2002), *România și Uniunea Europeană: Inflație, balanță de plăți și cont curent*, Editura Polirom
- Grosu, T., Socol, C. (2003), *Economia României. Integrarea în Uniunea Europeană. Bătălia pentru tendință*, Editura Economică, București
- Lenain, P. (2002), *FMI*, Editura CNI Coresi, București
- Lipsey, R., Chrystal, A. (2002), *Principiile economiei*, Editura Economică, București
- Marin, D. (2003), *Economia României – Întreprinderile mici și mijlocii – cu ce ne integrăm?*, Editura Economică, București
- Marin, D. (2004), *Globalizarea și aproximările ei*, Editura Economică, București
- Marin, D., Socol, C., Marinaș, M. (2004), *Economie europeană*, Editura Economică, București
- Marin, D., Socol, C., Marinaș, M. (2005), *Mecanisme de convergență și coeziune*, Editura Economică, București
- Pelkmans, J., *European Integration Methods and Economic Analysis*, Pearson Education Limited, iulie 2001
- Sala-i-Martin, X. (1996), „The Classical Approach to Convergence Analysis”, *The Economic Journal*, Vol. 106, No. 437, pp. 1019-1036,
- Sapir, A. (2003), *An Agenda for a Growing Europe*, European Commission, Brussels
- Socol, C. (2004), *Opțiunile de politică agricolă și dezvoltare durabilă a agriculturii*, Editura Economică, București
- Weder, B., *Institutional reform in transition economies: How far have they come?*, IMF, august 2001
- Comisia Europeană, *Troisième rapport sur la cohésion économique et sociale*, februarie 2004
- Comisia Europeană, www.europa.eu.int, *Real convergence in candidate countries – Past performance and scenarios in the pre-accession economic programmes*, Brussel, 16 noiembrie, 2001
- Guvernul României, *Programul Economic de Preaderare*, București, 2004
- Guvernul României, *Programul Național de Aderare a României*, București, 2003
- **** *Institutions et croissance. Les chances d'un modèle économique européen*, Bibliothèque Albin Michel – Economie, Paris, 2001
- **** *Politique budgétaire de l'Union Européenne*, 2002 www.europa.admin.ch

Provocări în economia globală

Nicolae Dănilă

Profesor universitar doctor
Academia de Studii Economice București

Abstract. *The article is putting before the reader the main aspects concerning the economic and financial international evolution.*

The progressive relation between the two major currencies, i.e. the U.S. dollar and the Euro, is to be considered as a starting point. The analysis is carried out within the frame of the basic statements of Lisbon Conference of March 2000.

In this context, the analysis focuses on the prospects of the European Union against the USA competition, on one side, as well as China and Russian Federation, on the other side.

Meantime, the analysis is emphasizing the main directions for the forecasted development of the markets in the USA, China, Russian Federation and European Union.

The final conclusion of the analysis is, however, an “optimistic” one.

Key words: financial market; Euro; US Dollar; European Union; cross-border; hard currency; exchange rate; parity; currency.

Este posibil să asistăm la momentul „Goodbye Lisbon”?

Întrebarea are legătură cu spiritul Conferinței de la Lisabona din martie 2000 și modul în care se prefigurează condițiile și dezvoltările din anul 2006 și în anii următori. Țelul strategic al Conferinței de la Lisabona a fost legat de viitorul Europei, prin prisma creării și extinderii Uniunii Europene, care să devină cea mai competitivă și dinamică economie din lume, bazată pe knowledge management, capabil să susțină dezvoltarea economică, crearea de noi locuri de muncă și o coeziune socială mai pronunțată. Apar unele elemente ce pot conduce și la concluzia că această viziune asupra viitorului Europei este prea optimistă. Recesiunea pronunțată în care a intrat Europa determină rețineri în a considera pe deplin valabil și ușor de realizat un asemenea vis.

Pe de altă parte, evoluția situației din SUA și Uniunea Europeană s-a realizat în mod diferit, cu mențiunea că economia americană a crescut mai dinamic comparativ cu cea a Uniunii Europene.

Europa are nevoie de o creștere economică rapidă și susținută, precum și de crearea de noi locuri de muncă, pentru a evita transformarea sa „într-un muzeu social și economic”, așa cum s-a exprimat, nu cu mult timp în urmă, primul-ministru al Belgiei, Guy Verhofstadt.

Atingerea acestor deziderate pentru țările europene presupune o integrare economică mai pronunțată și crearea unei piețe financiare comune, fără un „red tape” excesiv. Adâncirea și dezvoltarea complexă a piețelor financiare ar putea accelera dezvoltarea, așa cum s-a întâmplat în SUA. Mulți se gândesc deja și la o strategie corporativă pan-europeană.

În perspectiva imediată se apreciază deja că succesul Uniunii Europene depinde în mare măsură și de succesul EURO.

Creșterea economică poate fi susținută printr-un mix de politici, care să producă o creștere importantă a productivității muncii în fiecare economie, și în special în ramurile economiei orientate spre export.

Pentru această se impune ca fiecare țară membră să aplice politici prioritare pentru a asigura o stabilizare fiscală pe termen lung.

În contextul general, țările din Europa Centrală și de Est înregistrează rate de creștere economică mai ridicate, aceasta și pentru faptul că au un nivel de dezvoltare mai redus. Pentru al patrulea an consecutiv această regiune a atins rate de creștere economică mai ridicate decât restul lumii. În anul 2004 și mai ales în 2005, această zonă a Europei a obținut succese economice deosebite.

Creșterea economică din regiune și lărgirea reformelor au la bază integrarea lor în UE, care reprezintă o „driving force” extraordinară. O altă caracteristică a acestor țări o reprezintă crearea condițiilor pentru o mai dinamică inițiativă antreprenorială. Țările din această zonă au parcurs un proces de reformă și în sectorul bancar. Cei care au investit în regiune au ajuns la concluzia că „cu cât ai venit mai târziu, cu atât a fost mai dificil, te-ai lovit de mai multe obstacole, te-a costat mai mult”.

Pe lângă setul de reforme fiscale, ale sistemului de pensii, reforma asigurărilor sociale, a codului muncii și reforma sistemului de sănătate, în perioada următoare se pune problema aplicării celor mai bune măsuri și politici care să facă față unor provocări de maximă importanță. De asemenea, se pune problema de a sprijini, a îmbunătăți și a întări economia bazată pe knowledge management și tot ce ține de aceasta – educația, cercetarea, dezvoltarea, inovația, invențiile, e-government, IT etc.

Este adevărat că, în prezent, politicienii chemați să facă reforma nu sunt prea populari. Dar nu este adevărată nici varianta că acei politicieni care nu fac reforme sunt populari.

Lărgirea Europei este un caz de „win-win”, aceasta aducând bătrânului continent noi și puternice motivații pentru creștere viitoare.

Având în vedere circumstanțele europene, se impune să facem unele referiri și la situația dar, mai ales, la perspectiva EURO.

Moneda europeană a câștigat teren ca monedă de investiții internaționale, crește în pondere ca monedă de rezervă și joacă rolul de monedă regională (pentru Europa).

În septembrie 2005 cursul dolar/euro se situa la nivelul de 0,76 cu teama că o apreciere și mai mare a EURO va duce la compromiterea perspectivelor de creștere a principalelor țări europene.

După opinia majorității analiștilor economici, în prezent ne aflăm în era globalizării comerțului și finanțelor. În acest sens, euro leagă azi o mare parte a economiei mondiale, micșorând costul tranzacțiilor de comerț și financiare.

Globalizarea comerțului cu produse, servicii și active continuă să crească. Volumul comerțului în relație cu PIB a crescut, mai ales datorită scăderii costurilor în transporturi și reducerii barierelor vamale.

De asemenea, volumul tranzacțiilor valutare a crescut rapid, cu o pondere impresionantă a celor cross-border. Aceste fenomene au fost acompaniate recent de o dispersie pronunțată a soldurilor contului curent al diferitelor țări (surplusul unor țări finanțează deficitul altora).

O aproximație a soldului contului curent al unei țări aduce egalitatea între economisirea internă minus investițiile interne, pe de o parte, și investițiile externe, pe de altă parte.

O lipsă de balansare în ecuație poate duce la surplusuri sau deficite de la o țară la alta.

Lucrurile se pot complica atunci când ajungem la situații ca aceea din SUA. Lipsa de echilibru a contului curent, în sine, nu constituie neapărat o problemă, dar un deficit persistent și cumulat, care duce la un declin major în poziția netă a unei țări în privința investițiilor internaționale, poate pune probleme serioase.

Ne putem aștepta ca investitorii internaționali să ajusteze acumularea realizată până în acest moment și, ca o alternativă, să urmărească un câștig mai mare la investițiile în dolari pentru a contrabalansa riscul prea mare al concentrării, ducând astfel la creșterea costului finanțării deficitului de cont curent de către SUA. Se poate spune că la nivelul actual al deficitului de cont curent al SUA se poate produce o diminuare a apetitului de a investi în dolari. Se pune doar întrebarea: când, prin ce canal și de la ce nivel al dolarului se va materializa această intenție? Din păcate niciun răspuns nu poate fi pe deplin convingător. Este unul din motivele pentru care nu aș putea face o estimare și o proiecție cu privire la cursul dolarului față de principalele valute. Inițiativele de politică americană pot aduce la rampă alți factori pe plan global și pe piețe care să sprijine ajustările deficitului contului curent. Una dintre aceste direcții se referă cu siguranță la politica de stimulare a economisirii, în detrimentul investițiilor.

Trebuie să avem în vedere că evoluția unei monede internaționale poate fi promovată atât prin selecția făcută de piață, cât și prin voința politică.

Sintetizând, aspectele legate de evoluțiile monetare și financiare internaționale s-ar prezenta astfel:

- Deficitul contului curent al SUA (5% din PIB) este prea mare și se poate mări;
- Investitorii încep să preseze și să impună creșterea dobânzilor la dolari;
- SUA se împotrivesc oricărei intervenții care să poată influența raportul US\$/EURO;
- Dobânzile pe plan internațional înregistrează un trend crescător;
- Deficitul contului curent al SUA impune dobânzi mai mari;
- Prețul aurului a crescut la cel mai înalt nivel din ultimii 16 ani;
- Investițiile rezidenților în active americane și consumul intern nu pot continua la același nivel și în același ritm;
- Autoritățile FED sunt gata să lanseze o politică de încurajare și sprijinire a economisirii;
- Creșterea dobânzilor pe piața internațională a fost menționată de mulți specialiști și, de aceea, se așteaptă ca aceia care nu au aplicat o politică adecvată de protejare – hedging – să piardă;
- Băncile centrale din zona EURO nu au dorit să intervină unilateral pentru a stopa întărirea euro față de dolarul SUA;
- În aceste condiții, deficitul contului curent al SUA nu este sustenabil.

În acest context, ceea ce influențează pozitiv și continuă să reprezinte atracție pentru investitorii în active SUA o reprezintă performanța economică puternică din această țară și, mai ales, continua creștere a productivității muncii.

În continuare, apreciez că se impun a fi menționate unele aspecte în legătură cu unii factori care vor influența incertitudinile pe piețele financiare, determinând volatilitatea dobânzilor și a cursurilor de schimb. În acest sens, pot fi menționate:

- Dolarul SUA se mișcă astăzi într-o singură direcție, apreciere față de euro. Avem de-a face cu un TREND, și nu cu mișcare temporară?;

- Creșterea robustă a economiei SUA;
- Semne ale creșterii economice în Europa și Japonia;
- Menținerea trendului de creștere a prețului energiei;
- Deficitul bugetar al SUA duce la creșterea deficitului contului curent;
- Menținerea unei diferențe între ceea ce autoritățile din China pun în practică și angajamentele luate, și în acest context mă refer în primul rând la întârzierea practicării unei mai mari flexibilități valutare și la o apreciere a monedei naționale. SUA nu vor ezita să numească China „un manipulator valutar” în următorul Raport semianual asupra politicilor economice internaționale și a celor valutare;
- Trebuie să reamintim declarația celor 7 țări dezvoltate din februarie 2004: „o volatilitate excesivă și mișcări dezordonate ale cursurilor de schimb nu sunt binevenite pentru creșterea economică”;
- Snow menționa faptul că deficitul din SUA este o responsabilitate comună a statelor dezvoltate, și aceasta necesită, pe lângă creșterea gradului de economisire în SUA, și o creștere economică mai pronunțată în celelalte state (cu referire mai ales la țările din UE) și o mai mare flexibilitate a monedelor din economiile și zonele economice mari (se referă în special la China).

Se consideră că avem de-a face cu un „atac” înspre China și Rusia, cu influențe parțiale și în Europa. O astfel de politică ar viza:

- a) În cazul SUA:
 - Greenspan a fost adeptul unei politici de neinterventie. La fel și succesorul său la FED;
 - SUA, nordul Americii și America de Sud constituie prin ele însele piețe mari, cu un comerț zonal dezvoltat și cu un regim al comerțului special;
 - Se încurajează economisirea;
 - Folosirea pieței de capital și, în cadrul ei, a fondurilor de hedging pentru reglarea pieței;
 - Dobânda la dolar este în continuă creștere.
- b) C H I N A poate fi apreciată în următorii termeni:
 - Se bucură de cea mai mare creștere economică (peste 8%);
 - A acumulat mari rezerve valutare, mai ales în dolari SUA;
 - Gradul de economisire este de 38% din PIB;
 - Efectuează exporturi masive, mai ales pentru a acumula dolari SUA;
 - Moneda locală, CNY, este legată de dolarul american;
 - De mai mult timp SUA au cerut Chinei să reevalueze moneda locală, care este ținută devalorizată în mod artificial. În aceste condiții, se creează un avantaj major pentru exportatorii chinezi;
 - China este denumită „Robin Hood al Asiei”, deoarece contribuie la dezvoltarea țărilor din Asia prin redistribuire de la țările bogate: derulează un important import de completare din țările asiatice, import care este înglobat și indigenizat în China; se bucură de renume și atracție a cetățenilor din țările bogate, și mai ales SUA, pentru produsele chinezești; reușește să crească nivelul exporturilor;

- Prin creșterea exporturilor, mai ales în dolari SUA, se acumulează rezerve în această valută. Continuarea acestui fenomen poate duce la necesitatea echilibrării rezervelor valutare ale Chinei (cumpărare de euro).

c) Federația Rusă se află în prezent în următoarea situație:

- Este, poate, cea mai mare exportatoare de țiței, se bucură și încurajează creșterea prețului barilului de țiței exprimat în dolari SUA;
- Rusia acumulează mari rezerve în dolari;
- Federația Rusă efectuează mari importuri în euro;
- Relația euro/dolar SUA are influențe semnificative (export și rezerve în dolari, import în euro);

d) Cu privire la UNIUNEA EUROPEANĂ, ar fi de subliniat:

- La o primă vedere, s-ar părea că trendul euro/dolar ar fi în detrimentul exporturilor din UE către SUA sau a exporturilor în dolari SUA;
- Dacă analizăm structura exporturilor din țările UE, inclusiv ale recentelor țări aderente, ponderea exporturilor către SUA în totalul exporturilor acestor țări este de numai 11%. UE prin ea însăși este o piață mare și ponderea internă a comerțului exterior, la care se adaugă și comerțul cu celelalte țări din Europa, este semnificativă.

Pe fondul celor de mai sus, am putea aprecia că SUA încearcă „tăria nervilor” partenerilor din China, Rusia și UE.

Așadar, asistăm la o MARE PROVOCARE, ce vizează:

- până unde rezistă UE fără să intervină în trendul euro/dolar SUA, cu ce mijloace și politici poate acționa pentru a stopa trendul curent;
- cât va mai rezista China fără să reevalueze moneda națională, CNY, și cum vor reacționa exportatorii chinezi la o asemenea mișcare.

Oficialii UE susțin prin toate mijloacele menținerea și întărirea încrederii în euro, păstrarea statutului acestuia ca monedă „tare”, stabilitatea prețurilor, înregistrarea de deficite scăzute, impunerea unei discipline financiare și bugetare.

În viitor, Uniunea Europeană poate să devină cea mai competitivă economie bazată pe „Knowledge management”.

Politica generală a UE are în vedere, în mod prioritar, creșterea economică și crearea de noi locuri de muncă.

Se va continua procesul de integrare a piețelor financiare europene și, în acest context, integrarea bancară europeană se va bucura de o atenție deosebită.

Este evidentă tendința de a se imprima o politică corporativă pan-europeană. Acomodările speciale pentru unele firme naționale vor fi din ce în ce mai puține, până la eliminarea unor astfel de practici.

Se va încuraja creșterea economică printr-o politică de mai mare flexibilitate în migrarea forței de muncă.

UE își consolidează viitorul pe următorii trei piloni:

- Constituția Europeană;
- Lărgirea UE prin includerea de noi state (este adevărat că nu s-a elaborat până în prezent o strategie și o politică clară cu privire la lărgire, mai ales în ceea ce privește timpul și spațiul).
- Dezvoltarea relațiilor transatlantice.

Politica Uniunii Europene vizează atingerea următoarelor „ținte”:

- finalizarea pieței unice europene, care va constitui factorul principal de a atrage celelalte domenii;
- dezvoltarea infrastructurii;
- creștere și stabilitate – Pactul de stabilitate și creștere economică;
- dezvoltarea perspectivelor financiare;
- flexibilitate în mișcarea forței de muncă.

Datele statistice din ianuarie 2006 relevă o revigorare a economiei UE și o întărire a încrederii pieței în continuarea acestui fenomen.

În aceste condiții de reviriment economic al Uniunii Europene (se anticipează o creștere medie a PIB de 2% în 2006), Banca Centrală Europeană nu a ezitat să menționeze că un astfel de trend, cu o creștere economică suficient de puternică, justifică majorarea graduală, în continuare, a dobânzii la euro.

Iată, deci, suficiente elemente de analiză, dar mai ales de îngrijorare și concentrare pentru toți „jucătorii” de pe piața românească, guvern, Banca Națională, bănci, societăți comerciale și, mai ales, cetățeni, cu privire la perspectiva evoluției economico-financiare internaționale și, în primul rând, a celei europene.

În finalul acestei analize, aș conchide că trebuie să fim, totuși, optimiști!

Economia publică versus economia de stat. Abordări și probleme actuale

■

Ani Matei

Profesor universitar doctor
Academia de Studii Economice București

Abstract. *The present paper proposes a review of the current object and problems facing the public economy. For the past decade and a half, public economy has clearly come back in the attention of the research interests of specialists from the Central and Eastern European countries. Among these, the scientific research encompassed by the public economy area interrelates with the international trends.*

At a closer look, public economy appears to be a science, particularly interdisciplinary, with sociological, political, econometrical or systemic approaches possible to prevail.

To continue, the author makes reference to four pillars of the public economy: optimum, welfare, social choice and economic justice that allow different approaches to develop.

A science branch, equally theoretical and practical, public economy will stress its connections with the economic and mathematic modeling, systemic analysis or sociological and political research. Still, several problems in public economy remain open. These concentrate on the public interest, intervention and decision. Conceptualization, understanding and description of the mechanisms that allow the operationalization may form the basis for further developments on both theoretical and practical level.

A clear distinction in order to justify the title of this article needs to be made. Public economy is not to be confused with planning economy. The state remains but one of the producers and delivery agents of public goods and services.

Key words: public economics, public interest, public intervention, public decisions.

■

1. Economia publică – considerații generale

Economia publică s-a născut într-un context de libertate individuală, în secolul al XVII-lea, asociind liberalismul și individualismul într-o morală utilitaristă și o filosofie hedonistă.

După Jarret și Mahieu (1998), „acest mod de gândire reprezenta, până în secolul al XVII-lea, o evoluție radicală față de conservatorismul monarhic și religios”¹.

În accepțiunea generală, *economia publică este o ramură a științei economice care are ca obiect analiza economică a deciziilor publice.*

Fiind, multă vreme, confundată cu economia de stat, optica referitoare la economia publică s-a manifestat plener începând cu anul 1970, cu teoremele lui Becher, Barro, Buchanan, având drept trăsătură caracteristică altruismul, adică preocuparea pentru bunăstarea celorlalți. Prin aceasta, economia publică și-a descoperit dimensiunea etică, cu referire specială la etica responsabilității.

Originile acestei gândiri coboară până la „Teoria sentimentelor morale” a lui Adam Smith (1759) și la considerațiile sale asupra forțelor motivaționale ale societății care determină baza acțiunilor economice.

Economia publică nu se poate reduce doar la analizele economice ale altruismului.

Într-o viziune integratoare, obiectul economiei publice conține problematica specifică a *optimului, bunăstării, alegerii sociale sau justiției economice*, precum și concepte economice privind domeniul social.

Privită astfel, obiectul economiei publice îl va constitui studierea acestei problematice specifice, în contextul interacțiunii mai multor indivizi, ceea ce ne conduce la concluzia că, în esență, economia publică poate fi considerată o *teorie economică a interacțiunii sociale.*

Trebuie avute, de asemenea, în vedere dimensiunile, *descriptivă și analitică*, de abordare a economiei publice. Dintre acestea, dimensiunea analitică conduce la înțelegerea impactului acțiunilor guvernamentale asupra economiei generale a spațiului național și internațional.

Economia publică este, deopotrivă, *normativă și pozitivistă*. În acest sens, pot fi citate teoriile pozitivistice referitoare la ceea ce există și cele normative legate de ceea ce ar putea exista. În analiza aspectelor normative, fundamentul este oferit de judecățile valorii minime, potrivit cărora fiecare individ este privit în raport cu propria bunăstare și fiecare politică guvernamentală este alcătuită astfel încât să asigure prezervarea stării de bunăstare personală, fără a aduce atingere bunăstării celorlalți actori naționali.

Integrarea omului în gândirea economică a condus la o teorie economică centrată, în special, pe raporturile dintre individ și bunurile sale.

Literatura de specialitate relevă interesul economiștilor de a utiliza, în cercetarea economiei publice, câteva principii pe care le regăsim la baza oricăror analize (inclusiv în economia publică).

În acest context, trei dintre principii merită să fie menționate:

1. există o ofertă și o cerere de bunuri și servicii publice care trebuie să fie puse în corelație într-un anumit mod: sarcina economiștilor este de a-l ajuta pe observator pentru determinarea caracteristicilor ofertei și ale cererii cu scopul de a înțelege cum interferează oferta cu cererea și cum acestea ajung la un nivel de echilibru sau de dezechilibru;

2. pentru orice intervenție publică putem aprecia beneficiile și costurile, dar și *beneficiile și costurile mascate* (care sunt costuri de oportunitate²), rolul economiștilor fiind acela de a actualiza costurile de oportunitate;

3. economiștii își pun întrebări privind *comportamentele agenților privați*, supunându-le la cercetări și acțiuni practice autovalorizante. Introducerea elementelor de tipul *raționalitate limitată*³ și *managementul timpului*, alegerea mijloacelor care permit *producerea* satisfacției sau utilității (acțiuni egoiste sau altruiste, acțiuni individuale sau de grup) îmbunătățește analiza fără a face apel la fundamentele sale. Economiștii au încercat, din ce în ce mai mult, să studieze comportamentele *economice* ale tuturor actorilor: politicieni, consultanți etc. și să le insereze în modelul explicativ al alegerilor publice.

Aceste principii, integrate în exigențele cercetării economice, conduc la formularea a patru teme de bază a căror explicitare va conduce la înțelegerea conținutului economiei publice:

- *sfera activităților publice și rolul statului în dezvoltarea economică;*
- *analiza principalelor moduri de intervenție a statului:* producția directă de bunuri și servicii publice, politici publice, reglementări, subvenții și transferuri financiare;
- *procesul de decizie teoretică și concretă privind cererea și oferta de bunuri publice;*
- *evoluția economiei publice* (noi dimensiuni temporale și spațiale).

2. Economia publică – o abordare sistemică

Abordarea sistemică⁴ a proceselor și fenomenelor din economie are deja tradiție în literatura economică, în preocupările, mai vechi sau mai noi, ale cercetătorilor și specialiștilor în teoria și practica economică.

În acest context, economia națională are atributele unui sistem cibernetic, deci are capacitatea de a se autoregla, adică „de a reacționa la acțiunea factorilor perturbatori interni sau externi și de a-și păstra autocontrolul pe diferite perioade de timp”⁵.

La o analiză atentă, constatăm că economia publică ne apare într-o triplă ipostază:

- pe de o parte, economia publică cuprinde mulțimea tuturor faptelor, fenomenelor și proceselor de natură economică ce au ca rezultat bunurile și serviciile publice;
- pe de altă parte, economia publică cuprinde administrațiile și întreprinderile publice, dar și întreprinderi de drept privat care produc bunuri sau servicii cu caracter colectiv. La acestea se mai adaugă și organizațiile private, fără scop lucrativ, care produc, pe o bază voluntară, servicii ce răspund unor nevoi colective ale unor categorii de populație⁶;
- în al treilea rând, economia publică este o știință având ca obiect analiza economică a deciziilor publice. Complexitatea problematicii supuse deciziilor publice comportă abordări interdisciplinare utilizând metodologiile specifice științelor sociale. Astfel, economia publică ne apare ca „o teorie economică a interacțiunii sociale”⁷.

Ca model sistemic, cele trei interpretări se suprapun, analiza sistemică evidențiind caracteristicile esențiale ale sistemului economiei publice, ca subsistem al economiei naționale.

Studiul economiei publice are drept scop evidențierea modalităților prin care teoria microeconomică poate fi extinsă și adaptată de analiza economică a intervențiilor publice, fie ele de nivel guvernamental (*lato sensu*) sau al autorităților publice locale (*stricto sensu*).

Pentru facilitarea demersului științific ne vom referi, mai întâi, la principalele categorii de activități economice ce fac obiectul acțiunilor publice:

- *Reglementarea:* autoritățile centrale reglementează și adoptă acte normative referitoare, printre altele, la obținerea și garantarea dreptului de proprietate;
- *Fixarea prețurilor* se realizează direct, prin intermediul taxelor, al impozitelor sau subvențiilor;
- *Producerea de bunuri și servicii publice*, de la lege și ordine până la educație și apărare.

Aceste trei categorii de acțiuni au cel puțin două consecințe extrem de importante: modificarea veniturilor și a subvențiilor publice. Această constatare este relevantă de structura veniturilor, respectiv a cheltuielilor publice:

Venituri publice = impozite și taxe + venituri din capital + venituri provenite din bunurile aflate în domeniul privat al statului + împrumuturi;

Cheltuieli publice = transferuri + cheltuieli realizate pentru susținerea politicilor publice + dobânzi + cheltuieli de capital.

3. Paradigme și probleme deschise

Abordarea economiei publice nu poate face abstracție de actualitatea și persistența câtorva întrebări esențiale. Prima dintre aceste întrebări se referă la existența optimului economic, în general, și cel al sectorului public, în special. Întrucât problema este în dispută în sfere înalte ale cercetărilor economice, ne ferim să dăm un răspuns tranșant. Preocuparea, în elucidarea acestei problematice, nu poate fi ignorată atâta vreme cât, de decenii sau chiar de secole, economiști și analiști economici au avut ca obiectiv definirea, cercetarea și stabilirea criteriilor obținerii unor *situații (stări) optimale* la nivel macro sau microeconomic.

Exprimat sub forma unui echilibru sau ca maximizare a beneficiilor sau minimizare a costurilor etc., optimul a beneficiat de atenția adecvată în definirea comportamentului producătorului sau consumatorului, la nivel microeconomic sau, în general, la nivel macroeconomic, la fundamentarea bunăstării sociale și apropierea de satisfacerea interesului general sau public. Perspectiva redefinirii sferei și conținutului sectorului public și ale economiei publice pentru multe țări europene, printre care și România, redefinire ce urmează transformările sociale și politice ce au caracterizat traversarea frontierei dintre milenii, include, în sistemul categorial al economiei publice, optimul economic obținut în condițiile interferenței sistemice a producției și alocării bunurilor și serviciilor publice și private. Marea varietate a acțiunilor publice specifice economiei publice, profunzimea socială a acestora, precum și puternica lor determinare politică au avut drept consecință construcția și afirmarea unui sistem al economiei publice ai cărui piloni importanți îi constituie: *optimul, bunăstarea, alegerea justiției sociale*. Existența acestor piloni, precum și necesitatea revalorizării, din perspectiva prezentului studiu, a unor rezultate fundamentale ale economiei clasice vor sta la baza susținerii demersului nostru.

A doua întrebare este, de fapt, o continuare a celei dintâi și se referă la unicitatea optimului economic, în condițiile în care acesta există, precum și la metodele de operaționalizare în teoria și practica economiei publice.

După cum se știe, intervenția publică apare, de obicei, în condițiile unui eșec al pieței pentru a reinstaura eficiența alocărilor în raport cu criteriile și valorile ce decurg din interesul public. Dimensiunile exacte ale acestei intervenții pot avea ca fundament tocmai optimul economic a cărui determinare exactă ar fi extrem de benefică.

Merită analizate, din această perspectivă, raporturile dintre *intervenția publică, optimul economic și interesul public*.

a) *Optim și interes public*

Dezbateri recente⁸ relevă faptul că interesul public constituie nucleul dur al economiei publice, o noțiune fundamentală a administrației publice democratice reprezentative, apărută ca reacție la curentul raționalismului economic. Operaționalizat, interesul public devine binele

societății ca întreg, ceea ce conduce la o abordare sistemică, în care interesul public apare ca rezultat al emergenței sistemice a intereselor private și/sau sectoriale. Trebuie menționat și faptul că există o relație causală între interesul public și procesul politic, motiv pentru care interdependența subsistemelor social-economice și politice se manifestă. Mai mult chiar, interesul public poate fi considerat drept rezultatul conflictului forțelor diverselor grupuri de interese prezente, la un moment dat, la nivel decizional. În acest context, admitând că interesul public exprimă nevoile cetățenilor în ansamblul lor, putem defini ca *sistem economic optim*⁹ pe „*acela care furnizează maximum din ceea ce au nevoie oamenii*”. Poate fi, prin urmare, introdus *optimul social* ca o combinație între o alocare a resurselor societății, o structură a producției și o distribuție a venitului care, pe baza unui set declarat de obiective, este considerată *cea mai bună*¹⁰. Conceptul de optim social este utilizat, cel mai adesea, în economia bunăstării, unde ne putem confrunta cu o alegere între mai multe situații alternative, care corespund, cu toate, *optimului Pareto*. Aceste ultime constatări au determinat unii autori să vorbească de „imposibila definire a unui optim social”¹¹. Acceptând o anumită relativizare a termenului, trebuie să remarcăm faptul că, cel puțin teoretic, apariția unei *funcții a bunăstării sociale* rezolvă, pentru moment, problema existenței optimului social care va coincide cu un punct de tangență a curbilor utilității corespunzătoare punctelor Pareto-optimale și a curbei bunăstării sociale și care asigură cea mai înaltă bunăstare.

Acest rezultat pe care îl datorăm lui Bergson (1938) și Samuelson (1947) are la bază *o funcție de utilitate colectivă* sau o funcție a bunăstării sociale al cărei conținut va fi precizat ulterior, în anumite condiții, de Harsanyi (1955). Conform teoriei formulate de acesta, funcția bunăstării sociale apare ca o medie ponderată a satisfacțiilor individuale. Acest rezultat, susținut de altfel și de Bergson și Samuelson, va conduce la noi controverse asupra cărora nu vom mai insista.

Reținem totuși concluzia că poate fi exprimat în termeni calitativi sau cantitativi un optim al economiei publice care să răspundă interesului public și care să aibă în vedere: natura bunurilor și serviciilor, alegerea publică, optimul utilizatorilor de bunuri și servicii publice, precum și optimul furnizorilor de bunuri și servicii publice.

Totodată, optimul economiei publice va reprezenta o sinteză între optimul economic la nivelurile microeconomic și macroeconomic putând prevala abordările strict economice (de piață) sau cele strict administrative, raportate la puterea politică. Economia publică fiind o știință a interacțiunii sociale, va opta pentru o abordare mixtă a problematicei optimului economic public.

b) *Intervenția publică și decizia publică*

Deciziile din sectorul public au diverse forme de manifestare, mergând de la decizia administrativă până, în unele cazuri, la decizia specifică managementului economic privat.

Operaționalizarea optimului economic al economiei publice este rezultatul unei decizii publice. Prin urmare optimizarea deciziei publice impune, ca o condiție necesară, determinarea optimului economic de care discutăm. Restabilirea optimalității Pareto se realizează prin intervenții publice, mai precis prin redistribuirea utilității. Adepti ai

teoriei lui Pareto, nu putem vorbi de optim sau interes public atunci când, printr-o decizie publică, se ajunge la situația în care este redusă utilitatea cuiva. Ca atare, unele decizii publice, care nu sunt optime în sensul lui Pareto, au drept efect creșterea exagerată a bunăstării unei părți din populație și scăderea, nu foarte accentuată, a bunăstării unei alte părți din populație.

„Aceste decizii creează, în final, un important supliment de utilitate”¹².

În aceste condiții este relativ ușor de cerut principalilor beneficiari ai acestor măsuri să renunțe la o parte din câștigurile lor pentru a-i *compensa* pe cei dezavantajați. Astfel, decizia publică redevine Pareto-optimală. Rareori, deciziile publice sunt *a priori*, strict optime. Pentru fiecare decizie publică, luată în parte, există, aproape întotdeauna câștigători și perdanti. Agregarea mai multor decizii publice poate duce, echilibrând câștigurile și pierderile tuturor, la o restabilire a caracterului de interes public al politicilor publice.

Analizii economici relevă un principiu de bază al acestei agregări referitor la necesitatea unui ansamblu de măsuri, pe termen lung, privind agregarea. Măsurile ce constituie acest ansamblu trebuie să urmărească interesul public astfel încât să evite ca, în mod sistematic, un individ sau un grup de indivizi să fie victima politicii publice.

În concluzie, noțiunile de intervenție publică, optim social și interes public sunt strâns legate, fiecare fiind indisolubilabile compensării utilizate ca mijloc de restabilire a optimalității.

Putem vorbi chiar de un *principiu al compensării* care ne permite să apreciem caracterul de interes public nu doar al unui ansamblu de decizii publice, ci chiar și al unei simple decizii publice. Criteriul determinant pentru a analiza o anume intervenție publică rezidă în capacitatea acestuia de a suscita un supliment important de bunăstare pentru ca procesul de compensare să fie facil.

Optimalitatea paretiană a unei intervenții publice este, deci, pasibilă de o interpretare strictă și o interpretare mai largă. Intervenția este *strict optimală* dacă ea duce la o creștere a bunăstării tuturor fără a prejudicia pe nimeni. Putem afirma, în acest caz, că este de interes public.

Pe de altă parte, o măsură care aduce un surplus de utilitate, fără a afecta pe ceilalți, altfel spus, este o intervenție publică *utilă*, este *optimală în sens larg*, cu condiția să se încadreze într-un context politic în care măsurile publice nu sunt, în mod sistematic, luate în detrimentul unei părți a populației.

În concluzie, dacă asimilăm interesul public și optimalitatea paretiană, interesul public poate fi definit ca o sumă pozitivă a intereselor particulare. Această definiție nu lasă loc realocărilor de utilitate interindividuală. Or, obiectivul general al economiei publice este acela de a formula și descrie criteriile și pârghiile pentru determinarea și asigurarea optimumului economic, dar și să ajusteze distribuția bunăstării ce rezultă din acțiunea pieței.

c) *Abordarea economică a justiției sociale*

Pentru a analiza consecințele deciziilor publice în domeniul justiției sociale, economia publică face referire,

în mod curent, la trei viziuni asupra justiției sociale: *utilitaristă, contractuală și egalitaristă*.

În primul caz, justiția socială constă în a asigura un nivel de bunăstare cât mai ridicat pentru un număr cât mai mare de indivizi, adică a maximiza suma utilităților individuale într-o societate.

Viziunea contractuală pleacă de la ideea conform căreia, acceptând să trăiască într-o societate, fiecare aderă la un *contract social* implicit. Pentru a stabili criteriul de justiție socială care există la baza acestui contract, fiecare trebuie să facă abstracție de locul său și de interesele sale în societate, de punctele sale tari și de punctele sale slabe. În acest caz, justiția socială implică maximizarea utilității celor mai favorizați.

Această abordare nu se suprapune peste cea egalitaristă. Pentru contractualiști, redistribuirea publică trebuie să se oprească, deoarece pierderea de utilitate este importantă, toți fiind obligați să suporte acest fapt, inclusiv cei săraci.

Pentru egalitariști, redistribuirea trebuie să continue chiar dacă ea se traduce și printr-o sărăcire a celor săraci.

Viziunile egalitariste, contractualiste și utilitariste nu acoperă întregul evantai al viziunilor referitoare la justiție socială, ea însăși contestată uneori.

Diversitatea opiniilor privind justiția socială, raportul între echitate sau eficacitate, între egalizarea utilității individuale și maximizarea sumei acestor utilități fac, în mod evident, dificilă determinarea, de către puterea publică, a nivelului optim al redistribuirii, punând noi probleme privind formularea și determinarea optimum-ului economic al sectorului public.

La aceste probleme enumerate succint, se adaugă și problematica specifică bunurilor și serviciilor publice sau cea a alegerii colective peste care se suprapun fenomene sociale și economice cu caracter global.

4. Concluzii

Expunerea succintă a câtorva probleme, chiar controversate ce fac obiectul economiei publice nu poate conduce decât la o remarcă simplă, dar profundă: se conturează tot mai clar o disciplină teoretică și practică nouă, economia publică.

La această remarcă mai pot fi adăugate și alte câteva considerații.

Economia publică cunoaște o dezvoltare evidentă în țările dezvoltate ale lumii beneficiind de abordări din perspective diferite, sociologice, strict economice etc.

Pentru țările din Europa Centrală și de Est în ultimele două decenii s-a manifestat o anumită reticență în abordarea acestora ca discipline științifice de sine stătătoare. Reticența de care vorbeam își are originea în evoluția raporturilor dintre stat și economie în deceniile anterioare, care transformaseră statul în unicul producător și furnizor de bunuri și servicii publice. Transformările din ultimul deceniu și jumătate din societatea românească repun în actualitate problematica specifică economiei publice. Apanajul statului referitor la producerea și furnizarea bunurilor și serviciilor publice dispare prin urmare; noi mecanisme economice intervin în economia publică, fapt ce o repune în actualitate.

Note bibliografice

1. Jarret, M.F., Mahieu F.R., (1998), *Économie publique*, Ellipses, Paris, p. 4.
2. Costul de oportunitate, unul dintre conceptele fundamentale ale științei economice, reprezintă pentru o acțiune publică valoarea unei acțiuni publice alternative la care se renunță. În economia publică, unde resursele sunt limitate, costul de oportunitate este întotdeauna pozitiv.
3. Economiiștii au folosit această noțiune pentru a explica existența regulilor, obiceiurilor și a unor instituții sociale prezente pe mai multe piețe, pentru a analiza rolul acestora. În esență conceptul de raționalitate limitată, elaborat de H.A. Simon, susține că, deși oamenii se comportă rațional, prin faptul că reducerea preferințelor lor este completă, consistentă și pozitivă, capacitatea lor de obținere și procesare a informațiilor este limitată de posibilitățile de corelare ale minții umane. Ca urmare, pe măsură ce serviciile devin mai complicate, oamenii adoptă strategii de simplificare, iar recursul lor la regulile de decizie și la euristica devine mai comun.
4. Matei, A., (2004), *Economia publică. Analiza economică a deciziilor publice*, Editura Economică, p. 16.
5. Păun, M., (1997), *Analiza sistemelor economice*, Editura All educational S.A., București, p. 5.
6. Profiroiu, Alina (2001), *Economia sectorului public*, Editura Economică, București, p. 14.
7. Jarret, M.F., Mahieu, F.R., (1998), *op. cit.*, 4.
8. Hess M., Adams D., (1999), *National Competition Policy and (the) Public Interest*, *National Center for Development (NCDS)*, Briefing Paper, No. 3, aprilie, pp. 1-12.
9. Galbraith, J.K., (1982), *Știința economică și interesul public*, Editura Politică, București, p. 11.
10. *Dictionar MacMILLAN de Economie Modernă*, (1999), Editura Codecs, București, p. 284.
11. Genereux, J., (2000), *Economie politică. Microeconomie*, Editura All Beck, București, p. 197.
12. Marchand, Ch., (1999), *Économie des interventions de l'Etat*, P.U.F., Paris, p. 29.

Impasul dezvoltării durabile

Mircea Duțu

Profesor universitar doctor
Universitatea Ecologică București

Abstract. *The offensive of “total capitalism” and the worsening of global ecological problems sharpen the concern to identify and promote new development directions capable to make compatible its four essential dimensions: economic, social, environmental, and cultural. In front of the announced failure of the “sustainable development” concept due to the conversions of its meanings, a concept stated with great expectations of success more than a quarter of a century ago, new perspectives are sought to overcome the deadlock. The thesis of a society of decrease (which requires exiting the capitalism) or that of sustainable decrease (made possible by mitigating the over-consumption and over-production trends) are among the radical approaches. In order to solve this problem in the context of maintaining the capitalistic project, three other concepts are put forward: the sustainable adaptability, the eco-compatible capitalism, and the society of moderation. Eventually, the most radical option is formulated by E. Morin: to abandon the “development” term and to overcome its imperfections by assuming two fundamental ideas: a policy of humanity combined with another one of planetary civilization. Anyhow, a new paradigm of evolution is absolutely necessary.*

Key words: sustainable development; total capitalism; society of moderation; adaptability; eco-compatible capitalism.

Odată cu încheierea celui de-al treilea război mondial al veacului 20 (prin demontarea sistemului „socialismului real” din Europa Centrală și de Est, înlăturarea „cortinei de fier” și integrarea astfel a întregului continent în sistemul mondialist) omenirea intra în era „capitalismului total”, acesta impunându-se ca model unic de organizare a vieții economice mondiale. Capitalismul postmodern se constituie astfel la nivel planetar ca o gigantică societate anonimă, structurată piramidal, în care circa 300 de milioane de acționari, concentrați 90% în America de Nord, Europa de Est și Japonia, îi constituie baza. Legile sale ineluctabile sunt cunoscute: privatizarea absolută (până și, sub anumite aspecte, a apei și a aerului!), liberalizare fără margini, dereglementare (lăsându-se totul pe seama autoreglării), libera circulație a capitalurilor, dispariția piedicilor vamale și generalizarea „corporate governments” ca tehnică de funcționare (J. Peyrelevalde, 2005, 8, 53). Economia de piață (ca structură, producătoare de bogății și progres) și ultraliberalismul (care considera banul măsura oricărei valori) devin adevăratele criterii ale unui „totalitarism anonim”, care pune în discuție fundamentele modelului tradițional, modern de existență a comunității umane.

Repartizarea puterii (economice) în termeni comerciali este și ea elocventă: SUA, cu 5% din populația lumii, dețin un sfert din producție și 46% din capitalizarea mondială; cinci la sută din locuitorii planetei (din care jumătate americani) acumulează cvasitotalitatea bogăției bursiere a Terrei. Chiar și în privința altor indicatori, discrepanțele sunt evidente: între 1820 și 1998 PIB/loc. s-a multiplicat cu 30 pentru Japonia, cu aproape 15 în Europa de Vest și între 3 și 9 ori în restul lumii (3,3 pentru Africa); venitul a 1% cei mai bogați este egal cu 57% din săracii planetei.

Problemele ecologice globale nu au încetat nici ele să se agraveze. Referitor la schimbările climatice, de exemplu, concentrația de CO₂ în atmosferă este deja de 380 ppm (părți pe milion) și ar putea atinge 500 ppm în 2050, adică dublu în raport cu epoca preindustrială. Iar disputele privind aplicarea și urmările Protocolului de la Kyoto sunt semnificative pentru predispoziția statelor de a soluționa asemenea probleme.

Dacă acestea sunt realitățile, care sunt posibilele căi de îndreptare a lor spre un drum viabil, adică acela care să perpetueze și chiar să potențeze virtuțile societății umane? În plan teoretic au fost avansate mai multe soluții, cu șanse

diferite de confirmare. Evoluțiile din ultima perioadă au impus corecturi, mergând de la simple retușuri și până la reconsiderări fundamentale, unele apropiate negării fostelor concepte.

1. Fiasco-ul căii „dezvoltării durabile”

Enunțat în primii ani ai deceniului 9 al veacului trecut și impus la nivel internațional sub egida ONU prin raportul Brundtland (1987), conceptul dezvoltării durabile și-a propus drept obiectiv general acceptat reducerea amprentei ecologice a omului¹, prin promovarea integrității ecologice, echității între națiuni, indivizi și generații și menținerea eficacității economice. El a fost reținut și afirmat oficial prin documente internaționale precum: Declarația de la Rio (1992, principiile 3 și 4), Declarația Mileniului (ONU, 2000) ori Convenția privind protecția promovării diversității expresiilor culturale (UNESCO, 2005), a format obiectul Conferinței de la Johannesburg (2002), a altor numeroase reuniuni și dezbateri regionale și internaționale.

Definită standard ca acel tip de dezvoltare capabil să asigure satisfacerea nevoilor actuale, fără a compromite capacitatea de a răspunde celor ale generațiilor viitoare, ea a cunoscut ulterior sute de accepțiuni (ca, de exemplu, „o ameliorare a condițiilor de viață a comunităților umane, cu respectarea limitelor capacității de suportabilitate a ecosistemelor”, 1991, UICN); „Un proces de lărgire a gamei de opțiuni accesibile fiecărei ființe umane” (1992, PNUD); „Un ansamblu coordonat de procese participative care permit să se progreseze de o manieră continuă în domeniile de analiză, de dezbateri, de consolidare a capacităților, de planificare și de mobilizare a resurselor și să se concilieze obiectivele economice, sociale și ambientale ale societății, ori de a proceda, în caz de nevoie, la arbitraj (2001, OCDE).

Prin generozitatea discursului, fertilitatea ideilor manifestate și optimismul proiectelor propuse, mai ales în faza de început a crizei ecologice, perspectiva „dezvoltării durabile” a fascinat lumea specialiștilor și a entuziasmat opinia publică.

Cele 4 rapoarte ale Clubului de la Roma și numeroase lucrări ale unor reputați specialiști (Barry Commoner, L. Brown) s-au adăugat și chiar au fundamentat uneori denumirile oficiale. Lester R. Brown, prin lucrări precum *Eco-economia.....* (2001) sau *Planul B2.O* (2006) a denunțat modelul economic occidental (respectiv american) după care se dezvoltă economia mondială, considerat

neextrapolabil, nu doar pentru marile puteri emergente, precum China, India, pentru trei miliarde de locuitori din alte țări în curs de dezvoltare (Cohen, Ph., Richard, L., 2005, p.19), dar el devine practic, din perspectiva viitorului nesustenabil, inclusiv pentru SUA și celelalte puteri industrializate (UE, Japonia etc.).

Elaborarea unui nou model economic global (altul decât cel al „capitalismului total”) devine astfel marea provocare a secolului, ea dobândind răspunsuri precum Panul B2.0 a lui Brown (în condițiile în care așa-numitul Plan A – în care am acționat până acum, a adus lumea pe o cale ce conduce către declin economic și, în final, către colaps). În același timp, sub presiunea mai multor factori, celor trei piloni fundamentali ai conceptului: economic, social și ambiental, li se adaugă unul nou: diversitatea culturală.

Avansul rapid al mondialismului (sub forma „capitalismului total”), în multe privințe antinomic prin natura sa unui asemenea proiect, a descurajat investigațiile și căutările unor soluții pe acest teren.

Deosebit de lămuritoare pot apărea evoluțiile și deraierile conceptului dezvoltării durabile în domeniul ecologic.

Aici, dezvoltarea durabilă a devenit în ultima perioadă o noțiune pervertită în nu mai puțin de cinci maniere, în ciuda eforturilor internaționale de a o impune ca o posibilă cale de urmat (M. Duțu, 2003, Cuvânt înainte). Mai întâi, a fost pervertită de către și în lumea afacerilor care a făcut-o sinonimă cu creșterea durabilă, mai degrabă un oximoron care reflectă conflictul dintre o viziune comercială și o alta ecologistă, socială și culturală a lumii. Acceptarea acestui compromis comportă riscul major al deturnării radicale și ireversibile (pană la schimbarea naturii sale), a semnificațiilor conceptului.

Asumat ca slogan de către firmele multinaționale și răspândit cu insistență până la demonetizare de cei astfel interesați, el devine o simplă manifestare a „reacției verzi” din partea „realismului de întreprindere”. Astfel, confuzia acceptată și veritabilele sale efecte se pervertesc iremediabil.

Este posibil ca ideea dezvoltării durabile să fi fost pervertită și de noțiunea de „utilizare rațională”, operă a curentului (pretins) al „folosirii raționale”, care maschează, în fapt, practici total contrare. O asemenea direcție servește ca alibi pentru comportamentele distructive, cu atât mai mult cu cât s-a infiltrat în mecanisme instituțional-convenționale impuse la nivel mondial, precum cel al Convenției CITES sau al Comisiei Baleniere Internaționale (CBI). Deturnată de la semantica sa intrinsecă „utilizarea rațională” acoperă practici care înseamnă valorificarea exclusivă a resurselor naturale de către anumite cercuri interesate și excluderea altora, fără ca măcar, pe această cale, specia în cauză să fie mai puțin pradată și amenințată cu starea de vulnerabilitate sau chiar cu dispariția.

O altă formă de denaturare ține de ilicitul ecologic, acoperit adesea prin lacunele și imperfecțiunile legislative sau/și politicile deformate promovate la nivel național ori internațional. Criminalitatea ecologică este din ce în ce mai consistentă și practicarea ei mai profitabilă, generând la nivel mondial o cifră de afaceri situată între 18 și 25 miliarde de euro anual, constând mai ales în activități de depozitare ilegală a deșeurilor periculoase, trafic de substanțe periculoase interzise și contrabanda cu resurse naturale protejate și restricționate de exploatare.

¹ Amprenta ecologică reprezintă suprafața necesară nevoilor unei populații date; potrivit metodologiei introduse în 1994 de canadianii W. Rees și M. Wackernagel este vorba de a evalua suprafața productivă necesară unei populații pentru a răspunde consumului de resurse (alimentare, energetice) și a nevoilor sale de absorbție a deșeurilor. Amprenta devine astfel suma a șase elemente: suprafața agricolă, de pășuni și marină necesară alimentației, suprafața forestieră necesară producerii de lemn și de hârtie, suprafața construită pentru locuință și infrastructură, suprafața de păduri care absoarbe emisiile de CO₂ datorate consumului de energie. Dacă divizăm rezultatul cu numărul de pământeni, pragul disponibil dincolo de care capacitatea biologică a planetei este de ordinul a 2 ha/locuitor, în medie, cea a unui nord-american este de 10-12 ha, cea a unui european de circa 5 ha, cea a unui african de 0,5 ha.

Comerțul ilicit cu elemente și resurse naturale protejate, mascat sub diferite reglementări și practici care ar reprezenta riscuri reduse, a dus la aducerea în stare de vulnerabilitate numeroase specii, unele chiar distruse.

În alt plan, procesul mondializării a făcut din firmele trans (multi)-naționale (în fapt universale), actorii cei mai importanți ai vieții internaționale și a favorizat, în mod necesar, tehnicile, valorile și soluțiile agreate de acestea precum: filantropie (în loc de solidaritate), autocontrol (și nu reglementare) și coduri de conduită voluntare. Un prim pas spre generalizarea lor: parteneriatul public-privat (de fapt, mai precisă ar fi fost ordinea inversă a termenilor), de genul inițiativei Global Compact, lansată chiar de ONU la Johannesburg (2002), e adevărat fără a prea mare succes!

În sfârșit, filosofia (generoasă!) a dezvoltării durabile poate ascunde (și, astfel, să permită) o teză deosebit de controversată datorită mai ales fluidității și diversității semnificațiilor acordate: cea a unui consum durabil!

2. Nevoia unei alternative și încercările teoretice aferente

În ciuda eșecului (posibil) al proiectului „dezvoltării durabile” și a ofensivei mondialismului neoliberal, marile probleme ecologice globale reprezintă o realitate, iar soluționarea lor o prioritate. În căutarea unei ieșiri din impasul realităților presante se emit idei, teze și până la concepte, unele însoțite și de proiecte adecvate.

Paleta lor se întinde de la soluții radicale până la ajustări îngăduitoare (sau, poate, realiste) ale sistemului existent.

Prima dintre ele ne propune chiar ieșirea din capitalism.

Dintr-o asemenea perspectivă, se propune o societate a descreșterii, care nu poate fi concepută și mai ales promovată fără a ieși din capitalism. Dar cum? Eliminarea marelui capital, interzicerea proprietății private asupra mijloacelor de producție, abolirea raportului salarial ori a monedei sunt astăzi de neconceput pentru simplu fapt că asemenea măsuri ar arunca societatea în haos. Susținătorii unei asemenea teze neagă distincția dintre creștere și dezvoltare și afirmă că aceasta din urmă nu face decât să perpetueze dominația Occidentului asupra restului lumii.

Totul trebuie privit așadar ca o nevoie și o posibilitate (totodată) de a repune toate instituțiile sociale și datele mecanismului economic într-o altă logică.

Și așa schimbarea presupusă ar fi atât de profundă și de radicală încât apare dilema dacă pentru înfăptuirea ei ar fi necesară numai o reformă (fie ea și de esență!) ori a trebuit să se ajungă până la o adevărată revoluție.

Prima soluție ar implica un program reformist de tranziție care ar avea ca obiectiv ajustarea unei amprente ecologice egale ori inferioare suprafeței planetei noastre (adică o producție materială echivalentă celei din anii 1960-1970) prin măsuri de genul: internalizarea costurilor transportului, relocalizarea activităților, restaurarea agriculturii țărănești, stimularea „producției” de bunuri relaționale, reducerea (de patru ori!) a risipei de energie, decretarea unui moratoriu asupra inovării tehnologice, efectuarea unui bilanț serios și reorientarea cercetării științifice și tehnice în funcție de noile aspirații.

Referitor la rezolvarea radicală prin revoluție, este de domeniul evidenței că o creștere este necesară în democrațiile „consumateriste”, întrucât fără perspectiva consumului de masă inegalitățile ar fi insuportabile. Tendința nivelării condițiilor este fundamentul imaginar al societăților moderne. Inegalitățile nu sunt acceptate decât provizoriu, pentru că accesul la bunuri al privilegiaților de ieri se generalizează astăzi, iar mâine ceea ce constituie încă un lux va fi accesibil tuturor.

De aceea, mulți se îndoiesc de capacitatea societăților zise democratice de a lua măsurile ce se impun și nu doresc să se ajungă la constrângeri care să ia forma unei ecocrații autoritare: ecofascism ori ecototalitarism. Confruntate cu o punere în discuție a nivelului lor de viață, masele din Nord ar fi gata să se abandoneze în brațele demagogiilor care le permite să și-l păstreze în schimbul libertății lor, cu prețul agravării in Justițiilor planetare și, în cele din urmă, chiar cel al lichidării unei părți notabile a speciei.

O soluție democratică (ecodemocrația) ar fi posibilă numai printr-o revitalizare a localului, o cale de descreștere mult mai sigură decât o problematică democrație universală. Visul unei omeniri unificate ca o condiție a unei funcționări armonioase a planetei ar face parte din panoplia falselor bune idei vehiculate de etnocentrismul occidental. Din această perspectivă, „republicile cartierelor”, democrația locală (în tradiția demosurilor grecești) ar putea reprezenta o variantă.

O variantă atenuată a primei formule și o alternativă promovată de o mișcare ce se înscrie în peisajul militanților altuimondialism o constituie așa-numita descreștere susținută J. Grinevald, 2004, pp. 36-37. Plecând de la faptul că nu mai puțin de 20 la sută din populația mondială consumă peste 80% din resurse, se constată că această supradezvoltare a celor mai bogați este intolerabilă pentru biosferă, pentru un viitor viabil, viabil și echitabil. Această evidență matematică conduce la recomandarea descreșterii pentru superconsumatori și superproducători. Desigur, a reduce consumul este o opțiune relativ incorectă din punct de vedere politic.

Descreșterea durabilă urmărește ca, pe calea reducerii consumului și a producției, într-un cadru democratic, să impună un fel de „economism”, cu implicații în alte domenii.

Alături de aceste abordări radicale se conturează și poziții care, înțelegând atotputernicia de moment a economiei neoliberale, acceptă implacabilul și optează pentru modelarea adecvată a obiectivelor viabilității. O primă soluție de acest gen o reprezintă adaptabilitatea durabilă. Necesitatea formării și promovării unei etici pragmatice, facil aplicabile, născută din convergența operațională dintre un „antropocentrismul luminat de mediu” și un „ecocentrism nemizantropic” poate genera o „adaptabilitate viabilă”, ca o alternativă a dezvoltării durabile și o soluție de compromis.

Astfel, în cadrul unui demers tradițional se poate ajunge treptat la construirea unei etici evoluționiste, având ca punct central conceptul de proiect, menit să consolideze capacitatea de evoluție a biosferei, altfel spus adaptabilitatea sa. Avansat ca principiu etic, acesta presupune o acțiune destinată să garanteze cât mai bine posibil capacitatea de evoluție, pe calea unei „convivialități dinamice”, a unei „puteri de a evolua împreună”, într-o „casă comună evolutivă”.

Toate acțiunile noastre ar trebui, în acest context, să-și asume prioritatea salvării potențialului evolutiv al naturii: ceea ce este să poată să se transforme perpetuu.

Evoluția responsabilă – la nivel individual și colectiv, la timpul prezent și viitor – în acord cu capacitățile de reproducere ale naturii reprezintă cheia adaptabilității durabile (P. Blandin ș.a., 2005, p. 29).

Marele compromis l-ar reprezenta, desigur, capitalismul ecocompatibil. Desigur, o asemenea formulă poate fi concepută teoretic, dar este puțin probabilă în practică. Astfel, ea ar implica o puternică reglementare și limitare a jocului liber al pieței, în primul rând pentru a reduce amprenta ecologică. Dominat de companii transnaționale gigantice, sistemul de economie de piață mondializat nu se poate orienta spontan pe calea virtuoză a „ecocapitalismului”. Mecanismele de produs dividende, anonime și autofuncționale, nu ar renunța la efectele lor prădătoare în absența constrângerilor din exterior. Chiar și partizanii autoreglării recunosc faptul că nu există mijloacele de a se impune așa-numiților „free riders”, adică marii majorități obsedată de maximalizarea pe termen scurt, valorilor acțiunilor.

Dacă o instanță (statul, cel mai adesea) ar avea puterea de reglementare ar putea redefini regulile jocului social, cu alte cuvinte ar „reinstri” societatea.

Astfel, menținerea „capitalismului integral” nu ar putea să evite, în cele din urmă, distrugerea mediului planetei, așa cum a făcut-o până acum cu tot ceea ce este colectiv.

În sfârșit, o cale de mijloc care să îmbine realist cerințele oarbe ale mondialismului economic și aspirațiile ecologice ale generațiilor viitoare o reprezintă proiectul „societății moderației”.

Găsirea unui echilibru între capacitățile naturale existente și nevoile (prezente și viitoare) ale societății este problema esențială. Amprenta ecologică umană a devenit atât de apăsătoare, încât planeta nu o mai poate suporta. Caracterul prădător al „societății de consum” este vehement denunțat. Dacă fiecare pământean (din cei 6,5 miliarde câți există acum) ar trăi ca un occidental mijlociu, ne-ar trebui trei planete ca a noastră pentru a ne satisface nevoile aferente!

Deopotrivă, modul de consum individual exagerat și expresia sa colectivă, modelul occidental pe care societățile țărilor emergente înțeleg să-l urmeze spre a se dezvolta sunt puse astfel sub semnul întrebării. Orice extreme nu pot constitui o soluție viabilă. În acest sens, Nicolas Hulot ne propune o cale interesantă. Nu putem să propăvăduim nici o utopică descreștere economică, consideră el, și nici să continuăm pe acest drum crezând că adaptarea se va face prin forța lucrurilor. Dimpotrivă, susține acesta, trebuie să

identificăm și promovăm instrumente care să ne permită să antamăm o reducere a consumului de energii fosile, a fluxurilor de materiale și de resurse și mai ales să ieșim din civilizația confuziei. „Trebuie să mergem nu către o societate de privațiuni, ci spre o societate a moderației, de „abundență frugală”, conchide Hulot. Și se impune să o facem rapid, căci lumea de mâine, de voie ori de nevoie, va fi radical diferită de cea de azi.

Se propune chiar o „revizie” culturală, care ne-ar obliga să revedem certitudinile și cele dobândite până acum.

Am trăit mult timp în ideea că progresul este linear, că fiecare zi aduce un progres. Numai că logica actuală „de piață” ne conduce fatalmente în direcția opusă. Putem, progresiv, să-i substituim o nouă logică. Dar pentru aceasta trebuie să ne revizuiem fundamentele noastre, să găsim „piatra filosofală” care să ne permită să conciliem menținerea creșterii economice și sociale cu o bună gestiune a problemelor mediului.

Pentru aceasta, politicile trebuie să fixeze obiective pe termen lung, în afara perioadelor de timp guvernate de calendarele electorale, menite să promoveze o dezvoltare în termeni moderați, care să împace nevoile socioumane cu exigențele menținerii și perpetuării unui mediu echilibrat ecologic, de calitate. Am reținut o asemenea poziție în primul rând pentru realismul său. Într-o epocă a extremelor, calea de mijloc mi se pare cea mai potrivită spre a aborda o asemenea problemă și, deopotrivă, cea mai fezabilă. De altfel, aici își spune cuvântul experiența pragmatică a lui N. Hulot, cunoscut nu numai prin călătoriile sale exploratorii, dar și prin calitatea de sfetnic pe probleme de ecologie al președintelui francez J. Chirac.

Încotro? În acest context general atât de divers și ca un fel de concluzie trebuie relevată și o poziție aparte, cea a filosofului francez Edgar Morin care, într-o intervenție la o reuniune internațională din octombrie 2003 (publicată ulterior sub titlul „Dépasser la notion de développement”, 2004, p. 30), a propus renunțarea la termenul de „dezvoltare”, pentru că nucleul acestuia este de natură tehnico-economică, ignorând o serie de aspecte ale condiției umane; în plus noțiunea de dezvoltare implică și pe cea de „subdezvoltare” cu același caracter global și general.

În această perspectivă, nici conceptul de dezvoltare durabilă nu este satisfăcător, nepermițând corijarea defectelor principale ale dezvoltării. Ca atare, depășirea acestei noțiuni ar putea avea loc prin promovarea integrată a două idei fundamentale: o politică a umanității (care ar viza să trateze cu prioritate problemele cele mai arzătoare și mai urgente ale omenirii) și, respectiv, o politică a civilizației planetare (care este una de metisaj, de simbioză și trebuie astfel să cuprindă și să exprime toată această diversitate).

Bibliografie

- Artus, P., Virard, M.P. (2005), *Le capitalisme est en train de s'autodétruire*, La Découverte, Paris
- Blandin, P., s.a. (2005), „Développement durable ou adaptabilité durable?”, în vol. *Les enjeux du développement durable*, Editions L'Harmattan, Paris
- Brown, R.L. (2001), *Eco-economie. Crearea unei economii pentru planeta noastră*, Editura Tehnică, București
- Brown, R.L. (2006), *Planul B2.O. Salvarea unei planete sub presiune și a unei civilizații în impas*, Editura Tehnică, București
- Cohen, Ph., Richard, L. (2005), *La Chine sera-t-elle notre cauchemare?*, Editions Mille et une nuits, Paris
- Dent, H. (2005), *2005-2009, 5 années de croissance mondiale devant nous*, Editions Generales First, Paris
- Duțu, M. (2003), *Dreptul mediului, tratat*, vol. I-II, Editura Economică, București
- Grinevald, J., „La décroissance n'est pas une croissance économique négative, c'est une autre logique”, în *Actualité Pointon-Charents*, nr. 63, 2004
- Morin, E., „Dépaser la notion de développement”, *Actualité Pointon-Charents*, nr. 63, 2004
- Peyrelevalde, J. (2005), *Le capitalisme total*, Editions du Seuil et La Republique des Idées, Paris

Interacțiunea real – nominal în dinamica economiei românești

Gheorghe H. Popescu

Lector universitar doctor

Universitatea „Dimitrie Cantemir” București

Elvira Nica

Lector universitar doctor

Academia de Studii Economice București

Abstract. *In our tentative to bring some useful elements necessary in defining our transition, we think we should start from establishing the final goals of this process. This means that, from the very beginning, we accept the thesis that the transition from the Marxist socialism to the capitalist market economy is a limited in time process, having a precise finality which, once reached, marks its end.*

Between the real economy and the nominal one there is a permanent interaction, the state of the economic system existing in that period of time exerting its special mark upon it.

The interaction real-nominal has certain characteristics, generated by the substance of the process concerning the institutional transformations, by the impact it produces on the economic system as a whole and by the components of the economic agents, where the economic acts and facts are created.

Key words: real economy; nominal economy; informal economy; transition, transformation.

Conceptualizarea interacțiunii

Prin economie reală se înțelege acele fluxuri de bunuri și servicii antrenate de producția, circulația și utilizarea acestora într-un cadru instituțional dat.

Economia nominală este reprezentată de fluxurile monetare ce însoțesc inevitabil fluxurile reale de bunuri și servicii, în cadrul circuitului economic.

În mod firesc, între economia reală și cea nominală există o interacțiune permanentă, asupra căreia își pune amprenta, în mod deosebit, starea sistemului economic în perioada respectivă.

În țara noastră, în perioada de tranziție de la plan la piață, interacțiunea real-nominal ce însoțește fluxurile circuitului din economia națională are anumite trăsături ce provin din substanța acestui proces de transformări instituționale, din impactul pe care îl produce asupra sistemului economic în ansamblu, din componentele agenților economici între care se creează actele și faptele economice.

Pentru perioada de tranziție pe care a parcurs-o țara noastră după 1989, impactul procesului de transformări instituționale s-a concretizat în existența unui sistem economic slab structurat, cu comportamente economice contradictorii și instabile.

La baza acestei aprecieri se află ambiguitatea definirii drepturilor de proprietate asupra unei părți însemnate a avuției naționale, eficiența slabă a noilor mecanisme de piață

introduse în viața economică reală, caracterul contradictoriu și instabil al comportamentelor agenților economici noi și vechi, implicarea excesivă și de multe ori pe contrasens a factorului politic în procesele de alocare și distribuție a resurselor, accentuarea alunecării derulării fluxurilor economice spre zona afacerilor necontabilizate oficial etc.

Înțelegerea interacțiunii dintre expresiile reale și cele nominale ale fluxurilor ce se derulează în cadrul unei economii naționale presupune să analizăm PIB în termeni nominali și PIB în termeni reali.

PIB-ul în termeni nominali ($PIB_{nom.}$) exprimă vânzările finale de bunuri economice la prețurile perioadei pentru care se face estimarea, numite și prețuri curente. O creștere a PIB-ului nominal poate proveni din sporirea fie a prețurilor, fie a producției finale.

PIB-ul în termeni reali (PIB_{real}) exprimă aceleași vânzări finale de bunuri și servicii ale unei perioade, dar în prețurile dintr-un an de bază, predeterminat, numite prețuri constante. Sporirea valorii PIB-ului real corespunde creșterilor înregistrate în rezultatele producției fizice finale¹.

Efectele modificărilor producției fizice finale și cele ale modificărilor prețurilor asupra evoluției vieții economice pot fi evidențiate prin distincția dintre PIB nominal și PIB real.

Această diferențiere pe care am prezentat-o este generală, cu ea împărțim variabilele macroeconomice în variabile nominale – reprezentate de valori la prețuri curente și în variabile reale – reprezentate de valori la prețuri constante (comparabile). Pe baza acestei diferențieri, putem să determinăm deflatorul PIB-ului (DPIB) – care este un mod de a măsura nivelul general al prețurilor bunurilor economice finale luate în calculul acestor indicatori agregați.

$$\text{Deflator PIB} = \frac{\text{PIB}_{\text{nom.}}}{\text{PIB}_{\text{real}}}$$

Rata de creștere a deflatorului PIB-ului poate servi ca măsură a inflației într-o economie. Rata de creștere a deflatorului PIB este egală cu rata de creștere a PIB nominal minus rata de creștere a PIB real. Potrivit acestei metodologii, în anul de bază ales, ca predeterminat, PIB în termeni nominali este egal cu PIB în termeni reali, ceea ce înseamnă că deflatorul PIB-ului este egal cu unitatea.

Deflatorul PIB-ului este considerat ca reprezentând o medie a tuturor prețurilor bunurilor economice finale, exprimate în activități monetare, unde fiecare dintre prețuri este condiționat de ponderea produsului respectiv în PIB, ce variază de-a lungul anilor.

O măsură alternativă a inflației se bazează pe o medie a prețurilor cu pondere fixă, denumită indicele prețurilor. Un exemplu, în acest sens, este indicele prețurilor de consum (IPC), ce se bazează pe un coș alcătuit din produse consumate de către un „cetățean obișnuit“, unde cantitatea din fiecare produs sau categorie de produse va determina ponderea prețurilor respective².

Decorelarea economiei nominale de economia reală

În perioada de după 1989 asistăm la decorelarea dinamicii nominale de dinamica reală a PIB-ului.

Decorelarea dinamicii celor două paliere în perioada de tranziție este cauzată sau favorizată de acțiunea conjugată a unui complex de factori, expresie a caracterului slab structurat a comportamentelor agenților economici. Dintre acești factori, analizele de specialitate îi evidențiază pe următorii³:

a) persistența crescândă a blocajelor financiare, cunoscute sub denumirile gemene de arierate – din punctul de vedere al debitorului și creanțe, restante – din cel al creditorului;

b) prezența crescândă a fenomenului „dolarizării“, ca fenomen ce se desfășoară în paralel cu derularea circuitelor monetare controlate de banca centrală;

c) proporțiile considerabile și în creștere a activităților economice necontabilizate oficial;

d) puternica expectație inflaționistă a agenților economici însoțită de dubla asimetrie – structurală și temporală – a lichidităților monetare.

Evident că la baza evoluției fiecăruia din factorii enunțați se află un ansamblu de cauze ce interacționează în timp și spațiu, determinând ruptura dintre evoluția economiei reale și evoluția economiei nominale în această perioadă de tranziție în țara noastră.

În legătură cu persistența crescândă a blocajelor economico-financiare, ca un factor semnificativ ce contribuie la decorelarea dinamicii celor două paliere, ne permitem să evidențiem următoarele:

- prin blocaj economico-financiar înțelegem plățile restante, neonorate printr-un transfer corespunzător de bani, în intervalul de timp prevăzut în contracte și în normele legale cu privire la decontările dintre agenții economici: firme, bănci, organisme guvernamentale, menaje;
- existent în orice economie, blocajul economico-financiar capătă proporții și consistență în funcție de fazele ciclului conjunctural al afacerilor, de natura mecanismelor ce reglementează tranzacțiile, de caracterul structurat sau mai puțin structurat instituțional al comportamentului agenților economici, de constrângerile instituționale tari sau slabe care controlează acest fenomen economico-financiar etc.⁴;
- în economie, agenții economici se împart în debitori neți, care au arierate nete, adică datorii de plătit mai mari decât încasări de primit, ce au depășit perioada scadentă; creditori neți, care au restante nete, adică încasări de primit mai mari decât plăți de făcut, ce au depășit perioada scadentă, și agenți economici, cu arierate nete sau restante nete egale cu zero. Pe ansamblul economiei naționale, suma arieratelor nete ce trebuie plătite este egală cu suma creanțelor nete ce trebuie permise;
- atât pentru fiecare agent economic, cât și pe ansamblul economiei naționale, creanțele restante și arieratele – brute sau nete – se exprimă ca mărimi curente – aferente unei anumite perioade analizate – sau ca mărimi cumulate, însumate pentru mai multe perioade;
- întrucât creanțele restante și arieratele se formează în urma unor tranzacții efective, legate de fluxurile reale de bunuri și servicii și de evaluările monetare existente în economie prin prețuri, masa monetară (M) multiplicată cu viteza de circulație a banilor (V) trebuie să fie egală cu suma tranzacțiilor intermediare de bani ($\sum_{i=1}^n P_i Y_i$): $M \times V = \sum_{i=1}^n P_i Y_i$ și, în acest caz, arieratele nu au cum să apară;
- la nivel microeconomic, fiecare agent economic are o funcție-obiectiv care îi motivează comportamentul față de nivelul încasărilor, respectiv al plăților, după cum urmează:
 - are o înclinație spre solvabilitate minimală (pentru plata salariilor negociate cu personalul angajat și a importurilor directe);
 - are o înclinație spre solvabilitatea intermediară (plata parțială a furnizorilor, dobânzilor sau creditelor bancare și obligațiilor față de bugetul general consolidat);
 - are o înclinație spre solvabilitate integrală neprofitabilă (plata integrală a obligațiilor, fără a obține profit și a-și constitui fondul de amortizare);
 - are o înclinație spre solvabilitate integrală și parțial profitabilă (prin constituirea fondului de amortizare și a profitului minim);

- are o înclinație spre maximizare a profitului, cu solvabilitate integrală, potrivit mediului concurențial în care acționează;
- înclinația spre îndatorare, la nivelul majorității agenților economici debitori, are anumite limite, determinate subiectiv și instituțional. Astfel, cu cât este mai mare probabilitatea ca arieratele să se transforme în datorii normale, purtătoare de dobânzi și generatoare de sancțiuni, în cazul neachitării, cu atât înclinația spre îndatorare este mai redusă și invers;
- înclinația spre acceptarea creanțelor restante, la nivelul majorității agenților economici furnizori, are anumite limite, ce nu depășesc un plafon, deoarece este purtătoare de riscuri mari. Factorii care micșorează sau măresc această înclinație față de plafonul maxim decurg din caracterul propriei restricții bugetare, intensității presiunii sociale cu privire la crearea de noi locuri de muncă sau mării salariilor, din poziția agentului economic pe piață etc.;
- căile de reducere a blocajului economico-financiar trebuie legate de cauzele formării și extinderii acestui fenomen deosebit de complex și contradictoriu. În această direcție ar putea să acționeze:
 - pe termen scurt, desfășurarea unor operațiuni de compensare bi- și multilaterală între agenții economici, fără a se reduce arieratele sau creanțele existente nete;
 - pe termen scurt, diminuarea arieratelor sau creanțelor restante nete se poate realiza prin stimularea debitorilor să-și procure mijloacele de plată prin deblocarea unor mijloace imobilizate, transformarea arieratelor în titluri de cedare în avantajul creditorilor, falimentul debitorilor, cu regularizarea datoriilor și acordarea de subvenții bugetare sau credite convenabile pentru debitori etc.;
 - soluțiile adoptate pe termen scurt, pentru diminuarea blocajului economico-financiar și reducerea arieratelor nete, trebuie însoțite de transformări profunde în economia reală care să conducă la comportamente instituționale bazate pe maximizarea profitului și raționalizarea activităților economice, după regulile economiei concurențiale. În această direcție vor acționa, pe termen lung, instituirea constrângerilor bugetare „tari” (inclusiv falimentul) pentru toți agenții economici, generalizarea formelor moderne ale creditului comercial, simplificarea sistemului de decontări, injectarea în economie a cantității de masă monetară necesară pentru stingerea arieratelor și creanțelor restante⁵.

În legătură cu persistența crescândă a fenomenului „dolarizării”, ca fenomen ce se desfășoară în paralel cu derularea circuitelor monetare controlate de banca centrală, analiștii au în vedere motivațiile microeconomice ale acesteia.

În cadrul acestor motivații, supraevaluarea cursului de schimb de referință al băncii centrale, comparativ cu expectațiile agenților economici, generează atât extinderea utilizării depozitelor valutare din sistemul bancar la cursuri de schimb superioare celui de referință, cât și retenția agenților economici de a deține o cantitate sporită de valută internă, mai ales dacă regimul valutar nu este stabil și funcțional.

La fel ca și arieratele, forma disturbantă a „dolarizării” reprezintă un substitut al monedei naționale, echivalentul monetar al acesteia; la nivelul lui M_2 este deosebit de important pentru o politică monetară și nu numai, orientată către funcționarea economiei reale și sincronizarea desfășurării fluxurilor reale cu cea a fluxurilor monetare corespunzătoare.

În legătură cu proporțiile considerabile și în creștere a activităților economice necontabilizate oficial, capătă importanță unghiul din care este abordată problema. În acest sens, literatura de specialitate evidențiază folosirea unui număr mare de concepte, cum ar fi: neoficială, neagră, nestructurată, subterană, invizibilă, camuflată, ascunsă, paralelă, alternativă, secundară, ilegală, ilicită, periferică, neregistrată, duală, ocultă, disimulată, neinstituționalizată, nefavorabilă, interzisă, neadecvată, secretă, contra-economie etc.⁶

Din punctul nostru de vedere, am adoptat termenul de economie necontabilizată oficial, în antiteză cu cealaltă formă de activitate economică reală contabilizată oficial.

Echilibrul între economia nominală și economia reală

Asigurarea acestui echilibru presupune influențarea permanentă a ambelor componente ale binomului, cu întărirea funcției productive a economiei reale.

Totodată, din perspectiva căilor ce trebuie urmate pentru diminuarea economiei nominale neoficiale și menținerea ei sub control (mai ales cea ilegală), prezintă o importanță specială cauzele și formele ce antrenează asemenea activități economice.

1. Este vorba, în primul rând, de producția omisă chiar de sistemul statistic oficial.

2. Producția compatibilă cu reglementările în vigoare din SCN, dar care iese din estimările oficiale deoarece agenții economici se sustrag unor obligații fiscale, urmărește să-și compenseze „șpagile” plătite funcționarilor publici, ceea ce echivalează cu o activitate economică evazionistă.

3. Producția de bunuri legal interzise, din considerente de securitate națională, ecologică, de moralitate etc.

4. Redistribuirea de venituri prin canale nepermise, cu consecințe asupra înclinației spre consum și economisire, proceselor investiționale etc. (de exemplu, recompensarea traficului de influență și a lipsei de loialitate, speculațiile ilicite, veniturile din șantaj, furturile etc.).

5. Producția necontabilizată oficial, depistată prin metode de evaluare directe și indirecte, parțiale sau globale, statice și dinamice⁷. În acest sens evidențiem:

- identificarea discrepanțelor dintre diferitele metode de estimare a agregatelor macroeconomice în chiar contabilitatea națională;
- variația ponderii numerarului în masa monetară și a vitezei de circulație a banilor, cunoscând că tranzacțiile în economia necontabilizată oficial se efectuează cu bani cash, iar raportul dintre PIB și masa monetară oficial înregistrată are tendința de a se diminua (abordarea monetară)⁸;
- folosirea bugetelor de familie, controlului financiar, anchetelor sociologice privind sursa veniturilor etc. reprezintă metode directe de depistare a activităților economice necontabilizate oficial.

6. Deși în teoria și practica economică din țara noastră se folosesc o serie de metode pentru depistarea proporțiilor economiei necontabilizate oficial, totuși, datele foarte diferite la care se ajunge arată că informațiile de care dispunem sunt neclare și insuficiente, de multe ori nedemne de încredere. În acest context, se subliniază necesitatea de a pune un accent deosebit pe dinamica fenomenului, și nu pe volumul și ponderea sa.

După opinia noastră, nu credem că putem aplica metode de estimare a economiei necontabilizate oficial ca valabile pentru întreaga economie. Este nevoie, în opinia noastră, de gândirea unor metode specifice diferitelor domenii, dat fiind faptul că și formele de manifestare sunt diferite de la un sector economic la altul. Așadar, soluția nu este legată de metode universal-valabile, ci de folosirea unor metode specifice domeniului.

Spre exemplu, în construcții, este nevoie de metode specifice care să depisteze munca la negru, subevaluarea lucrărilor, neînregistrarea oficială a unor activități sau chiar lucrări etc.

În legătură cu puternica expectație inflaționistă a agenților economici, însoțită de dubla asimetrie – structurală și temporară – a lichidităților monetare, putem să evidențiem următoarele:

a) pe de o parte, în economia reală avem disponibilități monetare (în lei și valută) ce nu-și găsesc plasamente suficient de atractive, iar pe de altă parte, aceeași economie reală este excesiv de subcapitalizată. În aceste condiții, hiperlichiditatea trebuie interpretată în sens relativ, ea manifestându-se în condițiile unei penurii generale de capital circulant la nivelul majorității agenților economici;

b) urmărind minimizarea pierderilor induse de inflație, agenții economici exercită o presiune considerabilă în direcția sporirii propriilor venituri nominale disponibile. Prin urmare, în comportamentul tuturor agenților economici se constată o puternică expectație inflaționistă.

Ca urmare a acestui fapt, apare asimetria temporală a lichidităților monetare, concretizată prin aceea că în anii alegerilor generale și în anii imediat următori rata de creștere a veniturilor nominale sporește, în timp ce, în anii următori, se constată o atenuare a dinamicii veniturilor nominale, sub imperiul constrângerilor economice tot mai severe.

O asemenea asimetrie temporară a lichidităților monetare contribuie și ea, alături de ceilalți factori analizați, la dereglarea conexiunilor dintre fluxurile reale și cele nominale în cadrul circuitului economic.

Note bibliografice

1. Determinarea în termeni reali a PIB se lovește de apariția de produse noi sau de îmbunătățirea calității celor existente. În acest caz, statisticienii au creat proceduri pentru a lua în calcul aceste efecte asupra determinării PIB în termeni reali.
2. O prezentare detaliată a indicilor de prețuri de tip Laspeyres (cu baze fixe) și de tip Peasche (cu baze variabile) se găsește în lucrarea Statistică macroeconomică, autori Capanu I., Wagner P. și Secăreanu C., Editura Economică, București, 1997.
3. Interpretarea este realizată pe baza lucrării prof. Emilian Dobrescu, *op. cit.*, p. 346.
4. Vezi Clifton E.V., Khan S.M., Interenterprise Arrears in Transforming Economies: The Case of Romania, IMF Staff Papers, vol. 40, nr. 3, 1993 și Croitoru L., Funcționarea economiei și măsurarea economică, teză de doctorat, ASE, Facultatea de Cibernetică, Statistică și Informatică Economică, București, 1995.
5. Profesorul Emilian Dobrescu propune injectarea de masă monetară, în accepțiunea M2, pentru stingerea instantanee a arieratelor nete, vezi Emilian Dobrescu, Money Volocity in a Transition Economy: the Case of Romania, 1994, Romanian Economic Review, Tom 38, nr. 2, 1994.
6. Pestian P., L'conomie souterraine, 1989, Hachette, Rouband F., Sernzier M., Economic non-enregistreé par la statistique et secteur informel dans les pays en developpment, Statteco, no. 68, 1991, INSE, Traimond P., La compatibilité nationale et l'economie non officielle russe, Université Paris 1, Panthéon Sorbonne, 1994, INSEE, Paris; Smith S., Britain's Shadow Economy, 1986, Clarendon Press Oxford.
7. Vezi lucrările seminarului „Economia subterană” 1992-1993, organizat de Institutul Național de Cercetări Economice, sub coordonarea prof. univ. dr. Emilian Dobrescu.
8. Feige E.L., The Underground Economics – The Evasion and Information Distortion, 1989, Cambridge University Press.

Relevanța rațională a paradigelor difuze

Marin Dinu

Profesor universitar doctor
Academia de Studii Economice București

Abstract. *Processes like the globalization consistency and learning about society are screened by diffuse concepts such as those taking the last steps of the industrial civilization and hierarchically ordered world through hegemony. This is why the meaning of globalization is given by deviant trends, like globalism, and the knowledge society is taken for the tools promoted by itself, such as the internet. This does not imply only approximations of meaning but rather the vanity of change, preserving the status quo represented by the pre-global world or the adversity principle. Historicism of paradigm cannot be avoided. Evolvement towards something else, announced by globalization is implacable, and the new ordinating principle, the one of competition, opens the opportunity horizon to global world.*

Key words: Diffuse paradigms; post-values; pre-global world; ordinating principle; post-national society; cognition paradox.

Omenirea se află în pragul unei noi sinteze. Aceasta înseamnă un nou orizont paradigmatic în semnificațiile căruia se va structura o nouă civilizație. Deja de trei decenii ne aflăm în coada de cometă a civilizației industriale, a mecanicismului, materialismului și universului-ceasornic. În acest interval s-au exersat cu grație *postvalorile* primei sinteze randamentale: economia a devenit postindustrială, cultura – postmodernă, societatea – postnațională. Mai mult, s-au declanșat procese de emergență postcomunistă și postcapitalistă.

Blocarea în comoditate

Imprecizia acestor concepte nu este complet inocentă. Ne găsim în situația percepției unui atentat la comoditățile generate de reperatele habituale instalate, începând cu prima revoluție industrială, în dimensiunile materiale, și cu revoluțiile naționale, în dimensiunile spirituale ale existenței. Pentru a nu pierde definitiv aceste valori, practic pentru a întârzi sentimentul destrucției lor, elitele au inventat, ca răspuns la o așteptare irațională, o etapă de despărțire, *au ralenti*, pe care mulți oameni încearcă să o lungească cât pot. Într-un fel, se amână responsabilitatea pentru numirea diferenței, a ceea ce urmează după postindustrialism, postmodernism, postcomunism sau postcapitalism.

Este vorba, fără îndoială, de o dificultate surprinzătoare de a defini, până la urmă, sensul evoluțiilor, chiar idealul social care să genereze o mai mare coerență tensiunilor creatoare. Imprecizia conceptelor ce condensează semnificațiile proceselor de tip tranzitiv în care se află omenirea nu este nicidecum programatică, deși tăcerea în mediile intelectuale pare să lase loc de interpretare.

Această percepere, în contradicție acută cu determinările raționale ale societății cunoașterii în care tocmai am intrat, relevă nu atât un deficit de adecvare reactivă, în primul rând la schimbare, în fapt chiar la marea schimbare a sintezei, cât mai ales un supliment de chibzuință în fața consecințelor neașteptate de ample și persistente ale unor concepte ce păreau invenții sterile. Nu încapă îndoială că sentimentul de neliniște ce însoțește decrementala situație ridică prețul schimbării până la nivelul în care singura soluție înseamnă lipsa de alternativă la tranziție. Tocmai pentru că va fi ceva diferit, ce închide un cerc de valori pentru a deschide un altul, firele raționale și sentimentale ce ne leagă de cercul sintezei care se închide (după o expresie celebră a lui Commoner) sunt cârpite în fel și chip.

Îeșirea dintr-o modernitate se arată mai încărcată de tensiuni contrariante decât nașterea unui copil. Până la un punct, nesesizat încă, ieșirea din scenă a lumii orientate după randament ia forma nașterii unei alte lumi, ce pare

însă puțin pregătită să pornească în alt fel ciclul căutării de sine. În cel fel anume, stă ascuns în concepțiile ezitante ale postmodernismului!

Tot ceea ce ne arată științele sociale de câteva decenii nu reprezintă altceva decât această sisifică încercare de a readuce în atenție algoritmi unei civilizații ce se prăvălește implacabil. De la teoriile recosmetizate ale interdependențelor ce țintesc eternizarea rolului statului în construcția globală și până la rebrendizarea terorii și impunerea unui pattern al libertății autocentrat pe singura supraputere a lumii, se regăsesc semnificații ce limitează sau deturnează opțiunile de ieșire din consecințele primei modernități.

Presiunea căreia încearcă să i se răspundă cu concepte difuze de către științele sociale este nu doar una a decadenței epistemologice, ci și una a ineismului ontologic.

Recursul la deschidere

Și totuși, una este această tendință de resuscitare a unor valori constitutive și alta este cea de aglomerare terminologică a celor două sensuri ale magistralelor evoluției, deci și pe cel pe care vine schimbarea modelului explicativ. Forțând cogniția cu concepte difuze, chiar false, științele sociale și exponenții lor retrofilii devin actorii unui scenariu care se joacă cu sălile din ce în ce mai goale. Realitatea spectaculoasă este afară, unde se construiesc alte temple comunicaționale. Discursul noilor actori se încarcă de sensuri și semnificații ce înfiripă un univers cu repere precise, chiar dacă prin complexitate sunt și ele percepute difuz.

Așa se face că pensionata societate postindustrială începe să fie numită societate a cunoașterii, că retrocedanta societate postcapitalistă este tot mai des identificată drept ceea ce este, adică societate globală. Deja nu mai este vorba de ceva luat drept altceva, cu miza de a clasiciza politica strălucirii, ci de a marca o falie în evoluție, o discontinuitate în care se originează sinteza de după industrialism, mecanicism, materialism și universul-ceasornic.

Această adevărată întârziere cognitivă se produce prin efortul de a suprapune peste realitate sensurile resuscitate ale postvalorilor sintezei reprezentate de modernitatea randamentală născută din industrialism. La drept vorbind nu este ceva ce contrazice definitiv atitudinea umanității în fața habitudinilor. Omul a avut dintotdeauna propensiunea spre fidelitate. Nu din alt motiv se spune că obișnuința este a doua natură a omului.

Repererele cognitive și axiologice sunt inertiabile și au efecte remanente și atunci când contextul lor determinant a dispărut. Ba chiar uneori efectele lor sunt atât de puternice încât nu lasă loc insinuării valorilor noilor contexte. Școala are, în această privință, o funcție involuntară.

Inculcarea reperelor explicative ale paradigmei unui domeniu, dar mai ales a paradigmei tutelare, de genul universului-ceasornic a lui Descartes, pare să eternizeze un model explicativ, în orice caz acesta rămâne suficient de operațional pentru marea majoritate a societății umane. Ceea ce vine să contrazică setul de valori explicative ale paradigmei tutelare este fie respins, fie supus unui proces de pervertire cognitivă, de falsificare a sensului și de asimilare astfel a unor concepte deviate.

Împerecherea, chiar cu furie neselectivă, a sufixului decadent *post* cu concepte vizând întârzierea consecințelor

primei modernități are și încărcătura reacției alergice la revoluție ca formulă de schimbare violentă a constituției realității. Însă recursul la teoretizarea postcomunismului ca laborator de îndreptățire a disidenței reprezintă o relativizare mult prea mare a sensului ieșirii dintr-un experiment eșuat precum comunismul.

Caracterul difuz al acestei împerecheri conceptuale nu mai este deloc inocent, mai ales când transferă confuzia asupra intrării în diferența specifică a evoluției de după finalizarea tranziției postcomuniste. Nebuloasa epistemologică trădează, în acest caz, îndârjiri pentru păstrarea confortului emoțional al ideologiilor, acțiune justificabilă în reperele toleranței, efectivizată ca normă comportamentală de corectitudine politică. Difuzia în acest caz vine din complicitate ideologică, cu atât mai năucitoare cu cât are acces la suportul intoleranței la alteritate.

Realitatea amânată

Ca urmare, se evidențiază o tendință de a aplica grila interpretativă de tip tehnologic societății cunoașterii, scoțând în față accentele tari ale evoluțiilor uneltelor de muncă, în varianta lor informatică, ba chiar reducând sensurile conceptului la semnificațiile unor străpungeri în tehnicile comunicațiilor. Această și mai agresivă deturnare de sens nu reprezintă nici măcar o variantă academică de a refuza evidența noii realități. Societatea cunoașterii nu este o răsucire a continuității în formula spiralei materialismului dialectic și istoric, ci expresia declanșării unei sinteze cognitive și praxiologice fondate pe cu totul alte valori decât cele la care se așteaptă adepții reflexivi ai saltului calitativ datorat acumulărilor cantitative.

În primă instanță societatea cunoașterii este o problemă de masă critică a resurselor, a uneltelor utilizate, pentru ca în ultimă instanță să fie o altă modernitate. Este vorba de modernitatea centrată pe om și pe ceea ce are el distinctiv în regnul viu: inteligența, cunoașterea și creativitatea.

Societatea cunoașterii, pentru că se întoarce la om și natura lui specifică, face ordine în câmpul explicativ al mijloacelor transformate în scopuri de către societatea randamentală, materialistă, clădită pe revoluțiile industriale. Totodată, răstoarnă și aliniamentele pe care societatea globală este înghesuită în semnificațiile impregnate de revoluțiile naționale în materialul construcției lumii pe interdependențe care exhibă diferențele.

Societatea globală – ca suport al societății cunoașterii – consacră preeminența a ceea ce ne aseamănă ca oameni și trece în surdina invențiilor de valori funcționalizate de revoluțiile naționale – de la crearea statului-națiune până la îngrădirile pluriforme pe suportul suveranității!

Opțiunea crescândă pentru conceptele de globalizare și societate a cunoașterii în locul celor de postcapitalism sau postindustrialism nu este urmată pe o cale regală a cunoașterii. Distorsiunile și ambuscadele ideologice amprentează orizonturile acestor concepte cu grile interpretative preglobale

Semnălele societății globale – prin inițializarea societății cunoașterii – sunt anihilante pentru valorile consensuale ale industrialismului, în toată pletora lor alimentată de masificare și colectivizare. De aici încercările de confiscare sau deturnare a sensului lor de către modelul explicativ al realității fondat de Descartes.

În această manieră a confuzionării se susține că globalizarea este un proces ce străbate dintotdeauna istoria, că societatea umană este expresia continuă a cunoașterii, că randamentul este certificarea raționalității alegerii, că ordinea este rezultatul acceptării dependențelor ierarhice, că stabilitatea dezvoltării ține de reușita externalităților tot mai abundente, că economia trebuie să nu aibă finalitate socială, că adevărata lume minunată o reprezintă societatea de piață, că adversitatea este principiul ordonator definitiv confirmat. Încet dar sigur, lucrurile se simplifică cu instrumentele corectitudinii politice, universul-ceasornic ticăie fericit!

Presiunea postvalorilor

Pe lângă a fi formule ce suscită prelungirea aderenței la o stare de lucruri în dizolvare, conceptele difuze se constituie și într-un suport al argumentelor retorice abundente în discursul din amurgul perioadei preglobale. Acestea chiar se transformă în teorii oficiale, cu condiționarea reflexelor corectitudinii politice. Până când și valoarea în mediul științific este judecată în grila de idei a teoriilor definite drept corecte sau a modei generate de ele. Se ajunge în acest fel la ceva incredibil: standardizarea prezenței publice a cercetătorului științific. Dacă acesta prezintă într-alt fel concluziile cercetării, este periferizat în circuitele profesiei. Ritualizări de genul conformării la criteriile de performanță inflexibile, preformate sau codificate exclusiv, pentru a abandona circulația ideilor unor rețele editoriale închise (considerând, bunăoară, derizorie publicarea în volum) au ajuns reguli ce par să exhibe formula „cine nu face ca noi, nu există!”. Adică, un fel de renaștere a prejudecăților doctrinare în cercetarea științifică, ce riscă să însemne că substituie argumentele epistemologiei cu cele ale ideologiei la modă, reîncercând difuz sensurile elitei intelectuale. Și asta în timp ce se manifestă o mică preocupare pentru inventarea suportului pe care să se testeze inovarea ca o componentă a localizării și a efectivizării presupuse de glocalizare. Diversitatea este amenințată de șapirografiarea identității, adică se exersează algoritmi preglobalizării pentru a falsifica ciclul globalizării.

În plus, este o exagerare a fixării în fragmentarismul ultraspecializării în care nu mai este nevoie de perspectivă, de coerența ansamblului și de urgența soluțiilor pentru schimbarea radicală a formei. În timp ce devine tot mai evidentă nevoia de înțelegere a perspectivei globale, translatarea în protocolul cercetării a comportamentului repetitiv, imitativ și izolant al corectitudinii politice sărăcește algoritmi globalizării, creează zone de precaritate în raport cu capacitatea de a accesa modelul explicativ al globalizării pe aliniamentele identității. În mod explicit se ajunge să se favorizeze nivelarea diversității în numele unor principii nenaturale de coerență a eligibilității competiționale, în fapt o buclă a selectivității conforme.

Emergența globală este profund deturnată de la sensurile ei: în loc să faciliteze adaptarea presupusă de preeminența performanței în gândire, în inovare, se eșuează pe aliniamente formale, de translatare mecanică a unei experiențe instituționalizate acreditată cu virtutea de a elimina dependența de cale, înainte de toate cea care fixează identitatea. Această substituie de sensuri reproduce relația centru-periferie și în societatea cunoașterii, ceea ce nu este

doar absurd, ci și catastrofal. Imitația este calea cea mai contraproductivă pentru a fi pașaportul pentru societatea cunoașterii. Prin imitație se poate obține doar iluzia de insider, căci în realitate prin ea se fixează în periferie proiecte și oameni. Adică se conservă exact constituția lumii pentru care părea că eram determinați să o depășim. Problema se pune în termeni de acces la globalitate prin conceperea identității ca o forță de universalizare. Pentru a nu se perverti în uniformizare, globalizarea este o formulă competițională de legitimare a inovației locale, ca răspuns al îndreptării individuale (a părții) pentru echilibrarea ofertei globale (a întregului). Altfel, se recade în totalitarism.

Totalitarismul ca paradox al puterii

Din păcate, magistrala deviantă a cunoașterii nu este o problemă pe care o putem rezolva, pentru că pur și simplu ține de cunoaștere exclusiv în varianta ei de putere. Adică strategia postvalorilor este una de putere, și anume a puterii de tip hegemonic ce face regula inclusiv în gestiunea cunoașterii. Scopul nici măcar nu este inovativ, ci unul iterat cu insistență: controlul resurselor globale. Postmodernitatea este, din acest motiv, o formulă de conservare a puterii hegemonice de a controla resursele globale, susținută de silogisme autoimpuse ale corectitudinii politice.

Este un mecanism pervers la modul absolut, este chiar mecanismul ideal al puterii dependentă doar de ea însăși pentru că este confirmată invariabil prin autoasumare. Omenirea se află în situația de a-și constata acceptarea ofertei fără să fie nevoie de formularea unor îndreptări. După ce prin componenta randamentală economia a ajuns aumană, prin acceptarea determinismului puterii hegemonice societatea devine postumană (Fukuyama, 2005). Adică se reproduc indistinct aceleași valori a căror eternizare are însă nevoie să excludă din algoritmul reproductiv chiar omul.

Alteritatea refuzată

Situația absurdă este coerentă cu intențiile de a refuza fatalitatea altei perspective. Nu altfel ne explicăm de ce globalizarea este ecranată de globalitate (Beck, 2003) și deturnată de globalism, după cum societatea cunoașterii este asimilată revoluțiilor tehnologice sau înghesuită în cușca resurselor anistorice și judecată după regularitățile economicității. Mesajul sugerat subliminal este că globalizarea confirmă de fapt status quo-ul hegemonic, iar cunoașterea se testează suportabil prin cartezianism. Noua sinteză devine astfel o iluzie inutilă!

Acceptanța modelului explicativ este de nediscutat în această mare deturnare de sensuri și semnificații. Științele sociale se abandonează pretențiilor de falsitate și recunosc fără argumente validitatea testului falsificării (Popper, 2001). Istoricismul este repetitiv până la identitate reproducă invariabil, schimbarea privește eventual doar forma, evoluția este o spirală preformată a unui pattern autodefinit, lumea fiind, până la urmă și în definitiv, ceea ce îi permite modelul să fie. (Dinu, 2006)

În aceste determinări orice concept este egal cu formele lui istorice, acestea fiind aproximări progresive ale unei esențe transcendente, la care are acces doar puterea în forma ei sublimată și în consecințele căreia suntem captivi.

Triumful cunoașterii

Blocarea în acest model explicativ al constituției lumii și al validării adevărului ca exercițiu de putere nu are cum să stăruie fără să însemne colaps fatal. În fond cunoașterea se blochează în cadrele puterii absolute până găsește, mai repede sau mai încet, soluția de a le străpunge, chiar de a le dizolva complet. În această privință stă mărturie experimentul totalitar al comunismului prăbușit sub greutatea ranforsărilor menite să blocheze alternativa, înainte de toate ca rezultat al cunoașterii.

Paradoxul globalismului, ca și al confiscării instrumentale a societății cunoașterii rezidă nu în falsificarea globalizării. Aceasta consolidează diferența absolută de sens și căi de abordare, vizibilizând tendințele de depășire a falsului și facilitând intrarea într-o nouă modernitate. O modernitate cu alte valori de sinteză, mai compatibile cu esența naturii umane și cu gestiunea globală a puterii acesteia de a rămâne concordantă cu sine.

Omul începe să redevină o sumă irepresibilă de rațiune și sentimente, de contingent și materialitate. În fapt, omul

societății cunoașterii intră în propria-i cetate, a celei de-a doua și a treia realități (Popper, 2000). Posibilul limitează probabilul, realitatea mișcă aliniamentele sale reale și spre forme virtuale, timpul își scurtează durata făcând spațiul accesibil prin definiție, cuplând forțele fizice pentru a le putea controla efectele, unind microstructurile pentru a vedea adâncimile macrouniversului. Omenirea își recompune un alt ideal ce-i dă sens opțiunilor și-i armonizează interesele.

Pașii spre o nouă ordine a lumii pun în evidență schimbarea principiului ordonator. Ceea ce a dinamizat lumea preglobală, adică principiul adversității (Dinu, 2004), se clasează ca lipsit de relevanță. Se impune ca necesar un alt principiu, cel care să redispune mereu simbolurile puterii sau ale consacării și care să asigure fluența orizontului uman de așteptare. Acesta nu poate fi altul decât cel întru-chipat de competiție, după exemplul jocurilor sportive colective. Este principiul ordonator care lansează lumea globală în care omul depinde în mod esențial de el însuși, de ceea ce creează și inovează, de cunoaștere în calitate de resursă preponderentă.

Tranziția valorilor

PRIMA MODERNITATE	POSTMODERNISMUL	A DOUA MODERNITATE
mecanicism	relativizare	autoorganizare
materialism	raționalism	pragmatism
industrialism	servicii	cunoaștere
mineral	sintetic	natural
combustie	electricitate	energie verde
masificare	uniformizare	diversitate
muncă	funcție	misiune
muncitor	funcționar	intelectual
centralizare	federalizare	localizare
clivaje sociale	corporatism	activism social
stat-națiune	imperiu	societate postnațională
naționalism	tribalism	cosmopolitism
internațional	transnațional	supranațional
suveranitate	dependență	societate globală
interdependență	internaționalizare	globalizare
specializare	fragmentarism	holism
autarhie	cooperare	deschidere
control	alinie	armonizare
cultură generală	cultură profesională	cultură antreprenorială
ierarhie	sinarhie	poliarhie
sisteme reproductive	sisteme reactive	sisteme creative
distrugere	transformare	inovare
ofertă	îndreptățiri	responsabilitate
adversitate	concurență	competiție

Bibliografie

- Albrow, M. (1997), *The Global Age: State and Society Beyond Modernity*, Polity Press, Cambridge
- Archibugi, D., Lundvall, B.A. (2001), *The Globalization Learning Economy*, Oxford University Press, Oxford
- Beck, U. (2003), *Ce este globalizarea? Erori ale globalismului – răspunsuri*, Editura Trei, București
- Damasio, A.R. (2004), *Eroarea lui Descartes. Emoțiile, rațiunea și creierul uman*, Humanitas, București
- Dinu, M. (2004), *Globalizarea și aproximările ei*, Editura Economică, București
- Dinu, M. (2006), *Societatea cunoașterii. O perspectivă postreferențială asupra resurselor*, în Roșca, Gh. I., *Societatea cunoașterii* (în curs de apariție), Editura Economică, București
- Featherstone, M. et. al. (1995), *Global Modernities*, Sage, London
- Friedman, L. Th. (2005), *The World Is Flat. A Brief History of the Twenty-first Century*, Farrar, Straus and Giroux, New York
- Fukuyama, Fr. (2005), *Viitorul nostru postuman. Consecințele revoluției biotehnologice*, Humanitas, București
- Giddens, A. (2000), *Consecințele modernității*, Editura Univers, București
- Penrose, R. (1998), *Incertitudinile rațiunii. Umbrele minții*, Editura Tehnică, București
- Popper, K.R. (1998), *Mitul contextului*, Editura Trei, București
- Popper, K.R. (2000), *Filozofie socială și filosofia omului*, Editura Trei, București
- Popper, K.R. (2001), *Conjecturi și infirmări. Cercetarea cunoașterii științifice*, Editura Trei, București